KRITICKÁ KNIHOVNA.
XVIII.
Vydává a pořádá Josef Pelcl.

H. TAINE:

# DĚJINY LITERATURY ANGLICKÉ

PŘELOŽIL

**PROF. O. SÝKORA.**

DÍL I.

V PRAZE.
JOSEF PELCL.
1901.

## H. Taine: Dějiny literatury anglické.

Překlad H. Taineových „Dějin literatury anglické“ počal právě v sešitech vycházeti nákl. J. Pelcla. Skutečně epochální význam tohoto díla, psaného nikoliv filologem, nýbrž umělcem a filosofem, a slučujícího břitkou analysi se synthesí stkvělou a mistrovskou, jest samozřejmý u nás, kde teprve smrtí Taineovou počíná vlivuplné a dobrodějné působení tohoto genia imaginace germánské, již řídí úsudek latinský. Věda literární již dlouhá století vraceti se bude ne-li k historicko-filosofické a kriticko-přírodopisné methodě Taineově, vyložené v úvodě příomného díla, tož dozajista k nádhernému jeho umění charakteristiky údobí, osob i děl uměleckých. Vyznal-li letos jeden z kritiků francouzských upřímně: „aujord'hui en France, tout homme, qui écrit, est débiteur de Taine,“ jest jisto, že záhy úsudek ten bude rozšířiti na veškeré literatury evropské, k čemuž ukazují již hojné a důležité studie italské a německé Taineovi věnované. U nás po překladě „Filosofie umění“ jest do toho daleko; nescházi dozajista historiků a kritiků literárních, kteří zmocnili se v theoretické kostry a programmatického řešení Taineova; avšak nebylo dosud pochopeno, že hlavní kouzlo jeho spočívá v bohaté paletě, Kroisovském Slovníku — slovem potenci umělecké Přejeme, by překlad „Dějin anglické literatury,“ jejž opatřil prof. O. Sýkora, jejž provázíme přáním značného úspěchu, k tomu nohutně pomáhal. Lumír č. 2. i

## H. Taine: Filosofie umění.

(O povaze a vzniku díla uměleckého. — Malířství v Itali a renaissance. — Malířství v Nizozemí — Skulptura Řecku. — Ideál v umění. — Přeložil a úvodní studi napsal profesor O. Sýkora. (Kritické knihovny sv V Nákladem Josefa Pelcla. Cena 3 zl.) Těm, kdož se zavají odborně kritikou literární a uměleckou vůbec, e důležitost Taineových spisů pro porozumění mo-

HIPPOLYTE TAINE

# DĚJINY
# LITERATURY ANGLICKÉ

I.

2K342
3W30

PRAHA
JOSEF PELCL
1902

PŘELOŽIL

PROF. **OLDŘICH SÝKORA**

# DĚJINY LITERATURY ANGLICKÉ

KRITICKÁ KNIHOVNA

SVAZEK XVIII.

VEDE A VYDÁVÁ **JOSEF PELCL**

V PRAZE

TISKEM ALBERTA MALÍŘE NA KRÁL. VINOHRADECH.

# ÚVOD.

»Historik mohl by zaujmouti místo v lůně lidské duše po jistý daný čas, po řadu století nebo u určitého národa. Mohl by studovati, popisovati, vypravovati všecky události, přeměny, převraty, které by se dály v nitru člověka; a až by došel ku konci, měl by dějiny vzdělanosti u národa v čase, který by si vybral.«

(Guizot, *Vzdělanost v Evropě* str. 25.)

Dějepis se přeměnil od jednoho sta let v Německu, od šedesáti let ve Francii, a to studiem literatur.

Přišlo se na to, že literární dílo není pouhou hrou obraznosti, osamocenou libůstkou rozpálené hlavy, ale kopií okolních mravů a známkou jistého duševního stavu. Z toho se uzavřelo, že lze podle literárních památek nalézti zase způsob, jímž lidé před několika staletími cítili a myslili. Konány o to pokusy a zdařilo se to.

Uvažovalo se o těchto způsobech cítění a myšlení a soudilo se, že jsou to fakty prvého řádu. Vidělo se, že souvisí s největšími událostmi, že je vysvětlují, že jsou jimi vysvětlovány, že na příště je třeba vyhraditi jim v historii místo, a to jedno z nejvyšších míst. To jim bylo vyhrazeno a od té doby vidíme, že vše se v historii mění: předmět, methoda, pomůcky, pojímání zákonů a příčin. Budeme se zde snažiti vyložiti, jak se tato změna provádí a jak se má prováděti.

## I.

Historické dokumenty jsou jen ukazateli, pomocí jichž dlužno znovu sestrojiti viditelného jednotlivce.

Když obracíte velké tuhé strany foliantů, sežloutlé listy rukopisů, krátce nějakou báseň, zákonník, symbol víry, jaká že je vaše první poznámka? Že se to nevytvořilo úplně samo. Je to jenom formou, podobnou zkamenělé škebli, otiskem, podobným jednomu z oněch útvarů uložených v kameni živočichem, který žil a který zahynul. Pod škeblí byl živočich a pod dokumentem byl člověk. Proč se studuje škeble ne-li proto, abychom si mohli představiti živočicha? Tímže způsobem studujeme dokument jen proto, abychom poznali člověka; škeble a dokument jsou mrtvé trosky a mají hodnotu pouze jako ukazatelé bytosti celé a živoucí. Až k této bytosti musí se dojíti; o její znovusestrojení musíme se pokusiti. Jest

na omylu ten, kdo studuje dokument jako by tento byl samotný. To znamená pojednávati o věcech jako pouhý učenec a upadati do illuse knihovny. V podstatě není ani mythologie ani jazyků, ale jsou jen lidé, kteří pořádají slova a obrazy podle potřeby svých orgánů a svérázné podoby svého ducha. Dogma není samo o sobě ničím; podívejte se na lidi, kteří ho vytvořili, na tu a tu podobiznu ze šestnáctého století, na zarputilou a energickou líc nějakého arcibiskupa nebo mučedníka anglického. Nic neexistuje leč jednotlivcem; je to samotný jednotlivec, jejž dlužno poznati Když se byla stanovila spojitost dogmat nebo roztřídění básní nebo pokrok ústav nebo přeměna nářečí, bylo tím provedeno pouze urovnání cesty; pravý dějepis povznáší se jen tehdy, když dějepisec počíná skrze vzdálenost časovou rozlišovati člověka živoucího, jednajícího, obdařeného vášněmi, opatřeného zvyky, s jeho hlasem a vzezřením, s jeho gesty a oděvem, zřetelného a úplného jako ten, kterého jsme právě opustili na ulici. Pokusme se tedy potlačiti, pokud to možno, onu velkou mezeru časovou, která nám brání pozorovati člověka našima očima, *našima vlastníma očima.* Co jest pod pěknými jemnými lístky moderní básně? Moderní básník, člověk jako Alfred de Musset, Hugo, Lamartine nebo Heine, který vystudoval, cestoval, v černých šatech a v rukavicích, který je oblíben u dam a učiní večer ve společnosti padesát poklon

a dvacet vtipů, který čte ráno noviny, bydlí obyčejně v druhém poschodí, není příliš veselý, poněvadž je nervosní, obzvláště poněvadž v oné neomalené demokracii, ve které se dusíme, diskreditování oficielních hodností přehání jeho požadavky, zvyšujíc jeho důležitost, a poněvadž jemnost jeho obvyklých vjemů dodává mu chuti považovati se za boha. Toto pozorujeme za moderními *meditacemi* a *zněl-kami*. — Rovněž za tragedií sedmnáctého století jest básník, básník jako Racine na příklad, eleganční, odměřený, dvořenín, uhlazeně mluvící, s majestátní vlásenkou a střevíci s fábory, monarchický a křesťanský od srdce, »který byl obdržel od Boha milost nezapýřiti se u přítomnosti nikoho, ani krále ani evangelia«; dovede obratně baviti vladaře překládaje mu do pěkné francíny »Amyotovu francínu«, velmi uctivý vůči velmožům, a umí se vždycky u nich »držeti na svém místě«, ochotný a zdrželivý v Marly jako ve Versaillu, uprostřed zábav povahy spořádané a dekorativní, uprostřed poklon, půvabů pletich a fines vyšnořených velmožů, kteří si přivstali, aby ulovili nějaké dědictví a rozkošných dam, které počítají na prstech rodokmeny, aby dosáhly taburetu. Stran těchto věcí otažte se Saint-Simona a rytin Pérellových, jako právě jste se otázali Balzaca a akvarelů Eugena Lamiho. — Čteme-li řeckou tragedii, musí býti podobně naší péčí představiti si Řeky, totiž lidi, kteří žijí polonazí, v gymnasiích nebo na veřejných

místech, pod zářivým nebem, tváří v tvář nejpěknějším a nejušlechtilejším krajinám, zabývající se tím, že činí tělo hbitým a silným, že hovoří, diskutují, hlasují, provádějí vlastenecká piratství, jsouce ostatně zahálčiví a střízliví, majíce za nábytek tři džbány ve svém domě a jako zásoby k jídlu dvě sardele v nádobě s olejem, obsluhováni otroky, kteří jim ponechávají prázdný čas ku vzdělávání svého ducha a ku cvičení svých údů, nemajíce jiné starosti než touhu míti to nejkrásnější město, nejkrásnější veřejné průvody, nejkrásnější ideje a nejkrásnější lidi. Socha taková jako Meleagrova nebo Theseova z Parthenonu, nebo pohled na Středozemní moře, lesknavé a modré jako hedvábná tunika, z něhož vynořují se ostrovy jako mramorová těla, k tomu dvacet vět vybraných z Platona a Aristofana, poučí vás o oněch věcech mnohem lépe než množství rozprav a komentářů. — Podobně také chcete-li rozuměti indické Puraně, představte si nejprve otce rodiny, který »uviděv syna na kolenou svého syna«, uchyluje se podle zákona do samoty, se sekerou a s nádobou, pod bananovým keřem na břehu potůčku, přestává mluviti, rozmnožuje své půsty, stojí nahý mezi čtyřmi ohni a pod pátým ohněm, totiž strašným sluncem pohlcujícím a obnovujícím neustále veškeré živoucí tvory, který po celé týdny udržuje svou obraznost upjatou postupně na nohu Brahmovu, pak na koleno, pak na stehno, pak na pupek a tak dále, až

pod úsilím tohoto intensivního přemýšlení objeví se hallucinace, až všecky útvary bytí, zmatené a přeměněné jeden ve druhý kmitají se touto hlavou unešenou závratí, až tento nehybný člověk, zdržující své dýchání, se strnulýma očima, vidí vesmír rozplývati se jako kouř nad všeobecným a prázdným Bytím, do kterého touží se ponořiti. V tomto ohledu by byla cesta do Indie nejlepším poučením; z nedostatku čeho lepšího nahradí se to vypravováním cestovatelů, knihami zeměpisnými, botanickými a národopisnými. V každém případě musí bádání býti totéž. Jazyk, zákonodárství, katechismus jsou vždy pouze něčím abstraktním; úplná věc toť člověk jednající, člověk tělesný a viditelný, který jí, chodí, bije se, pracuje; nechte stranou theorii ústav a jich mechanismu, náboženstev a jich soustavy, a snažte se viděti lidi v jich dílně, v jich úřadech, v jich polích, s jich nebem, domy, oděvem, kulturou, jídlem, jako to děláte když vystoupivše z lodi v Anglii nebo v Italii, díváte se na tváře a gesta, chodníky a krčmy, na měšťana, který se prochází a na dělníka, který pije. Naší největší péčí musí býti nahraditi, pokud jen to možno, pozorování přítomné, osobní, přímé a smyslové, jež nemůžeme více prováděti: neboť ono je tou jedinou cestou, kterou seznamujeme se s člověkem; zpřítomněme si minulost; abychom mohli posouditi nějakou věc, je třeba, aby byla přítomna; zkušenost předmětů nepřítom-

ných neexistuje. Toto znovubudování je ovšem vždycky neúplné; ono umožňuje úsudky pouze neúplné, ale dlužno se s tím smířiti; poznání zkomolené jest lepší nežli poznání žádné nebo falešné, a chceme-li přibližně poznati dávné skutky, není jiného prostředku než *viděti* přibližně dávné lidi.

Toto jest první krok v historii; byl učiněn v Evropě při obrození obraznosti, ku konci posledního století, Lessingem, Waltrem Scottem; poněkud později ve Francii Chateaubriandem, Augustinem Thierrym, p. Micheletem a mnoha jinými. Tuto nyní druhý krok:

## II.

Člověk tělesný a viditelný jest pouze znamením, pomocí jehož má se studovati člověk neviditelný a vnitrný.

Pozorujete-li sami člověka viditelného, co na něm hledáte? Člověka neviditelného. Ta slova, která přicházejí k vašemu uchu, ta gesta, to vzezření hlavy, ten oděv, ty skutky a ta všeliká, smysly pojímatelná díla, jsou pro vás pouze výrazy; něco se jimi vyjadřuje, nějaká duše. Jest člověk vnitrný skrytý pod člověkem zevnějším, a druhý pouze projevuje prvého. Vy hledíte na jeho dům, jeho nábytek a jeho kroj; to proto, abyste tam hledali stopy jeho zvyků a jeho zálib, stupeň jeho elegance nebo jeho neohrabanosti, jeho marnotratnosti nebo jeho šetrnosti, jeho hlupství nebo jeho bystrosti.

Posloucháte jeho hovor, znamenáte jeho hlasové modulace, změny jeho držení těla; uvažujete o jeho spisech, jeho uměleckých dílech, jeho podnicích peněžních nebo politických; to proto, aby se mohl změřiti dosah a mez jeho intelligence, jeho vynalézavosti a jeho chladnokrevnosti, aby se mohlo odkrýti, jaký je pořádek, druh a obyčejná mohutnost jeho ideí, jakým způsobem myslí a se rozhoduje. Všecky tyto zevnější zjevy jsou jen ulicemi, které se spojují ve středu, a vy se dáváte po nich jen proto, abyste došli do tohoto středu; tam jest člověk pravý, jímž rozumím skupinu schopností a citů, jež ostatek způsobuje. Toť nový svět, svět nekonečný, neboť každý viditelný skutek táhne za sebou nekonečnou řadu úvah, vzrušení, pocitů starých nebo nedávných, které přispěly k tomu, že byl pozvednut až ku světlu, a které, podobny jsouce dlouhým skalám hluboce do půdy zapuštěným, dosahují v něm svého vrcholu a vybíhají na světlo denní. Tento podzemní svět jest druhým předmětem, předmětem náležejícím historiku. Je-li jeho kritické vychování dostatečným, jest schopen rozeznávati pod každou ozdobou architektonickou, pod každým rysem obrazu, pod každou větou spisu zvláštní cit, z něhož vyšla ozdoba, rys a věta; jest svědkem vnitrného dramatu, které se odehrálo v umělci nebo ve spisovateli; výběr slov, krátkost nebo délka souvětí, druh metafor, přízvuk verše, postup úvahy, vše jest mu ukazatelem; mezitím

co jeho oči čtou text, jeho mysl a duch sledují neustálé rozvíjení se a měnivou řadu vzrušení a pojetí, z nichž vyšel tento text; vytvořuje jeho *psychologii*. Chcete-li pozorovati tuto operaci, pohleďte na původce a vzor vší velké kultury současné, na Goetheho, který než dává se do psaní své *Ifigenie*, tráví dny kreslením nejdokonalejších soch, a který konečně, maje oči naplněné nejušlechtilejšími útvary antické krajiny a ducha proniknutého harmonickými krásami antického života, dociluje v sobě samém tak přesné reprodukce zvyků a náklonností řecké obraznosti, že vytváří skoro sestru-dvojče ku Sofoklově Antigoně a k bohyním Fidiovým. Toto určité a dokázané tušení zmizelých citů obnovilo za našich dnu historii; bylo skoro úplně neznámo v minulém století; představovali si lidi všech plemen a století skoro jako podobné, Řeka, barbara, Inda, člověka z doby Renaissance a člověka z osmnáctého století jakoby vytvořené dle téže formy, a to podle jistého abstraktního pojetí, které platí pro veškeré lidské pokolení. Znali člověka, neznali lidi; nepronikli do duše; neviděli nekonečnou různost a podivuhodnou složitost duší; nebylo známo, že duševní struktura jistého národa a věku je rovněž zvláštní a rozdílná jako fysická struktura jistého druhu rostlin nebo řádu zvířat. Dnes nalezla historie svou anatomii jako zoologie, a nechť se kdo věnuje jakémukoliv odvětví historickému, filologii, linguistice nebo mytho-

logii, pracuje touto cestou, aby z něho vyvodil nové plody. Mezi tolika spisovateli, kteří po Herderovi, Ottfriedu Müllerovi a Goetheovi pokračovali v tomto velkém úsilí a opravovali je, nechť pozoruje čtenář pouze dva historiky a dvě díla, totiž komentář ku *Cromwellu* od Carlyla a *Port-Royal* od Sainte-Beuva; uzří, s jakou přesností, s jakou jistotou a hloubkou lze odkrýti duši pod jejími činy a díly; jak pod starým vojevůdcem shledáme místo sprostě pokryteckého ctižádostivce muže zmítaného ponurým sněním melancholické obraznosti, ale positivního pudem a duševními vlastnostmi, Angličana až do základu, podivného a nepochopitelného každému, kdo nestudoval podnebí a plémě; jak se stem rozptýlených dopisů a s dvaceti skomolenými rozpravami lze ho sledovati od jeho statku a jeho spřežení až po jeho generalský stan a jeho protektorský trůn, v jeho přeměně a vývoji, v nepokojích jeho svědomí a v jeho rozhodnutích státníka, tak že mechanismus jeho myšlenky a jeho skutků stává se patrným, a že vnitrná tragedie, vždy se obnovující a proměňující, která rozrývala tuto velkou, ponurou duši, vniká, jako tragedie Shakspearovy, do duše posluchačů. Uzří, jak pod klášterními hádkami a odpory jeptišek lze objeviti velký okrsek lidské psychologie, jak padesát karakterů, ukrytých pod jednotvárností způsobného vypravování objeví se opět jednoho dne, a to každý se svým vlastním reliefem a nesčísl-

nými různostmi; jak pod theologickými dissertacemi a jednotvárnými kázáními postřehujeme záchvěvy srdcí vždy živoucích, návaly a ochabnutí náboženského života, nepředvídané návraty a vlnící se směsici přírody, pronikání světa okolního, občasná vítězství půvabu, s takovou růzností odstínů, že nejbohatější popis a nejpružnější sloh stěží dovede skliditi nevyčerpatelnou žeň, které dala kritika vzejíti na tomto opuštěném poli. Jinde je tomu rovněž tak. Německo se svým duchem tak ohebným, tak obsáhlým, tak náchylným ku metaforám, tak schopným reprodukovati nejvzdálenější a nejbizarnější stavy myšlenky lidské; Anglie se svým duchem tak přesným, tak způsobilým důkladně přetřásati duševní otázky, precisovati je číslicemi, vahami, měrami, zeměpisem, statistikou, pomocí textů a zdravého rozumu; Francie konečně, se svou pařížskou kulturou, se svými salonními zvyklostmi, se svou neustálou analysou karakterů a děl, se svou ironií tak hotovou vytýkati slabosti, se svou bystrostí tak vycvičenou rozpoznávati odstíny; všichni vzdělávali týž obor, a počíná se chápati, že není okrsku historického, kde by nebylo třeba vzdělávati tuto hlubokou vrstvu, chceme-li viděti zvedati se užitečné sklizně v brázdách.

Takový je druhý krok; ten právě dokončujeme. Jest vlastním dílem současné kritiky. Nikdo neučinil ho tak správný a velký jako Sainte-Beuve; v tomto smyslu jsme všichni

jeho žáky; jeho methoda obnovuje dnes v knihách a ano i v novinách veškerou kritiku literární, filosofickou a náboženskou. Od ní dlužno vyjíti, chce li se počíti vývoj další. Pokusil jsem se vícekráte naznačiti tento vývoj; dle mého náhledu jest tu nová cesta otevřená historii a pokusím se nyní o to popsati ji podrobněji.

## III.

Stavy a výkony vnitrného a neviditelného člověka mají svou příčinu v jistých všeobecných způsobech myšlení a cítění.

Když jste při nějakém člověku pozorovali a zaznamenali jeden, dva, tři a pak množství citů, stačí-liž vám to a zdá liž se vám vaše znalost úplnou? Jest sešit poznámek psychologií? Není to psychologií a zde jako jinde pátrání po příčinách musí následovati po sbírání faktů. Ať jsou fakty fysické nebo duševní, na tom nezáleží, mají vždy své příčiny; jsou příčiny pro ctižádost, pro odvahu, pro pravdomluvnost, jako jsou pro trávení, pro pohyb svalový, pro živočišné teplo. Nepravost a cnost jsou produkty jako vitriol a cukr, a každá složitá daná veličina vzniká tím, že setkají se jiné jednodušší veličiny, na nichž závisí. Hledejme tedy prosté veličiny pro vlastnosti duševní, jako je hledáme pro vlastnosti fysické, a uvažujme o prvním faktu, který se nám

naskytne: na příklad posvátná hudba, hudba chrámu protestantského. Jest vnitrná příčina, která přiklonila mysl věřících k těmto vážným a jednotvárným melodiím, příčina obsáhlejší než její účinek, míním totiž všeobecnou myšlenku pravého zevnějšího kultu, jímž je člověk povinen Bohu; ona to jest která zformovala architekturu protestantského chrámu, shodila sochy, odstranila obrazy, zničila výzdoby, zkrátila obřady, uzavřela účastníky do vysokých lavic, které jim zamezují rozhled, a zřídila tisíceré podrobnosti výzdob, posic a všeho zevnějšku. Ona sama pochází z příčiny obecnější, z názoru o veškerém chování lidském, vnitrném i zevnějším, o modlitbách, skutcích, disposicích všelikého druhu, k nimž je člověk zavázán vůči Bohu; ona jest to, která zavedla nauku o milosti, redukovala duchovenstvo, přeměnila svátosti, potlačila vnější konání pobožnosti a změnila kázeňské náboženství v náboženství duševní. Tato druhá myšlenka závisí zase dále na třetí ještě povšechnější, na myšlence mravního zdokonalení, takového, jaké se vyskytá u Boha dokonalého, soudce neomylného, přísného dohlížitele na duše, před kterým každá duše je hříšnou, zasluhující trestu, neschopnou cnosti a spásy, leč pomocí krise svědomí, kterou vyvolává a obnovy srdce, již způsobuje. Toť hlavní pojetí, které pozůstává v tom, že povyšuje se povinnost na absolutního vládce lidského života, a všecky ideové vzory kladou se k nohoum morálního

vzoru. Dotýkáme se tu základu člověka; neboť chce-li se vysvětliti toto pojetí, dlužno vzíti v úvahu plémě samo, totiž Germana a severana, ustrojení jeho povahy a ducha, jeho nejvšeobecnější způsoby mysliti a cítiti, onu pomalost a chladnost cítění, která mu brání, aby neupadl prudce a snadno pod vládu smyslového potěšení, onu drsnost vkusu, onu nepravidelnost a ony náhlé skoky pojetí, které zastavují v něm vznik pěkného seřazování a harmonických forem, ono pohrdání zevnějškem, onu potřebu pravdy, onu příchylnost k myšlenkám abstraktním a holým, která u něho vyvíjí svědomí na úkor ostatku. Tu se pátrání zastavuje; přišli jsme na jistou primitivní disposici, na jistý rys vlastní všem pocitům, všem pojetím jistého století nebo plemene, na jistou zvláštnost neoddělitelnou ode všeho počínání jeho ducha a srdce. Toto jsou důležité příčiny, neboť jsou to příčiny všeobecné a trvalé, přítomné v každém okamžiku a v každém případě, působící všade a vždy, nezničitelné a na konec neodvratně převládající, poněvadž příhody, které se jim staví v cestu, jsouce omezenými a částečnými, ustupují konečně skrytému a neustálému opětování jich úsilí. Tak že povšechná struktura věcí a vynikající rysy událostí jsou jejich dílem, a že náboženství, filosofie, poesie, průmyslová činnost, útvary společnosti a rodiny jsou konec konců pouze stopami otisknutými jejich pečetí.

## IV.

Hlavní formy myšlenek a citů. Jejich historické účinky.

Jest tedy soustava v citech a myšlenkách lidských a tato soustava má za první hyblo jisté povšechné rysy, jisté vlastnosti ducha a srdce, společné lidem jednoho plemene, jednoho století nebo jedné země. Rovněž jako v mineralogii krystaly, nechť jsou sebe rozmanitější, odvozují se od několika prostých forem tělesových, tak v historii odvozují se civilisace, nechť jsou sebe rozmanitější, od několika prostých forem duševních. Jedny vysvětlují se prvotním živlem geometrickým jako druhé prvotním živlem psychologickým. Abychom mohli vystihnouti souhrn mineralogických odrůd, nutno nejdříve pozorovati pravidelné těleso vůbec, jeho strany a úhly a na této zkrácenině postřehnouti nesčíslné přeměny, jichž je schopno. Podobně chcete-li vystihnouti souhrn historických růzností, pozorujte nejprvé duši lidskou vůbec, s jejími dvěmi nebo třemi základními schopnostmi, a na této zkrácenině spatříte základní formy, jež může poskytovati. Konečně tento druh idealního obrazu, geometrického jako psychologického, není příliš složitý, a postřehujeme dosti rychle hranice rámce, do něhož civilisace jsou nuceny se uzavříti jako krystaly. Jaký základ shledáváme u člověka? Obrazy nebo *představy* předmětů, to jest to co vnitrně se před ním vznáší, trvá

nějaký čas, mizí a vrací se zase, když byl pozoroval jistý strom, jisté zvíře, krátce nějakou věc smyslovou To jest látkou ostatního a vývoj této látky je dvojí, spekulativní nebo praktický, podle toho jak tyto představy vedou ku *všeobecnému pojetí* nebo k *činnému rozhodnutí*. Toť celý člověk v zkrácení; a v tomto omezeném okršku vyskytují se různosti lidské, brzy v lůně prvopočáteční látky, brzy v dvojitém prvopočátečním vývoji. Nechť jsou v prvcích sebe menší, jsou ohromné v masse, a nejmenší porucha v činitelích přivozuje obrovské proměny v produktech. Dle toho, je-li představa jasná a jakoby vykrojená, nebo nejasná a špatně vymezená, dle toho soustředí-li v sobě velký nebo malý počet význačných vlastností předmětu, dle toho je-li prudká a provázená popudy nebo pokojná a obklopená klidem, jsou proměněny veškeré výkony a veškerý běžný chod lidského stroje. — Podobně také dle toho, jak další vývoj lidské představy se mění, mění se veškerý vývoj lidský. Jestli všeobecné pojetí, k němuž vede, je prostým suchopárným označením po způsobu čínském, stává se jazyk jakousi algebrou, náboženství a poesie se oslabují, filosofie se redukuje na jakýsi přirozený smysl pro morálku a praktičnost, věda na sbírku utilitářských předpisů, roztřídění, mnemotechnik, duch nabývá úplně positivistického rázu. Je-li naopak obecné pojetí, k němuž představování ústí, výtvorem poetickým a obrazivým, ži-

votným symbolem, jako u plemen arijských, stává se jazyk jakousi epopejí odstíněnou a barvitou, kde každé slovo je osobností, poesie a náboženství nabývají velkolepé a nevyčerpatelné rozsáhlosti, metafysika se rozvíjí široce a subtilně, bez starosti o positivní upotřebení; při všech nevyhnutelných úchylkách a poklesnutích svého úsilí zaněcuje se veškerý duch pro krásno a vznešeno a smýšlí si ideální vzor, schopný svou ušlechtilostí a harmonií seřaditi kolem sebe něžnosti a nadšení lidského pokolení. Je-li nyní všeobecné pojetí, k němuž představa vede, poetickým, ale nikoli umírněným, jestliže ho člověk dosahuje nikoli neustálým stupňováním ale náhlou intuicí, není-li původní úkon pravidelným vývojem, nýbrž prudkým výbuchem, tu schází, jako u plemen semitských, metafysika, náboženství pojímá jen boha — krále, pohlcujícího a samotářského, věda nemůže se vytvořiti, duch se jeví příliš strnulým a příliš celistvým, než aby mohl reprodukovati jemné uspořádání přírody, poesie dovede zplodit jen řadu prudkých a velkolepých výkřiků, jazyk nemůže vyjádřiti spleť rozumování a výmluvnosti, člověk se redukuje na lyrický enthusiasmus, na bezuzdnou vášeň, na fanatické a omezené jednání. V této mezeře mezi zvláštní představou a povšechným pojetím nalézají se zárodky největších rozdílů lidských. Některá plemena, na příklad klassická, přecházejí od první ke druhé po stupnici ideí pravidelně se-

řazených a čím dále tím povšechnějších; jiná, na příklad germanská, provádějí tentýž přechod skokem, bez jednostejnosti, po dlouhém a neurčitém tápání. Někteří, jako Římané a Angličané, zastavují se u prvních stupňů; jiní, jako Indové a Němci, stoupají až k posledním. — Kdybychom nyní, když jsme byli vzali v úvahu přechod od představy k pojmu, pohlíželi na přechod od představy k rozhodnutí, shledali bychom tu elementární různosti téže důležitosti a téhož řádu, podle toho, je-li dojem živý, jako v podnebích jižních, nebo matný, jako v podnebích severních, podle toho, jestli vede k činu od prvního okamžiku jako u barbarů, nebo pozdně, jako u národů civilisovaných, podle toho, je-li nebo není-li schopen vzrůstu, nerovnosti, trvalosti a sdružení. Veškerá soustava lidských vášní, veškeré naděje na veřejný mír a bezpečnost vyplývají odtud. Tak je tomu i u jiných prvopočátečních rozdílů; jejich řady obsahují celou civilisaci a lze je srovnati s oněmi algebraickými formulkami, které ve svém úzkém okrsku obsahují předem veškerou křivku, jejíž jsou zákonem. Ne že by se tento zákon vždy provedl až do konce; mnohdy vyskytují se poruchy; ale je-li tomu tak, není to tím, že by zákon byl falešným, nýbrž tím, že nepůsobil sám. Nové prvky jaly se mísiti se ku starým; velké síly cizí jaly se překážeti silám prvotním. Plémě se vystěhovalo, jako starý národ arijský, a změna podnebí pozměnila u něho veškeré

uspořádání intelligence a veškeru organisaci společnosti. Lid byl podroben, jako národ saxonský, a nové ustrojení politické mu vnutilo zvyky, schopnosti a náklonnosti, jichž neměl. Národ se trvale usídlil uprostřed přemožených, jež vyssával a jimiž byl ohrožován, jako staří Spartané, a nutnost žíti jako táborem ležící houfec, zkroutila násilně v jediný směr veškerou soustavu duševní i socialní. V každém případě jest mechanismus lidských dějin podobný. Vždy shledáváme jako prvotní vzpružinu nějakou velmi obecnou disposici ducha a mysle, buď vrozenou a spjatou přirozeně s plemenem, nebo nabytou a způsobenou nějakou okolností applikovanou na plémě. Tyto velké dané vzpružiny vykonávají ponenáhlu svůj vliv, totiž po několika stoletích uvádějí národ ve stav nový, náboženský, literární, sociální, hospodářský; nový to stav, který kombinován jsa s jich obnoveným úsilím, způsobuje nový stav, jednou dobrý, po druhé špatný, jednou pomalu, podruhé rychle, a tak dále; tím způsobem můžeme považovati celkový pohyb každé zvláštní civilisace za účinek permanentní síly, která každým okamžikem mění své dílo pozměňujíc okolnosti, za kterých působí.

## V.

### Tři prvopočáteční síly. Plémě.

Tři různé zdroje přispívají ke způsobení onoho elementárního stavu duševního, *plémě*,

*prostředí* a *moment*. To co jmenuje se *plemenem*, jsou vrozené a dědičné disposice, jež člověk přináší s sebou na svět a které obyčejně se pojí k různostem vyznačeným v temperamentu a v stavbě tělesné. Různí se podle národů. Jsou přirozeně odrůdy lidí jako odrůdy býků a koní, jedny statné a rozumné, jiné bázlivé a omezené, jedny schopné vyšších pojetí a výtvorů, jiné redukované na počátečné invence, některé uzpůsobené zcela zvláště k jistým dílům a opatřené bohatěji jistými pudy, jako vidíme plemena psí lépe obdařená jednou pro běh, po druhé pro zápas, jindy pro honbu, a jindy konečně pro hlídání domů a stád. Je tu síla zřetelná, tak zřetelná, že i uprostřed ohromných úchylek, jež u ní spůsobí druhé dvě hybné síly, lze ji poznati ještě, a kterou plémě, jako na příklad starý národ arijský, rozptýlený od Gangu až po Hebridy, usazený pode všemi podnebími, rozestavený po všech stupních civilisace, přeměněný třiceti stoletími revolucí, projevuje přeci ve svých jazycích, ve svých náboženstvích, ve svých literaturách a ve svých filosofiích společnost krve a ducha, která spojuje ještě dnes všecky její výhonky. Ať jsou plemena sebe různější, jejich příbuznost není zrušena; divokost, kultura a roubování, různosti podnebí a půdy, příhody šťastné a nešťastné, marně tu působily; význačné rysy původní formy přetrvaly, a shledáváme dva nebo tři základní hlavní rysy prvopočáteční známky

pod stopami druhotními, jež čas na ně vtisknul. Není nic podivného na této neobyčejné houževnatosti. Ačkoliv na nesmírnou vzdálenost zahlédáme jen na polo a v pochybném světle původ druhů, *) osvětlují historické události dostatečně ony události, jež historii předcházely, aby mohly vysvětliti skoro nezviklatelnou trvanlivost základních rysů prvopočátečných. V okamžiku, kdy se s nimi setkáváme, patnáct, dvacet, třicet století před naším letopočtem, u Arijce, Egypťana, Číňana, představují dílo mnohem většího počtu století, snad myriad století. Neboť jakmile živočich žije, musí se přizpůsobiti svému prostředí; dýchá jinak, obnovuje se jinak, je jinak rozechvěn, dle toho jak vzduch, potrava a temperatura jsou jiné. Různé podnebí a různá situace způsobují u něho různé potřeby a následkem toho konečně soustavu různých schopností a pudů. Člověk, jsa nucen uvésti se v soulad s okolnostmi, nabývá povahy, která jim odpovídá, a jeho povaha jako jeho temperament jsou výtěžky tím stálejšími, čím více se zevnější dojem v něj vtisknul četnějším opakováním a přenesl se na jeho potomstvo dávnějším děděním. Tak že v každém okamžiku lze považovati povahu některého národa za souhrn všech jeho předchozích skutků a pocitů, totiž za veličinu a váhu, nikoliv nekonečnou, **) po-

*) Darwin, *O původu druhů.* — Prosper Lucas, *O dědičnosti.*

**) Spinoza, *Ethika*, 4. díl, axioma.

něvadž v přírodě je každá věc omezena, ale nepoměrnou k ostatku a kterou není skoro lze pozvednouti, poněvadž každá minuta skoro nekonečné minulosti přispěla k jejímu zatížení, a poněvadž, aby se mohla něčím vyvážiti, bylo by třeba nahromaditi na druhé misce ještě větší počet skutků a pocitů. Takový je první a nejbohatší zdroj hlavních mohutností, odkud vyplývají historické události; a vidíme především, že je-li mohutný, je to tím, že není prostým pramenem, ale jakýmsi jezerem a jakoby hlubokým reservoirem, kam jiné zdroje po mnohá století přitékaly hromadit své vlastní vody.

Prostředí.

Když jsme takto stanovili vnitrné ustrojení nějakého plemene, dlužno pozorovati *prostředí*, ve kterém žije. Neboť člověk není na světě samoten; příroda ho obklopuje a jiní lidé jsou kolem něho; na prvotném a trvalém záhybu přicházejí se rozložiti záhyby náhodné a vedlejší, a okolnosti fysické nebo sociální porušují nebo doplňují naturel, který jim je odezdán. Jednak podnebí působilo svým vlivem: ačkoliv můžeme jen nejasně sledovati historii národů arijských od jich společné vlasti až po jich vlasti definitivní, můžeme přece tvrditi, že hluboký rozdíl, který se jeví mezi plemeny germánskými na jedné straně a plemeny hellenskými a latinskými na druhé, pochází z velké části z různosti krajin, kde se usadila, jedna

v zemích chladných a vlhkých, v lůně drsných lesů bažinatých nebo na březích divokého oceanu, uzavřená v pocitech melancholických nebo prudkých, náchylná k opilství a hojnému jídlu, nakloněná k životu bojovnému a krvežíznivému; jiná naopak uprostřed krásných krajin, na břehu moře skvoucího a smavého, vybízejícího je ku plavbě a obchodu, prosta hrubých potřeb žaludku, vedená od počátku k sociálním návykům, k politické organisaci, k citům a schopnostem, které rozvíjejí umění mluviti, schopnost užívati, vynalézání věd, literatury a umění. — Jednak působily okolnosti politické, jako u obou civilisací italských; první obrácená úplně k činu, k výboji, vládě a zákonodárství, působením prvotní situace místa útulku, *emporia* hranice, a ozbrojené aristokracie, která uvádějíc a seřazujíc pod svou mocí cizince a přemožené, stavila proti sobě dva nepřátelské sbory tváří v tvář, a nenalézala jiné odpomoci svým vnitřním nesnázím a svým loupežným pudům než v soustavné válce; druhá vyloučená z jednoty a z velké politické ctižádosti trvalostí své municipální formy, kosmopolitickou situací svého papeže a vojenským zakročením sousedních národů, unášená úplně na nakloněnou plochu svého velkolepého a harmonického ducha, ke kultu rozkoše a krásy. — Jednak konečně podmínky sociální vtisknuly svou stopu, jako se to stalo před osmnácti stoletími křesťanstvím a před pětadvaceti stoletími budhismem, když

kolem středozemního moře jako v Hindostanu přivodily krajní důsledky výboje a organisace arijské nesnesitelné potlačení, zničení individua, úplnou zoufalost, prokletí vržené na svět, s vývojem metafysiky a snu, a kdy člověk v tomto vězení plném běd, cítě své srdce rozplývati, pojal odříkání se, lásku k bližnímu, lásku něžnou, mírnost, pokoru, lidské bratrství, onde v myšlence všeobecné nicoty, zde pod otcovstvím božím. — Pohlédněmež kolem sebe na regulující pudy a mohutnosti zakořeněné v nějakém plemeni, krátce na duševní uzpůsobení, podle kterého dnes myslí a jedná; shledáme tu nejčastěji dílo některé oněch déle trvajících situací, oněch vůkolních okolností, oněch trvalých a obrovských tlaků, působících na spoustu lidí, kteří jako jednotlivci i všichni dohromady, od pokoleni k pokolení, nepřestali býti ohýbáni a utváření jejich úsilím: ve Španělsku osm set let trvající křížová výprava proti Moslimům, a táhnoucí se ještě dále až po vyčerpání národa vypuzením Maurů, oloupením židů, zřízením inkvisice, válkami katolickými; v Anglii politické zřízení osmi set let, které udržuje muže vzpřímeného a váženého, v závislosti a poslušnosti, a navyká ho zápasiti společně pod autoritou zákona; ve Francii latinská organisace, která vpravena byla zprvu učelivým barbarům, pak rozbita pod všeobecným shroucením, přetváří se sama od sebe pod utajeným spiknutím národního pudu, vyvíjí se pod dědičnými králi, a končí

jakousi republikou rovnostní, centralisovanou, administrativní, pod dynastiemi vystavenými revolucím v šanc. To jsou nejpůsobivější z pozorovatelných příčin, které upravují primitivního člověka; jsou národům tím, čím vychování, povolání, stav, bydliště jsou jednotlivcům, a zdají se obsahovati vše, poněvadž obsahují veškeré síly zevnější, které upravují lidský materiál a kterými zevnějšek působí na vnitřek.

Moment.

Jest však třetí pořadí příčin; neboť vedle sil vnitřních a zevnějších jest pak dílo, které již vytvořily dohromady a toto dílo samo přispívá ku zplození onoho, které následuje; mimo trvalý impuls a dané prostředí je nabytá rychlost. Když národní povaha a obklopující okolnosti působí, nepůsobí na prázdnou desku, nýbrž na desku, kde stopy jsou již vtisknuté. Dle toho, vezme-li se deska v tento nebo onen *okamžik*, jest stopa různá; a to stačí, aby celkový výsledek byl různý. Pozorujte na příklad dva momenty nějaké literatury nebo umění, francouzskou tragedii za Corneilla a Voltaira, řecké divadlo za Aischyla a Euripida, latinskou poesii za Lukrece a Claudia, italské malířství za Vinciho a Guida. Zajisté že v každém z těchto krajních bodů obecné pojetí se nezměnilo; jedná se vždy o představení nebo vymalování téhož typu lidského; podoba veršů, stavba dramatu, druh těl zůstal.

Ale mezi jinými různostmi je tu ona, že jeden z umělců je předchůdcem a že druhý je následovníkem, že prvý nemá vzoru a druhý má vzor, že prvý dívá se na věci tváří v tvář a že druhý vidí věcí prostřednictvím prvého, že více velkých stránek umění se zdokonalilo, že prostota a velikost dojmu se zmenšila, že úpravnost a vytříbenost formy se zveličily, krátce že prvé dílo přivodilo druhé. Má se to tu s národem jako s rostlinou: tatáž míza za téže temperatury a na téže půdě plodí na různých stupních svého postupného zpracování různé útvary, poupata, květy, plody, semena, tím způsobem, že následující je vždy podmíněno předchozím a rodí se z jeho smrti. Pohlížíte-li nyní, ne již na krátký moment, jak jsme právě učinili, ale na některý z oněch rozsáhlých vývojů, které obsahují jedno nebo více století, jako středověk nebo naše poslední období klassické, bude závěr podobným. Jisté převládající pojetí tam vládlo; lidé představovali si po dvě stě, pět set let jistý vzorný ideál člověka, ve středověku rytíře a mnicha, v našem klassickém věku dvořenína a krasořečníka; tato tvůrčí a všeobecná myšlenka projevuje se v celém oboru jednání a myšlení, a když byla pokryla svět svými díly bezděčně soustavnými, ochabla, pak zhynula, a tu zvedá se nová myšlenka, určená k podobné vládě a k výtvorům rovněž mnohonásobným. Předpokládejte zde, že druhá závisí částečně na prvé, a že prvá spojujíc svůj účinek s účinky ná-

rodního ducha a obklíčujícími okolnostmi, vtiskne rodícím se věcem jich obrys a směr. Podle tohoto zákona vytvářejí se velké proudy historické, totiž dlouhá panování jedné formy ducha a jedné převládající myšlenky, jako je ona perioda spontanního tvoření, která sluje Renaissancí, nebo ono období řečnického roztřiďování, jež sluje klassickým věkem, nebo ona řada mystických synthesí, jež sluje obdobím alexandrinským a křesťanským, nebo ono přadí mythologických výkvětů, s nímž setkáváme se při počátcích Germanie, Indie a Řecka. Jako všude jest i zde pouze problem mechanický: celkový výsledek jest složeninou určenou docela velikostí a směrem sil, které ji způsobují. Jediný rozdíl, který odděluje tyto duševní problemy od problemů fysických spočívá v tom, že směry a velikost nedá se odhadnouti ani určiti u prvých jako u druhých. Je-li nějaká potřeba, schopnost veličinou, již lze měřiti na stupně jako tlak nebo váhu, není tato kvantita měřitelna jako veličina tlaku nebo váhy. Nemůžeme ji zachytiti do přesné nebo přibližné formulky; můžeme u ní míti a podati jen dojem literární; jsme odkázáni na zaznamenávání a citování vynikajících faktů, jimiž se projevuje a které naznačují přibližně a zhruba, k jaké výši stupnice dlužno ji vřaditi. Ale ačkoli prostředky zaznamenávací nejsou týmiž u věd duševních jako u fysických, nicméně poněvadž u obou je látka stejná a skládá se stejně ze sil, směrů a velkostí, lze říci, že

u jedněch i u druhých vyvozuje se konečný výsledek dle téhož pravidla. Je velký nebo malý, podle toho jsou-li základní síly velké nebo malé a směřují více nebo méně přesně k témuž směru, podle toho jak se zvláštní účinky plemene, prostředí a momentu sdružují, aby se navzájem k sobě pojily nebo rušily. Takto se vysvětlují dlouhá ochabnutí a skvělé úspěchy, jež objevují se nepravidelně a bez patrného důvodu v životě národů; mají své příčiny ve vnitřních shodách nebo neshodách. Takovou shodou bylo, když v sedmnáctém století družná povaha a duch konversace ve Francii lidem vrozený setkal se se salonními návyky a s momentem řečnické analysy, když v devatenáctém století pružný a hluboký duch německý setkal se s dobou filosofických synthesí a kosmopolitní kritiky. Takovou neshodou bylo, když v sedmnáctém století drsný a samotářský duch anglický pokoušel se neobratně osvojiti si novou uhlazenost způsobů, když v šestnáctém století jasný a prosaický duch francouzský pokoušel se nadarmo zplodit životnou poesii. Tato tajná shoda tvůrčích sil zplodila dokonalou uhlazenost a ušlechtilou pravidelnou literaturu za Ludvíka XIV. a Bossueta, velkolepou metafysiku a obsáhlou sympathii kritickou za Hegela a Goetheho. Tato tajná neshoda tvůrčích sil to byla, která zplodila neúplnou literaturu, skandalní komedii, nepodařenou poesii Drydena a Wycherley-ho, špatné

řecké importace, tápání, vyrábění, drobné částečné krásy za Ronsarda a Plejady. Můžeme tvrditi s jistotou, že neznámé výtvory, ku kterým proud století nás unáší, budou vyvolány a upraveny zcela třemi silami prvopočátečnými; že kdyby tyto síly mohly býti změřeny a číslicemi označeny, vyvodily by se z nich jako z nějaké formulky vlastnosti příští civilisace, a že kdybychom přes patrnou hrubost našich záznamů a zásadní nepřesnost našeho měření chtěli bychom si dnes vytvořiti nějaký pojem o našich všeobecných osudech, musíme zakládati naše předvídání na zkoumání těchto sil. Neboť vypočítávajíce je procházíme úplným kruhem působících sil, a když jsme byli pozorovali plémě, prostředí, moment, totiž vzpružiny vnitřní, tlak z venčí a nabytý již popud, vyčerpali jsme nejen všecky skutečné příčiny, ale také všecky možné příčiny pohybu.

## VI.

Jak se rozdělují účinky prvopočáteční příčiny. Společnost prvků. Složení skupin. Zákon vzájemné závislosti. Zákon úměrného vlivu.

Zbývá pátrati, jakým způsobem tyto příčiny applikované na nějaký národ nebo na nějaké století rozdílejí tam své účinky. Jako pramen vytrysknuvši na místě vysokém rozlévá své vody podle výšek a od patra k patru, až ko-

nečně dospěje k nejnižší vrstvě půdy, tak disposice duše a srdce, uvedené do nějakého národa plemenem, momentem nebo prostředím, šíří se s různými rozměry a pravidelným sestupováním na různé řády faktů, z nichž skládá se civilisace *) Sestavuje-li se zeměpisná mapa nějaké krajiny, vidíme, vycházejíce od místa rozvodí pod společným bodem, děliti se svahy v pět nebo šest hlavních pořící, pak každé z těchto ve více pořící vedlejších, a tak dále až celá krajina se svými tisícerými úkazy je obsažena v rozvětvení této sítě. Podobně sestavujeme-li psychologickou mapu dějů a citů lidské civilisace, shledáváme především pět nebo šest provincií docela oddělených, náboženství, umění, filosofii, stav, rodinu, průmysl; pak v každé z těcho provincií přirozené kraje, pak konečně v každém z těchto krajů území menší, až dojdeme k oněm nesčetným podrobnostem života, které pozorujeme každodenně v nás a kolem nás. Zkoumáme-li nyní a pozorujeme tyto různé skupiny faktů mezi sebou, shledáme především, že skládají se z částí a že všecky mají části společné. Vezměme především tři hlavní díla lidského rozumu, náboženství, umění, filosofii. Co jest filosofie jiného než pojetí přírody a jejich prvopočátečných příčin ve formě abstrakcí a for-

*) Stran této stupnice souřaděných účinů viz: Renan, *Jazyky semitské*, 1. kap. — Mommsen, *Srovnání civilisace řecké a římské*, 1. sv., 3. vyd. — Tocqueville, *Důsledky demokracie v Americe*, 3. sv.

mulek? Co jest základem náboženství a umění ne-li pojetí téže přírody a těchže prvopočátečních příčin ve formě symbolů více nebo méně ustálených a osob více nebo méně určitých, s tím rozdílem, že v prvním případě věří se že existují, ve druhém že neexistují? Nechť čtenář pozoruje některé z oněch velkých výtvorů duševních v Indii, v Skandinavii, v Persii, v Římě, v Řecku a uzří, že umění je všude jakousi filosofií, která stala se smyslovou, náboženství jistou básní, která považuje se za pravdu, filosofie jistým uměním a náboženstvím vyprahlým a uvedeným na čiré pojmy. Jest tedy uprostřed každé z těchto tří skupin živel společný, pojímání světa a jeho podstaty, a liší-li se mezi sebou, je to tím, že každá slučuje se společným prvkem prvek zvláštní: zde schopnost abstrahovati, tam mohutnost zosobňovati a věřiti, onde konečně nadání zosobňovati, aniž by se věřilo. Vezměme nyní dvě hlavní díla lidského sdružení, rodinu a stát. Čím vytváří se stát, ne-li citem poslušnosti, kterým sdružuje se množství lidí pod autoritou nějakého náčelníka? A čím tvoří se rodina, ne-li citem poslušnosti, kterým žena a děti jednají pod vedením otce a manžela? Rodina je státem přirozeným, prvotním a omezeným, jako stát je rodinou umělou, pozdnější a rozšířenou; a pod různostmi, jež s sebou přináší počet, původ a stav údů, postřehujeme u malé společnosti jako u velké tutéž základní disposici duševní, která je zbližuje a sjedno-

cuje. Nyní předpokládejte, že tento společný prvek obdrží od prostředí momentu nebo plemene zvláštní význačné vlastnosti: jest jasno, že *všechny skupiny, do nichž vniká, budou v poměru k tomu pozměněny.* Je-li cit poslušnosti pouze strachem,*) shledáte, jako u většiny národů východních, surovost despotismu, hojnost poprav, vydírání poddaných, otrocké mravy, nejistotu majetku, vymrskání půdy, otroctví ženy a obvyklost haremu. Má-li cit poslušnosti své kořeny v pudu kázně, v družnosti a cti, shledáte, jako ve Francii, dokonalou vojenskou organisaci, krásnou administrativní hierarchii, nedostatek veřejného smýšlení vedle návalů vlastenectví, ochotnou podřízenost poddaných vedle netrpělivosti revolucionáře, poklonkování dvořenínovo vedle odporování počestného muže, jemný půvab konversace a společnosti vedle trampot krbu a rodiny, rovnost manželů a nedokonalost manželství pod nutným nátlakem zákona. Má-li konečně cit poslušnosti své kořeny v pudu podřízenosti a v pojmu povinnosti, spatříte, jako u národů germánských, bezpečnost a štěstí rodiny, solidní základ života rodinného, pozdní a neúplný vývoj života společenského, vrozenou vážnost vůči hodnostem zřízeným, pověru vůči minulosti, udržování společenských nerovností, přirozenou a obvyklou úctu k zákonu. Podobně u plemene, podle toho jak bude

*) Montesquieu, *Duch zákonů, Zásady tří vlád.*

způsobilost k povšechným myšlenkám různá, bude různým náboženství, umění a filosofie. Je-li člověk přirozeně uzpůsobený k rozsáhlým povšechným pojetím, zároveň co je nakloněn kaliti je nervosní jemností své předrážděné organisace, uzříme, jako v Indii, úžasnou hojnost obrovských výtvorů náboženských, nádherný výkvět nesmírných a průzračných epopejí, podivnou změť subtilných a obrazivých filosofií, které jsou vesměs tak dobře spojeny mezi sebou a tak proniknuty mízou, že podle jejich rozsáhlosti, barvy, nepořádku, poznáme v nich okamžitě výtvory téhož podnebí a téhož ducha. Jestliže naopak člověk, těšící se od přírody zdraví a duševní rovnováze, omezuje úmyslně rozsah svých pojetí, aby lépe mohl určovati jejich formu, uzříme, jako v Řecku, theologii umělců a vypravovatelů, zřetelné bohy záhy oddělené od věcí a přeměněné skoro od počátku v osoby tělesné, smysl pro všeobecnou jednotu skoro setřený a sotva zachovaný v neurčitém pojmu Osudu, filosofii spíše bystrou a přesnou než velkolepou a soustavnou, omezenou ve vysoké metafysice, [1]) ale neporovnatelnou v logice, sofistice a morálce, poesii a umění vynikající svou jasností,

[1]) Alexandrinská filosofie rodí se jen stykem s orientem. Metafysické názory Aristotelovy jsou osamocené; ostatně u něho, jako u Platona, jsou jen přehledem. Vizte naproti tomu systematickou mohutnost u Plotina, Procta, Schellinga a Hegela, nebo také podivuhodnou smělost braminské a budhistické spekulace.

přirozeností, pravou mírou, pravdivostí a krásou nade vše co kdy bylo vídáno. Jestli konečně člověk, přestávající na omezených pojetích a postrádající vší spekulativní jemnosti, jest zároveň zabrán a napjat starostmi praktického života, uzříme, jako v Římě, bohy primitivní, prostá prázdná jména, dobrá k označování nejmenších podrobností rolnictví, plození a domácnosti, pravé to etikety manželství a statku, tudíž mythologie, filosofie a poesie nijaká nebo vypůjčená. Zde applikuje se, jako všude, *zákon vzájemné závislosti.*[1]) Civilisace tvoří těleso a jeho částky souvisí po způsobu částek těla organického. Rovněž jako u živočicha pudy, zuby, údy, kostra, svalový aparát jsou spojeny dohromady takovým způsobem, že změna jednoho mezi nimi přivozuje u každého z ostatních příslušnou změnu, a že dovedný přírodozpytec dovede podle několika zlomků rozumováním sestrojiti skoro úplné tělo; rovněž u civilisace náboženství, filosofie, útvar rodiny, literatura, umění skládají soustavu, kde každá místní změna přivádí za sebou všeobecnou změnu, tak že zkušený historik, který studuje některou její omezenou část, spatřuje předem a na polo předpovídá vlastnosti ostatku. V této závislosti není nic neurčitého. U těla živého řídí ji především

[1]) Pokusil jsem se vícekráte vyjádřiti tento zákon, jmenovitě v předmluvě k *Pojednáním kritickým a historickým.*

snaha projeviti jistý prvopočátečný typ, pak nutnost míti orgány, které by sloužily jeho potřebám, a pak aby bylo v souladu samo se sebou, aby mohlo býti živo. U civilisace řídí ji přítomnost produkujícího prvku v každém velkém výtvoru lidském, přítomného zároveň v ostatních výtvorech okolních, míním tím totiž nějakou schopnost, mohutnost, disposici působivou a vynikající, která majíc zvláštní povahu, uvádí ji s sebou do všech operací, kterých se účastní, a podle svých změn působí změny ve všech dílech, ku kterým přispívá.

## VII.

### Zákon formace skupin. Příklady a údaje.

Přišedše až sem, můžeme zahlédnouti základní rysy lidských přeměn a počíti hledati všeobecné zákony, které spravují nejenom více událostí, ale třídy událostí, ne více jisté náboženství nebo jistou literaturu, ale skupinu literatur nebo náboženství. Kdyby se na příklad připustilo, že náboženství je metafysická báseň provázená vírou; kdyby se mimo to pozorovalo, že jsou jisté momenty, jistá plemena a jistá prostředí, kde víra, schopnost básnická a schopnost metafysická rozvíjejí se pospolu s nezvyklou mohutností; kdyby se pozorovalo, že křesťanství a budhismus vypučely v dobách velkolepých synthes a uprostřed běd podobných útisků, které způsobily povstání přepjatců cevennských; kdyby s druhé strany

se poznalo, že primitivnl náboženstva zrodila se při probouzení se lidského rozumu za nejbohatšího rozkvětu lidské obraznosti, za časů nejkrásnější naivnosti a největší důvěřivosti; kdyby se také vzalo v úvahu, že mohamedánství objevilo se zároveň s poetickou prosou a pojetím národní jednoty, u národa zbaveného vědy, v okamžiku náhlého rozvoje duševního; mohlo by se souditi, že náboženství se rodí, upadá, reformuje a přeměňuje dle toho, jak okolnosti sesilují a shrnují s větší nebo menší správností a energií své tři tvůrčí pudy, a pochopilo by se, proč je endemickým v Indii, uprostřed myslí obrazivých, filosofických, exaltovaných v pravém slova smyslu; proč se rozvilo tak podivně a velice ve středověku, ve společnosti utiskující, uprostřed nových jazyků a literatur; proč se pozvedlo v šestnáctém století s novým karakterem a heroickým enthusiasmem, v okamžiku všeobecného obrozenl a při probouzení se germanských plemen; proč hemží se bizarními sektami v hrubé demokracii americké a pod byrokratickým despotismem Ruska; proč konečně nalézá se dnes rozšířeno po Evropě v tak různých rozměrech a zvláštnostech podle různosti plemen a civilisací. Tak je tomu s každým druhem lidské produkce, s literaturou, hudbou, uměním malířským, filosofií, vědami, státem, průmyslem a vším ostatním. Každé z nich má svou přímou příčinu v nějaké duševní disposici, nebo ve spolupůsobení

duševních dispositcí; jakmile je tato příčina dána, objevuje se; je-li tato příčina odstraněna, mizí; slabost nebo intensivnost této příčiny je mírou její vlastní intensity nebo její vlastní slabosti. Je s ní spjata jako fysický zjev se svou podmínkou, jako rosa s ochlazením vůkolní temperatury, jako rozšiřování se s teplotou. Jsou zde páry ve světě duševním jako jsou ve světě fysickém rovněž přísně spjaté a rovněž všeobecně rozšířené v jednom jako v druhém. Vše co u jednoho z těchto párů způsobuje, porušuje nebo potlačuje první člen, způsobuje, porušuje nebo potlačuje odrazem i druhý. Vše co ochlazuje vůkolní temperaturu je příčinou srážení se rosy. Vše co rozšiřuje důvěřivost a zároveň i celkové poetické názory, zplozuje náboženství. Tak se udály věci; tak se budou také dáti. Jakmile víme, jaká je dostatečná a nutná podmínka jednoho z těchto ohromných zjevů, chápe náš duch rovněž dobře budoucnost jako minulost. Můžeme říci s jistotou, za jakých okolností se znovu zrodí, předvídati bez ukvapenosti více dílů jeho budoucí historie a načrtnouti obezřetně některé rysy jeho dalšího vývoje.

## VIII.

Celkový problem a budoucnost historie. Psychologická methoda. Hodnota literatur. Předmět knihy.

Dnes je historie na tom bodu, či spíše jest mu úplně na blízku, na prahu tohoto bádání.

V tomto okamžiku naskytá se tato otázka: Je li dána jistá literatura, filosofie, společnost, umění, jistá třída umění, jaký je duševní stav, který ji způsobuje? a které jsou podmínky plemene, momentu a prostředí nejschopnější způsobiti tento duševní stav? Jest zvláštní duševní stav pro každou z těchto formací a pro každý druh umění, pro architekturu, pro malířství, pro sochařství, pro hudbu, pro poesii; každé má svůj zvláštní zárodek v širokém poli lidské psychologie; každé má svůj zákon, a mocí tohoto zákona vidíme ho pozvedati se, jak se zdá, náhodou a úplně samo uprostřed nezdarů svých sousedek, jako malířství ve Flandrech a v Hollandsku v sedmnáctém století, jako poesii v Anglii v šestnáctém století, jako hudbu v Německu v osmnáctém století. V onen okamžik a v oněch zemích shledaly se podmínky, splněné pro jisté umění a ne pro ostatní, a jedna větev vypučela pouze v obecné neplodnosti. Tato pravidla lidské vegetace má nyní historie hledati; dlužno vytvořiti tuto zvláštní psychologii každé zvláštní formace; dlužno pracovati o složení úplného obrazu těchto zvláštních podmínek. Není nic delikátnějšího a obtížnějšího; Montesquieu se toho podjal, ale za jeho času byla historie příliš novou, než aby se mu to bylo mohlo zdařiti; nebylo tehdy ani potuchy o cestě, kterou je nutno se dáti, a sotva že dnes počínáme ji zahlédati. Rovněž jako astronomie je v podstatě problemem mechanickým a fy-

siologie problemem chemickým, stejně je historie v podstatě problemem psychologickým. Je zvláštní soustava dojmů a operací vnitřních, která činí umělce, věřícího, hudebníka, malíře, nomada, muže ze společnosti; pro každého z nich je různá spojitost, intensivnost, závislost myšlenek a vzrušení; každý z nich má svou duševní historii a své vlastní tělesné složení, s nějakou hlavní náchylností a nějakým převládajícím rysem. Aby se vysvětlil každý z nich, bylo by třeba napsati kapitolu co nejvnitřnější analysy, a dnes je tato práce sotva načrtnuta. Jediný člověk, Stendhal, podnikl ji, maje k tomu zvláštní uzpůsobení duševní i vychováním nabyté, a ještě dnes většina čtenářů shledává jeho knihy paradoxními a temnými; jeho talent a jeho myšlenky byly předčasnými; nebyly chápány jeho podivuhodné tuchy, jeho hluboká slova prohozená mimochodem, úžasná správnost jeho záznamů a jeho logiky; nebylo pozorováno, že pod zevnějškem causeura a muže velké společnosti vykládal nejsložitější vnitrné mechanismy, že kladl prst na velké vzpružiny, že vnášel do historie srdce procedury vědecké, že on první vytknul základní příčiny, totiž národnost, podnebí a temperament; krátce že pojednával o citech jak se má o nich jednati, totiž jako přírodovědec a fysik, čině roztříďování a odvažuje síly. Následkem všeho toho byl posouzen jako suchopárný a výstřední a zůstal osamocen, píše romány, cestopisy, zá-

pisky, pro které si přál i obdržel dvacet čtenářů. A přece v jeho knihách právě nalezneme ještě dnes pojednání nejzpůsobilejší proklestiti cestu, kterou jsem se snažil popsati. Nikdo neučil lépe otvírati oči a hleděti, hleděti především na okolní lidi a přítomný život, pak na staré a autentické dokumenty, čísti za běli a černi stránek, viděti pod starým tiskem, pod čmáraninou textu určitý cit, hnutí myšlenek, duševní stav, ve kterém se psalo. V jeho spisech, u Sainte-Beuva, u německých kritiků uzří čtenář, jak možno těžiti z literárního dokumentu; když je tento dokument bohatý a dovede se vyložiti, nalezne se tam psychologie duše, často století a někdy plemene. V tomto ohledu je velká báseň, krásný román, vyznání vynikajícího muže poučnější než hromada historiků a historií; dal bych padesát svazků listin a sto svazků diplomatických kusů za memoiry Celliniho, za listy svatého Pavla, za stolovní hovory Lutherovy nebo za veselohry Aristofanovy. V tom spočívá důležitost literárních děl, že jsou poučná, poněvadž jsou krásná; jejich užitečnost vzrůstá s jich dokonalostí; a poskytují-li dokumenty, je to proto, že jsou ona dokumenty, že jsou památníky. Čím více činí kniha city patrnými, tím je literárnější; neboť vlastním úkolem literatury je zaznamenávati city. Čím více kniha zaznamenává důležité city, tím výše je umístěna v literatuře; neboť tím, že představuje způsob bytnosti celého národa a celého sto-

letí, shromažďuje spisovatel kolem sebe sympathie celého století a celého národa. Proto mezi dokumenty, které nám uvádějí na oči city předchozích pokolení, je literatura, a jmenovitě velká literatura neporovnatelně tím nejlepším. Podobá se oněm podivuhodným přístrojům, neobyčejně citlivým, pomocí jichž fysikové vystihují a vyměřují nejvnitrnější a nejjemnější změny tělesa. Ústavy, náboženstva se jí neblíží; články zákonníka a katechismu líčí život pouze zhruba a bez jemnosti; jsou-li dokumenty, ve kterých politika a dogma jsou životnými, jsou to výmluvné řeči z kazatelny a tribuny, mémoiry, důvěrné zpovědi, a to vše náleží do literatury; tak že mimo sebe samu má veškeré dobré stránky toho druhého. Hlavně tedy studiem literatur budou se moci budovati duševní dějiny a kráčeti k poznání psychologických zákonů, od nichž závisí události. Pokouším se tu psáti dějiny jedné literatury a hledati tam psychologii jednoho národa; volil-li jsem tuto, není to bez důvodu. Bylo třeba nalézti národ, který by měl literaturu úplnou a to je řídké; je málo národů, kteří by byli za celého svého života do opravdy mysleli a psali. U starých je literatura latinská na počátku bezvýznamnou, potom vypůjčenou a napodobenou. U moderních je německá literatura skoro prázdnou po dvě stě let [1]; italská a španělská literatura končí uprostřed

[1]) Od r. 1550 do 1750.

sedmnáctého století. Jedině staré Řecko a moderní Francie a Anglie poskytují úplnou řadu velkých výrazných památek. Vyvolil jsem Anglii, poněvadž jsouc ještě živou a podrobenou přímému pozorování, může býti lépe studována než civilisace zničená, z níž máme pouze už jen útržky, a poněvadž jsouc rozdílná, poskytuje lépe než Francie význačné vlastnosti, padající do očí Francouzovi. Ostatně je to zvláštní u této civilisace, že mimo svůj spontanní rozvoj poskytuje i vnucenou odchylku, že podstoupila poslední a nejpůsobivější ze všech výbojů, a že tři dané veličiny, z nichž vyšla, plémě, podnebí, normanský vpád, mohou býti pozorovány na památkách s dokonalou přesností; takže na těchto dějinách studují se dvě nejmohutnější hybné síly lidských přeměn, totiž příroda a nátlak, a že lze je studovati bez nejistoty a mezery, v pořadí památek autentických a celistvých. Snažil jsem se vymeziti ony prvotní změny, ukázati jejich postupné účinky, vysvětliti jak konečně pozvedly až na světlo denní velká díla politická, náboženská, literární, a vyvinouti vnitrný mechanismus, kterým barbarský Sas stal se Angličanem, jejž vidíme dnes.

# DĚJINY ANGLICKÉ LITERATURY.

## KNIHA I.

## Počátky.

### KAPITOLA I.

#### Sasové.

I. Stará vlast. — Půda, moře, nebe, podnebí. — Nová vlast. — Vlhká krajina a nevděčná země. — Vliv podnebí na povahu.
II. Tělo. — Strava. — Mravy. — Hrubé pudy v Germanii, v Anglii.
III. Ušlechtilé pudy v Germanii. — Jednotlivec. — Rodina. — Stát. Náboženství. — *Edda*. — Tragický a heroický názor na svět a na lidi.
IV. Ušlechtilé pudy v Anglii. — Válečník a jeho náčelník. — Žena a její manžel. — Báseň o Beowulfovi. — Barbarská společnost a barbarský hrdina.
V. Pohanské básně. — Druh a síla citů. — Ráz ducha a jazyka. — Prudkost dojmu a drsnost výrazu.
VI. Křesťanské básně. — Čím jsou Sasové uzpůsobeni ku křesťanství. — Jak se obrátili na křesťanství. — Jak rozumí křesťanství. — Hymny Coedmonovy. — Hymna pohřební. — Báseň o Judítě. — Parafrase bible.
VII. Proč latinská kultura nepůsobí na Sasy. — Příčiny odvozené ze saského výboje. — Beda, Alcuin, Alfred. — Překlady. — Kroniky. — Kompilace. — Malomoc

latiniků. — Příčiny odvozené ze saské povahy. — Adhelm. — Alcuin. — Latinské verše. — Poetické dialogy. — Špatný vkus latiniků.
VIII. Protiklad plemen germanských a latinských. — Povaha saského plemene. — Ono přečkává normanský výboj.

## I.

Sledujete-li moře severní od Šeldy až po Jutsko, zpozorujete nejprve, že význačným rysem krajiny je nedostatek svahu: močály, nížiny a suchopáry; vzedmuté a líné řeky vlekou se pracně, pozvedajíce dlouhé černavé vlny; jejich vytékající voda prosakuje břehem a jeví se v spících kalužích. V Holandsku je půda pouze ssedajícím se blátem; sotva že tu a tam plove na povrchu země jako tenká a křehká kůra citronu, náplava to řeky, kterou řeka se zdá býti hotova potopiti. Nad tím vznášejí se těžké mraky, živené věčnými výpary. Otáčejí zvolna svá do fialova zbarvená břicha, černají, a náhle rozplývají se v lijáky; pára podobná dýmům parního kotle plazí se neustále po obzoru. Jsouce takto kropeny, hemží se rostliny; v koutě, jejž tvoří Jutsko a pevnina, v tučné, bahnité půdě »zeleň je tak svěží jako v Anglii.«[1]) Nesmírné lesy pokrývaly kraj až přes jedenácté století. Zde

[1]) Malte-Brun, L. IV. 398. Dánsko znamená *nízký kraj*. Ani když nečítáme zátoky, zálivy a průplavy, zaujímá voda šestý díl krajiny. Nářečí jutské má ještě mnoho podobnosti s angličinou.

míza kraje vlhkého, hrubého a mohutného proudí v člověku jako v rostlinách, a vdechováním, stravou, pocity a zvyky vytváří jeho schopnosti a tělo.

Tato země takto utvářená má nepřítele, moře. Holandsko trvá pouze svými hrázemi. R. 1654 hráze jutské se prolomily a patnáct tisíc lidí bylo vodou pohlceno. Člověk musí viděti moře vzbouřené severním větrem šplíchati až k úrovni půdy, sinavé a zlověstné;[1]) nesmírné žlutavé moře rozbíhá se proti malé pásce plochého pobřeží, které zdá se, že není s to vzdorovati ani okamžik; vítr skučí a ječí, rackové křičí; ubohé loďky prchají jako šipky nakloněné, skoro překocené a snaží se nalézti útočiště v ústí řeky, která zdá se rovněž nepřátelskou jako moře. Život to smutný a nejistý, jako tváří v tvář divoké šelmě; Frisové ve svých starobylých zákonech mluví již o spolku, jejž uzavřeli proti »divokému oceanu«. I za bezvětří zůstává toto moře nevlídným. „Před očima prostírá se velká pustina vodní; nad ní plují mračna, tyto šedavé a beztvárné dítky vzduchu, které svými mlhovými

[1]) Obraz Ruysdaëlův, obrazárna p. Baringa. Ze tří saských ostrovů, North Strandtu, Busenu a Helgolandu, byl North Strandt zaplaven mořem r. 1300, 1483, 1532, 1615, a skoro zničen r. 1634, — Busen je hladká pláň, šlehaná bouřemi, kterou bylo nutno obklopiti hrází, — Helgoland byl zpustošen mořem r. 800, r. 1300, r. 1500, r. 1649, tuto posledně tak hrozně, že z něho zůstal jenom kus. — Turner, I, 118.

čerpadly nabírají vodu z moře, vlekou ji stěží a nechávají ji padati zase do moře, zaměstnání to smutné, neužitečné a nudné.«[1]) »Rozložen na břiše, nestvůrný severní vítr jako vadivý stařec žvatlá hlasem naříkavým a vypravuje pošetilé historky.« Dešť, vítr, vzedmuté moře, není tu místa leč pro myšlenky pochmurné nebo melancholické. Veselí vln samotných má do sebe nevím co znepokojujícího a drsného. Od Holandska po Jutsko řada ponořených ostrůvků[2]) svědčí o jich spoustách; pohyblivý písek, který vlny přinášejí, zahrazuje výspami pobřeží a vchod řek.[3]) První římské loďstvo o tisíci lodí tam zahynulo; ještě dnes zůstávají lodi v dohledu přístavů měsíc a více zmítány velkými bílými vlnami, neodvažujíce se pustiti do měnivého, křivolakého průplavu, proslulého bouřemi. V zimě pokrývá ledové brnění obě řeky; moře žene zpět kry, které přicházejí po řece; ty se hromadí praskajíce na písečných výspách a kolísají se; mnohdy bylo viděti lodi, zachycené jakoby kleštěmi, lámati se ve dví jejich nátlakem. Představte si v tomto mlhavém vzduchu, mezi těmito sněhy a bouřemi, v těchto močálech a lesích polonahé divochy, jakési divoké šelmy, rybáře a lovce, ale obzvláště

[1]) Jind. Heine, *Die Nordsee.* Viz v Tacitovi, *Annales*, kn. II., dojem Římanů. *Truculentia coeli.*

[2]) *Watten, Platen, Sande, Düneninseln.*

[3]) Na 9 či 10 mil od Helgolandu nalézáme poprvé hlubiny dvaceti prutů.

lovce lidí; to jsou oni, Sasové, Anglové, Jutové, též Frisové[1]) a později Dánové, kteří v pátém a devátém století svými meči a velikými sekerami vzali a podrželi ostrov Britský.

Zem to drsná a mlhavá, podobná zemi jejich, až na hloubku svého moře a příhodnost svých pobřeží, která později přivolá skutečná loďstva a velké lodi: zelená Anglie, to slovo přichází tu poprvé na rty a praví všecko. Tam také je nadbytek vláhy; i v letě pozvedá se mlha; i za jasných dní cítíme ji přicházeti od velké obruby mořské, nebo vystupovati z nesmírné vždy zalévané louky, která v nížinách a po výšinách se vlní, přehražená ploty, až na konec obzoru. Tu a tam padá proud slunečního světla na vysoké traviny s prudkou září a nádhera zeleně stává se oslňující a brutalní. Nadbytečná voda dává vzrůstati příliš měkkým stvolům; vzrůstají bujně, křehké a naplněné mízou, a tato míza obnovuje se neustále; neboť šedavá mračna vylézají na pozadí nehybné mlhy, a tu a tam zamlžuje se okraj nebe sprchou. »Jsou ještě obecné pastviny (*commons*), jako za časů výboje, opuštěné,[2]) divoké, plné kručinky trnité a trnitých travin, s pasoucím se tu a tam koněm o samotě. Smutný vzhled, chatrná půda.[3]) Jaké práce bylo třeba k jejímu zkrocení! Jaký

[1]) Palgrave, *Saxon commonwealth*, t. I.

[2]) Poznámky z cesty po Anglii.

[3]) Léonce de Laveryne, *O anglickém zemědělství.* Půda je mnohem horší než půda Francie.

dojem musela činiti na lidi z jihu, na Římany Caesarovy! Myslel jsem, vida ji, na staré Sasy, na tuláky západu a severu, kteří přišli tábořit do této země bařin a mlh, na pokraj starých lesů, na břeh těchto velkých bahnitých řek, které valí své bláto proti mořským vlnám. Museli žíti jako lovci a pasáci vepřů, státi se, jako před tím, athlety, divokými a ponurými. Odmyslete si civilisaci na této půdě; zůstane obyvatelům jen válka, honba, jedení a pijáctví. Smavá láska, libé poetické sny, umění, bystrá a hbitá myšlenka, mají své místo na šťastných pobřežích středozemního moře. Zde barbar, špatně uzavřený ve své blátivé chatrči, který slyší crčeti dešť po celé dny na dubové listí, jaké sny může míti, an pozoruje svá bláta a své kalné nebe?«

## II.

Velká těla bílá, flegmatická, s modrýma divokýma očima a s vlasy rudě rusými; žaludky hltavé, naplněné masem a sýrem, zahřáté silnými likéry; temperament chladný, v lásce pozdní,[1]) záliba pro domácí krb, náklonnost k hrubému pijáctví: to jsou ještě

[1]) Tacit, *De moribus Germanorum*, porůznu: Diem, noctemque continuare potando, nulli probrum. — Sera juvenum Venus. — Totos dies juxta focum atque ignem agunt. — Dargand, *Cesta do Dánska*. Šest jídel denně, první v 5 hod. z rána. Dlužno viděti postavy a jídla v Hamburku a Amsterodamu.

dnes rysy, které děděním a podnebím udržují se v plemeni a to jsou ony, které římští dějepisci u něho objevují na počátku v jeho vlastní zemi. V těchto krajinách nežije se bez hojné vydatné potravy; špatné počasí nutí lidi zůstávati doma; potřebují k svému osvěžení silných nápojů; smysly tam jsou tupé, svaly tuhé, vůle energické. Všemi svými tělesnými kořeny noří se člověk v každé zemi do přírody, a noří se do ní tím více, že jsa méně vzdělaný, je od ní méně uvolněný. Tito lidé v Germanii, pod svými bouřemi, ve svých bídných kožených člunech, uprostřed drsnosti a nebezpečí námořského života, byli nad jiné uzpůsobeni, aby vzdorovali svízelům podniku, otuženi vůči útrapám a pohrdající nebezpečím. Především byli piraty: ze všech lovů je lov na člověka nejvýnosnější a nejušlechtilejší; ponechávali starost o zemi a o stáda ženám a otrokům; plaviti se, bojovati a loupiti,[1]) to bylo pro ně veškerým zaměstnáním svobodného muže. Vrhali se na moře na svých loďkách o dvou plachtách, přistávali na zdař bůh, zabíjeli a šli počít na novo o něco dále, zavraždivše na počest svých bohů desetinu svých zajatců, a zanechavše za sebou rudou záři požáru. »Pane, pravila jedna litanie, zbav nás zuřivosti Jutů.« »Ze všech barbarů[2]) jsou oni

[1]) Beda, V, 10. Sidonius, VIII, 6. Lingard, *Dějiny Anglie.*

[2]) Beda, V, 10. Sidonius, VIII, 6. Lingard, *Dějiny Anglie.*

nejsilnější tělem i srdcem, nejobávanější,« dodejte »nejukrutněji divocí«. Když se stala vražda řemeslem, stává se zábavou. Kolem osmého století konečný rozklad římské mrtvoly, kterou Karel Veliký byl se pokoušel pozvednouti, a která se hroutila ve své hnilobě, přivolal je jako supy ku kořisti. Ti, kteří zůstali v Dánsku se svými bratry z Norvéžska, fanatičtí to pohané, zuřiví proti křesťanům, vrhli se na všecka pobřeží. Jich mořští králové,[1]) »kteří nikdy nespali pod začazenými trámy střechy, kteří nikdy nevyprázdnili rohu s pivem u obývaného krbu,« smáli se větrům a bouřím a zpívali: »Van bouře pomáhá našim veslařům; řev nebes, hromové rány nám neškodí; orkán je nám k službám a žene nás tam, kam jsme chtěli jíti.« »Bili jsme svými meči,« praví zpěv připisovaný Ragnarovi Lodbrogovi; »to bylo pro mne potěšení rovné potěšení držeti po mém boku hezkou dívku!... Kdo není nikdy poraněn vede nudný život.« Jeden z nich v klášteře v Peterborough pobije vlastní rukou všecky mnichy počtem osmdesát čtyři; jiní, zajavše krále Aellu, prosekají mu boky až k ledvinám a vyrvou mu otvorem plíce, tak aby znázornili jeho ranou orla. Harold Zaječí noha zajav svého soka Alfreda se šesti sty mužů, dal jim vyloupati oči a proseknouti podkolení nebo skalpovati lebky nebo

[1]) Vikingové. Aug. Thierry, *Hist. sancti Edmundi*, L. VI. 441 apud Surium. Viz *Iglingsagu* a zvlášť *Sagu Egillovu*.

vytrhati vnitřnosti. Popravy a vraždění, potřeba nebezpečí, zuřivé ničení, umíněná a nesmyslná odvážlivost příliš silných povah, rozpoutání krvelačných pudů, toť rysy, které jeví se každým krokem ve starých Sagách. Dcera dánského Jarla, vidoucí Egilla, který se chce vedle ní posaditi, odstrčí ho pohrdavě, vyčítajíc mu, »že zřídka poskytl vlkům teplých jídel a že neviděl po celý podzimek krkavce krákorajícího nad mrtvolami.« Ale Egill ji dojme a utiší zpívaje: »Kráčel jsem se svým krvavým mečem, tak že krkavec mne sledoval. Zuřivě jsme bojovali; oheň vznášel se nad příbytkem lidí a uspali jsme v krvi ty, kdož bděli u bran města.« Z těchto hovorů u stolu a z této záliby mladé dívky suďte o ostatku.[1])

Tu jsou nyní v Anglii, usedlejší a bohatší: myslíte, že se valně změnili? Změnili se snad, ale k horšímu, jako Frankové, jako všichni barbaři, kteří přecházejí od konání ku požívání. Jsou hltavější, rozčtvrcují své vepře, cpou se masem, hltají ráz na ráz medovinu, pivo, kořenné víno, všecky ty silné a ostré nápoje, jež mohli sebrati, a jsou rozjařeni a rozveseleni. Připojte k tomu zálibu v boji. S takovýmito

[1]) Frankové, Frisové, Sasové, Dánové, Norové, Islanďani, jsou téhož národa. Jazyk, zákony, náboženství, poesie liší se nevalně. Ti, kteří jsou dále na severu, setrvávají dále v prvotních mravech. Německo ve čtvrtém a pátém století, Dánsko a Norvéžsko v sedmém a osmém, Island v desátém a jedenáctém století jeví týž stav a dokumenty každé země mohou vyplniti mezery, jež se vyskytují v historii druhých.

pudy nedojde se rychle kultury. Abychom ji nalezli přirozenou. a brzkou, musíme ji jíti hledat k střízlivým a živým národům jižním. Tu temperament zdlouhavý a těžkopádný[1]) zůstává dlouho pohřben v surovém životě; na první pohled my lidé plemene latinského nevidíme v nich nikdy než velká a hrubá zvířata, neobratná a směšná, nejsou-li nebezpečná a rozzuřená. Až do šestnáctého století jádro národa, praví jeden starý dějepisec, skládalo se hrubě jen z pastýřů, hlídačů zvířat chovaných pro maso a vlnu; až do konce osmnáctého století bylo pijáctví zábavou vysokých tříd; je tomu tak ještě u nízkých, a všecka moderní vytříbenost jemnocitu a humanity nezničila u nich užívání prutů a ran pěstí. Jestliže barbar masožravý, bojovný, pijácký, otrlý vůči nepohodám, objevuje se ještě pod jemností naší uhlazenosti, představte si, čím musel býti, když vystoupil se svojí tlupou na zpustošené území nebo poušť, a stav se poprvé usedlým, viděl na obzoru pastviny krajiště a velký prvotní les, který skytal jeleny k jeho honbám a žaludy jeho vepřům! Měli »chuť k jídlu velkou a hrubou[2]),« praví staré historie. Ještě za času výboje[3]), »byl zvyk

[1]) Tacitus, *De moribus Germanorum*, XXII. Gens nec astuta, nec callida.

[2]) *Pictorial history of England*, by Craig aud Mac-Farlane, I, 337. W. de Malmsbury. Henri de Huntingdon, VI, 365.

[3]) Turner, *History of the Anglo-Saxons*, III, 29.

přes příliš píti obecnou neřestí lidí vysokého postavení a trávili jím bez přetržení celé dny a noci.« Henri z Huntingdonu žele ve dvanáctém století starodávné pohostinnosti, praví, že normanští králové poskytují svým dvořenínům jenom jedno jídlo denně, kdežto saští králové poskytují čtyři. Jednoho dne, kdy Athelstan navštívil se svými šlechtici svoji příbuznou Ethelfledu, byla zásoba medoviny vyčerpána na první ráz velkou pitkou; ale svatý Dunstan, předvídav nemírnost královského žaludku, zásobil dům, takže »číšnici mohli podle zvyku královských slavností celý den nositi nápoje v rozích a jiných nádobách.« Když hodovníci byli nasyceni, šla harfa z ruky do ruky, a drsný souzvuk těch hlubokých hlasů stoupal vysoko pod klenby. Samy kláštery za času krále Edgarda ozývaly se až do půl noci hrami, zpěvy a tanci. Křičeti, píti, rozčilovati se, cítiti své žíly rozpálené a naduřelé vínem, slyšeti a viděti kol sebe hluk orgie bylo první potřebou těchto barbarů[1]). Těžkopádný živočich lidský ukájí se smyslovými požitky a lomozem.

Pro tuto choutku jest pastva silnější, totiž rány a bitvy. Nadarmo se připoutávají k půdě a stávají se rolníky v určitých skupinách, na určitých místech, uzavřeni[2]) ve svém krajišti

[1]) Tacit, *De moribus Germanorum*, XXII, XXII.

[2]) Kemble, *Saxons in England*, I. 70; II, 184. »Akta anglosaského sněmu jsou řadou *smluv o mír* mezi všemi sdruženími, z nichž se skládá stát, neustálým revidováním

se svým příbuzenstvem a svými soudruhy, spojeni mezi sebou, odděleni od ostatních, ohraničeni posvátnými mezemi, staletými duby, do nichž vryli podoby ptáků a zvířat, tyčemi zaraženými uprostřed bažin, jichž rušitel se tresce ukrutnými tresty. Nadarmo kupí se tato Krajiště (Marke) a Okrsky (Gau) ve státy a na konec tvoří společnost polouspořádanou, opatřenou shromážděními a spravovanou zákony, vedenou jediným králem; její ustrojení samo naznačuje potřeby, jimž vyhovuje. Shromažďují se, aby udrželi mír; ve svých sněmích uzavírají mezi sebou smlouvy o mír, ve svých zákonech zřizují zásoby pro mír. Válka je všude a každodenně; jde o to nebýti zabitu, výkupným vydíránu, zmrzačenu, okradenu a pověšenu a nad to zprzněnu, jde-li o ženu[1]). Každý muž je povinen býti ozbrojen a hotov se svým městýsem nebo městem odrážeti záškodníky; tito chodí v zástupech; bývá jich pětatřicet i nad to. Živočich je ještě příliš mohutný, příliš ohnivý, příliš nezkrotný. Hněv a žádostivost vrhají ho především na jeho kořist. Historie, tak jak ji máme v Sedmi Královstvích[2]), podobá se »historii o krkavcích

a obnovováním všech obranných a útočných alliancí mezi všemi svobodnými muži. Jsou vůbec vzájemnými smlouvami k udržení míru.« (Frid.)

[1]) Turner, III, 238. *Zákony Inovy.*

[2]) Výrok Miltonův *(Kites and Crows)*. Lingard, t. I, ch. III. Tato historie podobá se velice historii Franků a Gallů. Viz Grégoire de Tours. Sasové jako Frankové stá-

a luňácích.« Porubali nebo porobili Bretonce, potírají Gally, kteří zůstávají, Irčany, Picty, vraždí se mezi sebou, jsou rubáni a rozsekáni na kusy od Dánů. Ve sto letech bylo mezi čtrnácti králi Northumbrie sedm zabito a šest svrženo. Penda Mercijský zabíjí pět králů, a aby se zmocnil města Bamborough, zboří všecky sousední vesnice, nakupí jejich trosky v nesmírnou hranici, jež je s to upáliti obyvatele, pokouší se vyhladiti Northumbry a hyne sám mečem v osmdesáti letech. Mnozí z nich jsou zavražděni od svých »thanů«; mnohý than spálen za živa; bratři se vraždí zrádně. U nás vložila kultura mezi žádost a čin zkříženové a zchoulostivující tkanivo úvah a výpočtů; zde jest vymrštění náhlé, a zločin a veškerý krajní čin z něho vychází okamžitě. Král Edwy[1]) pojav za manželku Elgitu, svou příbuznou ve stupni zakázaném, opustil téhož dne, kdy odbývala se korunovace, sál kde se pilo, aby se odebral k ní. Šlechtici se považovali za uražené a ihned abbé Dunstan šel pro mladého muže. »Nalezl cizoložnou ženu, praví mnich Osbern, její matku a krále pohromadě na loži prostopášnosti. Vyrval odsud krále násilně a vstaviv mu korunu na hlavu, přivedl ho nazpět před thany.« Tu Elgita po-

vají se poněkud zchoulostivělými, ale především se kazí a jsou vypleněni a porubáni svými bratry ze Severu, kteří zůstali divokými.

[1]) *Pictorial history*, I, 171. *Vita sancti Dunstani. Anglia sacra*, II.

slala lidi, aby vyloupali abbému oči, pak když vypukla vzpoura, uprchla s králem, »skrývajíc se po cestách;« ale lidé ze Severu chytivše ji, »přesekali jí šlachy v podkolení, pak ji usmrtili způsobem, jehož byla hodna.« Barbarství na barbarství: »V Bristolu v době výboje[1]) bylo zvykem kupovati muže a ženy na všech koncích Anglie a vyvážeti je do Irska, aby je prodali s výdělkem. Kupci obtěžkávali obyčejně mladé ženy a vedli je obtěžkané na trh, aby docílili při nich lepší ceny. Byli byste se žalem mohli viděti dlouhé řady mladých lidí obého pohlaví a co nejkrásnějších, svázané provazy a denně vyložené na prodej . . . Prodávali takto za otroky své nejbližší příbuzné, ano i své vlastní děti . . .« A kronikář dodává, že nechavše tohoto zvyku, »podali takto příklad celé ostatní Anglii.« — Chcete-liž věděti jaké byly mravy v nejvyšších kruzích, v rodině posledního krále[2])? Harold podával píti králi Eduardovi Zpovědníku. Náhle Tosti, jeho bratr, podrážděn jeho přízní, chytil ho za vlasy; jsou roztrženi. Tosti odchází do Herefordu, kde Harold dal připraviti velkou královskou hostinu, zabíjí Haroldovy služebníky, uřezuje

---

[1]) *Pictorial history*, I, 270. Život biskupa sv. Wulstona.

[2]) »Tantae saevitiae erant fratres illi quod, cum alicujus nitidam villam conspicerent, dominatorem de nocte interfici juberent, totamque progeniem illius possessionem que defuncti obtinerent.« Turner, III, 32. Henri de Huntingdon, VI, 367.

jim hlavy a údy, které strká do nádob na pivo, víno, medovinu a mošt, a vzkazuje králi: »Půjdeš-li na svůj dvůr, nalezneš tam množství soleného masa, ale uděláš dobře, vezmeš-li některé jiné kusy s sebou.« Druhý bratr Haroldův, Sweyn, znásilnil abatyši Edgivu, zavraždil thana Beorna, a byv vypovězen ze země stal se pirátem. Vidíce jejich odvážné skutky, jejich ukrutnost, jejich kanibalské výsměchy, uhádneme, že neměli daleko k tomu státi se zase králi moře a příbuznými oněch sektářů Odinových, kteří pojídali syrové maso, věšeli lidi na svaté stromy Upsaly jako oběti, a zabíjeli se sami, aby zemřeli v krvi jak byli žili. Dvacekráte objevuje se starý divoký pud pod tenkou vrstvou křesťanství. V jedenáctém století »velký vévoda northhumberlandský Sigeward[1]), stížen jsa úplavicí a cítě svoji smrt blízkou, pravil, že nemohl zemříti v tolika válkách a že končí takto smrtí krav! Alespoň mne oblečte do mého krunýře, opásejte mi můj meč, dejte mi mou přilbu na hlavu, můj štít do levice, mou zlacenou sekeru do pravice, aby velký válečník jako já zemřel jako válečník.« Stalo se jak pravil a zemřel takto čestně se svými zbraněmi. Vyšli sice z barbarství, ale pouze o jediný krok.

---

[1]) *Pene gigas statura,* pravil kronikář. 1055. Kemble, I, 393. Henri de Huntingdon, liv. VI, 367.

## III.

Pod tímto vrozeným barbarstvím byly náchylnosti ušlechtilé, neznámé římskému světu, a které z jeho trosek měly vzbuditi lepší svět. V první řadě »jistá opravdovost, která je odvádí od frivolních citů a vede je na dráhu citů povznešených[1].« Od počátku shledáváme je v Germanii takovými, přísných mravů, s vážnými náklonnostmi a mužnou důstojností. Oni žijí samotářsky, každý u pramene nebo u lesa, který se mu zalíbil[2]. I v jejich vesnicích se nedotýkají jejich chatrče vespolek; oni potřebují nezávislosti a volného vzduchu. Žádná záliba pro rozkošnictví; u nich je láska pozdní, vychování tvrdé, potrava prostá; jejich jediná zábava spočívá v lovu tura a v skákání mezi obnaženými meči. Prudké pijáctví a nebezpečné sázky, s této stránky jsou přístupni; jsou náchylni vyhledávati nikoliv zábavy mírné, ale silné rozčilování. Ve všech věcech, v hrubých pudech i v mužských pudech jsou muži. Doma na své půdě a ve své chýži je každý pánem sebe, vzpřímený a celý, aniž by ho co dovedlo skloniti nebo zmoci. Béře-li obec něco od něho, děje se tak s jeho svolením. Hlasuje ozbrojen při všech důležitých obecních rozhodnutích, soudí ve shromáždění,

[1]) »Ein sinniger Ernst, der sie dem Eitlen entführt, und auf die Spur des Erhabenen leitet.« Grimm, *Mythologie*, 53, Vorrede.

[2]) Tacit, XX, XXIII, XI, XII, XIII a porůznu. Lze viděti ještě stopy této záliby u anglických staveb.

rozhoduje o alliancích a válkách soukromých, stěhuje se ze země, jedná a odvažuje se[1]). Moderní Angličan je již celý v tomto Sasu. Jestliže se podvoluje, tedy je to proto, že chce se podvoliti; není méně schopen odříkání se než nezávislosti: oběť je tu častá, člověk nešetří svou krví a svým životem. U Homera válečník často ochabuje a není kárán, proto že prchá. V Sagách, v Eddě je zavázán býti příliš statečným; v Germanii je zbabělec utopen v blátě pod košatinou Skrze výbuchy surové prvotní vášně vidíme temně pronikati velkou myšlenku povinnosti, kteráž jest myšlenkou nátlaku, který činí sám na sebe vzhledem k nějakému ušlechtilému cíli. U nich je manželství čistým a cudnost dobrovolná. U Sasů je cizoložník trestán smrtí, žena nucena se pověsiti, nebo probodena ranami nožů od svých družek. Ženy Cimbrů, nemohouce od Maria obdržeti záruku své čistoty, zabíjely se hromadně vlastní rukou. Oni věří, že je v ženách »něco svatého,« berou za manželku pouze jednu a zachovávají jí svou věrnost. Od patnácti set let se názor o manželství nezměnil u tohoto plemene[2]). Manželka vstupujíc pod střechu svého manžela, ví že se odevzdává celá[3]), »že bude míti s ním pouze jedno tělo,

[1]) Tacit, XII.

[2]) »Jakmile jsou jednou provdány, stávají se doslovně kvočnami, zabývajícími se děláním dětí a zbožňujícími neustále jich původce.« Stendhal, *O lásce v Německu.*

[3]) Tacit, XIX, VIII, XVI. Kemble, I, 232.

jeden život; že nebude míti žádné myšlenky, žádné žádosti mimo to; že bude družkou jeho nebezpečí a jeho prací; že bude trpěti a odvažovati se tolik jako on za míru i války.« Jako ona, umí i on se věnovati: když si byl vyvolil svého náčelníka, zapomíná se v něm, připisuje mu svou slávu, dá se proň zabiti; »onen jest bezectným pro celý svůj život, kdo se vrací z bojiště bez svého náčelníka[1]).« Na této podřízenosti bude spočívati feudální společnost. Člověk v tomto plemeni může přijmouti nadřízeného, býti schopen oddanosti a úcty. Obrácen sám v sebe smutností a drsností svého podnebí, odkryl krásu morální, kdežto jiní odkrývali krásu smyslovou. Toto nahé zvíře, které leží po celý den u svého ohně, nečinné a špinavé, zabývající se jedením a spaním[2]), jehož zrezavělé orgány nemohou sledovati jasné a jemné obrysy šťastných forem poetických, zahlédá vznešeno v nejasných snech. On ho nezobrazuje, cítí ho; jeho náboženství je již vnitrné, jako jím bude až v šestnáctém století odvrhne smyslový kult přinešený z Říma a posvětí víru srdce[3]). Jeho bohové nejsou uzavřeni ve zdech; on nemá model. To co označuje jménem božským, jest něco jaksi neviditelného a velkolepého co ko-

[1]) Tacit XIV. Kemble, I; 32.

[2]) »In omni domo, nudi et sordidi . . . Plus per otium transigunt, dediti somno, ciboque; totas dies juxto focum atque ignem agunt«

[3]) Grimm, 53, Vorrede, Tacit, X.

lotá přírodou o co lze tušiti za ní[1]), nekonečné tajemno, jehož smysly nedostihují, ale jež »uctívání odhaluje;« a když později legendy blíže určují a pozměňují toto neurčité tušení přirozených mocností, jedna myšlenka zůstává státi v chaosu obrovitých snů: že totiž tento svět je válkou a že hrdinství je nejvyšším dobrem.

Na počátku, praví tyto staré legendy, napsané na Islandu,[2]) byly dva světy: ledový Niflheim a horoucí Muspill. Z krůpějí tajícího sněhu narodil se obr Ymer. »To byl počátek věků — když Ymer počal býti. — Nebylo ani písků, ani moří, ani svěžích vln. — Nevyskytala se ani země, ani vysoké nebe. — Byla zející propast — ale trávy nikde.« — Byl jen Ymer, strašlivý ledový Ocean, se svými dětmi, zrozenými z jeho nohou a z jeho podpaží, pak jejich nestvůrné pokolení, Hrůzy propasti, neplodné Hory, Orkány severu, a ostatní zloplodné bytosti, nepřátelské slunci a životu. Tehdy kráva Andhumbla, zrozená též z tajícího sněhu, odkryla, olizujíc jinovatku na skalách, člověka Bura, jehož vnuci zabili Ymera. »Z jeho masa udělali zemi, z jeho krve půdu a řeky,

[1]) »Deorum nominibus appellant secretum illud, quod sola reverentia vident.« Později, na př. v Upsale, byly sochy. (Adam Bremský.) — Wotan (Odin) znamená svým kmenem Všemohoucí, ten který proniká a koluje vším. (Grimm, Mythologie.)

[2]) Viz porůznu. Edda Svemundi, Edda Snorri. Vyd. v Kodani 3. sv. — P. Bergmann odtud přeložil více básní; vypůjčuji si někdy překlad. Vidění Valy. Hovory Vafthrudnisovy, atd.

z jeho kostí hory, z jeho hlavy nebesa a z jeho mozku konečně mraky.« Tak povstala válka mezi nestvůrami zimy a zářivými oplozujícími bohy, Odinem zakladatelem, Balderem mírným a blahodějným, Thorem, letním hromem, který vyčisťuje vzduch a deštěm živí zemi. Dlouho budou bohové bojovati proti »ledovým Jotům«, proti temným mocnostem zvířecím, proti vlku Fenrisovi, jejž budou držeti na řetěze přikovaného proti velkému Hadu, jejž ponoří do moře, proti zrádnému Lokimu, jejž přivážou na skály, pod zmijí, jejíž jed bude mu bez ustání krápati do tváře. Stateční, kteří krvavou smrtí si zasloužili býti uvedeni »do ohrady Odinovy a tam spolu zápasí každý den,« budou dlouho pomáhati bohům v jich velké válce. Nicméně nastane den, kdy bohové i lidé budou přemoženi: »Tu zachvěje se velký jasan Yggdrasilův. — Zachvívá se ten starý strom. — Jota Loki roztrhá své okovy. — Stíny chvějí se na cestách Pekla — až oheň Surtrský — pozřel strom. — Převozník Hrymr blíží se od východu, štít ho kryje. — Izrmungandr se valí — se zuřivostí obra. — Had pozvedá vlny — orel bije křídly — pták s bledým zobanem trhá mrtvoly. — Loď Naglfar je spuštěna. — Surtr přichází od jihu s hroznými meči. — Slunce se třpytí na mečích bohů hrdin. — Skalné vrchy se kolísají — obři se chvějí. — Stíny plní cestu pekelnou — nebesa se otvírají. — Slunce počíná černati — země se hrouží do moře. — Mizí s nebes — zářící hvězdy. — Kouř víří

— kolem ohně ničícího svět. — Obrovský plamen šlehá — proti samému nebi.« Bohové hynou jeden po druhém sežráni od netvorů, a nebeská legenda, truchlivá a velkolepá zde jako lidské dějiny, ohlušuje srdce bojovníků a hrdinů.

Žádná bázeň před bolestí, žádná starost o život. Zahazují ho jakmile jim napadne. Chvění nervů, odpor živočišného pudu, který se vrhá zpět před ranami a smrtí, vše to mizí pod neodolatelnou vůlí. Vizte v jich epopeji*) vznešenost vyrůstati uprostřed hrůzy, jako skvoucí purpurový květ uprostřed krvavé bařiny. Sigurd vetknul svůj meč do srdce draka Fafnira, a »v tomto okamžiku oba na sebe pohlédli.« Tu Fafnir pěje umíraje:

»Mladý muži, mladý muži! — Z kterého mladého muže jsi se zrodil? — z jakého jsi lidského plemene? — Neboť tys smáčel a zkrvavil ve Fafnirovi — svůj meč, svůj meč blyskavý. — Tvé železo zastavilo se v mém srdci.«

»Moje srdce mne pudilo — Moje ruce provedly dílo — moje ruce a moje ostré železo. — Zřídka stává se statečným — a otužilým vůči poraněním — ten kdo se chvěje — v okamžiku nebezpečí!«

Na tento pokřik vítězného orla přichází Regin, bratr Fafnirův, vytrhává mu srdce, pije

---

*) Fafnismàl, Edda, I. III. Tato epopeje jest společnou plemenům severním jako Iliada národům řeckým, a vyskytá se skoro úplná v Německu v Nibelungách.

krev z rány a umírá. Avšak Sigurd, který dal si upéci srdce, položí bezděčně zkrvácený prst na ústa. Ihned chápe řeč ptáků, kteří štěbetají nad ním v zeleném listí stromů. Upozorňují ho, aby se střežil Regina. Sigurd utne hlavu Reginovi, sní srdce Fafnirovo, pije krev jeho i jeho bratra. Uprostřed této »sprchy vražd« živoří odvaha a poesie. Sigurd vydobyl Brynhildy, nepřemožené panny. Když byl prošel ohněm a rozpoltil její brnění, a spal s ní tři noci, avšak položil mezi ní a sebe svůj meč, »aniž by pojal do náručí kvetoucí dívku, aniž by jí dal jediného políbení,« poněvadž podle odpřisáhnutého slibu má ji odevzdati svému příteli Gunnarovi. Ona jsouc do něho zamilována, zůstala u něho seděti sama — na sklonku dne — a otevřeně — pravila sama k sobě: — »Dostanu Sigurda — nebo zemru — Sigurda, muže kvetoucího mládím — dostanu ho do své náručí.« Ale vidouc ho ženatého, dá ho zabiti. »Tehdy se zasmála Brynhilda — dcera Budliova — tehdy jenom — z celého srdce — když z postele — bylo slyšeti — pronikavý křik vdovy.« Ona sama, obléknuvši své brnění, probodla se svým mečem, a vyžádala si jako poslední prosbu, aby byla položena na velkou hranici se Sigurdem, meč mezi nimi, jako v den kdy spali spolu, se štíty, s otroky ozdobenými zlatem, s dvěma sokoly, s pěti ženami, s osmi služebníky, se svým pěstounem a kojnou, a všichni shořeli pohromadě. Mezitím vdova Gudrun zůstala

u mrtvoly a nemohla plakati. Ženy náčelníků k ní přicházely, a každá, aby ji potěšila, vyprávěla své vlastní útrapy, všecky pohromy velkých plenění a starodávného barbarského života. »Tu mluvila Gjaflogd — sestra Gjukiho: — Vím že na světě — jsem mezi všemi nejvíce zbavena radosti. — Pěti manželů — utrpěla jsem ztrátu — a též dvou dcer — tří sester — osmi bratří; — přece jsem tu, a sama jsem zbyla na živu. — Tu mluvila Herborgda — královna země Hunů: — Já mohu vypravovati — žal ukrutnější. — Mých sedm synů — v krajině východní — a můj manžel osmý — zemřeli v bitvě. — Můj otec a moje matka — moji čtyři bratři — vítr jimi zmítal — na moři. — Vlny bily — dno jejich lodi. Já sama byla nucena sbírati jejich mrtvoly — já sama byla nucena bdíti u jejich hrobky — já sama byla nucena — obstarati jich pohřeb. — To vše jsem vytrpěla — v jediném roce — a během tohoto času — žádný z lidí — nepřinesl mi útěchy. — Byla jsem přeci v okovy uvržena — válečnou zajatkyní — když šest měsíců onoho roku bylo uplynulo. — Byla jsem nucena zdobiti — ženu jednoho vojevůdce — a přivazovati jí obuv — každého rána. Ona mi vyhrožovala — ze žárlivosti, a bila mne krutými ranami.« — Vše to je marné, žádné slovo nemůže zavlažiti tyto suché oči; musí se jí vložiti krvavá mrtvola na kolena, aby se jí vyloudily slzy. Tu vypuká v pláč, poklesá, a labutě jejího dvora odpovídají na

její křik. Byla by umřela jako Sigrun nad mrtvolou toho, jejž jedině milovala, kdyby magickým nápojem nebyla jí byla odňata paměť. Ztrativši takto svou přirozenou povahu, odchází, aby se provdala za Atliho, krále Hunů. A přes to odchází proti své vůli, s neblahými předpověďmi. Neboť vražda zplozuje vraždu; a její bratří, vražedníci Sigurdovi, přilákáni k Atlimu, upadnou také do podobné léčky, jakou byli nalíčili. Gunnar je spoután a vymáhá se od něho vydání pokladu; odpovídá s podivným smíchem barbarů: »Žádám, aby bylo vloženo mi do ruky — srdce mého bratra Högniho — srdce zkrvavené — vyrvané z prsou mohutného vojína — syna královského — tupou dýkou.« — Vyrvali srdce — z prsou otroka Hjalliho. — Dali ho krvácející na mísu — a donesli je Gunnarovi . . . — Tu mluvil Gunnar — náčelník mužů: — Zde je srdce — zbabělce Hjalliho. — Nepodobá se srdci statečného Högniho. — Chvěje se příliš — nyní kdy je na míse. — Chvělo se více — když bylo v prsou . . . — Högni se směje — když mu řezali až k srdci — až k živoucímu srdci bojovníka, který uměl strhovati chocholy s přílbic. — Nemyslil naprosto nic na pláč. — Vložili krvavé srdce na mísu — a donesli je Gunnarovi. — Gunnar s jasnou lící mluvil takto, — statný ten Niflung!: — Zde jest srdce — statného Högniho! — Nepodobá se srdci — zbabělce Hjalliho. — Chvěje se málo — nyní kdy je na míse. — Chvělo se mnohem méně

— když bylo v jeho prsou. — Že nejsi Atli — tak daleko od mých očí — jako budeš vždycky daleko — od našich náhrdelníků, od našeho pokladu! — Mně samotnému je nyní svěřen — celý skrytý poklad — celé bohatství Niflungů. Neboť Högni není více mezi živými. — Nebyl jsem jist — pokud jsme žili oba dva. — Ale nyní jsem kliden — neboť zbývám na živu sám.« Poslední urážka muže jistého sama sebou, jenž nedbá ničeho, aby ukojil svou choutku, ani svého života, ani života jiných. Byl vržen mezi hady a zemřel tam, bije nohou svoji harfu. Ale neuhasitelný plamen pomsty přešel z jeho srdce do srdce jeho sestry; vidíme je padati jako mrtvoly jednoho po druhém na sebe; jakási obrovská zuřivost je vrhá s otevřenýma očima ve smrt. Zavraždila děti, jež měla s Atlim; dává mu jísti jejich srdce v medu jednoho dne, kdy se vrací z vraždění, a směje se chladně, odhalujíc mu jakou potravou se nasytil. Hunové řvou, a na lavicích pod stany vše pláče; ona nepláče; neplakala od smrti Sigurdovy, ani nad svými bratry »s medvědím srdcem«, ani nad »svými něžnými dětmi, svými důvěřivými dětmi.« Když přijde noc, zavraždí Atliho v jeho loži, zapálí palác, spálí všecky služebníky a válečnické ženy. Posuďte z toho hromadění spoust a vraždění, k jakým krajnostem vůle je zde napjata. Byli mezi nimi lidé, Bersekerové,[1]) kteří

[1]) Toto slovo označuje muže, kteří bojovali bez brnění, oděni asi jen prostou blusou.

v bitvě byvše zachváceni jakýmsi šílenstvím, rozpoutávali náhle nadlidskou sílu a necítili více poranění. Toť hrdina, jak je pojímán u toho plemene za jeho prvních červánků. Není-liž podivno viděti, jak kladou štěstí do bitev a krásu do smrti? Jest nějaký národ, Indové, Peršané, Řekové nebo Gallové, který by si byl vytvořil tak tragický životní názor? Jest některý národ, který oživil svou dětskou myšlenku tak truchlivými sny? Jest některý, jenž by byl zapudil tak naprosto ze svých snů lahodu požitku a rozmazlenost rozkošnictví? Úsilí, houževnaté a bolestné úsilí, zanícení v úsilí, toť jich oblíbený stav. Carlyle pravil dobře, že v ponuré tvrdošíjnosti anglického pracovníka udržuje se ještě mlčelivá zuřivost starého skandinavského válečníka. Zápasiti k vůli zápasu, toť jich zábavou. S jakým smutkem, s jakou zuřivostí a jakou spoustou podobný temperament překypuje, to uvidí se na Byronovi a Shakspearovi; s jakou účinností, s jakými službami obhání se hrázemi a oddává pod morální názory, to uzříme na puritánech.

## IV.

Přicházejí se usadit do Anglie, a nechť společnost, ve které jsou spojeni, je sebe neurovnanější, jest založena, jako v Germanii, na pocitech velkodušných. Válka je u každých dveří, pravda, ale válečnické cnosti jsou za

každými dveřmi; především statečnost a také věrnost. Pod surovcem je muž svobodný a také muž srdnatý. Není mezi nimi muže, který by na svou vlastní zodpovědnost [1]) neuměl uzavírati spolky, choditi bojovat do ciziny, pokoušeti se o podniky. Není u nich skupiny svobodných mužů, která by ve Witenagemotu neobnovovala bez ustání svá spolčení s jinými. Každé příbuzenstvo tvoří na pochodu ligu, jejíž údové, »bratři meče«, hájí se navzájem, a dovolávají se jeden pro druhého ceny krve za cenu krve vlastní. Každý náčelník ví, že nemá žoldnéře nýbrž přátele v těch věrných, kteří pijí jeho pivo, kteří od něho obdrželi jako známku vážnosti a důvěry náramky, meče, brnění, a kteří se vrhnou mezi něho a zranění v den boje. [2]) Nezávislost a smělost vře v tomto mladém světě s násilnostmi a přílišnostmi; ale jsou to samy o sobě ušlechtilé věci, a city, které je podrobují kázni, totiž vřelá oddanost a úcta před daným slibem, nejsou jimi méně. Jeví se v zákonech, vynikají v poesii. Velkodušnost poskytuje zde obraznosti její látku. Osoby nejsou sobecké a zchytralé jako osoby Homerovy. Jsou to statečná srdce, prostá [3]) a silná, »věrná svým příbuzným, svému pánu ve srážce mečů, pevná a spolehlivá vůči nepřátelům i přátelům«, plýtvající odvahou a náchylná k oběti. »Ať jsem

[1]) Viz život Sweyna, Herewarda, atd. i v čase výboje.
[2]) Beowulf, porůznu. Death of Byrhtnoth.
[3]) »Gens nec callida, nec astuta.« Tacit.

třeba starý, praví jeden z nich, nehnu se odtud. Zamýšlím zemříti po boku svého pána, blízko u onoho muže, jejž jsem tolik miloval . . .« Dodržel své slovo, slovo, které byl dal svému náčelníku, rozdíleči pokladů, slibuje mu, že navrátí se spolu do města, živi a zdrávi do svých domů, nebo že oba dva padnou ve vojště, na místě vraždění, vypustivše ducha následkem svých ran. Ležel jako věrný sluha blízko svého pána.« Ač se starší básníci neobratně vyjadřují, nalézají dojemná slova, jedná-li se o vylíčení mužných přátelství. Jsme dojati slyšíce je vypravovati, jak starý »král objal nejlepšího ze svých thanů, položiv mu ruce kolem krku . . . .«, jak »slzy tekly na tváře šedohlavého náčelníka . . . . Statečný muž byl mu tak drahým! — Nemohl zastaviti proud, který mu stoupal z prsou. Ve svém srdci, hluboce ve svazcích své myšlenky, vzdychal tajně po tomto drahém muži!« Nechť jsou zpěvy, které nám zbývají, třeba málo četné, vracejí se k tomuto thematu: člověk ve vyhnanství myslí ve snu na svého pána [1]); »zdá se mu v jeho mysli — že ho líbá a objímá — a že klade na jeho kolena — své ruce a hlavu — jako dříve mnohdy — za bývalých dnů — když užíval jeho darů. — Tu se probudí — smrtelník bez přátel. — Vidí před sebou — opuštěné cesty — mořské ptáky,

[1]) The Wanderer, the Exile's song. Codex Exoniensis, uveřejněný Thorpem.

kteří se koupají — rozpínajíce své perutě — snášející se jinovatku a sníh, smísené s kroupami. — Tehdy jsou tíživějšími — rány jeho srdce.« — »Velmi často, praví jiný, smluvili jsme se oba — že nic nás nerozdělí — mimo jedinou smrt. — Nyní se to změnilo — a naše přátelství jest — jakým nikdy nebývalo. — Musím bydleti zde — velmi daleko od svého milovaného přítele — musím snášeti protivenství. — Jsem nucen bydleti — pod listím lesa — pod dubem, v této podzemní jeskyni. — Chladný je tento dům ze země. — Jsem jím úplně znaven. — Temná jsou údolí — a vysoké pahorky — smutná ohrada z větví pokrytá ostružím — příbytek bezradostný . . . — Moji přátelé jsou v zemi. — Ty, které jsem miloval za jich života — hrob chová. — A já zde, před svítáním — kráčím sám — pod dubem mezi těmito podzemními sklepy . . . — Velmi často zde odchod mého pána — mne sklíčil těžkým žalem.« Uprostřed nebezpečných mravů a neustálého chápání se zbraní není zde živějšího citu než přátelství, ani účinnější cnosti než věrné oddanosti.

Opírajíc se takto o mohutnou příchylnost a zachovávané dané slovo, každá společnost jest zdráva. Je jím manželství jako stát. Vidíme, že žena objevuje se ve společnosti s muži při hostinách, vážná a vážená.[1]) Mluví

[1]) Beowulf, 48. Turner, III, 68. *Pictorial history*, I, 340.

a dochází sluchu; není třeba skrývati ji ani zotročovati, aby byla udržena na uzdě nebo uchráněna. Jest osobou a nikoli věcí. Zákon vyžaduje jejího svolení k sňatku, obklopuje ji zárukami a opatřuje ji ochranou. Může děditi, míti majetek, odkazovati, předstupovati před soudní dvory, před shromáždění hrabství, ve velkém shromáždění moudrých mužů. Vícekráte je zapsáno jméno královny a jména více jiných dam v aktech Witenagemotských. Jako muže a po boku muže podporuje ji zákon a mravy. Jako muže a po boku muže váže ji srdce. V Alfredu [1]) je podobizna manželky, která co se týče čistoty a vznešenosti, rovná se všemu, co moderní naše jemnocitnost mohla vynalézti: »Tvoje žena žije nyní pro tebe, pro tebe samotného. Proto nemiluje nic vyjma tebe. Má dosti všelikých statků v tomto přítomném životě, ale ona jimi pohrdla všemi k vůli tobě. Opustila je všecky, poněvadž tě nemá u nich. Tvoje nepřítomnost v ní vzbuzuje myšlenku, že vše co má, není ničím. Tak pro lásku k tobě se zžírá a je velmi blízka toho zemříti pláčem a žalem « Již v legendách Eddy viděli jsme Sigruna u hrobu Helgiho, »se stejně velkou radostí jako žraví krahujci Odinovi, když vědí, že vlažná kořisť seče je jim připravena,« an chtěl ještě spáti v náručí mrtvého a zemříti konečně na jeho hrobce.

[1]) Alfred vypůjčuje si tuto podobiznu z Boetia, ale předělává ji skoro úplně.

Nic podobného zde lásce jak ji vidíme v prvotních básních francouzských, provençalských, španělských a řeckých. Veškera veselost, veškerý půvab jí schází; mimo manželství jest pouze divoká choutka, otřes zvířeckého pudu. Nikde neobjevuje se se svým půvabem a úsměvem; žádná píseň lásky v této staré poesii. To proto, že láska tam není zábavou a rozkoší, nýbrž závazkem a oddaností. Všecko je tam vážné, ano i pochmurné, ve sdruženích občanských jako ve společnosti manželské. Jako v Germanii uprostřed smutků melancholického temperamentu a drsností barbarského života vidíme převládati a působiti pouze nejtragičtější schopnosti lidské, hlubokou mohutnost milování a velkou mohutnost chtění.

Proto je hrdina zde jako v Germanii opravdu hrdinským. Promluvme si o tom trochu více; zbývá nám jedna z jejich básní skoro úplná, báseň o Beowulfu. Jest to vypravování, jež thanové, sedíce na svých stoličkách, poslouchali při svitu pochodní, pijíce pivo svého vladaře: vidíme tam jejich mravy, jejich city, jako city a mravy Řeků v Homerově Iliadě a Odysseji. Tento Beowulf jest hrdina a rytíř před rytířstvím, jako vůdcové germanských houfců jsou feudalními náčelníky před zřízením feudalním.[1]) On »vesloval po moři, svůj

[1]) Kemble myslí, že základ této básně je velmi starobylý, snad současný s vpádem anglosaským, ale že nynější zpracování je pozdnější než ze sedmého století. *Kemble's Beowulf*, text a překlad. Osoby jsou skandinavské.

obnažený meč třímaje v ruce, uprostřed divokých vln a ledových bouří, ana zuřivost zimy kypěla na vlnách hlubiny; nestvůry mořské, pestří nepřátelé přitahovali ho ke dnu, drželi ho sevřeného ve svém ohyzdném sáru. Ale on zasáhl ničemné svým hrotem, svou válečnou sekyrou. Velké zvíře Ocean zakusilo jeho rukou válečný útok a on zabil devět nikorů.« [1]) Hle tu přichází nyní po vlnách, aby pomohl starému králi Hrothgarovi, který sedí zarmoucen ve »velké síni medovinové, vysoké a zakřivené«, se svými thany. Neboť »ohyzdný cizinec, demon obývající bažinu«, Grendel, vnikl v noci do síně, chytil třicet urozených, kteří spali, a vrátil se odsud do svého pelechu s jejich mrtvolami; od dvanácti let »lidožrout z brlohů«, zvířecký a žravý tvor, příbuzný Orků a Jotů, požírá lidi a »vyprazdňuje nejlepší domy«. Velký bojovník Beowulf nabízí se, že s ním bude bojovati sám, muž proti muži, na život a na smrt, bez meče a bez krunýře, »neboť kůže prokletého nedělá si nic ze zbraní«, žádaje pouze, stihne-li ho smrt, aby bylo odnešeno jeho krvácející tělo, aby bylo pohřbeno, označen jeho »vlhký příbytek,« [2]) a aby byla poslána jeho náčelníku Hygelacovi »nejlepší z jeho ocelových košil«.

Lehl si do síně »důvěřuje ve svou hrdou sílu«, a když se zvedly noční mlhy, tu při-

[1]) Nestvůry mořské.
[2]) Fen-dwelling.

chází Grendel, který vytrhává svýma rukama dveře, a uchopiv bojovníka, »rve jej z nenadání, kouše jeho tělo, pije krev z jeho žil, pohlcuje ho po kusech ráz na ráz.« Ale Beowulf pak zase ho chytil, »pozvedaje se na svém lokti.« »Královská síň hřměla. — Pivo bylo rozlito . . . — Byli oba dva zuřiví — řízní a silní bojovníci. — Dům se ozýval. — Tu byl to velký div — že pijácká síň — mohla vzdorovati dvěma válečným býkům, — a že se nesřítil na zem — krásný palác. Hluk pozvedl se ještě jednou — byla to hrozná úzkost — pro všechny, kteří zdí slyšeli řev — slyšeli nepřítele božího — zpívati svůj truchlivý zpěv — svůj zpěv porážky — a naříkati na své zranění . . . Prokletý ničemník — podlehl smrtelné ráně. — Bylo na jeho bedru — viděti velikou ránu. — Svaly byly vyrvány — klouby kostí popraskaly. — Vítězství v boji — zůstalo Beowulfovi. — Grendel byl nucen — prchnouti, zasažen smrtelně — do svého doupěte v bažinách — vyhledati svůj truchlivý příbytek. — Věděl dobře — že konec jeho života — nastal — že počet jeho dní se vyplnil.« Neboť zanechal na zemi svou ruku, své rámě a své rameno, a v jezeru nicorském, kam se ponořil, »vlna vzedmutá krví vzkypěla, nečistý zdroj vln byl rozvířen, jsa celý teplý jedem, barva vody byla poskvrněna smrtí, kusy ssedlé krve přicházely s bublinami na povrch.« Zbýval netvor ženský, jeho matka, »která obývala jako on studené proudy, a

hrůzu vod,« která přišla v noci, a která uprostřed nahých mečů vytrhla a pozřela ještě jednoho muže, Oeschera, nejlepšího přítele králova. Nářek se ozval v paláci a Beowulf se nabídl opětně. Šli k pelechu, na opuštěné místo, útočiště vlků, u předhoří, kde vane vítr, kde »bystřice horská, vrhajíc se pod temnotu pahorků, tvořila podzemní tok.« »Lesy držíce se svými kořeny posouvaly svůj stín nad vodu. V noci bylo tam lze spatřiti div, oheň na vlnách;« jelen, unavený psy, byl by spíše zanechal svou duši na břehu než by se tam byl ponořil, aby tam ukryl svou hlavu. Podivní draci, hadi tam pluli, a čas od času »roh tam zvučel zpěvem smrti, zpěvem hrozným.« Beowulf se vrhl do vln, sestupoval uprostřed nestvůr, které narážely na jeho drátěnou košili, až k lidožroutskému netvoru, až k »ohavnému lidobijci«, který, uchopiv ho do svých spárů, unesl ho ke svému brlohu. Bledý paprsek tam svítil a tam viděl před sebou »vlčici propasti — mohutnou mořskou ženu. — Podnikl válečný útok — se svou válečnou čepelí. — Nezastavil rozmach meče, tak že nad jeho hlavou — meč zpíval vysoko — drsnou píseň války.« Ale vida, že ani ostří, ani špička neprorážejí maso, roztrhal ho svýma rukama, a srazil k zemi, mezitím co ona »svým širokým nožem s temným ostřím,« pokoušela se proraziti ocelovou košili, která ho pokrývala. Váleli se takto, až Beowulf spatřil blízko sebe mezi zbraněmi »čepel šťastnou ve

vítězství — starý obrovský meč — věrného ostří — dobrou a ochotnou k službě — dílo to obrů. Chytil ho pěstí — bojovník Scyldingů; — prudký a strašlivý, mávaje mečem. — Zoufaje nad svým životem — udeřil zuřivě; — zasáhl ji krutě — v místech krku; přerazil články páteře — čepel pronikla celým masem prokletým. — Ona se svalila k zemi — meč byl krvavý. — Muž těší se svému dílu. — Světlo proniklo dovnitř. — Bylo jasno v síni, jako když s nebe — svítí jemně — lampa nebeská.« Tu viděl Grendela mrtvého v jednom koutě síně, a čtyři z jeho druhů, pozvedše s těží nestvůrnou hlavu, donesli ji za vlasy až do královského domu.

To jeho první dílo a ostatek jeho života je podobný: když byl vládl padesáte let ve své zemi, vylezl z pahorku drak, jehož poklad byl uzmut, a přišel pálit lidi a domy ostrovní »vlnami ohně«. Tehdy »útočiště hrabat — velel on, aby mu udělali — pestrý štít — celý ze železa,« věda dobře, že štít ze dřeva lípového nestačil by proti plameni. »Kníže prstenů — byl příliš hrdý — než aby hledal velké létající zvíře — s tlupou — s mnoha lidmi. — Nebál se tohoto boje k vůli sobě. — Nedělal si nic — z nepřátelství plaza — z jeho úsilí ani z jeho statečnosti.« A přeci byl smuten a šel proti své vůli, neboť »jeho osud byl blízký«. Viděl jeskyni, »prohlubeň pod zemí — blízko vln Oceanu — blízko šplychotu vody — která uvnitř byla plna — vypuklých ozdob a ná-

ramků. — Sedl si na předhoří — král otužilý ve válce — a dal s bohem — druhům svého krbu;« neboť, ačkoli stár, chtěl se vydati v šanc pro ně, »býti ochráncem svého lidu.« Vzkřikl, a drak přišel metaje oheň; čepel neprorazila jeho tělo a král byl obklopen ohněm. Jeho druzi utekli do lesa, vyjma jednoho, Wiglafa, který přiběhl kouřem, »věda dobře, že to nebylo starým zvykem opouštěti svého příbuzného, svého vladaře, a nechati ho trpěti úzkostí, nechati ho padnouti v boji.« »Plaz se rozzuřil — ničemný zrádný cizinec — celý zpestřelý vlnami ohně . . . — Palčivý a ukrutný ve válce — zafal se do celého krku králova — svými otrávenými spáry. — Zkrvácel se — krví života. — Krev kypěla vlnami« Oni ho svými meči rozpoltili. Rána králova však stala se horkou a napuchla, on poznal, že jed jest v něm a sedl si u zdi na kámen, »dívaje se na dílo obrů — jak kamennými oblouky — věčná jeskyně — držela se uvnitř — pevná na pilířích.« Pak pravil: »Choval jsem pod svou ochranou tento lid — padesát zim. Nebylo krále — mezi všemi mými sousedy — který by se odvážil se mnou se sraziti — s muži válečnými — napadnouti mne strachem. — Dobře jsem vládl své zemi. — Nehledal jsem zrádných nástrah; — nepřísahal jsem — nesprávně mnoho přísah. — K vůli tomu všemu mohu — ačkoliv nemocen smrtelným zraněním — míti radost... — Nyní jdi ihned — podívat se na poklad — pod šedivým ka

menem, drahý Wiglafe ... Onu hromadu pokladů — já jsem vykoupil — ač jsem stár, svojí smrtí. — Bude moci sloužiti — potřebám mého lidu ... — Těší mne, že jsem mohl — před svou smrtí nabyti takového pokladu — pro svůj lid ... — Nyní nepotřebuji zde zůstávati déle.«

Zde jest velkodušnost celá a opravdivá, nikoliv přehnaná a strojená, jako bude později, v romaneskní obraznosti žvatlavých kleriků, strůjců dobrodružství. Smyšlenka zde není tuze vzdálena od věcí, a cítíme člověka zachvívati se pod hrdinou. Nechť je jejich poesie sebe hrubší, tento jest v ní veliký; to proto, že jím je prostě a svými díly. Byl věren svému vladaři a pak svému lidu; sám od sebe byl v cizí zemi vydati se v šanc nebezpečím, aby osvobodil lidi; umíraje, zapomíná na sebe, a myslí na to, že jeho smrt prospívá jiným. »Každý z nás, praví kdesi, musí dojíti na konec tohoto smrtelného života. Tak jako každý musí učiniti spravedlnost, může-li, před svou smrtí.« Vizte vedle něho ty netvory, jež ničí, poslední to upomínky na staré války proti plemenům nižším a na náboženství prvotní, pozorujte tento nebezpečný život, ty noci strávené na vlnách, to úsilí člověka zápasícího s drsnou přírodou, tato nepřemožená prsa, která tisknou k sobě prsa zvířecí, a tyto obrovité svaly, které napínajíce se vyrvou netvorům kusy masa; uzříte v mlze legendy a pod světlem poesie zjevovati se statečné muže,

kteří uprostřed šílenství válečných a výbuchů temperamentu počínali usazovati lid a zakládati stát.

## V.

Jedna skoro úplná báseň, jeden nebo dva zlomky básní, toť vše, co nám zbývá z této světské poesie v Anglii. Zbytek proudu pohanského, germánského a barbarského byl zastaven nebo zakryt především vniknutím křesťanského náboženství, potom dobytím Normandie od Francouzů. Ale to, co zbylo, stačí více než s dostatek, aby ukázalo zvláštního a mocného poetického ducha, který tkví v plemeni, a aby objevilo předem květ v poupěti. Byl-li kdy někde hluboký a vážný poetický cit, jest to zde. Oni nemluví, oni zpívají, či spíše křičí. Každý z jejich veršíků je aklamací, a je vyrážen jakoby hrozivé bručení; jejich mohutná prsa se pozvedají se záchvěvy hněvu nebo nadšení, a věta, temné, prudké slovo náhle jim bezděčně přichází na rty. Žádné umění, žádný přirozený talent k popisování různých částí nějaké události nebo nějakého předmětu jednotlivě a v pořádku. Padesát paprsků světelných, jež každá věc posílá po řadě do ducha pravidelného a odměřeného, přichází do tohoto najednou, v jediné spoustě horoucí a změtené, aby ho rozrušily svými záchvěvy a svým přítokem. Poslechněte tyto válečné zpěvy, skutečné zpěvy, drsné, prudké, takové

jaké hodily se těmto strašným hlasům: slyšíme je ještě dnes, oddělené od nás mravy, jazykem a deseti stoletími.

»Vojsko vytahuje.[1]) — Ptáci zpívají. — Vojenský kabátec řinčí. — Válečné břevno[2]) zaznívá. — Štít odpovídá oštěpu. — Tu září luna — bloudící pod mraky; — tu pozvedají se díla pomsty — jež hněv tohoto lidu má provésti ... — Tu bylo slyšeti na hradbě — lomoz vražedné šrůtky. — Štít chránící kosti — v rukou statečných — musel se zlomiti. — Fošny pevnosti zněly — až v bitvě — padl Garulf — první ze všech mužů — kteří obývají zemi — Garulf, syn Guthlafův. — Kolem něho mnoho statečných — leželo v umírání. — Krkavec kroužil — temný a ponurý. — Meče planuly — jakoby celý Finnsburg — byl v plamenech. — Nikdy jsem neslyšel vypravovati — o bitvě ve válce krásnější na pohled.«

»Zde král Athelstan[3]) — pán hrabat, — který dává náramky šlechticům a — též jeho bratr, — Edmond Étheling — dobyli slávy dlouhé jako život — ostřím meče — v Brunanburku. — Rozštípali zeď štítů — posekali šlechtické korouhve — ranami svých kladiv — dítky Eduardovy! — Nepřátelé padali — válečníci skotští a muži z lodí — zasaženi k smrti — a planina měla za mrvu krev mužů. — Nicméně slunce tam vysoko — veliká

[1]) *Finnsburg*, vyd. Greinem, v pokračování jeho zvláštního vydání Beowulfa, p. 75., 76. Cassel, 1867. [2]) Kopí, meč. [3]) Turner, III., 280. Zpěv o bitvě u Brunanburku.

hvězda — zářivé světlo Boha — Boha věčného pána — v ranní hodinu — přešlo přes zemi — až konečně ušlechtilá bytost — se vrhla ku svému loži. — Tam ležel mnohý válečník Severu — sražený oštěpy — kleslý na svůj štít — omdlévající, unavený bitvou. — Nechali za sebou — aby užil mrtvol — černého krkavce s kostnatým zobanem — a rudého orla s bledým peřím, požívatele masa, a žravého krahujce bitev — a šedé zvíře, vlka lesního.«

Vše je zde obrazem. Události nejeví se prostými v těchto vášnivých myslích, pod suchou etiketou přesného slova; každá z nich tam vniká se svým průvodem zvuků, tvarů a barev: vzbuzuje tak skoro vidění, vidění úplné, se všemi vzrušeními, které ho provázejí, s radostí, zuřivostí, nadšením, které ho podporují. V jejich řeči šípy jsou »hady Helinými, vymrštěnými z oblouků rohových,« lodi jsou »velcí mořští koňové«, moře jest »pohárem vln«, přilba je »hradem hlavy«; je jim třeba neobyčejné mluvy k vyjádření prudkosti jejich pocitů, tak že když během času na Islandu byla tato poesie hnána do krajnosti, prvotní vnuknutí ochabuje a umění nahražuje přírodu, Skaldové bývají strojeni až k neskrouceněj-šímu a nejtemnějšímu žargonu. Ale nechť je obraz jakýkoli, zde či na Islandu, jest příliš slabý je-li jediný. Básníci neuspokojili svůj vnitrný nepokoj, když ho vylili jen jediným slovem. Ráz na ráz vracejí se ku své my-

šlence a opakuji ji: »Slunce tam vysoko! veliká hvězda! Zářivé světlo boží! Ušlechtilá bytost!« Čtyřikráte si ho představují a vždy v jiné tvářnosti. Všecky jeho stránky se pozvedly v jediném okamžiku před očima barbara a každé slovo bylo jakoby záchvatem hallucinace, která se ho zmocňovala. Chápeme dobře, že v takovém stavu pravidelný pořad slov a myšlenek je při každém kroku přetržen. Pořadí myšlenek není totéž u blouznivce jako u klidného uvažovatele. Jedna barva přivozuje druhou: od jednoho zvuku přechází k jinému; jeho obraznost jest řadou obrazů, které po sobě následují, aniž by se vysvětlovaly. U něho věta se vrací a převrací, on hlasitě vyslovuje živé slovo, jež se dostavuje v okamžiku, kdy se mu dostavuje; přeskakuje od jedné myšlenky k myšlence vzdálené. Čím více je mysl vytržena mimo sebe, tím rychleji přenáší se přes velké mezery. Jedním rozběhem probíhá čtyry strany svého obzoru a dotýká se v jednom okamžiku předmětů, které zdají se odděleny celým světem. Myšlenky se tu na zdař bůh proplétají; básník najednou, rozpomenuv se náhle, vrací se k myšlence, kterou byl opustil a vpadá do myšlenky, kterou pronáší. Nelze přeložiti ony myšlenky vetknuté napříč, které uvádějí ve zmatek celou ekonomii našeho moderního slohu. Často se jim nerozumí;[1]) členy, částice, veškeré prostředky

[1]) Nejdovednější z učenců, kteří znají anglosaštinu,

k objasnění myšlenky, k vyznačení spojení významů, k seskupení myšlenek v pravidelné těleso, veškeré umělé pomůcky rozumu a logiky jsou potlačeny.[1]) Vášeň ječí tu jako ohromné zvíře nestvůrné, a to je všechno; ona se vzchopuje a vymršťuje v malých trhaných verších; není barbarštějších veršů barbarských. Šťastná poesie Homerova rozvíjí se plynně v rozsáhlých vypravováních, v bohatých a dlouhých obrazech. On nemá nikdy příliš mnoho podrobností úplného líčení; rád dívá se na obrazy, otálí kolem nich; těší se z jejich krásy, zdobí je skvělými názvy; podobá se oněm řeckým dívkám, které se považovaly za ošklivé, nenechaly-li řinouti po svých ramenech a plecích veškeré zlaťáky své peněženky a veškeré poklady své klenotnice; jeho široké, libozvučné verše vlní se a rozvinují jako purpurový šat v paprscích jonského slunce. Zde drsné ruce hromadí a smačkují myšlenky do těsného metra; je-li jakýsi rozměr, je zachováván jen přibližně; veškera ozdoba spočívá v tom, že se vybírají tři slova, která počínají stejnou písmenou. Veškera jejich snaha cílí ku zkrácení, stěsnání myšlenky v jakýsi

---

uznávají nejasnost této myšlenky. V. Turner, Conybeare, Thorpe atd.

[1]) Turner, III., 261. Nechť jsou naše překlady sebe literárnější, falšují text: náš jazyk je příliš jasný, příliš logikou spravovaný; nelze pochopiti tuto zvláštní formu duševní, leč vezmeme-li slovník a luštíme po čtrnácte dní několik stránek anglosaských.

skomolený pokřik.[1]) Síla vnitrného dojmu, která nedovedouc se vyliti, soustředí a zdvojnásobňuje, hromadíc se, drsnost zevnějšího výrazu, která, podrobena jsouc energii a otřesům vnitrného citu, pracuje pouze k tomu, aby ho projevila neporušený a prostý, přes všecka pravidla a všecku krásu a na úkor jich, toť význačné rysy této poesie, a to budou též význačné rysy poesie, která bude následovati.

## VI.

Plémě takto uzpůsobené bylo úplně připraveno pro křesťanství svým smutkem, svým odporem vůči životu smyslnému a sdílnému, svou náchylností k vážnosti a vznešenosti. Když návyky života sedavého uvedly jejich mysli v dlouhou nečinnost a zmenšily zuřivost, která podporovala jejich vražedné náboženství, klonili se sami od sebe k nové víře. Neurčité zbožňování velkých mocností přírodních, které věčně se potýkají, aby se potřely a obrozují se, aby se potýkaly, zmizelo již dávno v temné dáli. Vytvářející se společnost přinášela s sebou myšlenku míru a potřebu spravedlnosti, a váleční bohové ochabovali v obraznosti lidí zá-

[1]) Turner poznamenává, že tatáž myšlenka, vyjádřená králem Alfredem v prose a pak ve verši, zaujímá v prvém případě šestnáct slov a v druhém sedm. *History of the Anglo-Saxons.* III., 269.

roveň s vášněmi, které je vytvořily. Půldruhého sta let po dobytí[1]) přišli v processí římští missionáři, nesouce stříbrný kříž s obrazem, na němž byl namalován Kristus, zpívajíce litanie. Brzy prohlásil velekněz Northumbrů u přítomnosti šlechty, že staří bohové jsou bez moci, doznal, »že nerozuměl dříve ničeho z toho co zbožňoval« a sám první s kopím v ruce povalil jejich chrám Jeden náčelník pak povstal ve shromáždění a pravil:

»Vzpomínáš si snad, o králi, na něco co se mnohdy přihází za zimních dnů, když sedíš u stolu se svými hrabaty a thany. Tvůj oheň je zapálen a tvoje síň vytopena, a venku prší, sněží a bouří. Tu přilétá ptáče, které prolétá síní; vniklo jedněmi dveřmi a uniká druhými; ten krátký okamžik co je uvnitř je mu milý; necítí deště ani špatného počasí zimního; ale tento okamžik je krátký, ptáče prchá mžiknutím oka a ze zimy přechází zase v zimu. Takovým zdá se mi život lidí na zemi, u porovnání s nejistým časem, který je na onom světě. Objevuje se na krátko; ale jaký je čas, který přichází pak a čas, který je dříve? Nevíme to. Jestliže tedy tato nová nauka dovede nám sděliti něco bezpečnějšího o tom; zasluhuje, aby byla následována.«

Tento nepokoj, toto vědomí nesmírného a temného záhrobí, tato vážná melancholická

[1]) 596—625. Aug. Thierry, I, 81. Beda, 2, XII. Je lépe držeti se překladu krále Alfreda než latinského Bedova.

výmluvnost, jsou počátkem duševního života;[1]) neshledáváme nic podobného u národů jižních, přirozeně pohanských a zaujatých životem přítomným. Tito, jak jsou barbary, vstupují na prvý ráz do křesťanství jedině působením svého temperamentu a podnebí. Nechť jsou suroví, tupí, spoutáni dětskými pověrami, schopní, jako král Knut, koupiti za sto talentů zlata rámě svatého Augustina; mají pojem o Bohu. Ten velký Bůh bible, všemohoucí a jediný, který mizí ve středověku skoro úplně[2]) zastíněn svým dvorem a svou rodinou, trvá u nich přes všeliké pošetilé nebo groteskní legendy. Nezastírají ho pod náboženskými romány, ve prospěch svatých, ani pod ženskými něžnostmi, ve prospěch Jezulátka a Panny. Jejich velkolepost a přímost kladou ho na jeho úroveň; nejsou v pokušení, po příkladu národů uměleckých a povídavých, nahraditi náboženství příjemnou nebo krásnou povídkou. Prostotou a energií svých názorů jsou více, než které jiné pléme sousedy starého ducha hebrejského. Nadšení je jejich přirozeným stavem a jejich nový Bůh je plní obdivem jako jejich staří bohové je pronikali zuřivostí. Mají hymny, skutečné ody, které jsou pouze hromadou zvolání. Žádné rozvinutí; jsou neschopni zdržeti nebo vysvětliti svou vášeň; ona propuká; jsou to jen záchvaty unešení

[1]) V. Jouffroy. *Problème de la destinée humaine.* [2]) Michelet, předmluva k *Renaissanci.* Didion, *Histoire de Dieu.*

při pohledu na všemohoucího Boha. Je to samotné srdce, které zde mluví, velké srdce barbarské. Caedmon, jejich nejstarší básník,[1]) byl, praví Beda, muž nevědomější než druzí, a ani neznal žádnou báseň, tak že v síni, když mu byla podána harfa, byl nucen se vzdáliti, neuměje zpívati jako jeho soudruzi. Jednou když hlídal v noci stáj, usnul; i zjevil se mu cizinec, který ho žádal, aby mu něco zazpíval; a přišla mu na mysl následující slova: »Nyní budeme chváliti — strážce nebeského království, — a rady jeho ducha, — slavného otce lidí! — jak, ze všeho divu, — věčný Pán! — zřídil počátek. — Nejprve vytvořil, — pro děti lidské, — nebe jako střechu, — svatý Stvořitel! — krajinu středu — učinil potom, — zemi pro lidi, pán všemohoucí!« Zapamatovav si tento zpěv, když se probudil, šel do města. I vedli ho před učené muže, před abatyši Hildu, kteřížto když ho uslyšeli, mysleli, že obdržel dar s nebes a učinili ho mnichem v opatství. Tam trávil svůj život poslouchaje kusy z písma, jež se mu vysvětlovaly v anglosaštině, přežvykuje je jako pouhé zvíře a uváděje je ve velmi lahodné verše«. Tak rodí se pravá poesie: tito modlí se s celým zanícením nové duše; zbožňují, klečí; čím méně vědí, tím více cítí. Někdo řekl, že první a nejupřímnější hymna je ono samotné slůvko

---

[1]) Verš 680. Viz *Codex Exoniensis*, vyd. Thorpe.

ô! Oni nepovídají toho mnohem více; opakují pouze ráz na ráz nějaké vášnivé, hluboké slovo, s jednotvárnou prudkostí. »Ty jsi na nebi — naše pomoc a naše podpora — zářící štěstím! — Všecky věci se sklánějí před tebou! — před slávou tvého ducha. — Jediným hlasem volají Krista! — Všecky volají: — »Ty jsi svatý, svatý — král andělů nebeských, — náš Pán, — a tvoje úsudky jsou — spravedlivé a širé, — vládnou věčně všady — v množství tvých děl«. Poznáváme tu zpěvy starých služebníků Odinových, majících nyní tonsuru a zahalených v roucho mnišské; jejich poesie zůstala stejnou; oni myslí na boha, jako na Odina, pořadím obrazů krátkých, nahromaděných, vášnivých, které jsou jakoby řadou blesků; křesťanské hymny jsou pokračováním hymen pohanských. Jeden z nich, Aldhelm, zaujal postavení na mostě svého města a opakoval ody válečné a profanní zároveň s nábožnými básněmi, aby přivábil a poučil lidi své doby. Mohl to učiniti, aniž byl změnil ton. Jest jistý zpěv, zpěv pohřební, kde mluví Smrt, jedna to z posledních skladeb v saštině, jež jeví hrozné křesťanství, a která zároveň zdá se vycházeti z nejtemnějších hlubin Eddy. Krátké metrum zaznívá prudce, zrychlenými údery, jako umíráček. Zdá se, že slyšíme temná responsoria, která rozléhají se v kostele, zatím co déšť bičuje kalná okna, co roztrhané mraky valí se smutně po nebi, a co oči, upřené na bledou tvář mrtvého, cítí pře-

dem hrůzu vlhké jámy, kam živí chystají se ho vhoditi.[1])

»Pro tebe byl vystaven dům — dříve než jsi se narodil. — Pro tebe byl upraven příbytek — než jsi vyšel ze své matky; — jeho výška není označena — ani jeho hloubka změřena; — nebude uzavřen, — po celý sebe delší čas. — Záhy tě donesou — tam kde zůstaneš; — záhy budeš změřen, — ty i země. — Tvůj dům nemá vysoký krov. — Není vysoký, je nízký, — když jsi v něm. — Stěna u nohou je nízká. — Strany nejsou vysoké. — Střecha je vystavena — zcela blízko u tvých prsou. — Tak budeš bydleti — v chladné zemi, — temné a černé, — která hnije s tebou. — Bez dveří je tento dům, — a je temno uvnitř. — Tam budeš bydleti, — a červi tě budou jísti. — Tam jsi složen, — a voláš své přátele k sobě. — Nemáš přítele — který by chtěl jíti s tebou. — Kdo se bude kdy pídíti — zda-li se ti ten dům hodí? — Kdo kdy otevře — pro tebe dvéře, — a bude tě hledati? — Neboť brzy staneš se ohyzdným, — a protivným na pohled«

Zdaž nalezl Jeremiáš Taylor pochmurnější malby? Obě náboženské poesie, křesťanská i pohanská, jsou si tak blízké, že mohou dáti splynouti dohromady svým nesrovnalostem, svým obrazům a legendám. V úplně pohanské historii o Beowulfovi objevuje se Bůh jako Odin mocnější a klidnější a liší se od druhého jen jako Bretwalda vedoucí život sedavý, liší se od dobrodružného a hrdinského náčelníka loupežníků. Skandinavské příšery, Jotové nepřátelé Asů, nezmizely; jedině že pocházejí od Kaina a od obrů, jež zničila potopa;[2])

[1]) Coneybeaerovy *Illustrations*, 222. [2]) Kemble, sv. I, kn. I, XII. V této kapitole sebral hromadu rysů, které svědčí o tom, že stará mythologie se udržuje.

nové peklo je skoro starým Nastrondem, »smrtelně studeným, plným krvavých orlů a bledých hadů«; a strašlivý den posledního soudu, kdy všecko se shroutí v prach, aby učinilo místo světu čistšímu, podobá se konečné zkáze Eddy, onomu »soumraku bohů«, který dovrší se vítězným obrozením a věčnou radostí »pod sluncem krásnějším«.

Následkem tohoto přirozeného souhlasu byli schopni vytvářeti náboženské básně, které jsou skutečnými básněmi; člověk může býti mohutným v dílech ducha jedině upřímností citu osobního a původního. Dovedou-li vyprávěti biblické tragedie, je to proto, že mají mysl tragickou a polobiblickou. Vkládají do svých veršů, jako staří proroci israelští, svou divokou prudkost, své vražedné záští, svůj fanatismus a všecky záchvěvy svého masa a své krve. Jeden z nich, jehož báseň je zkomolena, vyprávěl historii o Juditě; uvidíme s jakým vnuknutím; jenom barbar dovede ukázati rysy tak sinými orgii, vřavu, vraždu, pomstu a zápas:

Tu Holofernes — byl rozehřát vínem. — V sálech svých spoluhodovníků, — vyrážel výbuchy smíchu a křiku, — vyl a řval, — tak že děti lidské mohly slyšeti z dáli — jaké volání, jakou bouři křiku — vyráží hrozný náčelník — roznícený a rozpálený vínem. — Hluboké číše — byly často přinášeny — za lavice. — Tak že zkažený člověk — divoký rozdílec bohatství, — on i jeho lidé — po celý den — opíjeli se vínem, — až padli ležíce opilí, — veškerá šlechta — jako by byli mrtví.«

Když nastala noc, rozkazuje, aby dovedli do jeho stanu »slavnou pannu, mladou dívku, skvělou jako vílu«; potom když se odebral

k ní, klesl opilý uprostřed svého lože: Nastal okamžik pro »dceru Stvořitele, pro svatou ženu.«

»Chytila pohana silně za vlasy, — přitáhla ho za údy — k sobě potupně. — A muž zlolajný, — protivný, — byl jí odevzdán na vůli. — Žena s vlasy v pletencích — udeřila mrzkého nepřítele — rudým mečem až mu odřízla krk na půl. — Tak že ležel, — bez sebe a smrtelně zraněn. Nebyl ještě mrtev ani úplně bez života. — Udeřila ještě prudce, — žena slavná v síle! — podruhé, — pohanského psa, — až jeho hlava skulila se na zem. — Ničemná mrtvola ležela bez života; — jeho duše spadla do propasti, — a tam byla ponořena ke dnu, — připjata sírou — zraňována věčně červy. — Přikován v mukách, — tvrdě uvězněn, hoří v pekle. — Po svém životě — pohlcen v temnotách, — nemůže více doufati — že unikne z tohoto domu červů. — Ale on tam zůstane, — vždy a vždy, — bez konce, v příštích dobách — v této sluji — prázdné radosti a naděje.«

Slyšel kdo krutější výraz ukojené msty? Když Chlodvik vyslechl utrpení páně, zvolal: »Že jsem tam nebyl se svými Franky!« Podobně zde rozplameňoval se starý válečnický pud dotykem s hebrejskými válkami. Jakmile Judita se vrátila,

»Muži pod svými přilbami — vycházejí ze svatého města — za svitání. — Duní svými štíty. — Rvou hlučně. — Při tom křiku se těší — v lesích hubený vlk — a vychrtlý havran, hltavý dravý pták; — oba dva kvapí od západu, — poněvadž synové lidí — usmyslili si připraviti — jim hody z mrtvol. — A k nim přilétá po svých stezkách bystrý požíratel, — orel se šedým peřím; — sokol svým zakřiveným zobákem — zpívá píseň Hildy. — Ušlechtilí bojovníci postupovali, — muži v oruží, k bitvě, — ozbrojeni štíty, — se vzedmutými praporci. — Rychle dávají vylétati — dešti šípů, — hadů to Hildiných, — ze svých kostěných luků. — Byla na planině — bouře kopí. — Zuřivě se rozkatili — pustošitelé

bitvy. — Vysílali své oštěpy — do zástupu náčelníků .. — Oni, kteří před tím strpěli — výtky cizinců, — urážky pohanů, — splatili jim v této hře mečů — vše co vytrpěli.«

Mezi všemi těmito neznámými básníky[1]) jest jeden, jehož jméno je známo, Caedmon, snad starý Caedmon, vynálezce prvé hymny, dozajista podobný druhému, a který prodělávaje znovu v mysli bibli s barbarskou silou a nadšením, objevil velikost a náruživost citu, s jakou lidé toho času vcházeli do svého nového náboženství. On také zpívá, on mluví; jmenuje-li Archu, děje se tak s nadbytkem poetických jmen, »plující dům, největší z plovoucích pokojů, dřevěná pevnost, pohybující se střecha, jeskyně, velký vak mořský« a deset jiných. Pokaždé, když na ni myslí, vidí ji vnitrně, jako rychlý světlý zjev, a pokaždé z nové stránky, tu kolébající se na bahnitých vlnách mezi dvěma pásy »pěny«, tu vrhající na vodu svůj stín ohromný, černý, vysoký jako stín »zámku«, tu uzavírající ve svých »vyhloubených« bocích nekonečné hemžení nahromaděných zvířat. Bojuje v srdci s Bohem jako jiní; triumfuje jako válečník, nad spoustou a vítězstvím; a když vypravuje o smrti Faraonově, koktá, spit jsa hněvem, s kalným pohledem, poněvadž krev mu stoupá do očí. »Lid byl omámen, — strašný proud je dostihl. — Vítr hučel — vydávaje vytí smrti..

[1]) Grein, *Bibliothek der Angelsaechsischen Poesie.* — Je znám ještě jiný, Cynewulf.

— Moře chrlilo krev — byl nářek na vodách.. — Temnota propasti počínala. — Egypťané — se obrátili. — Prchali poděšeni! — Pocitovali strach až do hloubí svého srdce. — Vojsko by bylo rádo — vrátilo se do své země. — Jeho pýcha byla pokořena. — Podruhé strašná záplava vln — přikvapila a zachvátila ho. — Nebylo jednoho z nich, který by se byl mohl vrátiti, — ani jednoho z bojovníků, který by byl mohl přijíti zpět do svého domu. — Osud uprostřed jich honu — od zadu je uzavřel. — Tam kde nedávno dráha byla otevřena, — valilo se zuřivé moře. — Vojsko bylo pohlceno. — Vlny se vzdouvaly. — Bouře stoupala — do velké výše k nebi. — Vojsko naříkalo. — Oni křičeli, o bolesti! — až do mlhy tmavé, — hlasem umdlévajícím. — S děsným hukotem — zuřivost oceanu se rozpoutávala, — probuzena ze svého spánku. — Hrůzy se zvedaly, — a mrtvoly sebou zmítaly.«

Jest píseň Exodu úryvkovitější, prudší a divější? Tito lidé dovedou mluviti o stvoření jako bible, poněvadž dovedou mluviti o zkáze jako bible. Potřebují jen sestoupiti do své vnitrné hloubi, naleznou tam dosti silné vzrušení, aby vypjali svou mysl až k úrovni Všemohoucího. Toto vzrušení bylo již v jejich pohanských legendách, a Caedmon, maje vypravovati o původu věcí, potřebuje jen shledati staré sny, tak jak se zachytily v proroctvích Eddy.

»Nebylo ještě — praničeho, — mimo temnotu, — jako v jeskyni; — ale nesmírná propast — otvírala se hluboká a temná, — cizí svému Pánu, — bez tvaru ještě a bez užitku. — Na ni přísný král — obrátil oči, — a pozoroval smutnou propast. — Viděl temné mraky — tísniti se bez ustání, — temné, pod nebem — pochmurným a pustým — Učinil nejprve, věčný Pán! — otec všech tvorů! — zemi a oblohu. — Umístil nahoru oblohu, — a onu rozsáhlou prostoru země, on ji zřídil — svojí strašlivou silou, — všemohoucí Král! . . — Země nebyla ještě — zelená trávníkem; — ale ocean, — o černý věčnou temnotou, do dálky a do šířky — pokrýval pusté cesty.[1])

Tak bude mluviti později Milton, dědic hebrejských proroků, poslední z věštců skandinavských, ale k vyvinutí své myšlenky opatřený všemi pomůckami výchovy a kultury latinské. A přes to nepřidá ničeho k prvotnímu citu. Náboženského pudu se nenabývá, ten má člověk v krvi a dědí ho; tak je tomu i s jinými, na prvém místě s pýchou, s neskrotnou energií, která je si vědoma sama sebe, která popouzí člověka proti veškeré vládě a upevňuje ho proti vší bolesti. Satan Miltonův jest již v satanu Caedmonově jako obraz v náčrtku; to proto, že oba dva mají svůj vzor v plemeni; a Caedmon nalezl své originály v bojovnících severu jako Milton v puritánech.

»Proč bych vzýval — jeho přízeň — nebo skláněl se před ním — s nějakou poslušností? — Mohu býti — Bohem jako on. — Povstaňte se mnou! — silní soudruzi, — kteří mne nezklamete v tomto zápase! — Bojovníci

[1]) Kemble, I, 407, ukázal, že vyskytuje se podoba dokonce i v obrazích tohoto zpěvu a odpovídající jim části Eddy.

smělého srdce, — kteří jste mne vyvolili — za svého náčelníka! — Slavní vojíni! — S takovými válečníky, věru! — lze vyvoliti si stranu; — s takovými bojovníky, — lze zaujati stanovisko. — Jsou mými horlivými přáteli, — věrnými ve výlevu svého srdce. — Mohu, jako jejich náčelník, — vládnouti v tomto království, — nepotřebuji nikomu lichotiti, — nezůstanu na dále — jeho poddaným!«

Jest přemožen; bude pokořen? Je vržen »do města vyhnanství, do příbytků nářků a krutých nenávistí, do noci věčné, odporné, kterou prokmitá dým a červené plameny« ; bude se káti? Zprvu se diví, zoufá si; ale je to zoufalost hrdiny.

»Tu jest to úzké místo [1]) — kam mne můj pán zavírá? — Je vskutku velice různé od jiných — jež jsme poznali — tam nahoře v nebeském království! — O, kdybych měl — své ruce volně ve své moci, — a kdybych mohl na čas — vyjíti! — jenom na jednu zimu — já a mé vojsko! — Ale železná pouta — mne obklopují, — uzly řetězů drží mne sklíčeného. — Jsem bez království! — Překážky pekelné — mne svírají tak těsně! — ovíjejí mne tak krutě! — Zde jsou velké plameny, — nahoře i dole; — neviděl jsem nikdy — krajiny ohyzdnější. — Tento oheň nikdy neochabuje; — jeho horko stoupá nad peklo. — Smyčky, jež mne obklopují, — pouta, která se mi vrývají do masa — brání mi hnouti sebou, — zatarasila mi cestu; — moje nohy jsou svázány, — moje ruce uvězněny. — Takto mne Bůh uvěznil.«

Poněvadž se proti Bohu nedá nic dělati musí se obrátiti proti jeho novému tvoru, proti člověku ; tomu kdo všecko ztratil, zbývá pomsta; a může-li jí přemožený dosáhnouti, bude se

[1]) Tento počátek jest u Miltona. Myslí se, že prostřednictvím učeného Junia mohl míti jistou známost této básně.

míti za šťastného. »bude odpočívati příjemně, i pod řetězy«, jimiž je spoután.

## VII.

Zde se zastavila cizí vzdělanost; po křesťanství nemohla vštěpovati na tento barbarský peň žádnou úrodnou a živou větévku. Všecky okolnosti, které jinde zmírnily divokou šťávu, zde scházely. Sasové nalezli Britanii opuštěnou od Římanů; oni nepodstoupili, jako jejich bratří na pevnině, vliv vyšší civilisace; nesmísili se s obyvateli země; zacházeli s nimi vždy jako s nepřáteli nebo s otroky, pronásledujíce jako vlky ty, kdož se byli utekli do hor na západě, užívajíce jako soumarů těch, jichž dobyli s půdou. Kdežto Germanové Gallie, Italie a Španělska stávali se Římany, vytvářeli Sasové, podržujíce svůj jazyk, svého ducha a své mravy, v Britanii, Germanii mimo hranice Germanie. Stopadesát let po dobytí, zavádění křesťanství a počátek usazenějšího života, jímž si navykala žíti uklidňující se společnost, daly vznik jakési literatuře, a zříme objevovati se Bedu Ctihodného, později Alkuina, Jana Erigenu a některé jiné vykládače, překladatele, učitele barbarů, kteří snažili se nikoli vynalézati, ale kompilovati, roztřiďovati nebo vykládati ve velké encyklopedii řecké a latinské, co mohlo se hoditi lidem jejich doby. Ale dánské války rozdrtily tuto prostinkou bylinu, která

by sama sebou se byla zvrhla.[1]) Když Alfred[2]) osvoboditel stal se králem, »bylo velmi málo duchovních, praví, na této straně Humberu, kteří by byli s to rozuměti v angličině svým latinským modlitbám, nebo překládati něco napsaného z latiny do angličiny. Za Humbrem jich tuším nebylo více; bylo jich tak málo, že ve skutečnosti nepamatuji se na jediného člověka, který by toho byl schopen, na jih od Temže, když jsem zaujal království.« Pokusil se, jako Karel Vel., poučovati své poddané a uvedl do saštiny k jich potřebě více knih, obzvláště knihy mravoučné, mezi jinými Útěchu Boëciovu; ale i tento překlad sám svědčí o barbarství posluchačů. On přepisuje text, aby ho přizpůsobil jejich rozumu; krásné Boëciovy verše, poněkud osobivé, strojené, elegantní, oživené klasickými vzpomínkami, slohu raffinovaného a stručného, hodného Seneky, mění se v prosu naivní, dlouhou, vleklou, a přece trhanou, podobnou pohádce, kterou chůva dělá dítěti, jež vysvětluje vše, počíná znovu a láme fráse, otáčí se desetkráte kolem jedné podrobnosti; tak nutno se snížiti, aby se dostoupila úrovně tohoto ducha úplně nového, který nikdy nemyslel a nic neví.

[1]) Cítí sami svou nemohoucnost a zchátralost. Beda, rozděluje historii světa v šest period, praví, že pátá, která se táhne od návratu z Babylonu po narození Krista, je perioda stařecká; šestá je přítomná, *aetas decrepita, totius morte saeculi consummanda.*

[2]) Zemřel r. 901. Aldhelm, zemř. r. 709. Beda, zemřel r. 735. Alkuin žil za Karla Vel. Erigena za Karla Holého.

»Stalo se kdysi, že byl harfeník v zemi, kterou nazývali Thracie; byla to země v Řecku. Tento harfeník byl neobyčejně dobrý. Jeho jméno bylo Orfeus. Měl velmi dobrou ženu, ona nazývala se Eurydika. Tu počali lidé říkati o tomto harfeníku, že umí tak pěkně hráti na harfu, že lesy tančí a že kameny se hýbají při jeho zvucích, a že divoká zvířata přibíhají k němu a zůstávají tu jako by byla ochočena, tak klidná jsouce, že i když lidé nebo psi jdou jim vstříc, nevyhýbají se jim. A povídá se také, že žena harfeníkova zemřela a že její duše byla zavedena do pekel. Tu stal se harfeník velmi smutný, tak že nemohl více zůstati s jinými lidmi; ale odcházel do lesů a sedal si na hory, v noci jako ve dne, a plakal a hrál na harfu; tu lesy se hýbaly a řeky zastavovaly, a žádný jelen neprchal přes hory, a žádný zajíc před psy; a žádné zvíře nepocitovalo strach nebo nenávisť vůči druhým, k vůli lahodě zvuku. I zdálo se harfeníkovi, že nic se mu již nelíbí na tomto světě. Tu si myslel, že by mohl jíti k bohům podsvětí a pokusiti se o jich obměkčení svou harfou, a poprositi je, aby mu vrátili jeho ženu.«

Tak se mluví, když se chce vpraviti žvatlavá myšlenka. Boëcius měl za čtenáře senátory, lidi vzdělané, kteří rozuměli rovněž tak dobře jako my nejmenším narážkám mythologickým; Alfred je nucen opět se k nim vraceti, rozpřádati je, po způsobu otce nebo učitele, který béře mezi kolena svého hošíka a vypráví mu o jménech, vlastnostech, zločinech, trestech, které latina pouze naznačuje; ale nevědomost je taková, že učitel sám by byl potřeboval upozornění; má Parky za Furie, a dává štědře tři hlavy Charonovi jako Cerberovi. Tuto je konečně Orfeus před Plutonem:

»Když byl dlouho a dlouho hrál, promluvil král obyvatelů pekla. A pravil: »Dejme muži jeho ženu. Neboť si jí dobyl svojí hudbou. Tu mu nakázal, aby se měl dobře

na pozoru a neohlížel se za sebe až bude odcházeti, a praví, že kdyby se ohlédl ztratil by ženu svou. Ale mužům dá to velké namáhání zdržeti svou lásku, mohou-li to vůbec. Žel! žel! Tu Orfeus odvedl svou ženu s sebou až došel ku kraji světla a tmy. Pak šla za ním jeho žena. Když došel ku světlu, ohlédl se za sebe tam, kde byla jeho žena. Tehdy byla proň ihned ztracena.«

Žádné výzdoby v tomto vypravování; žádné vybroušenosti jako na originálu; Alfredu stačí, když se učiní srozumitelným. Čím se stane v jeho rukou platonská morálka, obratné vykládání napodobené z Jamblicha a Porfyra? Vše stává se těžkopádným. Nutno nazývati zde věci jich jménem, upoutati oči lidí na velkou dobře viditelnou myšlenku. Ještě je tato snad příliš vznešena pro ně:

»Tato bajka učí každého člověka, který chce uniknouti temnotě pekelné a dojíti světla pravého dobra, aby nehleděl na své staré hříchy, tak že by je páchal příště zrovna tak hojně jako dříve. Neboť kdokoli obrátí s celou vůlí svou mysl k hříchům, jež byl dříve opustil, a páchá je, nalézá v nich plnou zálibu, nepomýšlí-li nikdy na to, aby je opustil a ztrácí veškeré své staré dobro, jestli na příště se nepolepší.«

Kázání je upravené pro jeho posluchačstvo sestávající z thanů; Dánové, jež Alfred nedávno byl obrátil na víru mečem, potřebovali jasné morálky. Kdyby se jim byla přesně přeložila poslední slova Boëciova, byli by do široka rozvírali hloupé oči a byli by usnuli.

To proto, že celý talent nevzdělané duše spočívá v síle a v upřímnosti jejich pocitů. Mimo to jest malomocnou; umění mysliti a uvažovati přesahuje jejich síly. Tito lidé ztrácejí ve-

škeru geniálnost, oni ztrácejí svůj horečný zápal. Koktají nemotorně a těžkopádně suchopárné kroniky, jakési to historické kalendáře. Řekli byste, že jsou to sedláci, kteří po práci přicházejí napsat křídou na začazenou desku datum drahoty, cenu obilí, změnu povětrnosti a úmrtí [1]) Rovněž vedle hubených kronik biblických, které žvatlají o pořadí vlád a vraždění u židů, rozpoutává se nadšení žalmů a vytržení proroctví. Týž lyrický básník může býti jednou člověkem tupým a podruhé geniálním, poněvadž jeho geniálnost přichází a odchází jako nemoc, a poněvadž místo aby on ji měl, podléhá jí.

»Léta páně 1611. Tohoto roku Cynegills následoval v království ve Wessexu a zastával ho třicet jednu zimu. Cynegills byl syn Ceolův, Ceol Kythův, Kyth Cyurikův.

»614. Tohoto roku Cynegills a Cwichelin bojovali u Bamptonu a zabili dva tisíce čtyřicet šest Gallů

»678. Tohoto roku objevila se vlasatice v srpnu a zářila každého rána po čtvrt léta jako sluneční paprsek. — Když biskup Wilfrid byl vyhnán ze svého biskupství, byli dva biskupové posvěceni.«

»901. Toho roku zemřel Alfred, syn Ethelwolfův, šest dní před mší všech svatých. Byl králem veškerého národa anglického, vyjma onu část, která byla pod mocí Dánů. Držel vládu třicet zim bez půldruhého roku. A tu Eduard, jeho syn, ujal se vlády.

»902. Toho roku byl velký boj v Holmu mezi lidmi z Kentu a Dány.

»1077 Toho roku usmířil se Král Franků a Vilém, král Anglie; ale to trvalo jen krátce. Toho roku byl Londýn vypálen, v noci před Nanebevzetím Panny Marie, tak strašně, jako nebyl nikdy od té doby, co byl vystaven.«

---

[1]) Ingram's *Saxon chronicle.*

Tak mluví s jednotvárnou suchopárností ubozí mniši, kteří po Alfredovi kompilují a zaznamenávají velké viditelné události; tu a tam některé zbožné úvahy, hnutí vášně, nic víc. V desátém století vidíme, an král Edgard dává hrad biskupovi s tou podmínkou, že převede do saštiny klášterní pravidlo latinsky psané sv. Benediktem. Alfred sám je skoro poslední ze vzdělaných mužů; stal se jím jako Karel Veliký jen mocí své vůle a trpělivosti. Marně snaží se velcí duchové té doby zachytiti se trosek krásné antické vzdělanosti a pozvednouti se nad lomoznou a blátivou nevědomost, v níž ostatní se brodí; pozvedají se téměř sami a po jich smrti noří se ostatní znovu do svého bahna. Tehdy je pánem na světě lidský živočich; duch nemůže nalézti své místo mezi odboji a choutkami krve, žaludku a svalů. I v malém kroužku, kde působí, je práce jeho bezvýsledná. Vzor, který si obral, ho tíží a upoutává do napodobení, které ho omezuje; má pouze touhu dobře napodobiti; vytváří hromady slátanin, jež nazývá latinskými verši; pokouší se vynalézti pověřené obraty dobrých vzorů; podaří se mu vyrobiti pouze latinu přepjatou, zkaženou, hemžící se nesrovnalostmi. Co se týče myšlenek, tu ty nejhlubší opisují mrtvé nauky mrtvých spisovatelů. Dělají příruční knihy theologické a filosofické podle Otců; Erigena, nejučenější z nich, reprodukuje dokonce i staré složité snění alexandrinské metafysiky. Jak vysoko vznášejí

se tyto spekulace a reminiscence nad velkým barbarským davem, který ječí a zmítá sebou v hlubině, nelze povědíti žádným slovem. V sedmém století je jistý král kentský, který neumí psáti. Představte si absolvované theology, kteří by dissertovali před posluchačstvem vozků, nikoli pařížských vozků, ale takových, jací jsou dnes ještě v Auvergni nebo ve Vogesách. Uprostřed těchto učených, kteří myslí jako studovaní žáci podle svých milých autorů a jsou dvojnásobně odděleni od světa jako mužové koleje a kláštera, jediný Alfred jako laik a praktický duch sestupuje svými překlady do jazyka saského a svými saskými verši na dosah svého obecenstva; a viděli jsme, že jeho snaha jako snaha Karla Velikého byla marna. Byla nepřekročitelná zeď mezi učenou literaturou starou a neforemným barbarstvím nynějším. Jsouce neschopni vniknouti do staré formy a nuceni vniknouti do ní, překrucovali ji. Nemohouce předělávati myšlenky, předělávali metrum. Snažili se oslniti své druhy ve veršování vytříbením provedení a kouzlem přemožené překážky. Podobně v našich kolejích napodobí dobří žáci učený střih a symetrii Klaudiovu, spíše než nenucenost a rozmanitost Vergilovu. Dávali si okovy na nohy a dokazovali svou sílu běžíce se svými překážkami. Ukládali si pravidla moderního rýmu s pravidly antické kvantity. Přidávali k tomu závaznost počínati každý verš touže písmenou jako předešlý. Někteří, jako Aldhelm, psali čtyřstranné

akrostichy, kde první verš, opakovaný na konci, nalézal se také na levé a na pravé straně básně; vytvořen takto z prvních a posledních písmen všech veršů, obejímá celou báseň a tato podobá se kusu čalounu. Podivné to literární obratné kousky, které mění básníka v řemeslníka; svědčí o překážce, kterou skytala tehdy kultura přírodě a kazila zároveň latinskou formu a saského ducha.

Za touto přehradou, která dělila nepřekonatelně civilisaci od barbarství, byla jiná neméně silná, která dělila saského ducha od latinského. Mohutná obraznost germánská, kde skvělé a zatemnělé obrazy náhle přitékají a překypují v přerývkách, tvořila protivu k hloubavému duchu, jehož myšlenky se seřazují a vyvíjejí jen v pravidelných řadách, takže jestli barbar ve svých klasických pokusech podržoval jistý díl svých primitivních pudů, dokázal to, že splodil groteskní a hroznou nestvůru. Jeden z nich, onen Aldhelm, příbuzný krále Iny, který na městském mostě zpíval zároveň světské balady i svaté hymny, příliš prosycený národní poesií než aby prostě napodobil antické vzory, vyzdobova! latinské verše i prosu veškerou »anglickou nádherou«.[1]) Řekli byste, že je to barbar, který vyrval flétnu cvičeným rukoum umělce z paláce Augustova, aby do ní foukal z plných plic jako do ječivé trouby zubří. Střízlivá řeč řečníků a správců

[1]) Slovo to je od Viléma z Malmesbury

římských se pod jeho rukou plní přepjatými a nesouvislými obrazy. Spářuje násilně slova nepředvídanými a výstředními sdruženími; hromadí barvy, dostihuje neobyčejného a nesrozumitelného galimatiáše posledních skaldů. Jest to skutečně skald, který latinisuje a přenáší do svého nového jazyka ozdoby poesie skandinávské, mezi jinými opakování téže hlásky, takže v jednom z jeho poslání je po sobě patnáct slov, která stejně počínají, a že, aby doplnil tento počet patnácti, klade řecký barbarismus mezi latinská slova. Mnohokráte shledáme u jiných legendářů toto znetvoření latiny, znásilněné přítokem příliš silné obraznosti. Tato propuká až i v jejich pedagogii i vědě. Alkuin v hovorech, jež skládá pro syna Karla Vel., používá jako formulek drobných frasí poetických a smělých, které se hemží v národní poesii. »Co jest to zima? Vyhnanství léta. — Co jest to jaro? Malíř země. — Co je to rok? Čtyřspřežení světa. — Co je to slunce? Nádhera světomíra, krása oblohy, půvab přírody, sláva dne, rozdíleč hodin. — Co je to moře? Cesta odvážných, hranice země, hospoda řek, zdroj dešťů.« Mimo to končí své instrukce hádankami ve vkusu skaldů, jak se vyskytují ještě ve starých rukopisech s barbarskými zpěvy. Poslední to rys národního ducha, který když usiluje o pochopení věcí, nechává stranou suchou, jasnou, souvislou dedukci, aby užíval obrazů bizarních, vzdálených, četných, a nahražuje analysu názorem.

## VIII.

Takové jest toto posledně přišlé plémě, které za úpadku svých sester, řecké a latinské, přináší na svět novou civilisaci s novým karakterem a duchem. Nedosahujíc v mnohých bodech svých předchůdců, převyšuje je ve více jiných. Uprostřed svých lesů, blat a sněhů, pod svým nevlídným a smutným nebem, ve svém dlouhém barbarství, nabyly v něm vrchu drsné pudy; German si neosvojil veselou náladu, sdílnou nenucenost, smysl pro harmonickou krásu; jeho velké flegmatické tělo zůstalo divokým a neohebným, hltavým a surovým; jeho nevzdělaný a jednolitý duch zůstal náchylný k divokosti a nepřístupný kultuře. Jeho těžkopádné a ztuhlé myšlenky nedovedou se projevovati nenuceně, plynně, v přirozeném pořádku a s bezděčnou pravidelností. Ale tento duch, postrádající smyslu pro krásno, je tím spíše náchylný ku smyslu pro pravdu. Hluboký a úchvatný dojem, jenž v něm vzniká dotykem s předměty a jejž dovede dosud vyjádřiti jenom zvoláním, vyvaruje ho později latinské rhetoriky a obrátí ho k věcem na úkor slov. Mimo to následkem působení podnebí a samoty, návykem odporu a úsilí, přesunul se pro něho ideální vzor jinam; pudy mužné a morální nabyly vrchu, a mezi nimi potřeba neodvislosti, záliba v mravech vážných a přísných, schopnost k oddanosti a k uctívání, kultus hrdinství. To jsou

základy a kroky civilisace pozdnější, ale zdravější, směřující méně k příjemnému a elegantnímu, lépe založené na spravedlnosti a pravdě.[1])

V každém případě je dosud plémě netknuté, netknuté ve své prvotní drsnosti; kultura, která k němu přišla z Říma, nemohla ho ani rozvinouti ani přetvořiti. Vniklo-li do něho křesťanství, stalo se tak přirozenou příbuzností a bez porušení vrozeného ducha. Nyní přichází nový výboj, který přináší tentokráte s myšlenkami i lidi. Ale podle zvyků plemen germanských, plemen to silných a plodných, rozmnožili se Sasové nesmírně od šesti set let; je jich snad dva miliony v tomto okamžiku a normanské vojsko čítá šedesát tisíc lidí.[2]) Nevadí, že tito Normanové byli pozměněni, po-

[1]) Na Islandu, zemi to nejdivějších králů moře, nebylo více zločinů; vězení bylo používáno k jiným účelům; jedinými tresty byly pokuty.

[2]) *Pictorial history*, I., 249. »Veškerá města, ba i vesnice a osady, jež má nyní Anglie, existují dle všeho od časů saských . . . Nynější rozdělení ve farnosti je skoro beze změny totéž, jako v desátém století.«

Podle knihy *Doomsday-booku*, odhaduje p. Turner na tři sta tisíc označené náčelníky rodin. Sestává-li každá rodina z pěti osob, činí to milion pět set tisíc. Přidává pět set tisíc pro čtyři severní hrabství, pro Londýn a některá velká města, pro mnichy a kněžstvo venkovské, které není čítáno . . . Dlužno přijmouti tyto číslice jen se vší výhradou. Nicméně shodují se s číslicemi Mackintoshe, George Chalmerse a více jiných; mnoho faktů dokazuje, že saské obyvatelstvo bylo velmi četné a úplně nepoměrné k obyvatelstvu normanskému.

francštěni; původem a nějakým zbytkem sebe samých jsou příbuznými těch, jež přemohli. Nevadí, že zavádějí své mravy a básně, že vnášejí do jazyka více jak třetinu jeho slov: tento jazyk zůstává úplně germanský v základě a v podstatě[1]); mění-li se jeho mluvnice, mění se sama od sebe, svou vlastní silou, v témže smyslu jako její příbuzné řeči na pevnině. Po třech stech letech jsou to dobyvatelé, kteří jsou přemoženými; mluví anglicky; anglická krev v jejich žilách svatbami nabyla vrchu nad krví normanskou. Konec konců zůstává plémě saským. Mizí-li starý básnický duch po dobytí, jest to jakoby řeka, která se ponořuje a teče pod zem. Vynoří se zase za pět set let.

[1]) Warton, *History of English poetry.* Předmluva. — Skeat, *Etymological Dictionary.* (Tabulky na konci podávají poměr slov saských a normanských.)

# KAPITOLA II.

## Normané

I. Vytváření se a povaha feudálního člověka.
II. Výprava a povaha Normanů. — Protiva mezi Normany a Sasy. — Normané jsou Francouzi. — Jak se stali Francouzi. — Jejich vkus a architektura. — Jejich zvědavost a literatura. — Jejich rytířství a zábavy. — Jejich taktika a úspěch.
III. Útvar ducha Francouzů. — Dva hlavní rysy: myšlenky určitě rozlišené a myšlenky souvislé. — Psychologické ustrojení francouzského ducha. — Prosaická vypravování, nedostatek barvitosti a vášně, nenucenost a žvatlavost. — Přirozená logičnost a jasnost, střízlivost, půvab a vybranost, bystrost a uštěpačnost. — Pořádek a půvab. — Jaký druh krásy a myšlenek přinesli Francouzi na svět.
IV. Normané v Anglii. — Jejich postavení a tyranie. — Importují svou literaturu a svůj jazyk. — Zapomínají na svou literaturu a na svůj jazyk. — Ponenáhlu učí se anglicky. — Ponenáhlu se angličina pofrančťuje.
V. Překládají francouzské knihy do angličiny. — Reč sir Johna Mandevilla. — Layamon, Robert de Gloucester, Robert de Brunne. — Nápodobí v angličině francouzskou literaturu. — Příruční knihy morální, písně, fabliaux, hrdinské písně chansons de Geste. — Lesk, frivolnost a prázdnota této francouzské kultury. — Barbarství a nevědomost této feudální civilisace. — Hrdinská píseň o Richardu Lví Srdce, a cesty sir Johna de

Mandeville. — Chudoba literatury, která byla vnešena do Anglie a tam se ujala. — Proč neměla úspěchu na pevnině ani v Anglii.

VI. Sasové v Anglii. — Národ saský trvá dále a vytváří se anglická ústava. — Povaha saská trvá dále a vytváří se anglická povaha.

VII. Protiva národního hrdiny ve Francii a v Anglii. — Fabliaux o Lišce a ballady o Robin Hoodovi. — Jak saská povaha udržuje a připravuje politickou svobodu. — Protiva stavu obcí ve Francii a v Anglii. — Theorie anglické ústavy od sir Johna Fortescue. — Jak ústava saského národa udržuje a připravuje politickou svobodu. — Postavení církve a předchůdci reformy v Anglii. — Petr Plowman a Wyclef. — Jak anglická povaha a postavení normanské církve připravují náboženskou reformu. — Nedovršenost a malátnost národní literatury. — Proč neměla úspěchu.

## I.

Bylo tomu již půldruhého sta let, co na pevnině za všeobecného poklesnutí a rozvratu vytvořila se nová společnost a vyvstali noví lidé. Proti Normanům a loupežníkům postavili se konečně stateční muži na odpor. Opřeli se nohou pevně o půdu a pohyblivý chaos hroutících se poměrů, byl ustálen úsilím jich mohutných srdcí a ramen. Při ústí řek, při průsmycích horských, na pokraji zpustošených krajišť, u všech nebezpečných přechodů vystavěli své tvrze, každý svou, každý na své zemi, každý se svým houfcem věrných a žili po způsobu vojska rozptýleného, ale pohotového, utábořeni a sloučeni na svých hradech, se zbraněmi v rukou a tváří v tvář nepříteli.

Pod touto kázní vytvořil se hrozný národ, s divokými srdci v athletických tělech,[1]) neschopný poddati se nátlaku, dychtivý násilných činů, zrozený pro trvalou válku, poněvadž byl trvalou válkou otrlý; byli to hrdinové a loupežníci, kteří aby vybrali se ze své samoty, vrhali se v podniky a vyjížděli do Sicilie, do Portugalska, do Španělska, do Livonska, do Palestiny, do Anglie dobývat zemí nebo získat si ráj. —

## II.

Dne 27. září 1066 bylo lze viděti při ústí Sommy veliké divadlo: čtyři sta lodí s velkým plachtovím, více než tisíc korábů dopravních a šedesát tisíc lidí, kteří vstupovali na lodě. Slunce vycházelo velkolepě po dlouhých deštích; polnice zněly, křik tohoto ozbrojeného množství stoupal až do nebes; do nedozírné dálky na pobřeží, na řece široko rozložené,

[1]) Mezi jinými kresbami mravů viz prvá vypravování o první křížové výpravě: Bohumír (Bouillonský) rozetne Saracena až po pás. — V Palestině byla nucena jistá vdova provdati se až v šedesátém roce, poněvadž žádné léno nemohlo zůstati bez obránce. — Jeden španělský náčelník pravil svým vysíleným lidem po bitvě: »Jste příliš unaveni a příliš zraněni; ale pojďte se mnou bít se s oním jiným vojskem; čerstvé rány, které dostaneme, dají nám zapomenouti těch, které jsme dostali.« — V onom čase, praví *Obecná kronika španělská*, králové, hrabata a urození, a všichni rytíři, aby byli v každou hodinu pohotově, drželi své koně v síni, kde spali se svými ženami.

na moři, které se otevírá onde prostorné a zářící, stožáry a plachty se tyčily jako les a nesmírné loďstvo houpalo se pod jižním větrem.[1]) Lid, který neslo, pravil o sobě, že jest původu norvežského, a mohl být považován za příbuzného oněch Sasů, s nimiž se ubíral bojovat; ale měl s sebou množství dobrodruhů přiběhlých po všech cestách, z blízka i z dálí, ze severu i z jihu, z Maine a z Anjou, z Poitou a z Bretagne, z Ile-de-France a z Flander, z Akvitanie a z Burgundska,[2]) a on sám celkem byl francouzský.

Jak to přijde, že podržev své jméno změnil svou povahu, a jaká řada obnovení učinila z národa germanského národ latinský? Je to tím, že když tento lid přišel do Neustrie, nebyl ani žádným národním tělesem ani čistým plemenem. Byl to pouze houfec, a jako takový pojímaje za manželky domorodé ženy, vnášel do svých dětí cizí šťávu. Byl to houfec skandinavský, ale rozmnožený všemi statečnými dareby a všemi zoufalými nešťastníky, kteří se potulovali v dobyté zemi,[3]) a tím způsobem

---

[1]) Stran všech podrobností viz *Kroniky anglo-normanské*, III., p. 4, citované Aug. Thierrym. Já sám viděl jsem místo i krajinu.

[2]) Ze třech kolon útočících u Hastingsu, byly dvě tvořené z pomocných sil. Ostatně neklamou se kronikáři ve příčině tohoto hlavního faktu; všichni se shodují v tom, že prohlašují, že Anglie byla dobyta Francouzi.

[3]) Byl to rouenský rybář, vojín Rollonův, který zabil francouzského vévodu při ústí Eury. Hastings, pověstný král moře, byl synem rolníka z okolí Troyes.

přejímal ve svou vlastní podstatu cizí šťávu. Ostatně byl-li potulný houfec smířený, byl jím usazený houfec ještě více; a mír svým prosakováním rovněž jako válka svým doplňováním vojska porušovaly ryzost prvotní krve. Když Rollon, rozděliv zemi provazem mezi své lidi, pověsil zloděje a ty, kdož jim poskytovali pomoc, přibíhali lidé se všech zemí. Bezpečnost, dobrá a »neoblomná« spravedlnost byly tak řídky, že stačily ku opětnému zalidnění země.[1]) Povolal cizince, praví staří spisovatelé, »a učinil jediný národ z tolika lidí různých přirozeností.« Tento shluk barbarů, uprchlíků, loupežníků, vystěhovalých osadníků, mluvil tak rychle romansky či francouzsky, že druhý vévoda, chtěje aby se jeho syn naučil jazyku dánskému, byl nucen poslati ho do Bayeux, kde byl ještě užíván. Velké massy na konec vždy způsobují krev a nejčastěji ducha a jazyk. Proto tito byvše přeměněni, záhy nabyli života: vytvořené plémě bylo čiperného ducha, mnohem bystřejší než Sasové, jeho sousedé z oné strany La Manche, zcela podobné svým sousedům z Pikardie, Champagne a Ile-de-France. »Sasové,[2]) praví jeden starý spisovatel, pili o přítrž, a stravovali dnem i nocí své důchody v hostinách, kdežto se spokojovali bídnými příbytky: zcela opačně Francouzi a Nor-

[1]) »V desátém století, praví Stendhal, člověk přál si dvě věci: 1. nebýti zabit; 2. míti dobrý šat z kůže.« — Viz *Kroniku* Fontenellovu.

[2]) Guillaume z Malmesbury.

mani, kteří činili málo výloh ve svých krásných a rozsáhlých domech, jsouce ostatně vybíraví ve své potravě a pečliví ve svých šatech až k hledanosti.« Jedni, ještě těžkopádni germanskou flegmatičností, byli hltaví opilci, kterými otřásaly návaly básnického nadšení; druzí, uvolnění svým přesazením a smíšením, cítili již, jak vyvíjejí se v nich potřeby duševní. »Mohli jste u nich viděti kostely zvedati se v každé vesnici a kláštery v městech, vystavené ve slohu neznámém před tím«, především v Normandii a hned na to v Anglii.[1]) Vkus se u nich objevil ihned, totiž chuť líbiti se do očí a vyjadřovati myšlenku formami, myšlenku to novou: okrouhlý oblouk opíral se o prostý sloup nebo o svazek sloupů: elegantní římsy zaokrouhlovaly se kolem oken; růžice se otvírala, prostá ještě a podobná růži plané, a normanský sloh se rozvíjel původní a odměřený mezi slohem gothickým, jehož bohatost oznamoval, a slohem románským, jehož solidnost připomínal.

Se vkusem přišla jim zvědavost rovněž přirozeně a rychle. Národy jsou jako děti; u jedněch se jazyk rozvazuje snadno a záhy chápou; u jiných jazyk se rozvazuje obtížně a chápou pozdně. Tito odbyli si své vychování hbitě, po francouzsku. První jsouce ve Francii, uvedli

[1]) *Pictorial history*, I., 615. Kostely v Londýně, v Sarum, v Norwichi, Durhamu, Chichestru, Petersborough, Rochestru, Herefordu, Glocestru, Oxfordu, atd. — Guillaume z Malmesbury.

jasnost do francziny a ustáliti ji, píšíce jí, tak že dnes ještě rozumíme jejich zákonníkům a básním. Za půldruhého století vzdělali se do té míry, že shledávali Sasy »nevzdělanými a hrubými«.[1]) To bylo jejich záminkou pro vyhánění jich z opatství a ze všech výhodných míst církevních. A skutečně byla tato záminka také důvodem, neboť oni nenáviděli instinktivně hloupou těžkopádnost. Mezi výbojem a smrtí krále Jana zřídili pět set padesát sedm škol v Anglii. Jindřich Beauclerc, syn dobývatele, byl vyučen ve vědách; Jindřich II. a jeho tři synové byli vyučeni také; nejstarší, Richard Lví Srdce, byl básníkem. Lanfranc, první normanský arcibiskup Canterburský, subtilný logik, diskutoval obratně o skutečné přítomnosti; jeho nástupce svatý Anselm, první myslitel století, domníval se nalézti nový důkaz božské jsoucnosti, a pokusil se učiniti náboženství filosofickým, učiniv z rozumu cestu k víře; myšlenka byla zajisté veliká, obzvláště ve dvanáctém století, a nemohlo se rychleji pokračovati v díle. Arci jest tato věda scholastikou a tyto strašlivé in-folio zabíjejí více duchů než jich vyživí; ale začíná se jak je možno, a syllogismus, i latinský, i theologický, jest také cvičením rozumu a důkazem ducha. Z kněží z pevniny, kteří se usazují v Anglii, zřizuje si jeden knihovnu, jiný, zakladatel školy, dává představovati svým žákům »hru svaté Kate-

[1]) Výrok Orderica Vitala.

řiny,« jiný píše v uhlazené latině epigramy »zaostřené jako epigramy Martialovy.« To jsou zábavy plemene inteligentního, chtivého myšlenek, ducha jarého a pružného, jehož jasná myšlenka není zatemněna jako myšlenka hlav saských halucinacemi opilosti a parami žaludku hltavého a přeplněného. Mají rádi rozhovory, vypravování dobrodružství. Vedle svých latinských kronikářů, Jindřicha z Huntingdonu, Viléma z Malmesbury, mužů již uvažujících, a kteří znají nejen vypravovati, ale mnohdy i souditi, mají rýmované kroniky v jazyce vulgarním, kroniku Geoffroye Gaimara, Benedikta de Sainte-Maure, Roberta Wace. A věřte, že jejich zhotovitelé veršů nebudou chudí na slovo a nenechají je postrádati podrobností. Rádi povídají, vypravují, jsouce mluvky po výtce, obratného jazyka a nikdy v nesnázích. Zpěváky nejsou naprosto; oni mluví, v tom spočívá jejich síla, ve svých básních jako ve svých kronikách. Oni napsali první píseň o Rolandu; mimo tuto hromadí množství písní o Karlu Velikém a jeho pairech, o Arthurovi a Merlinovi, o Řecích a Římanech, o králi Hornovi, o Vítu de Warwick, o každém knížeti a o každém národě. Jejich trouveři, jako jejich rytíři, beřou oběma rukama u Gallů, u Franků, u Latinů, a vrhají se na Orient, na Západ, do rozsáhlého okrsku dobrodružství. Mluví ku zvědavosti jako Sasové mluvili k nadšení, a rozřeďují ve svých dlouhých jasných a plynných vypravováních živé barvy ger-

manských a bretonských tradic: bitvy, přepadení, boje jednotlivců, poselstva, rozmluvy, procesí, obřady, honby, směs zábavných událostí, čehož si žádá jejich čilá a těkavá obraznost. Na počátku, v písni o Rolandu, zdržuje se ještě; kráčí velkými kroky, ale kráčí pouze. Brzo se jí dostává křídel: příhody se množí; hemží se obrů a netvorů; pravděpodobnost mizí, píseň jongleurova se protahuje v báseň pod rukou trouverovou; on by mluvil, jako starý Nestor, pět let nebo i celých šest let, aniž by se unavil a zastavil. Čtyřicet tisíc veršů není tuze mnoho ku pojetí jejich žvatlání: duch chápavý, bohatý, zvědavý, povídavý, takový je duch plemene; jejich předkové Gallové zastavovali cestovatele na cestách, aby jim vypravovali noviny a zakládali si jako oni na tom, »že se dobře bijí a příjemně vypravují.«

Vedle básní o rytířství mají také rytířství; především arci proto, že jsou silni a poněvadž silný člověk rád si dokazuje svou sílu tím, že zabíjí své sousedy; ale také z touhy po slávě a ze ctižádosti. Tím jediným slovem »čest« je změněn celý duch války. Saští básníci líčili ji jako vražednou zuřivost, jako slepé šílenství, které otřásá krví a masem a probouzí pudy dravého zvířete; básníci normanští popisují ji jako turnaj. Nová vášeň, kterou do ní vnášejí, jest marnivost a galantnost; Vít de Warwick shazuje se sedla všecky rytíře evropské, aby si vysloužil ruku přísné a po-

hrdavé Felicie. Turnaj sám je jen obřadem, poněkud brutálním v pravdě, poněvadž jedná se o lámání rukou a nohou, ale skvělým a francouzským; stavěti na odiv obratnost a statečnost, okázale ukazovati nádheru svých šatů a zbraní, býti odměňován potleskem a líbiti se dámám, takové city svědčí o lidech družnějších, podrobenějších mínění, méně soustředěných v osobní vášni, prostých lyrické inspirace a divokého vzrušení, nadaných jiným duchem, poněvadž jsou náchylni k jiným zábavám.

To pak jsou muži, kteří v tomto okamžiku vystupují v Anglii z lodí, aby tam vnesli nové mravy a nového ducha. Francouzi v podstatě duchem i jazykem, ač s rysy zvláštními a provinciálními; mezi všemi nejpoctivější, dbalí zisku, vypočítaví, mající nervy a zápal našich vojáků, ale při tom kličky a opatrnost státních návladních; hrdinští sháněči výnosných dobrodružství; byli cestovali do Sicilie, do Neapole a hotovi cestovati do Cařihradu, do Antiochie, ale aby se zmocnili země nebo přinesli si peníze; prohnaní politikové, zvyklí v Sicilii pronajímati svou zdatnost tomu kdo nejvíce nabízí, a schopni v nejlepším proudu křížového tažení dělati obchody, po příkladu jejich Bohemonda, který před Antiochií spekuloval na nedostatek potravin u svých křesťanských spojenců a otevřel jim město jen s tou podmínkou, že ho podrží pro sebe; dobyvatelé methodičtí a vytrvalí, vyznající se

v administraci a popisující hojně papíru, jako onen Vilém, který dovedl organisovati takovou výpravu a takové vojsko, který měl svou úlohu napsanou a který bude katastrovati celou Anglii podle svého Domesdaybooku: šestnáct dní po vylodění bylo viděti v Hastingsu z patrných účinků protivu mezi oběma národy.

Sasové »celou noc jedli a pili. Mohli jste je viděti velmi sebou zmítati a skákati a zpívati,« s výbuchy velké hlučné radosti.[1]) Z rána sešikovali za svými palissadami těsně kompaktní massy své těžké pěchoty; a sekeru zavěšenou na krku, očekávali útok. Normané, lidé obezřetní, brali v úvahu naději na ráj a peklo a chtěli vtáhnouti boha ve své zájmy. Robert Wace, jejich historik a krajan, není více maten básnickou inspirací než oni válečnou inspirací; a v předvečer bitvy má ducha rovněž prosaického a jasného jako oni. Tento duch projevil se také v bitvě. Byli většinou lučištníky a jezdci, dobře manevrovali, byli obratní a čiperní. Jongleur Taillefer, který si vyžádal čest moci zasaditi první ránu, šel zpívaje, jako pravý dobrovolník francouzský, a prováděje obratné kousky. Přišed před Angličany, vyhodil třikráte své kopí a pak svůj meč, chytaje ho vždy do ruky; a těžkopádní pěšáci Haroldovi, kteří dovedli jen prorážeti zbroj ranami seker, »divili se a jeden říkal druhému, že jsou to čáry.« Co se týče Viléma,

[3]) Robert Wace román o *Rou*.

tu mezi dvaceti prozřetelnými a zchytralými činy učinil dva dobré výpočty, které v této velké tísni mu pomohly z rozpaků. Nakázal svým lučištníkům, aby stříleli do vzduchu; jejich šípy zranily mnoho Sasů do obličeje a vyrazily oko Haroldovi. Pak tvářil se jako by se dával na útěk; Sasové, spiti radostí a hněvem, opustili své ohrady a vydali se v šanc kopím jeho jezdců. Během další války dovedli se pozvedati jen po malých hloučcích, bojovati zuřivě a dáti se povražditi. Plémě silné, ohnivé a surové vrhá se na nepřítele po způsobu divokého býka; obratní lovci normanští ho zraňují zručně, porážejí ho a ujařmují.

## III.

Jaké pak jest toto francouzské plémě, které zbraněmi i literárními plody vstupuje tak skvěle do světa a bude tak očividně převládati, že na příklad na Východě budou dávati jeho jméno Frankové všem národům Západu? V čem spočívá tento nový duch, časný vynálezce a pracovník veškeré civilisace středověké? V každém duchu jest elementární činnost, která bez ustání jsouc opakována, skládá jeho pásmo a dodává mu svého rázu: v městě či v polích, vzdělaný či nevzdělaný, dítě nebo stařec, tráví svůj život a používá své síly *pojímáním nějaké události nebo nějakého předmětu;* to jest jeho původní a ustavičný chod, a nechť i změní

půdu, vrací se, postupuje, prodlužuje a pozměňuje svůj běh, veškerý jeho pohyb je vždy jen řadou těchto kroků sloučených jeden ke druhému; tak že sebe menší změna ve velikosti, rychlosti nebo jistotě prvotního vykročení přeměňuje a řídí celý běh, jako u stromu ustrojení prvního poupěte rozhoduje o rozloze celého listoví a řídí veškeru vegetaci[1]). Když Francouz pojímá nějakou událost nebo nějaký předmět, pojímá ho rychle a *zřetelně*; žádný vnitrný zmatek, žádné předchozí kvašení myšlenek zmatených a prudkých, které by konečně soustředěné a propracované vybuchly výkřikem. Pohyby jeho rozumu jsou obratné a rychlé jako pohyby jeho údů; prvním náběhem a bez námahy připadá na svou myšlenku. Ale připadá pouze na ni; ponechal stranou veškera hluboká prodloužení zapletená, kterými ona se noří a rozvětvuje do svých sousedek; on se jimi neobtěžuje, nemyslí na ně; on odděluje, sbírá, otrhává a to je všecko. Postrádá, nebo je-li vám to milejší, jest prost oněch náhlých polovidění, která otřásajíce člověkem otvírají mu jediným okamžikem veliké hlubiny a dálné průhledy. Je to vnitřní pobouření, které vzbuzuje obrazy; nejsa pobouřen nepředstavuje si. Jest dojat jenom povrchně; velká sympatie mu schází; nepociťuje předmět takovým jakým jest, slo-

[1]) Tato myšlenka typů applikuje se ve veškeré přírodě fysické i duševní.

žitý a v celku, nýbrž po částech, se znalostí rozsuzovací a povrchní. Proto není žádné plémě v Evropě méně poetické. Vizte jejich rodící se epopeje, nikdy nebylo vídáno prosaičtějších. Co do množství jest jich celá řada: píseň o Rolandu, Garin le Loherain, Ogier le Danois, Berta s velkýma nohama, je jich celá knihovna; mimo to jsou tehdy mravy hrdinské a duše nové; mají vynalézavost, vypravují velkolepé události; a přes to vše jsou jejich vypravování stejně matná jako vypravování povídavých kronikářů normanských. Arci když Homer vypravuje, je tak jasný jako oni a rozpřádá jako oni; ale každou chvíli velkolepá jména Jitřenky s růžovými prsty, Vzduchu s širým ňadrem, Země božské a živící, Oceanu, který otřásá zemí, přicházejí rozkládat svůj purpurový výkvět uprostřed hovorů a bitev, a velká přehojná porovnání, která zadržují vypravování, prozrazují lid spíše nakloněný užívati krásy než spěti přímo k faktu. Zde jsou fakta, stále fakta, není tu nic jiného; Francouz chce zvěděti, zda hrdina zabije zrádce, zda milovník vezme si dívku; nezdržujte to poesií a líčením. Kráčí bystře k výsledku, aniž se zastavuje u snů srdce nebo před bohatostí krajiny. Není žádné skvělosti, žádné barvitosti v jeho vypravování: jeho sloh je úplně čirý, nemá nikdy figur; lze přečísti deset tisíc veršů těchto starých básní aniž se nalezla jediná. Chcete otevříti tu nejstarší, nejoriginálnější, nejvýmluvnější, na místě nejdo-

jímavějším, totiž píseň o Rolandu v okamžiku když Roland umírá? Vypravovatel je dojat a jeho řeč zůstává přeci touže, stejnoměrnou, bez přízvuku; do té míry jsou obdařeni duchem prosy a postrádají ducha poesie! Podává krátký souhrn motivů, přehled událostí, pořadí důvodů zarmucujících, pořadí důvodů utěšujících. Nic víc. Tito lidé vidí věc nebo čin o sobě a přestávají na tomto názoru. Jejich myšlenka zůstává přesnou, jasnou a prostou a neprobouzí představu sousední, aby s ní splynula, zabarvila a přetvořila. Zůstává suchopárnou; oni pojímají částky předmětu jednu po druhé, aniž je kdy shrnuli dohromady, jako Sasové, v náhlém polovidění vášnivém a zářném. Nic není více protilehlého jejich duchu než pravé zpěvy a hluboké hymny, tak jak je zpívají dosud angličtí mnichové pod nízkými klenbami svých kostelů. Byli by zmateni přerývaným a temným jazykem. Nejsou schopni takových záchvatů nadšení a takových přílišných vzrušení. Nevolají nikdy, oni mluví či spíše hovoří a to i v okamžicích, kde rozrušená duše by následkem pobouření měla přestati mysliti a cítiti. Tak v jistém mysteriu Amis, který je stížen malomocenstvím, žádá klidně svého přítele Amila, aby zabil své dva syny, aby ho vyhojil z malomocenství, a Amil odpovídá ještě klidněji. Pokoušejí-li se kdy zpívati, a byť to bylo i v nebi, na vyzvání Boha, »rondel zvučný a jasný,« dokáží drobné rýmované úvahy tak matné jako ta nejmat-

nější konversacc. Provázejte tuto literaturu ke konci, pohleďte na ni, jako na literaturu Skaldů, v okamžiku úpadku, když její vady, přehnané jako vady Skaldů, projevují s patrným zvelicením ráz ducha, který ji zplozuje. Skaldové upadli do galimatiáše; ona se ztrácí v žvatlavosti a všednosti. Sas neovládal svou potřebu vytržení; Francouz nezdržuje svou mnohomluvnost. Je příliš zdlouhavý a příliš jasný, rovněž jako Sas je příliš temný a příliš krátký. Jeden se příliš rozčiloval a dal se unášeti; druhý vysvětluje a rozvádí bez míry. Od dvanáctého století rozředěné písně de Geste rozplývají se v rapsodie a psalmodie o třiceti až čtyřiceti tisících veršů. Vniká do nich theologie; poesie stává se nekonečnou, nesnesitelnou litanií, kde myšlenky vykládané, rozvíjené a opakované do nekonečna, bez vzletu, zanícení a bez přízvuku invence, tekou jako čistá a fádní voda, a ukolébávají svými jednotvárnými rýmy čtenáře nabádaného k dobru a usínajícího. Politování hodný nadbytek myšlenek určitých a průhledných; vyskytla se opět v sedmnáctém století v literárním žvastu, který se vedl pod velkými muži; to jest chyba a talent plemene. Při tomto bezděčném umění pozorovati a isolovati na první ráz a jasně každou část každého předmětu, lze mluviti i na prázdno a neustále.

To jest prvotní počínání; jaké jest pokračování v následujícím? Tu objevuje se nový rys francouzského ducha, nejcennější ze všech.

Má-li rozuměti, je třeba, aby druhá myšlenka *souvisela s první*, jinak je popleten a zastavuje se; nedovede nepravidelně skákati; jde jen krok za krokem přímou cestou, pořádek mu jest vrozen; bez studia a na prvý ráz rozčlánkuje a rozkládá předmět nebo událost, nechť je sebe složitější a spletenější a klade jeden kus po řadě za druhým, podle jich přirozených svazků. Třeba byl ještě barbarem, jeho inteligence jest rozumem, který se rozvíjí neznaje se. Nic není jasnějšího než sloh jeho starých povídek a jeho prvních básní; nepozorujeme, že sledujeme povídkáře, tak je jeho chod nenucený, tak cesta kterou otvírá je rovná, tak nechává se sklouzati jemně a nepozorovatelně od jedné myšlenky do sousední; proto vypravuje tak pěkně. Kronikáři, Villehardouin, Joinville, Froissart. vynálezci prosy, mají nenucenost a jasnost, které nikdo nedostihuje, a především lahodu, půvab kterého nikterak nehledají. Půvab je zde věcí národní a pochází od oné vrozené delikátnosti, která se hrozí nesrovnalostí: žádných prudkých nárazů, jejich pud se tomu protiví; vyhýbají se jim v dílech vkusu jako v dílech rozumování; chtějí aby city, rovněž jako myšlenky, se spojovaly a na se nenarážely. Vnášejí všady[1]) onoho ducha umírněného, bystrého po výtce. Mají se dobře na pozoru, aby při smutné látce nehnali vzrušení až do krajnosti;

[1]) *La Fontaine a jeho Bajky*, od H. Taina, p. 15.

vyhýbají se velkým slovům. Vzpomeňte si jak Joinville vypravuje v šesti řádcích konec svého ubohého nemocného kněze, který chtěl dosloužiti do konce svou mši, a »nikdy pak již nezpíval a zemřel.« Otevřte Theofilovo mysterium o královně uherské: když ji chtějí spáliti s jejím děckem, říká dva malé veršíky o »oné líbezné rose, která je tak čistě nevinná;« nic více. Vezměte nějaké fabliau, třeba dramatické; když kající se rytíř, který si uložil naplniti sud svými slzami, umírá u poustevníka, žádá od něho jen poslední dar:

Abyste vložil své rámě na mne
a tak zemru v náručí svého přítele.

Lze vyjádřiti dojemnější cit způsobem střízlivějším? Musí se říci o jejich poesii to co se říká o jistých obrazech: Je to uděláno z ničeho. Jest na světě něco rozkošněji půvabného než verše Viléma de Lorris? Allegorie obaluje myšlenky, aby jim odňala jejich příliš velikou světlost; ideální, poloprůhledné postavy vznášejí se kolem milence, jasné, ačkoli v mraku, a vedou ho mezi všemi lahodami odstíněných až k růži, jejíž »líbeznost vyplňuje celou pláň«. Tato něžnost jde tak daleko, že u Thibauta de Champagne, u Karla d'Orléans, mění se v umělkovanost, ve fádnost. U nich se všecky dojmy zjemňují: vůně je tak slabá, že často jí není více cítiti; klečíce před svou dámou šeptají rozpustilosti a roztomilosti; milují zdvo-

řile a duchaplně; srovnávají důvtipně v kytici »malovaná slova«, všecky květiny »řeči svěží a pěkné«; dovedou zaznamenávati v přeletu prchavé city, měkkou melancholii, neurčité snění; jsou tak elegantní, tak krasořečničtí, tak roztomilí jako nejlíbeznější abbéové osmnáctého století: tak jest tato lehkost ruky vlastní plemeni a způsobilá objevovati se pod středověkým brněním a vražděním, rovněž jako mezi poklonami a napižmovanými choulostivými panáčky posledního dvora! — Shledáte ji v jejich barvitosti jako v jejich citech. Nejsou dojati velkolepostí přírody, vidí pouze jen pěkné vzhledy; líčí krásu ženy jediným rysem, který je jen roztomilý, říkouce »že jest půvabnější než růže v máji.« Nepociťují onen hrozný nepokoj, ono náhlé stísnění srdce, jež jeví sousední poesie; oni praví diskretně, »že se jala usmívati, což jí velice slušelo.« Jsou-li v popisující náladě dodávají, »že měla dech sladký a lahodný,« a tělo tak bílé »jako sníh na větvici když nedávno sněžilo«. Na tom přestávají; krása se jim líbí, ale neunáší je. Zakoušejí příjemná vzrušení, nejsou schopni prudkých pocitů. Hluboké omlazení bytostí, vlahý vzduch jarní, který obnovuje a rozechvívá veškerý život, vnuká jim pouze půvabnou strofu; poznamenávají mimochodem, že »již minula zima, že kvete hloh a že růže se rozvíjí«; pak jdou za svými záležitostmi. Lehká veselost, rychle pomíjející, jako je ona, kterou vzbuzuje některá z našich dubnových

krajinek; na okamžik se vypravovatel zadíval na dým z potoků, který stoupe kolem vrb, na smavou páru, která uvěžňuje ranní jas; pak když si byl pozapěl refrain, vrací se k své povídce. Chce se baviti, v tom spočívá jeho silná stránka.

V životě, stejně jako v literatuře, vyhledává lahodu, nikoli rozkoš nebo vzpružení. Jest čtveráckým nikoli rozkošnický. mlsný nikoli labužnický. Béře lásku jako kratochvíli nikoli jako opojení. Trhá, okouší a zanechává krásné ovoce. Ještě dlužno poznamenati, že nejlepším ovocem v jeho očích je, když je to ovoce zapovězené. Praví o sobě, že klame manžela, »že klame ukrutnici a domnívá se, že dosáhne odpuštění za to«.[1]) Chce se smáti, toť jeho oblíbený stav, cíl a užití života; především chce se smáti na útraty jiného. Veršík jeho fabliaux dovádí a poskakuje jako školák na svobodě, po všech věcech vážených a ctihodných, dobíraje si církev, ženy, velmože, mnichy. Jsouce dobíraví a posměvační, mají naši otcové hojnost slov i věcí, a věc je jim tak přirozená, že bez vzdělanosti a uprostřed surových mravů jsou tak bystří v dobírání si jako ti nejprohnanější. Dotýkají se letmo směšných stránek, dobírají si bez hluku a jakoby nevinně; jejich sloh je tak vyrovnaný, že na první pohled se v tom člověk mýlí, nevidí tam zlomyslnosti. Považujeme je za naivní, majíť vzhled nevi-

[1]) La Fontaine, *Povídky*, *Richard Minutolo.*

ňátek; proklouzlé slovo ukazuje jedině úsměv ledva patrný: jest to na příklad osel, jenž je nazýván arciknězem k vůli svému vážnému vzezření a své plstěné sutaně a který jme se vážně »hráti na varhany«. Do konce historie pronikl vás jemný cit komičnosti, aniž jste věděli jak do vás vnikl. Oni nenazývají věci jich jménem, obzvláště v oboru lásky; nechávají vás uhádnouti: považují vás za rovněž čiperné a chytré jako samy sebe.[1]) Vězte dobře, že mohlo se u nich vybírati, mnohdy okrašlovati, snad tříbiti, ale že jejich prvotní rysy jsou neporovnatelné. Když se blíží liška ku krkavci, aby mu ukradla jeho sýr, uvádí se jako svatoušek, pobožně a obezřetně, vyčítajíc rodokmeny; jmenuje mu »jeho dobrého otce, don Roharta, který tak pěkně zpíval«; chválí jeho hlas, který je »tak jasný a čistý«. »Nejkrásněji na světě bys zpíval, kdybys se chránil ořechů.« Liška je Scapinem, umělcem ve vynalézavosti, nikoli prostým labužníkem; miluje darebáctví samo o sobě; těší se ze své převahy, protahuje dobírání si jiných. Když kočka Tibert na její radu pověsila se na provaze chtějíc zvoniti, rozvinuje ironii, libuje si ji a pochutnává si na ní: tváří se jako by byla netrpěliva vůči ubohé pošetilce, kterou chytila do osidel, nazývá ji pyšnou, stěžuje si, že jí neodpovídá, že chce stoupati

[1]) Mluviti vám chci o věci,
kde myslím, že málo bych získal,
kdybych vám věc jmenoval.

do oblak a jíti se podívati ku svatým A od jednoho konce ke druhému jest tato epopeje podobnou; posmívání tam neustává a neustává býti příjemným. Liška má tolik duchaplnosti, že se jí odpouští vše. Potřeba smíchu je národním rysem, tak zvláštním, že cizinci mu nijak nerozumí a pohoršují se nad ním. Tato zábava nepodobá se v ničem radosti fysické, která je v opovržení, poněvadž je hrubá; ona naopak zbystřuje rozum a přivádí na mnohou jemnou nebo kluzkou myšlenku; fabliaux jsou plny pravd o muži a ještě více o ženě, o nízkých stavech a ještě více o vysokých; jest to způsob filosofovati skrytě a směle, navzdor konvencím a proti mocným. Tato záliba nemá též nic společného s upřímnou satirou, která je ošklivá, poněvadž je krutá; ona naopak vyvolává dobrou náladu; vidí se záhy, že posměvač není zlý, že nechce zraniti; bodá-li, tedy jest to jako by bodala včela bez jedu; okamžik po té na to nemyslí více; je-li třeba, vezme sám sebe za předmět vtipkování; veškera jeho touha spočívá v tom udržovati v sobě a v nás sršení příjemných myšlenek. Nevidíte-liž zde a již předem výtah celé francouzské literatury, neschopnost velké poesie, časnou a trvalou dokonalost prosy, výbornost všech genrů, které souvisí s konversací a řečnictvím; vládu tyranie vkusu a methody; umění a theorii rozvinutí a uspořádání; dar býti umírněným, jasným, zábavným a pikantním? Naučili jsme Evropu tomu jak myšlenky se uspo-

řádají; ukázali jsme Evropě, které jsou příjemné myšlenky: a naši Francouzi od jedenáctého století budou po pět set let ranami kopím, pak ranami holí a pak metlami tomu učiti své Sasy a jim to ukazovati.

## IV.

Pozorujte tedy toho Francouze, Normana, Angevina nebo Manceau-ana, který ve svém upjatém drátěném kabátci, se svým mečem a kopím přišel hledat štěstí do Anglie. Zaujal sídlo nějakého zabitého Sasa a usadil se tam se svými vojíny a soudruhy, dav jim půdy, domy, mýta s tou povinností, že budou pod ním a proň bojovati, jako zbrojný lid, jako důstojníci, jako praporečníci; je to spolek uzavřený vůči nebezpečí. Jsou skutečně v nepřátelské zemi a je třeba, aby se podporovali. Každý si popílil vystavěti si nějaké útočiště, zámek nebo pevnost, [1]) dobře zahraženou, ze solidních kamenů, s úzkými okny, opatřenou cimbuřím, osazenou vojáky, plnou střílen. Pak šli do Salisbury v počtu šedesáti tisíc, všichni majitelé půdy, mající aspoň z čeho vydržovati koně a úplné brnění; tam vloživše svou ruku do ruky Vilémovy, slíbili mu věrnost a pomoc, a královský výnos prohlásil, »že musí býti všichni sjednocení a zapřisáhlí jako bratři ve

[1]) Při smrti krále Štěpána bylo jedenáct set patnáct hradů vystaveno.

zbrani«, aby si poskytovali obranu a pomoc. Jsou osadou ozbrojenou a trvale usazenou, jako Spartani mezi Heloty, a dělají zákony podle toho. Byl-li nalezen mrtvý Francouz v jistém obvodu, musí obyvatelé vydati vraha, jinak zaplatí čtyřicet sedm marek pokuty; je-li mrtvý Angličan, přísluší lidem toho místa dokázati to přísahou čtyř blízkých příbuzných mrtvého. Nechť mají se na pozoru zabiti jelena, kance nebo laň: pro přestupek honební se jim vyloupají oči. Z jich statků zůstalo jim vše jen »jako almužna«, nebo s výhradou poplatků, nebo pod přísahou lenní. Mnohý svobodný a nemajetný Sas stal se »nevolníkem na hroudě svého vlastního pole«.[1]) Mnohá urozená a bohatá Saska cítí těžce na svých ramenou spočívati ruku sluhy normanského, který se stal násilím jejím manželem nebo milencem. Jsou saští měšťané o dvou krejcařích nebo o jednom, podle obnosu, který odvádějí svému pánu; jsou prodáváni, zastavováni, těží se z nich na polovici s druhým, jako z vola nebo osla. Jistý normanský opat dá vykopati své saské předchůdce a vyhoditi jejich kosti ze dveří. Jiný má zbrojnoše, kteří ranami mečem přivádějí jeho odbojné mnichy k rozumu. Představte si, můžete-li, pýchu těchto nových pánů, pýchu vítězů, pýchu cizinců, pýchu pánů živenou návykem násilných skutků a di-

[1]) A. Thierry, *Histoire de la Conquête de l'Angleterre*, II.

vokostí, nevědomostí a prchlivostí života feudálního. »Vše co chtěli, praví staří kronikáři, domnívali se míti dovoleno. Prolévali krev na zdařbůh, rvali kus chleba od úst neštastníků a brali si všecky peníze, statky, zem [1])«. Na příklad všichni lidé z nižiny dávali si velmi pozor, aby objevovali se pokornými před Ivesem Taillebois a oslovovali ho jen klečíce na jednom koleně; ale ačkoli se přičiňovali vzdávati mu všecky možné úcty a zaplatiti mu vše, čím mu byli povinni a nad to na poplatcích a službách, on je týral, trápil, soužil, uvězňoval, štval psy na pronásledování dobytka . . ., přerážel nohy a hřbety tažným zvířatům . . ., a dával napadati jejich služebníky na cestách ranami hole nebo meče«. Od takových nešťastníků [2]) nemohli nebo nechtěli si Normané vypůjčiti nějakou myšlenku nebo nějaký zvyk; pohrdali jimi jako »surovými a tupými. »Byli mezi nimi jako Španělé v šestnáctém století mezi svými poddanými americkými, vynikající silou, kulturou, vzdělanější, obeznámenější v uměních přepychových. Podrželi své mravy a svůj jazyk. Veškerá viditelná Anglie, královský dvůr, hrady šlechticů, paláce biskupů, domy bohatých, vše bylo francouzské a národové skandinavští,

[1]) William z Malmesbury. A. Thierry, II, 20, 122—203.

[2]) »Od r. 652, praví Warton, bylo obecným zvykem Anglosasů posílati své dítky do klášterů francouzských na vychování; a byl považován nejen jazyk ale i mravy francouzské za přednost a za známku dobrého vychování.«

jichž básně si králové saští dávali před šedesáti lety zpívati, mysleli, že národ zapomněl svůj jazyk a zacházeli s ním ve svých zákonech, jako kdyby nebyl jich bratrem.

Je to tedy francouzská literatura, která v tomto okamžiku ujímá se za úžinou la Manche [1]) a dobývatelé přičiňují se, aby byla dobře francouzskou, dobře vyčistěnou ode vší saské přísady. Dbají toho tak silně, že šlechtici Jindřicha II. posílají své syny do Francie, aby je ochránili před barbarismy. Po dvě stě let »děti ve škole, praví Hygden [2]), proti zvyku a způsobu všech národů byly nuceny opustiti svůj vlastní jazyk, překládati do francouzštiny své latinské lekce a dělati svá cvičení ve francouzštině«. Universitní předpisy zavazovaly studenty hovořiti jen francouzsky nebo latinsky. »Děti šlechticů učily se mluviti francouzsky od toho okamžiku, kdy byly kolébány ve své kolébce; a venkované přičiňovali se s velkou horlivostí mluviti francouzsky, aby si dodali vzezření šlechticů". Tím spíše jest poesie francouzskou. Norman přivede s sebou svého menestrela; jest to jistý jongleur Taillefer, který zpívá píseň o Rolandu v bitvě u Hastingsu; jest nějaká jongleurka Adelina, která dostává jistou zem při dělení, jež následuje po dobytí. Norman, který se posmívá saským králům, který vykopává ze země saské svaté a vyhazuje je ven

[1]) Warton. I, p. 5. Vyd. Price, 1840. [2]) Trevisův překlad Hygdenova Polychronika.

z kostelních dveří, miluje jen myšlenky a verše francouzské. Veršem francouzským mu sepisuje Robert Wace legendární historii oné Anglie, kterou byl právě dobyl a positivní historii oné Normandie, ve které je ještě jednou nohou. Vstupte do jednoho z oněch opatství, kam přicházejí zpívat menestrelové, »kde klerikové po obědě a po večeři předčítají básně, kroniky království, divy světa« [1]), naleznete jen verše latinské a francouzské, prosu francouzskou nebo latinskou. Co děje se s angličinou? Je považována za nízkou, je v povržení, a je ji slyšeti jen z úst ponížených *franklinů*, lesních *outlawů* (outlaws, lidé stojící mimo zákon, psanci), hlídačů vepřů, sedláků, nízké třídy. Nepíše se jí více nic nebo nemnoho; nepozorovatelně vidíme v saské kronice staré nářečí se porušovati a pak uhasínati; tato kronika zastavuje se sto let po dobytí [2]). Lidé, kteří mají dost času a bezpečnosti ku čtení a psaní, jsou Francouzi; pro ně se vynalézá a skládá; literatura přizpůsobuje se vždy vkusu těch, kdo ji mohou chutnati a zaplatiti. I Angličané se namáhají psáti francouzsky [3]); na příklad Robert Grosseteste ve své alego-

[1]) Zakládací statuty Nové Koleje v Oxfordu. V opatství Glastonburském r. 1247: *Liber de excidio Trojae, gesta Ricardi regis, gesta Alexandri Magni*, etc. V opatství Peterboroughském: *Amys et Amelion, sir Tristam, Guy de Bourgogne, gesta Otuclis, proroctví Merlinova le Charlemagne de Turpin, zboření Tróje*, atd. V. Warton, *ibidem*.
[2]) R. 1154. [3]) Warton, t. I. 76—78.

rické básni v Kristu; Peter Langtoft ve své Kronice anglické a ve svém Životě Tomáše Becketa; Hue de Rotheland ve své básni Ipomedon; Roger Hoveden a mnozí jiní. Mnozí píší první polovinu verše anglicky a druhou francouzsky: podivná to známka původu, který je utváří a tísní. Ještě v patnáctém století mnozí z těchto ubohých lidí podjímají se této práce [1]); francina je řečí dvora, z této řeči přišla veškera poesie, veškera elegance; pokud ji někdo nedovede ovládati, je neohrabancem. Věnují se jí jako naši staří učenci latinským veršům; pofrančují se jako se tito latinisovali, násilím a s jakýmsi strachem, vědouce dobře, že jsou jen žáky a venkovany. Jeden z jejich nejlepších básníků, Gower, ku konci svých francouzských děl omlouvá se pokorně, že nemá mnohomluvnosti Francouze — »Odpusťte mi, praví, v čem jsem nedostatečný; jsem Angličan«.

Nicméně při všem tom ani plémě ani jazyk nezahynul. Je nutno, aby Norman se učil anglicky, aby mohl poroučeti svým nájemcům; jeho žena Saska mluví tak s ním a jeho synové přijímají angličinu z úst své chůvy; nákaza je hodně silná, poněvadž je nucen posílati je do Francie, aby je uchránil před žargonem, který na jeho panství hrozí je zachvátiti a pokaziti. Od pokolení k pokolení nákazy

[1]) R. 1400. Warton, t. III, 248. Gower umírá r. 1408; jeho francouzské ballady patří konci čtrnáctého století.

přibývá; vdechuje se ze vzduchu, při honbě s lesníky, na polích s rolníky, na lodích s námořníky; neboť tito sprostí lidé zcela ponoření do tělesného života nemohou se naučiti cizímu jazyku; pouhou tíhou své těžkopádnosti vnucují svůj idiom, alespoň pokud se týče slov životných. Nechť výrazy učené, jazyk právnický, výrazy abstraktní a filosofické, krátce všecka slova, která souvisí s uvažováním a kulturou, jsou francouzská, tomu nestaví se nic na odpor a také k tomu dochází; tento druh myšlenek a tento druh jazyka zůstává nad širokým obecenstvem, které nemohouc se ho dotknouti nemůže ho změniti; to dává vznik francině, arci koloniální francině, porušené, vyslovené sevřenými zuby, se stažením hrdla „nikoli podle mody Paříže, nýbrž Stratfordu-at-Bow«; nicméně jest to přeci francina. Co se týče naopak obvyklého konání a smyslových předmětů, těm dává jméno lid, Sas; tato životná jména jsou příliš zapuštěna a zakořeněna v jeho zkušenosti, než aby se z nich mohl vybaviti, a veškera podstatná část jazyka pochází takto od něho. Tak se tedy stává, že Norman ponenáhlu a násilím mluví a rozumí jazyku anglickému, přetvořenému, pofrančenému, ale přece anglickému mízou a kmenem; dal si na to čas dvě stě let: až pod Jindřichem III. dokončuje se nový jazyk zároveň s novou ústavou a týmž způsobem, spolčením a smíšením; měšťani přicházejí zasedat do parlamentu se šlechtici zá-

roveň co saská slova přicházejí se usadit do jazyku po bok slovům francouzským.

## V.

Tak se vytváří moderní angličina, na základě kompromisu a závaznosti rozuměti si. Ale uhádneme snadno, že třeba by tito šlechtici mluvili rodícím se nářečím, uchovali si srdce plné idejí a vkusu francouzského; Francie zůstává vlastí jejich ducha a počínající literatura je pouze překladem. Jsou tu pouze překladatelé, opisovači, napodobitelé. Anglie jest vzdálenou provincií, která je Francii tím, čím byly Spojené Státy před třiceti lety Evropě; ona vyváží vlnu a dováží myšlenky. Otevřete Cesty sira Johna Mandevilla[1]), nejstaršího prosaika, Villehardouina této země; jeho kniha je pouze překladem překladu[2]): »Vězte, praví, že jsem přeložil tuto knihu z latiny do franciny, a dále jsem ji přeložil z francíny do angličiny, aby každý člověk mého národa mohl tomu rozuměti.« Píše zprvu latinsky, to jest jazykem klerikŭ; pak francouzsky, to jest jazykem krásného světa; konečně si to rozmyslí a přijde na to, že jeho krajané, baroni,

[1]) Píše kolem 1356, a umírá kolem 1372.

[2]) Pořadí jazyků různí se podle rukopisů. Zdá se býti velmi pravděpodobno, že Mandeville psal nejprve francouzsky a snad psal i pouze francouzsky. Podle náhledu Nicholsona a ostatních jest prý anglická a latinská verse jen překladem pořízeným od jiného.

vládnouce nad saskými sedláky, přestali mluviti svojí normanštinou, a že zbytek národa ji nikdy neuměl; přepisuje svůj rukopis do angličiny a pečuje nad to, aby ho objasnil, cítě, že mluví k duchům méně otevřeným. »Stalo se jednou, praví ve francině,[1]) že Mahomed šel do kaple, kde byl svatý poustevník. Vstoupil do kaple, kde byly malé a nízké veřeje, a kaplička byla hodně malá; a tu staly se dvéře tak velikými, že se zdálo, že je to brána paláce.« Zastavuje se, opakuje se v řeči, chce se lépe vyjádřiti pro své posluchače z druhé strany La Manche a praví anglicky: »A když Mahomed vstoupil do kaple, kterážto byla malá a nízká a měla jen dvéře malé a nízké, tu počal se vchod tak zvětšovati do šíře i do výše, že to bylo jako vchod do velkého kláštera nebo brána paláce.« Vidíte, že nadsazuje a má za to, že je povinen zdůrazniti a sesíliti tři či čtyřikráte po sobě tutéž myšlenku, aby ji vpravil do anglického mozku; jeho myšlenka se cestou prodloužila, stala těžkopádnou a pokazila. Tak jako každá kopie jest i tato nová literatura chatrnou a opakuje po své sousedce s menšími přednostmi a s většími chybami.

Pohleďme tedy, co si náš normanský baron dá překládati: především kroniky[2]) Geoffroy

[1]) Franc. text, tištěný r. 1487. — Císař. knihovna.

[2]) Je známo, že original, kde Wace čerpal pro svou starou *Historii Anglie*, je latinskou kompilací Geoffroy z Monmouth.

Gaimara, Roberta Wace, které jsou báječnou historií Anglie, pokračovanou až do nynějška, mělkou rýmovanou rapsodií, uvedenou do angličiny neméně mělké. První Angličan, který se o to pokouší, je jistý kněz z Erneley, Layamon[1]), váznoucí ještě ve starém nářečí, který místy docílí rýmu, místy se mu to však nezdaří, úplně barbarský a dětinský, neschopný vyvinouti myšlenku souvislou, a který ze sebe vypravuje věty neurovnané nebo nedokončené, po způsobu starých Sasů; po něm jeden mnich, Robert de Gloucester[2]), a kanovník Robert de Brunne[3]), oba dva tak nechutní a tak jasní jako jejich francouzské vzory[4]); v tom se pofrančili a přijali význačný rys plemene, totiž zvyk vypravovati nenuceně, viděti předměty dojímavé bez hlubokého pohnutí, psáti prosaickou poesii, rozprávěti a rozváděti, mysleti, že věty zakončené podobnými zvuky jsou pravými verši. Naši počestní angličtí veršovníci z oné strany La Manche, jako jejich učitelé z Normandie a Ile-de-France opatřují rozpravy a historie

[1]) *Extract from the account of the Proceedings of Arthur's Coronation*, given by Layamon. — Viz vydání Maddenovo a bibliografické poznámky na konci tohoto svazku. [2]) Po r. 1297. [3]) Ukončeno kolem r. 1339. Jeho překlad *Příruční knihy hříchů* (Manuel des péchs) od Williama de Waddington jest z r. 1303. [4]) Viz poznámky bibliograf. na konci tohoto svazku. Aldis-Wright ve svém vydání Roberta de Gloucester má za to, že kronika připisovaná tomuto mnichu jest ode dvou neb více spisovatelů, o nichž neví se ničeho.

verši, jež nazývají básněmi. V tomto období skutečně sestupuje takto na pevnině veškera encyklopedie škol na ulici, a Jean de Meung jest ve své básni o Růži tím nejnudnějším z doktorů. Podobně zde Robert de Brunne převádí veršem Příruční knihu hříchů od Williama de Waddington; Adam Davy[1]) veršuje historie vyňaté z písma; Hampole[2]) skládá Osten svědomí. Již názvy nutkají k zívání; jak pak teprve texty! »Jsme stvořeni, abychom poslouchali vůli boží — a plnili svaté jeho příkazy. — Neboť ze všech jeho malých i velkých děl, — člověk je tvorem hlavním. — Všecko co učinil, bylo učiněno pro člověka, jak to uvidíte na dále.« Netušíte hrubě, že tohle je báseň; nazvete to kázáním, to je pravé jméno pro to; pokračuje to pěkně rozdělené, pěkně protažené, průhledné a prázdné; literatura okolní a podobná svědčí o původu toho svou povídavostí a jasností.

Svědčí o tom také jinými rysy příjemnějšími. Jsou také tu a tam rozběhy více nebo méně neobratné do říše ducha; na příklad ballada opatřená vtipy proti Richardovi králi Římanů, který byl zajat v bitvě u Lewes. Jinde neschází půvabu, také ne lahody. Nikdo nemluvil tak rychle a tak dobře s dámami jako Francouzi na pevnině, a nezapomněli nikterak úplně tento talent usadivše se v Anglii. Lze to pozorovati hned podle způsobu, jakým oslavovali

[1]) Kolem r. 1312. [2]) Kolem r. 1349.

Madonu; nic neliší se více od citu saského, úplně biblického, než rytířské vzývání svrchované paní, rozkošné a svaté Panny, která byla pravým bohem středověku. Dýše z této roztomilé hymny [1]): »Budiž požehnána, Paní, — plná nebeských půvabů, — líbezná květino rajská, — matko sladkosti. — Budiž požehnána, Paní, — tak skvoucí a tak krásná; — celá má naděje jest v tobě — dnem i nocí.« Zbývá jen jeden krok, hodně malý krok, jejž je snadno učiniti, mezi tímto něžným vzýváním Panny a city soudů lásky (cours d'amour); veršovníci angličtí ho učiní, a když chtějí chváliti pozemské dámy, beřou zde jako onde naše myšlenky ba i naše formy verše. Jeden srovnává svou paní se všemi druhy drahých kamenů a květin. Jiní zpívají opravdové písně milostné, mnohdy smyslné: »Mezi březnem a dubnem [2]) — když větvice počínají pučeti — a ptáčkové mají chuť zpívati své písně, — žiji v očekávání lásky — pro nejpůvabnější ze všech věcí. — Ona mi může přinésti rozkoše; — jsem hotov jí uposlechnouti. — Jak šťastný los mi připadl! — Myslím, že se mi ho dostalo s nebes. — Má láska opustila všecky ostatní ženy — a spočinula na Alisoně.« — »Tvojí láskou, praví jiný, má sladká milenko, učinila bys mé štěstí, — sladká hubička z tvých úst by způsobila mé uzdravení.«

[1]) Doba Jindřicha III. *Reliquiae antiqnae.* [2]) Kolem roku 1278. (*Ritson's Essey on national Song. Ritson's ancient Songs.*

Není-liž to živá a vřelá obraznost Jihu? Oni mluví o jaru a o lásce, »o krásném a pěkném čase« jako truvéři, ba jako trubaduři. Špinavá začazená chata, temný feudální hrad, kde mimo pána spí všichni v jedné směsi na slámě ve velkém kamenném sále, chladný dešť, blátivá půda činí rozkošným návrat slunce a vlahého vzduchu. »Léto přišlo. — Zpívej hlasitě, kukačko! — Tráva vzrůstá a louka je v květu — a les pučí. — Zpívej, kukačko. — Ovce bečí po beránku, — kráva bučí po telátku. — Býk se zachvívá, — srnec jde se ukrýt (do kapradí). — Zpívej vesele, kukačko, — kuku, kuku! — Ty zpíváš dobře, kukačko. — Nepřestávej nyní zpívati.« To jsou veselé obrázky, jako je v tom okamžiku dělá Guillaume de Lorris, ano bohatší a živější, snad poněvadž nalezl zde básník podporu v smyslu pro venkov, který je v této zemi hluboký a národní. Jiní, jsouce více napodobiteli, pokoušejí se o veselé věci jako jsou básně Rutebeufovy a fabliaux, o naivní zlomyslnosti,[1]) ba i o satirické necudnosti. Rozumí se, že jedná se tu o dotírání na mnichy. V každé zemi francouzské nebo v zemi, která Francii napodobí, nejpatrnějším upotřebením klášterů jest poskytovati látku k povídkám rozpustilým a kluzkým. Jedná se o život, jaký se vede v opatství Cocagne, »krásném to opatství plném

[1]) Báseň o Sově a Slavíku, kteří se hádají, aby zvěděli, kdo má krásnější hlas.

mnichů bílých a šedivých«. »Zdi jsou celé z paštik — z masa, ryb, — z bohatých mas — těch nejpříjemnějších, jež může člověk jísti; — tašky na střeše jsou z koláčů z nejjemnější mouky — cimbuří z tučných puddingů. — Ač ráj je veselý a půvabný, — Cocagne jest ještě krásnější zemí.« Tu je triumf jedení a hltání. Připojte k tomu, že klášter »mladých jeptišek« je blízko, že když letní dny jsou teplé, ony stoupají do loděk a plují po řece dolů »aby se naučily modlitbě«, která se mohla ve středověku podrobně popisovati, ale kterou dnes nutno rychle přejíti.

Ale to co si dává baron nejraději překládati jsou básně rytířské, neboť ty mu líčí v krásných barvách jeho vlastní život. Poněvadž ukazuje rád nádheru a poněvadž přinesl s sebou luxus a požitky z Francie, chce, aby mu je jeho truvér stavěl před oči. Život jest v tomto okamžiku mimo válku ano i za války jakousi slavností skvělou a hlučnou. Když Jindřich II. cestuje,[1]) veze s sebou množství jezdců, pěšců, vozů se zavazadly, stanů, soumarů, komediantů, kurtisan, představených kurtisan, kuchařů, cukrářů, herců, tanečníků, lazebníků, dohazovačů, cizopasníků; když z rána se dávají na cestu, vše to křičí, zpívá, strká do sebe a dělá hluk a vřavu »jako by se peklo rozpoutalo«. William Longchamps cestoval i za dob míru jen s průvodem tisíce

[1]) List Petra de Blois.

koní. Když přišel arcibiskup Becket do Francie vjel do města se dvěmi sty rytíři, množstvím baronů a šlechticů a celým vozem služebnictva, vesměs bohatě ozbrojeného a vypraveného; sám se opatřil čtyřiadvaceti obleky; dvěstěpadesát dětí kráčelo napřed, které zpívaly národní písně; pak psy, pak vozy, pak dvanáct soumarů, na nichž na každém seděla opice a člověk, pak štolbové se štíty a váleční oři; pak jiní štolbové, sokolníci, důstojníci domu, rytíři, kněži; konečně sám arcibiskup se svými obzvláštními přáteli. Představte si tyto průvody a také toto častování; neboť od dobytí »přejali Normané od Sasů zvyk píti a jísti bez míry«;[1]) při svatbě Richarda de Cornouailles bylo podáváno na stůl třicet tisíc jídel. Můžete k tomu dodati, že zůstali galantními a prováděli bod za bodem velký předpis soudů lásky; věřte že ve středověku nezůstává šestý smysl lenivější než ostatní. Mějte na paměti, že je hojnost turnajů, což jest jakási opera, kterou si dávají sami sobě. Tak plyne jejich život plný dobrodružství a dekorativnosti, vedený na širém vzduchu a na slunci, uprostřed kavalkád a zbraní; oni představují a těší se že představují. Když na příklad skotský král přišel do Londýna se stem rytířů,[2]) tu všichni, seskočivše na zem, nechávají lidu své koně se skvostnými šabrakami a ihned pět anglických pánů, kteří tam bylo, následovalo v horlivé

[1]) W. z Malmesbury. [2]) Korunování Eduarda I.

řevnivosti jich příkladu. Uprostřed války se bavili; Eduard III.[1]) při jedné ze svých výprav proti králi francouzskému vezl s sebou třicet sokolníků a vedl válku střídavě honě a bojuje.[2]) Jindy, praví Froissart, rytíři, kteří se připojovali k vojsku, nosili obvaz na jednom oku, učinivše slib, že ho nedají pryč až vykonají skutky hodné svých milenek. Z nevázanosti duševní obírají se poesii; z lehkosti obraznosti hrají si s životem: Eduard III. dává vystavěti ve Windsoru sál a kulatý stůl, a při jednom jeho turnaji v Londýně, jako v pohádce, šedesát dam, sedících na komoních, vedou každá po rytíři na zlatém řetěze. Není-liž to triumf galantních a frivolnlch způsobů francouzských? Jeho žena Filipa sloužila za model umělcům pro jich madony; objevovala se na bojištích, poslouchala Froissarta, který jí dodával morality, lásky a »krásná povídání«; jsouc zároveň bohyní, hrdinkou i vzdělanou, není-liž pravou vladařkou uhlazeného rytířstva? V tomto právě okamžiku, jako taktéž ve Francii za Ludvíka orleanského a vévodů burgundských, rozvíjí se nejelegantnější květ

[1]) Marnotratnost a rafinovanost vzrůstá do krajnosti za jeho vnuka Richarda II.

[2]) Při slavnosti nastolení Jiřího Nevilla, bratra Warwickova, arcibiskupa Yorkského snědlo se: 104 voli a 6 divokých býků, 1000 ovcí, 304 telata, tolikéž vepřů, 2000 selat, 500 jelenů, srnců a daňků, 204 koz, 22.802 divokých nebo domácích ptáků, 300 čtvrtcí obilí, 300 tun alu, 100 vína, velký sud kořenného vína, 12 sviňuch nebo tuleňů.

této romaneskní civilisace, postrádající přirozeného smyslu, odevzdané vášni, věnující se zábavě, nemorální a skvělé, a kteráž, jako její sousedky v Italii a Provenci, postrádajíc opravdovosti nemohla míti trvání.

Povídkáři předvádějí nám ve svých vypravováních veškeré tyto divy. Vizte toto líčení lodi, která přiváží do Anglie matku krále Richarda: »Kormidlo bylo z ryzího zlata, — stěžeň byl ze slonoviny; — provazy z pravého hedvábí, — tak bílé jako mléko, — plachta byla ze sametu. — Tento ušlechtilý koráb byl z venčí celý potažen zlatými draperiemi... — V této lodi byli — rytíři a dámy velké moci; — a uvnitř byla dáma — skvějící se jako slunce skrze sklo.« Jsou nevyčerpatelnými na takové látky. Když uherský král chce potěšiti svou zarmoucenou dceru, nabídne jí, že ji poveze na honbu ve vozíku pokrytém červeným sametem »s draperiemi z jemného zlata nad její hlavou, s látkami z damašku bílého a blankytného, zpestřeného novými liliemi. — Knoflíky (u sedla) budou ze zlata, řetězy z emailu. — Ona bude míti hbité španělské koně, s čabrakami ze skvoucího sametu, které budou splývati až na zem. — Bude tam dosti kořenného vína, sladkého vína, řeckých vín, muškátového, jasného vína, bude doušek na noc, budou paštiky ze zvěřiny a nejlepší ptáci k jídlu, jež lze nachytati.« Až pohoní s chrtem a sokolem a až se navrátí domů, »bude míti slavnosti, tance, písně, malé

a velké dítky, které budou zpívati jako slavíci; pak při svém večerním koncertu hlasy nízké i vysoké, šedesát ornátů ze skvoucího damašku, plných perel, se sbory a hlasem varhan. — Pak půjde zasednout k večeři, v zeleném loubí, pod čalouny pošitými safiry. Sto rytířů dobře počítaných bude hráti v koule, aby ji bavili v svěžích stromořadích. Pak přijede pro ni loďka, plná trubačů a hráčů na roh, s dvaceti čtyřmi veslaři, aby ji povozila na řece. Pak bude žádati aromatické víno večerní s datlemi a pamlsky. Čtyřicet pochodní ji dovede do jejího pokoje; její ložní prádlo bude z renneského plátna, její polštář bude vyšit rubíny. Až bude ležeti ve svém kyprém loži, bude pověšena do jejího pokoje zlatá klec, kde budou hořeti voňavky, a nebude-li moci spáti, budou celou noc bdíti menestrelové k vůli ní.« Vynechal jsem z toho, je toho přespříliš; myšlenka se ztrácí jako stránka v misálu pod malovanými okrasami. V takovýchto fantasiích a nádhernostech libují si a ztrácejí se básníci, a osnova nese, jako vyšívání jejich plátna, známku této záliby v ozdobě. Skládají ji z dobrodružství, totiž z událostí neobyčejných a překvapujících. Tu jest to život prince Horna, který v časném mládí uvržen byv na loď, je zahnán ku pobřeží anglickému, a stav se rytířem, jde dobýt zpět království svého otce. Tu jest to historie o siru Vítovi, který osvobodí zakleté rytíře, přetne obra Colbranda, jde vyzvat a zabít sultána až do jeho

stanu. Nelze mi vypravovati tyto básně, nejsou anglické, jsou jen přeložené; ale hemží se jich tu jako ve Francii a naplňují obraznost mladého světa, a budou dále přeháněti až do okamžiku, kdy poklesše až k nejhlubší fádnosti a pravděnepodobnosti, budou na vždy pochovány Cervantesem. Co byste řekli o společnosti, která by měla místo celé literatury operu a její fantasmagorie? Nicméně literatura takového druhu živí duchy středověké. Nežádají si pravdy nýbrž zábavy, zábavy prudké a prázdné, s oslněním a otřesy. Chtějí viděti nemožné cesty a výstřední vyzvání k boji, hluk bojů, hromadění nádher, spleť náhod; o vnitrnou historii se nijak nestarají: nezajímají se o události srdce, je poutá povrch; zůstávají jako děti, oči upřené na pořadí obrazů, zabarvených a zveličených, a z nedostatku myšlenky necítí, že se nic nedověděli.

## VI.

Co jest pod tímto chimerickým snem? Brutalní a zlé vášně lidské, rozpoutané zprvu zuřivostí náboženskou, pak odevzdané samy sobě a pod leskem zevnější dvornosti tak špatné jako dříve. Vizte populárního krále Richarda Lví Srdce a počítejte jeho krveprolití a vraždy: »Král Richard, praví báseň, je tím nejlepším králem, kterého nalézáme v gestách.« Budiž, ale má-li srdce lva, má také jeho žaludek. Jednoho dne, pozdraviv se z nemoci pod hrad-

bami Akky (Saint Jean d' Acre) chce vší mocí jísti vepřovou. Není tu žádného vepře. Zabijí mladého Saracena, svěžího a útlého, upekou ho, nasolí, a král ho jí a shledá velmi dobrým; potom chce viděti hlavu vepře. Kuchař mu ji přinese, chvěje se. On se dá do smíchu a praví, že vojsko se nemá již proč báti hladu, že má zásoby u ruky. Dobude města a ihned přicházejí poslové Saladinovi žádat ho o milost pro zajatce. Richard dá stíti třicet nejurozenějších, rozkáže svému kuchaři, aby dal uvařiti hlavy a předložiti po jedné každému vyslanci, s cedulkou, na níž bylo jméno a rodina mrtvého. Pak v jejich přítomnosti sní svou hlavu s velkou chutí a praví jim, aby vypravovali Saladinovi, jakým způsobem křesťané vedou válku a je-li pravda, že mají před ním strach. Pak dá zavésti šedesát tisíc zajatců na pláň. »Tam zaslechli nebeské anděle — kteří pravili: Velmoži, zabíjejte, zabíjejte. — Nešetřte nikoho; sekejte jim hlavy. — Král Richard zaslechl hlas andělů a děkoval Bohu a jeho svatému kříži.« Pak byli všichni sťati; když dobude města, jest jeho zvykem dát vše povraždit, děti i ženy. Taková byla pobožnost středověká, nejen v románech, jako zde, ale v historii; při dobytí Jerusalema bylo povražděno veškero obyvatelstvo, sedmdesát tisíc lidí.

Tak pronikají i do rytířských vypravování divoké a nevázané pudy krvežíznivého zvířete. Vedle nich ukazují ho při díle autentická vy-

pravování. Jindřich II., popuzený na jedno páže, skočí naň, aby mu vyrval oči. Jan Bezzemek nechá zemříti třiadvacet rukojmí ve vězení. Eduard II. dá pověsiti a rozpárati osmadvacet šlechticů, a jej zabijí vrazivše mu žhavé železo do těla. Vizte u Froissarta, ve Francii jako zde, prostopášnosti a vraždění velké Stoleté války, pak zde zabíjení při válce obou Růží; v obou zemích vede feudální nezávislost k občanské válce, a středověk béře zkázu pod jejími nepravostmi. Rytířská dvornost, která pokrývala vrozenou divokost, mizí jako draperie náhle strávená vzniknuvším požárem; v té době zabíjejí se v Anglii s oblibou šlechtici, a také zajatci, ano i děti, s urážkami a chladnokrevně. Čemu se tedy naučil člověk v této civilisaci a touto literaturou? V čem se zhumanisoval? Které zásady spravedlnosti, které návyky úvahy, který souhrn pravých úsudků vložila tato kultura mezi jeho žádosti a činy, aby zmírnila jeho prudkost? Vysnil, vymyslil jistý elegantní ceremonář, aby mohl lépe mluviti s velmoži a dámami, vynalezl galantní zákonník Jehana de Saintré. Ale kde jest opravdové vychování? V čem prospěl Froissart vší svou rozsáhlou zkušeností? Je to roztomilé a žvatlavé dítě; to co nazývá se tehdy poesií, n o v o u p o e s i í, jest pouze rafinovaný tlach, stařecká dětinnost. Několik retoriků, jako Kristin de Pisan, pokoušejí se napodobiti periody podle vzoru antického; ale na všech stranách literatura se zvrhá. Nikdo

nemyslí; tuto sir John de Mandeville, který scestoval svět stopadesát let po Villehardouinovi a který má ducha stejně zabedněného jako Villehardouin. Legendy a výstřední bajky, všeliká důvěřivost a všeliká nevědomost hemží se v jeho knize. Chce-li vysvětliti proč přecházela Palestina z ruky do ruky aniž by zůstala kdy pod pevnou vládou, tedy »jest to proto, že Bůh nechce, aby byla dlouho v rukou zrádců a hříšníků, křesťanských nebo jiných.« Viděl v Jerusalemě na chrámových stupních stopu nohou osla, na kterém jel Pán Ježíš »když vjížděl do města na květnou neděli.« Popisuje Ethiopy, lidi mající jen jednu nohu, ale tak širokou, že jí mohou používati jako slunečníku. Uvádí ostrov, kde »jsou lidé vysocí osmnáct nebo třicet stop zvýši, a neoblečeni, mimo zvířecí kůže;« pak jiný ostrov, »kde je mnoho různých a krutých žen, které mají drahokamy v očích, a mají takový pohled, že podívají-li se na nějakého člověka ze zlosti, zabíjejí ho pouhým pohledem jako sameček baziliščí.« Dobrý ten muž vypravuje a to je vše; pochyba a zdravý smysl nemají ještě valně místa v tomto světě. Úsudku a úvahy osobní není; klade jedny události na konec druhých, aniž je jinak spojoval; jeho kniha je pouze zrcadlem, které reprodukuje upomínky jeho očí a uší. »A všichni, kteří odříkají Otče náš nebo Ave Maria pro mne, ty činím účastny a uděluji jim podíl na všech svatých poutích, které jsem kdy ve svém ži-

votě konal.« To jest jeho zakončení, odpovídající ostatku. Ani veřejná morálka ani veřejná věda nezískaly ničeho těmito třemi stoletími kultury. Tato francouzská kultura, marně celou Evropou napodobená, vyzdobila pouze zevnějšek člověka, a nátěr, kterým ho okrášlila, osýchá již všady a odlupuje se. V Anglii jest tomu hůře, kde je povrchnější a špatněji přiléhá než ve Francii, kde ho cizí ruce nalepily, a mohl jen na polo pokrýti saskou kůru, kde tato kůra zůstala zvětralou a drsnou. Proto po tři staletí, během celé první feudální doby, jest literatura Normanů v Anglii prázdnou, skládajíc se z napodobenin, překladů a neobratných kopií.

## VII.

Co se však stalo s přemoženým národem? Což stará větev, na kterou přišli vroubovat skvělé květy kontinentální, nevydala žádný literární výhonek, který by jí byl vlastní? Zůstala po celý ten čas jalovou pod normanskou sekerou, která usekala všecka její poupata? Trochu živořila, ale přeci živořila. Podrobené plémě není národem rozkouskovaným, roztrhaným, z kořene vytrženým, bezvládným jako národnosti na pevnině, které vyšedše z dlouhého vykořisťování římského, byly dány v šanc nespořádané invasi barbarů; ono tvoří massu, zůstalo připoutáno ku své půdě, jest plno mízy; jeho částky nebyly přestaveny, byl mu prostě

uříznut vrcholek, aby dostalo nahoře svazek cizích větví. Utrpělo tím, to je pravda; ale konečně rána se uzavřela, obě mízy se smísily [1]). Ano tvrdé a tuhé úvazy, do kterých se dobyvatel uzavřel, dodávají mu pak pevnosti a síly. Země byla zkatastrována, každý nárok ověřen, vymezen a napsán [2]), každé právo nebo poplatek číslován, každý člověk zaznamenán na svém místě, se svým stavem, svými podmínkami, svou provenienci a hodnotou; tak že národ je jakoby obepjat sítí, z níž neprotrhne se ani jedno oko. Jestliže se na dále rozvíjí, děje se to v tomto rámci. Jeho ústava jest hotova a v této definitivní a uzavřené ohradě bude se člověk rozvíjeti a jednati. Solidarita a zápas, toť dva výsledky tohoto velkého předpisy upraveného zřízení, které vytváří a udržuje pohromadě s jedné strany dobývačnou aristokracii, s druhé dobytý národ, rovněž jako v Římě soustavné uvádění přemožených v plebs a nucená organisace patriciů vůči plebejcům zařazovala jednotlivce ve dva řády, jichž protiva a jednota tvořily stát. Tak se utváří a dokonává, zde jako v Římě, národní povaha návykem jednati dohromady, úctou k psanému

[1]) *Pictorial history*, I, 666. *Dialogue on the Exchequer.* Doba Jindřicha II.

[2]) *Domsday book.* — *Froude's History of England*, t. I, 13. »Všemi disposicemi proniká jediný účel: aby každý člověk v Anglii měl své určité místo a svou určitou povinnost, a aby žádná lidská bytost neměla volnost vésti život podle své libosti aniž komu vydávala účty. Je to vojenská kázeň, přenešená do společenského života.

právu, schopností politickou a praktickou, vývojem energie bojovné a trpělivé. *Domsday-book* to byl, který svíraje onu mladistvou společnost v tuhou kázeň, učinil ze Sasa Angličana, kterého vidíme dnes.

Ponenáhlu, po stupních, za bolestných nářků kronikářů je viděti tohoto nového člověka se tvořiti a sebou zmítati, jako dítě, které křičí, poněvadž ocelový přístroj, sesilující mu tělo, zraňuje ho. Ač byli Sasové pokořeni a ponížení, nezanikli přece všichni v sprostém lidu. Skoro v každém hrabství zůstalo jich několik [1]) pány svých půd s podmínkou, že složili lenní slib králi. Velký počet jich se stal vasaly normanských baronů a jako takoví zůstali vlastníky půdy. Větší počet jich stávají se *socagers*, totiž svobodnými majetníky, závaznými platiti nájemné, ale opatřenými právem zciziti svůj majetek a saští nevolníci nalézají ve všech těchto mužích patrony, jako kdysi plebs nalezla své náčelníky v italských šlechticích přesídlivších do Říma. U těchto Sasů, kteří byli udrželi se ve svém postavení, bylo to skutečné patronství; neboť oni nejsou osamoceni; společné sňatky, jako kdysi sňatky patriciů a plebejců v Římě, spojovaly od počátku obě plemena [2]); Norman, švakr Sasův,

[1]) *Domsday-book.* Tenants in chief.

[2]) *Pictorial history*, I, 666. Podle Ailreda (Doba Jindřicha II.) »král, mnoho biskupů a opatů, mnoho mocných hrabat a urozených rytířů, pocházejících zároveň z krve anglické a normanské, bylo podporou jednomu a cí dru-

hájí sám sebe háje svého švakra; obzvláště v oněch nepokojných časech a v ozbrojené společnosti jsou nuceni příbuzní a spojenci přimknouti se těsně jedni ke druhým, aby pevně obstáli. Konečně je třeba, aby nově přišlí počítali se svými poddanými: neboť tito poddaní mají srdce a odvahu mužů, Sasové, jako římští plebejci, vzpomínají si na své rodové důstojenství a prvotní nezávislost. Je to pozorovati na nářcích a na nevoli kronikářů, na hrozivém hukotu lidové vzpoury, na dlouhé trpkosti, se kterou si neustále uvádějí před oči starobylou svobodu, na přízni, s jakou vítají smělé kousky a vzpouru *outlaw-ů*. Byly koncem dvanáctého století saské rodiny, které trvalým slibem zavázaly se nositi dlouhou bradu, s otce na syna, na památku národních zvyků a staré vlasti. Podobní lidé, třeba pokleslí na *socagers-e*, třeba upadlí až ve stav nevolníků, mají šíji neohebnější než ubozí nevolníci na pevnině, utlačovaní a uhněteni čtyřmi století římského vykořisťování. Svými city jako svým stavem jsou zlomenými troskami, ale také živoucími zárodky svobodného národa. S nimi se utlačování nežene do krajnosti.

---

hému.« — »Nyní, praví jiný spisovatel téhož času, poněvadž Angličani a Normani bydlí pohromadě a vstupují v manželství jedni s druhými, smísily se oba ty národy tak úplně jeden s druhým, že alespoň co se týče svobodných mužů lze sotva rozeznati, který je z plemene normanského a který z anglického . . . Nevolníci připoutaní k půdě, praví dále, jsou jediní čisté saské krve.

Oni tvoří jádro národa, jádro pracovité, smělé, které dodává síly. Mocní baroni cítí, že jde-li o to vzdorovati králi, musí zde hledati opory. Brzo pak, uzavírajíce smlouvy sami pro sebe [1]), uzavírají je také pro všecky svobodné lidi, i pro kupce i pro nevolníky. Na dále »nebude žádný kupec zbaven svého zboží, žádný nevolník svých nástrojů ku práci; žádný svobodný muž, kupec nebo nešlechtic nebude k vůli malému přestupku nesmyslně pokutován. Že svobodný člověk nebude zatčen nebo uvězněn, nebo zbaven své země, nebo pronásledován nějakým způsobem, leč zákonným rozsudkem sobě rovných a podle zákonů zemských.« Takto jsouce chráněni, pozvedají se a jednají. V každém hrabství je soudní dvůr, kde všichni svobodní držitelé půdy, malí nebo velcí se shromažďují, aby uvažovali o záležitostech obecních, činili spravedlnosti zadost a jmenovali ty, kdož budou rozvrhovati daně. Sas s rudou bradou a bílou pletí, a velkými bílými zuby přichází se tam posaditi vedle Normana; lze tam zříti svobodníky podobné tomu, jejž popisuje Chaucer, který je »krevnaté pleti«, štědrý, svobodný a veliký jedlík jako jeho předkové, milující pořádná krmení, u něhož chléb a pivo jsou vždy na stole, »jehož dům není nikdy bez masa pečeného na peci, u kterého je tak hojně jídla, že maso a ryby se jen sypou v jeho obydlí«, který »má mnohé tučné koroptve v kleci,

[1]) Velká charta, 1215.

který má mnohé pražmy a ryby ve svém rybníce«, který hromuje na svého kuchaře, »není-li omáčka pikantní a silná«, a »jehož tabule zůstává stále připravena a pokryta celý den«. Je to muž důležitý; byl šerifem, rytířem hrabství; zasedá ve schůzích. Vedle něho mnohdy ve shromáždění, nejčastěji v assistenci, jsou *yeomeni* [1]), rolníci, lesníci, lidé různých oborů, jeho krajané, lidé svalnatí a rozhodní, odhodlaní hájiti svůj majetek, podporovati svým souhlasem, svými pěstěmi a také svými zbraněmi toho, kdo uchopí do ruky jejich zájmy. Myslíte, že se nedbá nespokojenosti lidí takových jako je tento? [2]): »Silný venkovan, při svaté mši! objemný masem a kostmi, zavalitý, širokých plecí, hranatý jako sukovitý strom«, schopný »vyhráti všude berana v zápase: není dveří, jichž závoru by nemohl vyraziti, nebo kterou by nemohl s rozběhem proraziti hlavou. Jeho vous byl rudý jako srst svině nebo lišky a široký jako lopata. Na pravé straně nosu měl bradavku a na ni chumáč rusých chlupů jako štětiny ucha svině. Jeho nozdry byly černé a velké a jeho ústa široká jako ohniště. Nesl po boku meč a štít; byl to hašteřivec a odvážlivec«. Takové jsou ty athletické postavy s hranatými zadky, mající způsoby rozjařeného býka, jež tam ještě shledáváme, živené porterem a masem, podporované návykem těles

[1]) Svobodníci, zemani, statkáři. — Překl.

[2]) *Předmluva ku Canterburským povídkám*, v. 545. Vyd. Richard Morris.

ných cvičení a ran pěstí. Tyto lidi dlužno si představiti, když chceme pochopiti, jak vznikla v této zemi politická svoboda. Vidí, jak ponenáhlu se sbližují s nimi prostí rytíři, jejich soudruzi při dvoře hrabství, kteří jsou příliš chudí než aby se súčastnili s velkými barony královských shromáždění. Tvoří s nimi jedno těleso společnými zájmy, podobnými mravy, sousedstvím povolání; beřou si je za zástupce; *vyvolují* si je.[1]) Nyní vstoupili do veřejného života a tu přichází dorost, který posíliv je usadí je tam na vždy. Města při dobytí zpustošená se ponenáhlu opět zalidnila. Dostala nebo vymohla si výsadní listy; měšťané se vykoupili z libovolných poplatků, jež byly od nich vybírány, nabyli půdy svých domů, sdružili se pod starosty a aldermeny; nyní jest každé město mocí pod svazky velké feudální sítě; Leicester jsa v odboji proti králi, povolává do parlamentu[2]) dva měšťany z každého města, aby domohl se platnosti zákona a měl oporu. Bývalí přemožení venkované nebo měšťané vzpružili se na příště až k politickému životu. Ukládají-li si daně, děje se tak dobrovolně; oni neplatí nic co by nepovolili; na počátku čtrnáctého století jejich poslanci spojení tvoří sněmovnu poslanců, a koncem předchozího století arcibiskup canterburský, mluvě

[1]) Od r. 1214 a také r. 1225 a 1254. (Guizot, *Origine du système représentatif en Angleterre*, str. 297—299. Srovn. Ch. Bémont. *Simon de Montfort, jeho politicka úloha ve Francii a v Anglii.*) — [2]) 1264.

jménem krále, pravil již k papeži: »Je to zvykem anglického království, že ve všech záležitostech vztahujících se na stav tohoto království, béřou se na radu všichni, kdož na tom mají zájem.«

## VIII.

Nabyli-li svobod, je to tím, že si jich dobyli; okolnosti tomu napomáhaly, ale povaha učinila více. Ochrana velkých baronů a sdružení prostých rytířů je posílilo, ale udrželi se svou vrozenou drsností a energií. Neboť hleďte protivu, kterou v tomto okamžiku tvoří ku svým sousedům. Co baví lid ve Francii? Fabliaux, zlomyslné kousky lišky, umění oklamati pana Ysengrina, vzíti mu jeho ženu, vymámiti mu jeho oběd, krátce triumf chudoby spojené s duchaplností nad mocí sloučenou s hloupostí; populárním hrdinou je již plebej, zchytralý, posměvačný a veselý, který se dovrší později v Panurgovi a Figarovi, dosti málo ochotný vzdorovati čelem, příliš prohnaný než aby miloval velikánská vítězství a způsoby zápasníka, náchylný svou čipernou myslí obejíti překážky, a potřebující pouze dotknouti se lidí špičkou prstů, aby je zapletl do sítě. Zde jsou jiné mravy: je to Robin Hood, statečný outlaw, který žije svobodně a odvážně v zeleném lese a otevřeně vede válku proti šerifovi a zákonu.[1]) Byl-li kdy v které zemi

[1]) Augustin Thierry, IV, 56. Robin Hood, vyd. Ritson.

nějaký muž populárním, je to tento. »Je to on, praví jeden starý kronikář, kterého nízký lid tak rád oslavuje hrami a komediemi, a jehož historie zpívaná hudci zajímá ho více než která jiná.« V šestnáctém století měl ještě svůj svátek, kdy všichni lidé v malých městech a na venkově zaháleli. Biskup Latimer, konaje svou pastýřskou obchůzku, ohlásil jednoho dne, že bude kázati. Přišed druhého dne do kostela nalezl dveře zavřené a čekal déle jak hodinu než mu přinesli klíč. Konečně přišel jistý člověk a řekl mu: »Milostpane, tento den je dnem velikého zaměstnání pro nás; nemůžeme vás poslouchati, jest to den Robina Hooda; všichni lidé z farnosti jsou daleko, aby nařezali větví pro Robina Hooda; nestojí to za to na ně čekati.« — Biskup byl nucen odložiti své církevní roucho a jíti svou cestou dále, ponechávaje své místo lučištníkům zeleně oděným, kteří hráli na divadle ze zeleně úlohy Robina Hooda, Jeníka a jeho tlupy. Jest to opravdu národní hrdina: zprvu Sas a branně vystupující proti lidem zákona, »proti biskupům a arcibiskupům«, jichž právomoc je tak tíživa; mimo to velkomyslný a dávající ubohému zničenému rytíři šaty, koně a peníze, aby si vykoupil svůj statek zastavený hrabivému opatu; cítí ostatně soustrast a je dobrý vůči chudým, odporučuje svým lidem aby nečinili nic zlého yeomenům a rolníkům; ale nade všecko odvážný, smělý, hrdý, jdoucí střílet z luku před očima šerifa a před jeho

nosem a hotový k ranám, ať už jde o to je dostávati nebo rozdíleti. Zabil čtrnáct z patnácti hajných, kteří ho chtěli chytiti; zabije šerifa, soudce, vrátného městského; zabije mnoho jiných; to vše vesele, bodře, jako statný hoch, který dobře jí, který má tvrdou kůži, žije na volném vzduchu a ve kterém překypuje animální život. »Když mlází je nádherné a tráva krásná — a listy velké a dlouhé — jest veselý procházeje se v krásném lese — a poslouchá jak zpívají ptáčkové.« Tak počíná mnoho balad, a tento krásný čas, který budí v jelenech a býcích chuť rozehnati se vpřed svými rohy, vnuká těmto lidem aby šli vyměnit rány mečem nebo holí. Robinovi se zdálo, že dva yeomeni ho stloukli, i chce je jíti hledat a odstrčí hněvivě Jeníka, který se nabízí, že půjde napřed. »Kolikráte se mi přihodilo, že jsem poslal své lidi napřed, — a zůstal sám pozadu! — Kdybych se nebál, že si přerazím luk, — rozbil bych ti hlavu, Jene.« Jde tedy sám a potká silného yeomena, Víta de Gisborne. »Kdokoli by nebyl býval jich spojencem nebo příbuzným. — byl by měl velmi pěkné podívání, — viděti jak šli ti dva yeomeni proti sobě — se svými temnými a lesklými čepeli; — viděti jak ti dva yeomeni zápasili spolu — dvě hodiny za letního dne. — A po celý tento čas ani Robin Hood ani pan Vít, — nemysleli na útěk« Vidíte, že yeoman Vít je tak statečný jako Robin Hood: přišel ho vyhledat do lesa a střílí z luku skoro

tak dobře jako on. To proto, že tato stará poesie není chválou jednoho loupežníka o sobě, nýbrž celé třídy (yeomanry). »Nechť bůh se smiluje nad duší Robina Hooda, — a zachrání všecky dobré yeomeny!« Tak končí mnoho ballad. Statečný yeoman, otužilý vůči ranám, dobrý střelec, vyznající se v zacházení mečem i holí jest miláčkem. Jest tu strašné měšťanstvo ozbrojené a zvyklé užívati svých zbraní. Pohleďte na ně při díle: »Bylo by to hanba útočiti na tě, pravil veselý Robin hlídači,[1]) my jsme tři a ty jsi sám.« Onen se nebojí, »učiní dozadu skok třiceti stop, — ano skok jedenatřiceti stop, — opře se zády o křovinu, — a nohu maje opřenu o kámen, bojuje tak po celý dlouhý den, — celý dlouhý den letní, — až se jim meče přerazily v rukou o jich široké štíty«. Někdy Robin také nepodrží vrch. Smělý koželuh Arthur »se svojí holí půl déváté stopy dlouhou, který by byl zabil tele, »bojuje proti Robinovi po dvě hodiny; krev teče, rozťali si hlavy, jsou »jako kanci na honbě«. Robin okouzlen praví mu, že příště bude moci projíti lesem aniž by platil. »Pěkně děkuju za nic, odpovídá druhý, dobyl jsem si svého průchodu — a děkuji za to své holi nikoli tobě.« — Kdo jsi ty tedy? ptá se Robin. — »Jsem koželuh, odvětil statečný Arthur, — pracoval jsem dlouho v Nottinghamu, —

[1]) Pinder. Jeho úlohou bylo odhadovati dobytek, který se potuloval po obecništi.

a chceš-li tam přijít, přísahám a činím slib — že ti vydělám kůži zadarmo.« — »Pěkně dekuji, statný hochu, praví veselý Robin, — poněvadž jsi tak hodný a štědrý; — a chceš-li vydělati mou kůži zadarmo — učiním stejně s tvojí.« Po této líbezné nabídce se obejmou; otevřená výměna loyalního plísnění je připravuje vždy ku přátelství. — Tak to zkusil Robin Jeníka, kterého od té chvíle miloval po celý život. Jeník byl sedm stop vysoký a nalézaje se na mostě odepřel učiniti místo. Poctivý Robin nechtěl proti němu použiti svého luku, šel si uříznout hůl sedm stop dlouhou a smluvili se přátelsky, že budou bojovati na mostě až jeden z nich padne do vody. Bijí a tepou tak »že zaznívají kosti«; konečně padne Robin a chová proto jen tím více úcty k Jeníkovi. Jindy, maje meč, je stlučen kotlářem, který má pouze hůl; pln obdivu dá mu sto liber. Jindy se mu totéž přihodí od hrnčíře, který odepře zaplatiti mýto, jindy od pastýře. Tak se bijí z kratochvíle; jejich boxeři ještě dnes před každým zápasem si podávají přátelsky ruce; v této zemi se zabíjí počestně, bez nevole, bez zuřivosti a hanby. Vyražené zuby, modřiny na očích, přeražená žebra nevyžadují vražedné pomsty; zdá se, že kosti jsou zde solidnější a nervy méně citlivé než jinde. Když si rozdali a dostali pohmožděniny, vezmou se za ruce a tančí spolu na zelené trávě. »Tři veselí lidé, tři veselí lidé, my jsme byli tři veselí lidé.« Uvažte dále, že tito lidé se v každé

farnosti cvičí každou neděli s lukem a jsou prvními lučištníky na světě, že od konce čtrnáctého století všeobecné osvobození nevolníků nesmírně zmnoží jejich počet, a pochopíte jak přes všecky tahanice a všecky změny velkých mocí ústředních přetrvává svoboda poddaného. Konečně jedinou trvalou a nepřemožitelnou zárukou v každé zemi a za každé ústavy jest tento vnitřní hovor, který mnoho lidí vede se sebou samými: »Jestliže někdo sáhne na můj majetek, vstoupí do mého domu, postaví se mi do cesty a mne obtěžuje, ať se má na pozoru; jsem trpělivý, ale mám též dobré rámě, dobré soudruhy, dobrou čepel, a v jistých okamžicích pevné rozhodnutí, ať to stojí co stojí, vraziti mu svou čepel až po rukojeť do hrdla.«

## IX.

Tak smýšlel sir John Fortescue, kancléř za Jindřicha VI., vypovězený do Francie za války obou růží, jeden z nejstarších prosaiků a první který posoudil a vysvětlil ústavu své země.[1]) »Jest to zbabělost, praví, a nedostatek srdce a statečnosti, který brání Francouzům

[1]) *The difference between an absolute and limited monarchy. — A learned commendation of the politique laws of England.* Lat. Cituji častěji toto druhé dílo, které je úplnější.

pozvednouti se, a nikoliv chudoba.[1]) Žádný Francouz nemá té statečnosti jako Angličan. Často bylo zříti v Anglii tři nebo čtyři loupežníky vrhati se z bídy na sedm či osm počestných mužů a okrásti je všecky; ale nebylo viděti ve Francii sedm neb osm loupežníků dosti smělých aby okradli tři nebo čtyři počestné muže. Proto je velmi řídké, že by Francouzi byli pověšeni k vůli krádeži se zbraní v ruce, neboť nemají srdce spáchati tak hrozný zločin. Proto je v Anglii více lidí pověšeno za rok k vůli loupeži se zbraní v ruce a k vůli vraždě, než jich je Francii pověšeno k vůli témuž druhu zločinu v sedmi letech... Je-li Angličan chudý a vidí jiného člověka majícího bohatství jež se mu může odejmouti násilím, neopomene tak učiniti leč by byl sám počestný.« [2]) Toto vrhá náhlé a strašné světlo na násilnický stav této ozbrojené společnosti, kde náhlé útoky se opakují denně a kde každý bohatý i chudý žije ruku maje na jílci svého meče. Za Eduarda I. jsou velké tlupy zlosynů, které se potulují po zemi a bojují když se jich chtějí zmocniti; jest třeba, aby obyvatelé měst a také měst sousedních se shlukli,

[1]) Angličani zapomínají vždy býti zdvořilými a nevidí odstíny věcí. Rozumějte zde statečnost brutální, pud bojovnosti v nezávislosti. Francouzské plémě a vůbec plémě galské plýtvá snad více než všecka ostatní svým životem.

[2]) Dnes je ve Francii 42 krádeží na veřejných cestách proti 738 v Anglii. — R. 1843 bylo v Anglii čtyřikráte tolik obžalob ze zločinů a přestupků než ve Francii, při stejném poměru počtu obyvatelstva. (Moreau de Jonnès.)

»s pokřikem a hulákáním«, aby je pronásledovali a chytili. Za Eduarda III. jsou baroni, kteří objíždějí s velikými průvody ozbrojenců a lučištníků, »zmocňující se domů, unášející paní a dívky, zmrzačují, zabíjejí, výkupné vymáhají od lidí až i v jejich domech, jako by to byla nepřátelská země, a přicházejí někdy před soudce do sedění takovým způsobem a s takovou silou, že soudci jsou zastrašeni a neodvažují se konati spravedlnost«.[1]) Čtěte listy rodiny Pastonovy za Jindřicha VI. a Eduarda IV. a uzříte jak soukromá válka je u každých dveří, jak je třeba se opatřiti lidem a zbraní, býti vzhůru ku hájení svého majetku, počítati na sebe, na svou sílu a odvahu. Tento nadbytek síly a tato hotovost k ranám hnala je po jich vítězstvích ve Francii jednoho proti druhému v Anglii, ve vraždění obou Růží. Cizinci, kteří je spatří, diví se jejich síle těla a srdce, »velkým kusům hovězího masa«, které vyživují jejich svaly, jejich vojenským zvykům, jejich divoké umíněnosti »šelem«.[2]) Podobají se svým buldogům, plemeni to nezkrotnému, kteří v šílenství své odvahy »poženou se se zavřenýma očima do tlamy ruského medvěda a nechají si rozdrtiti hlavu jako shnilé jablko«. Tento podivný stav bo-

[1]) *Pictorial history*, I, 833. Statut winchesterský, 1285. Nařízení z r. 1378.

[2]) *Benvenuto Cellini* citovaný Froudem, I, 20, *History of England, Shakespeare, Jindřich V.*; hovor francouzských pánů před bitvou u Azincourtu.

jovné společnosti, tak plný nebezpečí, který vyžaduje tolik úsilí, je neleká. Když král Eduard nařídil, aby rušitelé míru byli uvrženi do vězení bez průtahů a nebyli puštěni ani na záruku ani jinak, prohlašují obce nařízení to za »hrozně týravé«, odvolávají se, vzpírají se býti příliš chráněny. Méně pokoje ale více neodvislosti. Hájí záruku jednotlivce na úkor bezpečnosti obecenstva a dávají přednost bouřlivé svobodě před libovolným nařízením: je lépe snášeti záškodníky, jež lze potírati než představené, kterým by bylo nutno se podrobiti.

Tato hrdá a trvalá myšlenka zplozuje a vede celou knihu Fortescue-ovu. »Jsou dva druhy království, praví, z nichž jeden je vláda královská a absolutní, druhý je vláda královská a konstituční.«[1]) První je zřízena ve Francii, druhá v Anglii. »A liší se v tom, že první může spravovati své národy zákony, jež si učiní sama, a může takto vložiti na ně berně a jiná břemena, jaká bude chtíti bez jich souhlasu.« Druhá nemůže spravovati své národy jinými zákony než těmi, jimž je dán souhlas a tak nemůže vkládati na ně břemena bez jejich souhlasu.« Ve státu jako je tento jest vůle národa »první živoucí věcí, která posílá krev do hlavy a do všech údů politického tělesa . . . A rovněž jako hlava fysického těla nemůže změniti své nervy ani odepříti svým údům

[1]) *Jus regale*, v protivě k *jus regale et politicum*.

krve, která musí je živiti, tak také král, který je hlava politického tělesa, nemůže měniti jeho zákony ani odnímati jeho lidu jeho potřeby životní, když tento se toho domáhá nebo se tomu vzpírá . . . Král tohoto druhu byl povýšen na svou hodnost jen proto, aby chránil své poddané zákonem, jejich těla a majetky, a lid naň vznesl moc jen k tomuto cíli; není mu dovoleno provozovati nějakou jinou. [1]) Zde jsou od patnáctého století veškeré názory Lockeovy; tak mocně dovede prakse vnukati theorii! tak užívání svobody působí, že lidé odkrývají rychle povahu svobody! Fortescue jde dále: staví krok za krokem zákon římský, dědictví to národů latinských, proti zákonu anglickému, dědictví to národů germanských: jedno jest dílem vladařů absolutních a nese se cele k obětování jednotlivce; druhé, dílo to společné vůle a nesoucí se cele ku hájení osoby. Staví zásady právníků císařských, kteří připisují »sílu zákona všemu, co rozhodl vladař«, proti statutům Anglie, »které jsouce daleko toho býti zřízeny vůlí vladařovou, jsou dekretovány za souhlasu celého království moudrostí více než-li tří set mužů vyvolených, tak že nemohou škoditi národu a ukáží se zajisté býti mu prospěšnými.« Klade libovolné jmenování úředníků císařských proti volbě šerifa, který každého roku pro každé hrabství jest vyvolen králem mezi třemi rytíři nebo zemany

[1]) Fortescue, *In leges Angliae*, Londýn, 1599.

hrabství, ustanovenými Radou Lordů duchovních i světských, proti volbě soudců, baronů Pokladu a jiných velkých hodnostářů. Klade římskou proceduru, která se spokojuje dvěma svědectvíma, aby odsoudila člověka, proti porotě, proti třem dovoleným odvoláním, podivuhodným zárukám spravedlnosti, jimiž počestnost, počet, dobrá pověsť a stav porotců obklopují soudní výrok. Jsouce takto chráněny, musí anglické obce rozkvétati. Pozorujte naproti tomu, praví ku mladému knížeti, jejž poučuje, stav obcí ve Francii Berněmi, daní ze soli, daněmi z vína, ubytováním vojenského lidu jsou uvedeny v krajní bídu. »Viděli jste je cestujíce . . . Jsou tak schudlé a zničené, že nemohou skoro býti živy: lidé pijí vodu, jedí jablka s chlebem hodně černým, upečeným ze žita Nejedí masa, leč zřídka trochu slaniny nebo něco z vnitřností a z hlavy zvířat zabitých pro šlechtice a kupce . . . Ozbrojenci jim snědí jejich drůbež, tak že jim zbývají sotva vejce, která jsou pro ně velmi velikým pochutnáním. Nenosí vlny mimo chatrnou vestu pod svým svrchním šatem, který je zroben z hrubého plátna a jejž jmenují blusou. Jejich kalhoty jsou z podobného plátna a nepřesahují koleno, tak že ostatek nohy je nahý . . . Neboť mnozí z nich, kteří měli obyčej platiti každoročné svému pánu tolar za svou zemi, platí nyní králi mimo tento tolar ještě pět tolarů. Proto jsou puzeni nutností tak bdíti, pracovati, překopávati půdu, aby mohli býti živi,

že jejich tělo je celé zubožené a jejich rod uveden v niveč. Chodí shrbení a jsou slabí a nejsou schopni bojovati a brániti království; nemají také zbraní ani peněz, aby si jich koupili.

»Toť ovoce absolutní vlády. Ale blahoslaven budiž Bůh! naše země je spravována lepším zákonem a z té příčiny není lid této země v takovém nedostatku; s lidmi se tu také nenakládá špatně co se týče jejich osob; ale jsou bohatí a mají všecky věci nutné k vydržování svého těla. Proto jsou mocní a schopní vzdorovati protivníkům království, kteří jim ukřivďují nebo by ukřivditi chtěli. A toto je ovoce onoho *jus politicum et regale*, pod kterým žijeme . . . Každý obyvatel tohoto království užívá plodů, které vydává jeho země nebo které mu vynáší jeho dobytek, a také všeho užitku, jehož může docíliti svojí přičinlivostí vlastní nebo jiného, na zemi i na moři; užívá toho dle své libosti a nikdo mu v tom nebrání lupem nebo nespravedlností, aniž by mu dal spravedlivou náhradu . . .[1]) Není předvolán před soud, leč před řádné soudce a podle zákona země, aniž mu je zabrán jeho majetek nebo movitosti, aniž zatčen pro zločin, byť byl sebe hroznější, leč podle zákona země a před soudci řečenými . . . Proto lidé této země jsou hojně opatřeni zlatem a stříbrem a věcmi potřebnými k životu. Nepijí vodu leč z pokání;

[1]) Viz Commines, který pronáší týž úsudek.

jedí hojně všech druhů mas a ryb. Mají látky z dobré vlny na všecka roucha; mají i množství pokryvek ve svých domech a všech věcí, které dělají se z vlny; jsou bohati nábytkem, nástroji ku vzdělávání půdy a všemi věcmi, které slouží ku vedení života klidného a šťastného, každý podle svého stavu.« Vše to pochází od ústavy země a rozdělení země. Kdežto v jiných zemích shledáváme jen obyvatelstvo chudých a tu a tam několik velmožů, jest Anglie tak pokryta a naplněna majetníky pozemků a polí, »že i na sebe menším panství je nějaký zeman, rytíř nebo nějaký vlastník, jako jsou ti, jež jmenují se frankliny, jenž je obohacen velkým majetkem a také jiní svobodní držitelé a mnoho yeomanů schopných svými příjmy činiti porotu ve formě svrchu zmíněné. Neboť jest v této zemi více yeomanů, kteří mohou utratiti více než šest set tolarů ročně.« Tito tvoří podstatnou část země [1]). »Velice vynikají, praví jiný spisovatel v následujícím století, nad prosté rolníky a náden-

[2]) Srovn. Hallam, II, 482. To vše jde zpět až ku dobytí a dále. — V Domsday Booku byli někteří Sasové »úplně vyňati z nevolnictví«.

O této třídě jedná se uctivě v pojednání Glanvilově a Braetonově.

Co se týče nevolníků, ti se osvobodili záhy, v třináctém a čtrnáctém století, tím že buď utekli nebo stali se copy-holdery.

Válka obou Růží pozvedla také obce: před bitvami býval často dáván příkaz zabíjeti šlechtice a ušetřiti nešlechtice.

níky. Mají dobré domy, kde žijí dle libosti a pracují, aby se obohatili. Většinou jsou to statkáři, kteří vydržují sami více služebníků. Tato třída lidí to byla, která se stala kdysi tak strašnou Francouzům, a ačkoli se nenazývali ani pány ani milostpány, jako šlechtici a rytíři, ale prostě Jan a Tomáš, prokázali velké služby v našich válkách. Naši králové svedli s nimi osm bitev a drželi se v jich řadách, které tvořily pěchotu našich vojsk, kdežto králové Francouzští se drželi uprostřed své jízdy; vladař ukazoval takto na obou stranách, kde je hlavní síla.« Takoví lidé, praví Fortescue, mohou tvořiti pravou porotu a také hlasovati, vzdorovati, sdružovati se, prováděti veškeré úkony, jimiž se udržuje svobodná vláda; neboť jsou četni v každém kantonu; nejsou »zhovadilými« jako bojácní sedláci francouzští; »jest jim zachovati čest svou i čest vlastní rodiny,« jsou hojně opatřeni zbraněmi, vzpomínají si, že vyhráli bitvy ve Francii. Taková jest tato třída ještě neznámá, ale každým stoletím bohatší a mocnější, kterážto založena jsouc pokořenou francouzskou aristokracií a udržována uchovanou saskou povahou, za vedení malé šlechty normanské a pod ochranou velké šlechty normanské na konec zřídila a ustavila svobodomyslnou ústavu a národ hodný svobody.

## X.

Když jsou lidé, jako tito, nadáni povahou vážnou, opatřeni duchem rozhodným a mající návyk nezávislosti, zabývají se svým svědomím jako svými záležitostmi a sahají konečně na církev jako na stát. Je tomu již dlouho, co vyděračství římského dvora vyvolalo veřejné stížnosti [1]) a co vysoký klerus je nepopulární; ozývají se stížnosti, že největší beneficia vydávána jsou papežem cizincům, kteří nesídlí v zemi; že nějaký Ital, v Anglii neznámý, drží sám na padesát i šedesát beneficií v Anglii; že anglické peníze tekou proudy do Říma a že duchovní, jsouce již souzeni jenom duchovními, oddávají se svým nepravostem a zneužívají beztrestnosti. V prvních letech Jindřicha III. čítalo se na sto vražd spáchaných kněži ještě žijícími. Na počátku čtrnáctého století byl příjem církevní dvanáctkráte větší než příjem světský. Asi polovina půdy byla v rukou duchovních. Ku konci století prohlašují obce, že dávky placené církvi jsou pětkráte tak veliké jako dávky placené koruně, a několik let potom [2]) uváživše, že

[1]) *Pictorial history*, I, 802. R. 1245, 1246, 1376. — A. Thierry, III, 79.

[2]) 1404—1409. Obce prohlásily, že s těmi příjmy byl by král s to vydržovati 15 hrabat, 1500 rytířů, 6200 zemanů a 100 nemocnic; každý hrabě dostával ročně 300 marků, každý rytíř 100 marků a výnos čtyř lánů pole, každý zeman 40 marků a výnos dvou lánů pole. — *Pictorial history*, II, p. 142.

statky duchovenstva slouží mu jen k tomu, aby žilo v zahálce a luxu, činí návrh, aby se skonfiskovaly ve prospěch veřejnosti. Již pronikala myšlenka Reformace. Vzpomeňme si, že v balladách národní hrdina Robin Hood rozkazuje svým lidem ušetřiti yeomany, lidi pracující, i rytíře, jsou-li »dobrými hochy«, ale nikdy nedávati milost opatům a biskupům. Preláti tísní krutě lid svými poplatky, soudy a desátky, a náhle uprostřed příjemného žvatlání nebo jednotvárného blábolení normanských veršovců slyšíme zahřměti proti nim rozhorlený hlas Sasa, muže z lidu a utiskovaného.

Jest to vidění Pierse Plowmana (plow-pluh, tedy asi jako »Pluhař«) [1]), napsané prý klerikem nebo knězem světským z Cleobury-Mortimeru blíže Ludlow. Stopy francouzského vkusu jsou tam zajisté patrny; nemůže tomu býti jinak; lidé z nižších vrstev nemohou se nikdy úplně ubrániti, aby nenapodobili lidí z vrstev vyšších; ti nejprostomyslnější z národních básníků, Burns a Béranger, zachovávají příliš často akademický sloh. Podobně zde jest použito modní pomůcky, alegorie románu o Růži: vidíme vystupovati Dobrodiní, Korupci, Lakotu, Svatokupectví, Svědomí, a celý zástup mluvících abstrakcí. Ale přes tyto prázdné cizí přízraky jest těleso básně národní a životné. Starobylý jazyk objevuje se z části

[1]) Kol. r. 1362. Revidoval svou báseň r. 1376—7 a přetvořil ji posledně kol. r. 1391.

a starobylé metrum objevuje se úplně; není tu více rýmů, nýbrž barbarské aliterace; žádného šprýmovství, nýbrž drsná vážnost, neustálé invektivy, obraznost velkolepá a ponurá, těžkopádné latinské texty, dopadající jakoby z ruky protestanta. Usnul na výšinách Malvernských a tam měl podivuhodný sen. Snil »že byl na poušti, — nikdy nemohl zvěděti na kterém místě, — a jak se díval k východu, stranou k slunci, — uzřel věž na výšině, skvostně vystavenou, — hluboké údolí pod ní, — a v ní baštu, — s hlubokými příkopy černými, — a hroznými na pohled.« A pak mezi oběma velkou pláň plnou lidí »všeho druhu, chudých i bohatých, — pracujících a zmítajících se, jak tomu chce svět; — někteří u pluhů nepřáli si žádného odpočinku — orajíce a sejíce, a namáhali se krutě — vydělávajíce to co marnotratní přicházeli zničit a pohltit.« Truchlivý obraz světa, podobný strašným snům, které opakují se tak často u Albrechta Dürera a Luthera; první reformátoři jsou přesvědčeni, že země je vydána v šanc zlu, že ďábel má tu svou říši se svými zřízenci, že Antikrist, sedící na trůně římském, staví na odiv církevní nádheru, aby svedl duše a uvrhl je do pekelného ohně. Rovněž zde vchází Antikrist se vztýčenou korouhví do kláštera: zvony znějí; mniši v slavnostním průvodu mu jdou naproti, aby přijali svého pána a otce a blahopřáli mu. Se sedmi obry, sedmi hlavními Hříchy, obléhá Svědomí, a útok je veden Le-

ností, která vede s sebou vojsko více než tisíc prelátů. Neboť vládnou nepravosti, tím odpornější, že jsou na svatých místech a ke službě Ďáblu používají církve boží. »Náboženství jest nyní krásným jezdcem, potloukajícím se po ulicích, — pořadatelem zábav, — kupcem pozemků, — který pohání svého oře od hradu k hradu, — se smečkou v patách, jako velmož, „a dává se obsluhovati na kolenou od služebníků.[1]) Ale tato svatokrádežná okázalost má jen jistou dobu a Bůh vkládá ruku na lidi, aby je upozornil. Na rozkaz Svědomí posílá hle tu Příroda s výše zástup pohrom a nemocí, »zimnice a katary, — kašel a nemoci srdeční, křeče a bolení zubů, — hostec a osýpky, — prašivinu a svrab na hlavě, — zápaly a opuchliny — a palčivé otoky, — šílenství a nemoci mrzké, posly to Přírody.« Ozývá se křik: »Na pomoc! tuť přichází statečná Smrt, aby nás zničila všechny!« A přícházejí sněti, neštovice mory, pronikavé bolesti: Smrt přikvapí, »drtíc vše v prach, — krále i rytíře, císaře i papeže. — Mnohá roztomilá dáma a milenka rytířů, — omdlela a zemřela naříkajíc zubem Smrti. Tato hromadění běd podobají se oněm, jež Milton rozkládá ve svém vidění lidského života[2]), jsou to tragické obrazy a vzrušení,

[1]) Arcijáhen richmondský na pastýřské cestě r. 1216 přišel do převorství bridlingtonského s devadesáti sedmi koňmi, jedenadvaceti psy a třemi sokoly.

[2]) Poslední kniha. *The Lazar House.*

v kterých si budou libovati reformátoři; některá Knoxova řeč k záletným dámám Marie Stuartovny rve s podobnou brutálností ozdobu z lidské mrtvoly, aby ukázala její hanbu. Objevuje se již světový názor vlastní lidem Severu, zcela smutný a morální. Nežije se pohodlně v těchto zemích; musí se tam každou chvíli zápasiti proti zimě, proti dešti. Nelze tam žíti nedbale rozloženu pod krásným světlem, ve vlahém a jasném vzduchu, oči zaujaté ušlechtilými tvary a šťastnou veselostí krajiny. Musí se pracovati, aby se mohlo tam existovatí, býti pozorným, přesným, zavírati a opravovati svůj dům, brouzdati se odhodlaně blátem za svým pluhem, zapalovati svou lampu za bílého dne ve své boudě. Nesčíslně mnoho nepohodlí ukládá podnebí člověku a vyžaduje od něho odporu. Odtud melancholie a názor povinnosti. Člověk myslí přirozeně na život jako na zápas, častěji ještě na temnou smrt, která uzavírá onu vražednou nádheru a ukládá tolik chocholem ozdobených a hlučných kavalkád do temnosti a věčnosti rakve. Veškerý tento viditelný svět je marný; jedině pravdivou je ctnost člověka, statečná energie, s kterou ovládá sám sebe, a velkodušná energie, s kterou se dává do služby jiných. Na toto pozadí upírají se oči; pronikají světskou dekoraci a zanedbávají smyslný požitek, aby vnikly až tam. Tímto vnitrným hnutím idealní vzor je přesunut a vidíme vytryskovati nový zdroj činnosti, ideu spravedlnosti. Co v nich budí od-

boj proti církevní nádheře a nestoudnosti, není ani závist chudého plebeje ani hněv člověka vykořisťovaného, ani revoluční potřeba aplikovati abstraktní pravdu, nýbrž svědomí; chvějí se, že nedosáhnou své spásy zůstanou-li ve zkažené církvi; bojí se hrozeb božích a neodvažují se vstoupiti na lodi s pochybnými vůdci na velikou cestu. »Co jest spravedlnost, tázal se Luther sebe, a jak jí dosáhnu?« S týmž znepokojením vydává se na cestu Piers Plowman hledat Dobrodění a ptá se každého, aby mu řekl kde ho nalezne. »U nás« praví mu muži. »Nikoli, praví, poněvadž spravedlivý člověk hřeší sedmkráte za den, vy hřešíte, a tak není pravá spravedlnost u vás.«

Béře útočiště, jako Luther, »ke studiu Písma«; duchovní mluví dobře o Bohu u tabule a také o Trojici, »citujíce svatého Bernarda, se silou krásných argumentů okázalých, když menestrelové byli dokončili svou hudbu; ale mezi tím časem mohou chudí plakati u dveří a chvěti se zimou, aniž jim kdo uleví.« Křičí se naopak na ně jako na psy a vyhánějí se. »Všichni tito velcí páni mají Boha v ústech, chudí pak mají ho v srdci,« [1]) a srdce jest to, vnitřní víra, živá ctnost, která tvoří pravé náboženství. To počali těžkopádní Sasové objevovati; germanské svědomí se probudilo a také zdravý smysl anglický, osobní

[1]) Tato báseň byla tištěna později, r. 1550. Byla tři vydání v jednom roce, tak byla patrně protestantskou.

energie, odhodlanost souditi a rozhodovati sám, sebou a pro sebe.

»Kristus je naší hlavou, nemáme jiné hlavy,« praví anonymní báseň z téhož období, která domáhá se s jinými nezávislosti pro křesťanská svědomí.[1]) »My také jsme jeho údy. — On nám řekl ovšem, abychom ho nazývali svým otcem. — Zakázal nám ono jméno pána; — všichni páni jsou falešní a zlí.« Žádný prostředník mezi člověkem a Bohem; nechť doktoři sebe více si přisvojují autoritu pro svá slova, jest jedna zaručenější, totiž autorita boží. Slyšíme od čtrnáctého století toto veliké slovo; opustilo učené školy, mrtvé jazyky, zaprášené přehrady, kde klerikové ho nechávali spáti, přikryté hromadou vykladatelů sv. Otců. Objevil se Wycleff a přeložil ho jako Luther a v témž duchu jako Luther. »Všichni křesťané, muži i ženy,[2]) staří i mladí, praví ve své předmluvě, mají úsilně studovati Nový Zákon, neboť on má úplnou autoritu a jest otevřen porozumění prostých lidí v těch bodech, které jsou nejdůležitější ku spáse.« Jest nutno, aby náboženství bylo světským, aby vyšlo z rukou duchovenstva, které si ho pro sebe osvojuje; každý má poslouchati a čísti slovo boží sám sebou; bude tak jist, že nebude cestou porušeno; procítí ho lépe; co více, bude mu lépe rozuměti; »neboť všecka

[1]) Viz Piers Plowman's crede, The Plowman's tale, atd.
[2]) Wycleffova Bible, vyd. Forshall a Madden, předmluva, oxfordské vydání.

místa svatého Písma, jasná jako temná, učí mírnosti a křesťanské lásce. Proto ten, kdo vede si mírně a s křesťanskou láskou, má tu pravou inteligenci a veškeru dokonalost svatého Písma . . . Tak jako žádný člověk prostého ducha neleká se studovati text svatého Písma . . . A jako žádný duchovní se nechlubí, že má pravé porozumění Písmu, neboť pravé porozumění Písmu bez křesťanské lásky způsobuje jen, že člověk je hlouběji zatracen . . . A pýcha a žádostivost duchovních jsou příčiny jejich zaslepení a jejich kacířství, a zbavují je pravého porozumění Písmu.« [1]) To jsou hrozná slova, která počínají kolovati po krámcích a školách; tato přeložená bible se čte, vykládá; posuzuje se podle ní přítomná církev. Jaké úsudky učinily si tyto vážné a nové mysli, s jakou čilostí vrhly se až na pravé náboženství svého plemene, to můžeme viděti na jich petici ku parlamentu: [2]) Sto třicet let před Lutherem pravili, že papež není ustanoven Kristem, že pouti a kultus obrazů jsou blízky modloslužebnictví, že zevnější obřady jsou bezvýznamné, že kněží nemají míti světské statky, že nauka o transsubstanciaci činí lid modloslužebným, že kněží nemají moc dávati rozhřešení. Na důkaz všeho toho přinášeli texty z Písma. Představte si tyto řádné mysli, tyto prosté a silné duše, které počínají čísti na večer ve svém krámě, pod špatnou svíčkou;

[1]) Předmluva Wycleffova, p. 2. [2]) 1395.

neboť jsou to lidé z krámu, krejčí, kožešníci, pekaři, kteří po boku několika lidí vzdělaných dávají se do čtení, mnohem více do věření, a nechávají se spalovati. [1]) Jaké to podívání v patnáctém století a jak slibné! Zdá se, že se svobodou jednání objeví se svoboda duševní, že lid bude mysliti, mluviti, že pod oficielní literaturou, napodobenou dle Francie, objeví se nová literatura, a že Anglie, pravá Anglie, napolo němá od dobytí, nalezne konečně svůj hlas.

Nenalezla ho. Král a pairové přidružují se k církvi, zřizují hrozné statuty, ničí knihy, spalují živé kacíře, mnohdy rafinovaně, jednoho v sudě, jiného zavěšeného v půl těla na železném řetěze; světský majetek duchovenstva byl napaden a s ním celá anglická konstituce, a celou svojí vahou zdrtilo velké hořejší zřízení bořitele dolejší. Nepozorovaně, potichu, mezitím co ve válkách obou Růží velcí se vraždí, pracují lidové vrstvy a žijí dále, vymaňují se z oficielní církve, uhajují si své svobody, zvětšují své bohatství, [2]) ale aniž šly dále přes to. Jako nesmírná a dlouhá skála, která tvoří dno půdy a přeci vystupuje

---

[1]) 1401. William Sawtre, první lollardista za živa spálený.

[2]) Commines, kn. V. Kapit. 19. a 20.:

»Nuže dle mého náhledu, mezi všemi vladařstvími na světě, o nichž mám známost; kde záležitosti veřejné jsou nejlépe projednávány a vládne co nejméně násilnosti proti lidu a kde nejsou žádné stavby bořeny a ničeny k vůli válce, jest Anglie, a ať padne osud a neštěstí na ty, kdo

k hladině jen v dalekých mezerách, ukazují se sotva. Žádné velké dílo básnické ani náboženské je neprojevuje. Oni zpívali, ale jejich balady neznámé, pak přeměněné, docházejí k nám až v pozdním upravení. Modlili se, ale mimo jednu nebo dvě prostřední básně, jejich neúplná a potlačovaná nauka nepronikla. Je dobře viděti podle zpěvu, akcentu a obratů jejich balad,[1]) že jsou schopni nejkrásnější invence poetické; ale jejich poesie zůstává v rukou yeomenů a harfeníků. Je dobře cítiti z časnosti a energie jich náboženských reklamací, že jsou schopni nejvášnivější a nejpřísnější víry, ale jejich víra zůstává ukryta do zakrámí několika neznámých sektářů. Ni jejich víra ni poesie nemohla dosáhnouti svého dovršení nebo výsledku. Renaissance a reformace, kteréž jsou dvěmi národními výbuchy, jsou ještě vzdáleny, a literatura té doby uchová až do konce, jako vysoká společnost anglická, skoro čistou stopu svého francouzského původu a svých cizích vzorů.

---

dělají válku... Tuto milost má království anglické přede všemi jinými královstvími, že lid ani zem se nijak nehubí, že nespalují ani neboři budovy, a nechť stihne osud válečníky, obzvláště urozené.«

[3]) Viz ballady na *Chevy Chace*, *The Nut Brown maid*, atd. Mnohé z nich jsou podivu hodná malá dramata.

# KAPITOLA III.

## Nový jazyk.

I. Chaucer. — Jeho vychování. — Jeho život politický a světský. — V čem posloužil jeho talentu. — Jest malířem druhé feudální společnosti.

II. Jak středověk se zvrhl. — Zmenšení opravdovosti v mravech, ve spisech a uměleckých dílech. — Potřeba podráždění. — Podobná situace stavitelství a literatury.

III. Čím patří Chaucer středověku. — Básně romantické a dekorativní. — *Román o Růži.* — *Troilus a Cressida.* — *Povídky Canterburské.* — Pořadí popisů a událostí. — *Dům Pověsti.* — Fantastická vidění a sny. — Básně lásky. — *Troilus a Cressida.* — Přehnaný rozvoj lásky v středověku. — Proč se dal duch touto cestou. — Mystická láska. — *Květ a list.* — Smyslná láska. — *Troilus a Cressida.*

IV. V čem je Chaucer Francouzem. — Básně satyrické a nevázané. — *Povídky canterburské.* — Měšťanstvo v Bathu a sňatek. — Žebravý mnich a náboženství. — Šprýmařství, necudnost a hrubost ve středověku.

V. Čím je Chaucer Angličanem a originálním. — Pojetí povahy a individua. — Van Eyck a Chaucer jsou vrstevníky. — Předmluva k *Povídkám canterburským.* — Podobizna svobodníka (franklina), mnicha, mlynáře, měšťanky, rytíře, zemana, abatyše, dobrého faráře. — Spojení událostí a povah. — Pojetí celku. — Důležitost tohoto pojetí. — Chaucer předchůdcem renaissance. — Zastavuje se na cestě. — Jeho zdlouhavost a dětinství. — Příčiny této nedostatečnosti. — Jeho scholastická prosa a názory. — Jak je ve svém století osamocen.

VI. Spojení filosofie a poesie. — Jak všeobecné ideje zhynuly pod scholastickou poesií. — Proč hyne poesie. — Srovnání civilisace a úpadku ve středověku a ve Španělsku. — Vyhasnutí anglické literatury. — Překladatelé. — Rýmovači kronik. — Didaktičtí básníci. — Redaktoři moralit. — Gower. — Occlève. — Lydgate. — Analogie vkusu v krojích, v stavbách a v literatuře. — Smutná myšlenka náhody a bídy lidské. — Hawes. — Barcklay. — Skelton. — Zárodky reformace a renaissance.

## I.

Zatím uprostřed tolika neplodných pokusů, za dlouhé malátnosti normanské literatury, která se spokojovala opisováním, a literatury saské, která nemohla vypučeti, vytvořil se definitivní jazyk a bylo místo pro velikého spisovatele. Objevil se vynikající spisovatel, Jeffrey Chaucer, vynálezce ačkoli žák, původní ačkoli překladatel, a který svým duchem, svým vychováním a životem byl s to znáti a líčiti celý svět, ale obzvláště uspokojiti rytířský svět a nádherné dvory, které se skvěly na vrcholcích.[1]) Patřil k světu tomu, ačkoliv byl učený a vyznal se ve všech odvětvích scholastiky, a tak se ho účastnil, že jeho život byl od jednoho konce ke druhému životem muže velké společnosti a muže činu. Vidíme ho postupně u vojska krále Eduarda, jako šlechtice královského, jako manžela královniny dámy, opatřeného pensí a místy, jako poslance v parlamentu, jako zakladatele rodiny, která získala

[1]) Narozen kol. r. 1340, zemřel r. 1400.

jmění. Při tom účastnil se porad královských, byl švakrem vévody lancasterského, vícekráte ho bylo použito k veřejným poselstvím nebo tajným posláním do Florencie, Janova, Milánu, do Flander, do Francie jako zprostředkovatele ve příčině sňatku prince Waleského, na výši i v ponížení života politického, v nemilosti; pak zase na milost přijatého: zkušenost veřejných záležitostí, cest, války a dvora, toť zcela jiné vychování než knižní. Považte, že je na dvoře Eduarda III., tom nejnádhernějším v Evropě, uprostřed turnajů, vjezdů, okázalostí, že bral účast na nádherách francouzských a milánských, že rozmlouval s Petrarkou, snad s Boccacciem a Froissartem, že byl hercem i divákem nejtragičtějších a nejkrásnějších divadel. Mnoho-li obřadů a kavalkád v těchto několika slovech! jaké pořadí zbrojů, vyšňořených koní, ozdobených dam! jaké stavení na odiv mravů galantních a velkopanských! jaký svět různotvárný a skvělý, schopný naplniti ducha a oči básníka! Jako Froissart a lépe než Froissart mohl líčiti zámky šlechticů, jejich hovory, lásky i něco jiného, a zalíbiti se jim jich podobiznou.

## II.

Dvě ideje pozvedly středověk z neforemného barbarství: jedna náboženská, která vztýčila obrovské kathedrály a vyrvala obyvatelstvo od půdy, aby ho hnala do Svaté země; druhá

světská, která vystavěla feudální pevnosti a postavila srdnatého muže vztýčeného a ozbrojeného na jeho území; jedna, která zplodila dobrodružného hrdinu, druhá, která zplodila mystického mnicha: jedna, která je vírou v Boha, druhá, která je vírou v sebe. Přehnány jsouce, zvrhly se obě tím, že byly uchváceny svou vlastní silou: jedna roznítila nezávislost až k odboji, druhá zavedla zbožnost až k enthusiasmu; první učinila člověka neschopným života civilisovaného, druhá odnímala člověka životu přirozenému; jedna zařizujíc nepořádek, rozrušovala společnost; druhá povyšujíc na trůn nerozum, kazila inteligenci. Bylo třeba potlačiti rytířství, které končilo loupežnictvím a na uzdě držeti zbožnost, která vedla k otroctví. Bouřlivá feudálnost se vysílila jako utiskující theokracie, a obě velké hlavní vášně, zbavené své mízy a odříznuté od svého kmene, chábly až ponechaly jednotvárnost návyku a zálibu společnosti pučeti na jejich místě a kvésti pod jejich jménem.

Ponenáhlu zmenšuje se opravdovost ve spisech jako v mravech, v uměleckých dílech jako ve spisech. Stavitelství, místo aby bylo služebníkem víry, stává se otrokem fantasie. Přehání se, hledí si ozdob, zapomíná celek k vůli podrobnostem, žene své kostelní věže do nesmírných výší, obtáčí své kostely baldachýny, cimbuřími, trojlisty v lomenicích, otevřenými galeriemi. »Jeho jedinou snahou je stále stoupati, odíti posvátnou budovu oslňu-

jící výzdobou, která ji činí podobnou nevěstě.«[1]) Jakou emoci lze pociťovati vůči této podivuhodné krajce, leč příjemný údiv? a co se stává z křesťanského citu vůči těmto operním dekoracím? Podobně baví se literatura. V osmnáctém století, druhém to věku absolutní monarchie, lze viděti na jedné straně věncovím okrášlené pompony a kupole, na druhé straně pak hezké verše společenské, voňavkou napuštěné a čtverácké romány nahražovati přísné linie a ušlechtilé spisy. Podobně ve čtrnáctém století, druhém to věku feudálního světa, vidíme na jedné straně kamenné vypuklé ozdoby a svižné vykvétání vzdušných forem, na druhé straně rafinované verše a zajímavé povídky nahražovati starou velkolepou architekturu a starou prostou epopeji. Není to více nadbytek pravého citu, který je způsobuje, je to *potřeba rozčilení*. Pohleďte na Chaucera, jaké jsou jeho předměty a jak si je volí. Jde je hledat všude, do Italie, do Francie, do lidových legend, do starých klasiků. Jeho čtenáři potřebují rozmanitosti a jeho úkolem je »poskytovati jim pěkné povídání«: jest to úkolem básníka té doby.[2]) Velmoži dokončili u tabule svůj oběd, menestrelové přicházejí zpívat, jas pochodní padá na samet a hermelin, na fantastické postavy, strakatiny a pracná vyšívání dlouhých rob; v tento okamžik přichází

[1]) Renan, *Středověké umění.* [2]) Viz Froissart, jeho život u hraběte de Foix a u krále Richarda II.

básník, nabízí svůj rukopis »bohatě kolorovaný, vázaný fialovo-karmazinově, okrášlený sponkami, stříbrnými vypuklinami, zlatými růžicemi;« táží se ho o čem pojednává a on odpovídá »o lásce«.

III.

To jest skutečně předmět nejpříjemnější a nejzpůsobilejší k tomu, aby se při něm libě trávily večerní hodiny, mezi číší kořenného vína a voňavkami, které hoří v pokoji. Chaucer překládá nejprve velký sklad galanterie, román o Růži. Není hezčí kratochvíle: jedná se o růži, kterou milovník chce utrhnouti, uhádneme brzy jakou; líčení měsíce května, loubí, ozdobené země, zelenajících se zase plotů hemží se tam a květnatí. Pak přicházejí podobizny smavých dam, Bohatství, Upřímnost, Veselost a jako protiva podobizny osobností smutných, Nebezpečí, Práce, vesměs obšírně a podrobně provedené, s podrobnostmi rysů, rouch, gest; procházíme se tam jako podél čalounů, uprostřed krajinek, tanců, zámků, mezi skupinami allegorií, vesměs v živých, zářivých barvách, vesměs na odiv stavených, proti sobě kladených, bez ustání obnovovaných a pozměňovaných pro radost očí. Neboť dostavilo se zlo, neznámé dobám opravdovým, nuda; jest naprosto třeba nového a skvělého, a zas nového a skvělého k jejímu potírání, a Chaucer, jako Boccaccio a Froissart, věnuje se

tomu z celého srdce. Vypůjčuje si od Boccaccía jeho historku o Arcitovi a Palemonovi, jeho historii a Troilovi a Cressidě a upravuje je. Jak dva mladí thebští rytíři Arcit a Palemon zamilují se spolu do krásné Emilie, a jak Arcit, vítěz z turnají, padá a umírá, za svého pádu odkázav Emilii svému soku; jak krásný rytíř trojský Troilus získá si přízně Cressidiny a jak Cressida ho opustí k vůli Diomedovi, to jsou též romány veršem a romány lásky. Jsou poněkud dlouhé; všecky spisy té doby, francouzské nebo napodobené z francíny, vycházejí z myslí příliš snadno přístupných; ale jak plynou! Křivolaký potok, který teče bez vln po hladkém písku a svítí na slunci v mezerách, může jedině podati obraz toho. Osoby mluví příliš mnoho, ale mluví tak dobře! I když se hádají, je radost je poslouchati, tak splývá hněv a urážky do šťastné povídavosti neustálé konversace. Připomeňte si Froissarta a jak vraždění, zabíjení, mory, Jakubovo prolévání krve, veškeré hromadění lidských běd mizí u něho v krásné náladě stejnoměrné, tak že postavy zuřivé a šklebivé zdají se již jen ozdobou a vyšíváním vybraným proto aby dalo vyniknouti pásmu odstíněných a kolorovaných hedvábí, která tvoří pásmo jeho vypravování.

Ale obzvláště popisy vnášejí tam hojně svá zlacení. Chaucer provádí vás mezi zbrojemi, paláci, chrámy, a zastavuje se před každým krásným kusem: zde »oratoř a kaple Venušina,« »a postava Venuše samotné; slavná na

pohled — nahá a plovoucí na širém moři — od pupku až dolů celá pokrytá — zelenými vlnami tak zářícími jako sklo, — mající v pravé ruce citeru — a na hlavě půvabné na pohled — guirlandu z čerstvých růží libě vonících — kdežto nad její hlavou poletují holubi;« — »tam chrámec Martův, v lese — kde nebydlí ani člověk ani zvíře — se starými stromy sukovitými, vrásčitými, planými, — s větvemi špičatými a ošklivými na pohled, — jimiž probíhalo šumění a chvění, — jakoby bouře chtěla zlomiti každou větev. — Pak samotný chrámec pod srázem — celý vystavený z hlazené ocele a jehož vchod — byl dlouhý, úzký, hrozný na pohled,« — kdežto z venčí »přicházel van tak zuřivý — že pozvedal všecky brány.« Žádného světla, mimo světlo severní; každý pilíř z lesklého železa a tlustý jako sud; brána z nezničitelného démantu a zahražená solidním železem ve všech směrech: všude na zdích vyobrazení vraždění a ve svatyni »socha Martova na vozíku, ve zbrani, s výrazem zuřivým a pochmurným, s vlkem stojícím před ním u jeho nohou, který oči maje zrudlé, požíral maso lidské.« Nejsou-liž toto protivy dobře vytvořené, aby vzbudily pozornost? Shledáte u Chaucera řady podobných líčení. Pohleďte na pořadí bojovníků, kteří přicházejí lámat oštěpy do hražení pro Arcita a Palemona[1]): jedni se štítem, druzí

[1]) *Knight's tale*, p. 21—20.

s pavézou, jiní s brněním a ocelovou suknicí, každý ozbrojený dle své libosti, meči, sekerami, mlaty, dle vrtošné mody válečnické fantasie. V čele »Indský král na ryzáku s ocelovou šabrakou a pokrytém látkou vyšívanou zlatem; jeho roucho poseté velkými bílými a kulatými perlami; jeho plášť posázený červenými rubíny jiskřícími se jako oheň, jeho vlasy kučeravé a plavé svítící na slunci, jeho oči jako oči lva, jeho hlas jako hřmící polnice, čerstvou vavřínovou guirlandu na hlavě, a na pěsti ochočeného orla, bílého jako lilie.« Pak s druhé strany Lykurgus, král thrácký »s velkými údy, se svaly tvrdými a silnými, s širokými rameny, s temným vousem a mužnou tváří, s dlouhým havraním vlasem padajícím mu na záda, sám stojící na zlatém voze taženém čtyřmi bílými býky, za ním dvacet chrtů velkých jako malí bůvoli a opatřených pásy z tepaného zlata, kolem sto pánů dobře vyzbrojených a statečných«. Erbový herold nepopsal by to lépe a obšírněji. Šlechtici a dámy té doby shledávaly se zde se svými maškarádami a turnaji.

Jest něco příjemnějšího než krásná povídka, totiž souhrn krásných povídek, obzvláště když povídky mají veškeré barvy. Froissart je skládá pod jménem Kronik, Boccaccio ještě lépe; po něm pak pánové *Sta nových novel*, a později ještě Markéta navarská. Co jest přirozenější mezi lidmi, kteří se shromažďují, hovoří a chějí baviti? Mravy doby je vnukají; neboť zvyky a

záliby společnosti počaly, a takto pojatá fikce nedělá nic jiného než že přenáší do kněh konversace, které se vyměňují v sálech a na cestách. Chaucer popisuje zástup poutníků, lidí všech stavů, kteří jdou do Canterbury, rytíře, muže zákona, oxfordského klerika, lékaře, mlynáře, abatyši, mnicha, kteří se smluví, že každý bude vypravovati nějakou povídku. »Neboť nebylo by bývalo příjemno ani osvěžující jeti němí jako kameny.« Vypravují tedy, a na tuto lehkou a ohebnou niť všecky falešné nebo pravé klenoty feudální obraznosti přicházejí jeden vedle druhého skládat svou strakatinu a vytvářet nákrčník: střídá se tu ušlechtilé rytířské vypravování, zázrak dítěte zavražděného židy, zkoušky trpělivé Griseldy, Canace a úžasné vynálezy orientalní fantasie, kluzké fabliaux o manželství a mniších, alegorické nebo morální povídky, bajka o *Kohoutu a Slepici*, vypočítávání velkých nešťastníků: Lucifera, Adama, Samsona, Nabuchodonosora, Zenobia, Kroesa, Ugolina, Petra Španělského. Přestávám na tom, neboť je třeba krátiti. Chaucer je jako klenotník, mající plné ruce; perly a drobné skleněné zboží, jiskřivé diamanty, sprosté acháty, temné gagáty, růže rubínů, vše co dějiny a obraznost mohly nasbírati a vybrousiti od tří set let v orientě, ve Francii, v zemi Galské, v Provenci, v Italii, vše co se dokotálelo až k němu, omíláno, otloukáno nebo vyhlazeno proudem století a velkou míchaninou lidské paměti, to vše má

při ruce, disponuje tím, skládá z toho dlouhou ozdobu odstíněnou, s dvaceti závěsky, s tisíci fasetami, a která svou skvělostí, svými rozmanitostmi, svými kontrasty může přivábiti a uspokojiti oči nejvíce dychtící po zábavě a novotě

## IV.

On vykoná více. Všeobecný rozlet nemírné zvědavosti vyžaduje rafinovanější požitky; jen sen a obraznost může ji uspokojiti, nikoli hluboká a zamyšlená fantasie jakou nalezneme u Shakespeara, nikoli vášnivý a rozjímavý sen jako se nalézal u Danteho, ale sen a obraznost očí, uší, všech zevnějších smyslů, které v básnictví jako ve stavitelství dožadují se zvláštností, divů, vyzvání to k boji učiněná a vyhraná proti rozumnosti a pravděpodobnosti a která se nasycují pouze hromaděním a oslněním. Pohlédnete-li na kathedrálu z té doby, pocítíte sami jisté hnutí bázně. Hmotnost schází; zdi jsou vybrané, aby učinily místo oknům, propracované vyklenutí portálů, úžasné vypětí tenoučkých sloupků, něžné záhyby obloučků, vše hrozí; podpora je ubrána, aby učinila místo ornamentu. Bez zevnějšího sesílení stěn opornými pilíři a bez umělé pomoci železných skob byla by se budova střítila hned prvního dne: tak jak jest chátrá sama od sebe; a nutno udržovati na místě kolonie zedníků, aby bojovali neustále proti neustálému hrou-

cení se. Ale oči zapomínají se sledujíce vlnění a stáčení se její nekonečné filigránosti; planoucí růžice portálu a malovaná okna vrhají pestré světlo na vyřezávané lavice kůru, na zlatnickou výzdobu oltáře, na průvody damaskovaných a zářících násad, na hemžení se nad sebe nastavených sošek; a v tomto fialovém svitu, pod tímto mihotavým purpurem, mezi těmito zlatými šípy, které prorážejí stín, podobá se celá budova ohonu mystického páva. Podobně většina básní té doby postrádá podkladu: nejvýše že nějaká všední moralita jim slouží za podpěru; celkem myslil básník jen na to, aby před námi okázale rozložil skvělost barev a směsici forem. Jsou to *sny a vidění*; je jich pět nebo šest u Chaucera, a naleznete jich na celé vaší cestě až po renaissanci. Ale jeho výklad je skvělý. Chaucer jest přenešen ve snu do skleněného chrámce,[1]) kde na zdích jsou představeny ve zlatě veškeré legendy Ovidovy a Vergilovy, nekonečná řada osob a šatů, podobná té, která na oknech chrámů zaujímá tehdy oči věřících. Náhle velký zlatý orel, který vznáší se blízko slunce a svítí jako karbunkul, snese se prudkostí blesku a unese ho ve svých spárech až nade hvězdy, aby ho pak složil před palácem Famy, palácem to skvělým, vystaveným z berylu s okny zářícími a trčícími vížkami a postaveným na vrcholku vysokého, skoro nedostupného ska-

[1]) *The House of Fame.*

liska ledového. Celá jižní strana byla pokryta vyrytými jmény slavných mužů, ale slunce je stále rozpouštělo. Na severní straně jména lépe chráněná zůstávala netknuta. Na vrcholku vížek objevovali se menestrelové a jongleurové s Orfeem, Arionem a slavnými harfeníky, pak za nimi množství hudebníků s rohy, flétnami, dudami, šalměji, kteřížto zvuky svých nástrojů plnili vzduch; pak všichni kouzelníci, čaroději a proroci. Vstoupí a ve vysokém sále vykládaném zlatem, posetém perlami, na karbunkulovém trůnu vidí seděti ženu, »velkou a urozenou královnu«, mezi nesčíslným množstvím heroldů, jichž vyšívané převěsy nesou erby nejslavnějších rytířů světa, při zvuku nástrojů nebeské melodie, již vyluzuje Callione a její sestry. Od jejího trůnu až po vchod se táhne řada pilířů, kde stojí velcí historikové a básníci, Josef na pilíři olověném a železném, Statius na pilíři železném, krví potřísněném; Ovid, »Venušin písař«, na pilíři měděném; pak na pilíři vyšším než ostatní Homer a též Titus-Livius, Dares Frygický, Quido Colonna, Geoffroy de Monmouth a jiní historikové války trojské. Má se dokončiti popis této fantasmagorie, kde zmatená učenost přichází zkazit malebnou invenci, kde časté laškování svědčí o tom, že vise jest pouze úmyslnou zábavou? Básník a jeho čtenář představovali si po půl hodiny vyzdobené sály, hlučící zástupy; tenký pramének důvtipného zdravého smyslu protékal pod průsvitnou a zlacenou parou, kterou

se jim zlíbilo sledovati; to postačí, oni se pobavili svými prchavými ilusemi a nepřejí si ničeho více.

## V.

Za těmito nevázanostmi ducha, uprostřed těchto rafinovaných nároků a tohoto nenasytného vzrušení obraznosti a smyslů byla vášeň, láska, která spojujíc je všecky, vyvinula se do krajnosti a jevila v krátkém souhrnu chorobný půvab, zásadní a osudné přehánění, které tvoří rysy vlastní tomuto věku a které španělská civilisace reprodukovalo později zkvétajíc a hynouc. Ode dávna stanovily její theorii Soudy lásky v Provenci. »Každá osoba, která miluje, pravily, zbledne při pohledu na tu kterou miluje. — Každé jednání milencovo končí myšlením na to co miluje. Láska nemůže lásce ničeho odepříti.«[1]) Toto vyhledávání přehnaného pocitu končilo v extase a unešení Quidona Cavalcantiho a Danteho, a v Languedocu bylo viděti zřizovati se společnost nadšenců, kajícníků lásky, kteří, aby dokázali prudkost své vášně, oblačeli se v létě v kožešiny a těžké látky, v zimě v lehký gáz, a procházeli se takto po venkově, takže mnozí z nich z toho onemocněli a zemřeli. V Anglii Chaucer a kolem něho i po něm

[1]) André le chapelain, r. 1170.

jeho napodobitelé vysvětlují ve svých verších[1]) umění milovati, deset příkazů, dvacet ustanovení lásky; básník chválí svou dámu, »její rozkošnou sedmikrásku, její růměnnou růži,« a líčí lásku v balladách, viděních, alegoriích, didaktických básních, na sterý způsob. Jest to zde láska rytířská, exaltovaná, jak ji pojímal středověk, ale obzvláště něžná, Troilus miluje Cressidu jako trubadur, nyl by a zemřel by na konec v tichosti. Nechce projeviti jméno té kterou miluje; je třeba aby Pandarus mu je vynutil, převzal na se veškerou smělost, vynalézal veškeré lsti. Troilus, tak statečný a silný v bitvě, nedovede před Cressidou než plakati, žádati za odpuštění a omdlévati. Cressida jeví se své strany veškeru delikátnost. Když jí Pandarus přinese poprvé dopis od Troila, ona zprvu se zpěčuje, stydí se ho otevříti; otevírá ho jen proto, že se jí praví, že ubohý rytíř má zemříti. Při prvních slovech hned »začervená se více než růže,« a třeba byl dopis sebe uctivější nechce odpověděti. Ustoupí konečně jen naléhání svého strýce a odpovídá Troilovi, že bude k němu chovati sesterskou lásku Co Troila se týče, ten se celý chvěje; zbledne an vidí vraceti se posla; pochybuje o svém štěstí a netroufá si věřiti ujišťování, jehož se mu dostává. »Zcela jako

[1]) *The craft of love; the ten commandments of love; ballades; the court of love, the assemble of ladies,* a *krásná paní bez slitování.* — Tyto básně nejsou od Chaucera. (Viz na konci sešitu bibliograf. poznámky.)

květiny, chladem nočním — zavřené, kloní se dolů na svých stvolech. — Ale skvoucí slunce je vzpřimuje a ony se otvírají po řadách pod jeho bílým chodem.« Tak jeho srdce rozplývá se rázem radostí. Ponenáhlu, po tisícerých útrapách a přičiněním Pandarovým, dostává se mu vyznání, a jaký rozkošný půvab v tomto vyznání!

A jako mladý slavík udivený,
jenž zarazí se zprvu, když počal svou píseň,
jak zaslechl hlas pastýřův,
neb kohosi, kdo v houští hýbe se;
tak také Cressida, když její bázeň ustala,
své srdce otvírá a myšlenku svou sdílí mu. [1])

On pak, jakmile spatří v dáli naději:

Hlas změněný, ze strachu čirého,
a tento hlas se chvěje, jak celá jeho osoba,
je zcela pokorný, a pleť tu červená,
tu bledá, před Cressidou, paní jeho milenou,
zrak sklopený, vzhled pokorný a oddaný.
O! první slovo, jež mu ze rtů uniklo
to bylo dvakrát: Milost, milost, o mé drahé srdce! [2])

Tato horoucí láska propuká ve vášnivé akcenty, ve vzněty štěstí. Nejen že není považována za chybu, jest i pramenem vší ctnosti. Troilus se jí stává statečnějším, počestnějším; jeho řeči se vztahují nyní na »lásku a ctnost, on pohrdá vší sprostotou,« ctí ty kdož mají zásluhu, ulevuje těm, kdož jsou v nesnázi. A unešená Cressida opakuje si celý den v ra-

[1]) Kniha III. [2]) Kniha III.

dostném vytržení tuto píseň, která je jakoby tlukotem slavičím:

Aj, komu děkovat mám ne-li tobě, bože lásky,
za vše to štěstí, v něž se hroužit počínám?
A díky tobě, Pane můj, že miluji;
neb tím můj život právě správným jest,
bych vyhnula se nepravosti vší a hříchu,
mne přivádí tak dobře ku cnosti,
že den ze dne se moje vůle lepší.
A ten kdo dí, že milovat je hřích,
je závistivým, zcela nováčkem,
neb z necitnosti neschopen je milovat.
Však já z celého srdce, ze vší moci své,
to řekla jsem, že milovati až do konce chci
mé drahé srdce, mého věrného vždy rytíře,
na němž tak mocně moje srdce lpí,
jak na mně on, že na vždycky to potrvá! [1])

Ale neštěstí přikvapilo Její otec Kalchs ji žádá zpět a Trojané se rozhodnou, že bude vrácena výměnou za zajatce. Při této zprávě omdlí a Troilus se chce zabiti. Láska zdá se v tom čase nekonečnou; ona hraje si se smrtí, poněvadž tvoří celý život; mimo život povýšený a rozkošný, který plodí, zdá se že není ničeho více.

Však bůh to chtěl, že z mdloby své se probrala
a vzdychat počala a volat: »Troile!«
On odpověděl: »Cressido, má paní,
ty žiješ ještě?« A meč vypadl mu z ruky.
»Mé srdce ano, děla, Kupidovi budiž dík«;
a na to trudně zavzdychla.
On jal se povzbuzovat ji jak mohl,
vzal v náruč ji a často políbil.

[1]) Kniha II.

A proto duše její, která ve vzduchu již třepotala se,
do smutných ňader jejích zas se vrátila.
Však konečně když její oči pohlédly
na stranu, spatřila tam meč,
jenž obnažený byl; i ze strachu se jala plakati
a ptala se ho proč ho vytasil.
Tu pověděl jí Troilus toho příčinu,
a jak svým mečem byl by zabil se.
I jala proto Cressida naň hleděti
a v náruč svou ho těsně svírati,
a děla: Pro milosrdenství boží! běda! jaký čin!
Ach jak jsme byli blízko smrti oba dva![1])

Rozloučí se konečně, s jakými přísahami a slzami! A Troilus, sám ve své komnatě, opakuje si: Kde je moje drahá a milovaná paní? — Kde jsou její bílá prsa? kde jsou? kde? — Kde jsou její ramena a zářné oči, které včera v tuto chvíli byly se mnou?« Jde na místo, kde ji viděl poprvé, pak na jiné, kde ji slyšel zpívati; »není hodiny za dne či za noci, kde na ni nemyslí.« Nikdo od té doby nenalezl slov opravdovějších a něžnějších; to jsou rozkošné »poetické větévky«, které vypučely uprostřed hrubé nevědomosti a okázalých parád; lidský duch za středověku vykvétal v tu stranu, kde postřehoval svítání dne.

Ale vypravování nestačí této době ku vyjádření štěstí a snu; básník musí jíti[2]) »do niv, jež se odívají novou zelení, kde počínají pučeti kvítka, kde dobré a zdravé deště obnovují vše, co je staré a mrtvé;« kde »pečlivý skřivánek, posel dne, zdraví ve svých písních

[1]) Kniha IV. [2]) *The Flour and the Leaf*; anonymní.

šedé ráno, kde slunce v křovinách vysouší stříbrné kapky zavěšené na listí.« On se musí zapomínati v neurčitých blaženostech venkova a jako Dante ztráceti se v ideálním světle alegorie. Aby sny lásky zůstaly pravdivými, nesmějí na se bráti příliš viditelný tvar ani vtělovati se do historky příliš souvislé; mají potřebu vznášeti se v mlhavé dáli; duše, v níž šumí, nemůže mysliti na zákony života; obývá jiný svět; zapomíná se v rozkošném vzrušení, které ji znepokojuje a vidí své milené vise pozvedati se, směšovati, vraceti a mizeti, jako je viděti v létě na svahu pahorku poletovati včely v světelné mlze a vířiti kolem květin.

Jednoho jitra, praví jedna paní, při prvním svítání, vstoupila jsem do dubového lesa, »kde velké větve, obalené novými květy, se rozkládaly na slunci, některé červené, jiné s krásným světlem zeleným.«

A jak patřila jsem na to krásné místo,
tu náhle mněla jsem, že vdechuji tak libou vůni
ze šípkoví, že zajisté,
jak myslím, není srdce zoufalého,
ni sklíčeného myšlenkami chmurnými a zlými,
jež záhy by se bylo nepotěšilo
jak jen by bylo onu libou vůni cítilo.

A jak jsem stála, stranou otáčejíc zrak,
tu spatřila jsem nejkrásnější mišpuli,
již ve svém žití zřela jsem,
tak plnou květů jak jen možno jest,
a na ní stehlíka, jenž pěkně poskakoval
ze větve na větev a dle své chuti pojídal
zde onde poupata a sladké květy.

Á jak jsem seděla, tak poslouchajíc ptáky,
mně zdálo se, že slyším náhle hlasy
ty nejsladší a nejrozkošnější,
jež člověk kdy, tak myslím věru,
byl slyšel ve svém žití; neb jejich harmonie
a jejich sladký souzvuk hudbu tvořily tak líbeznou,
že hlasy zněly věru jako hlasy andělů. [1])

Pak vidí přicházeti velký zástup dam v sukních z bílého sametu, každou sukni »vyšívanou smaragdy, velikými kulatými perlami, jemnými diamanty a červenými rubíny.« A všecky měly na vlasech »bohatou zlatou síťku zdobenou bohatými kameny skvělými,» s věncem z čerstvých a zelených větvic, jedny z vavřínových, druhé z kozího listu, jiné z drmku (agnus castus); zároveň přicházel voj statných rytířů ve skvělém úboru, se zlatými přílbami, s lesklými pancéři, které zářily jako slunce, s ušlechtilými oři, cele v šarlatových šabrakách. Dámy i rytíři byli služebníky Listu a posadili se pod rozlehlý dub u nohou své královny.

Z druhé strany přicházel zástup dam rovněž nádherných jako ty druhé, ale ověnčených novými květinami. Byly to služebnice Květiny. Sestoupily s koní a jaly se tančiti na louce. Ale těžké mraky vystupovaly na nebi a vypukla bouře. Chtěly se ukrýti pod dub; nebylo tam více místa; skryly se jak mohly pod křoviny, do huštin; přišel dešť, který jejich věnce připravil o svěžest, pošpinil jejich šaty

[1]) *The Flower and the Leaf.*

a odnesl jejich zdobu; když se zas objevilo slunce, šly prosit o pomoc královnu Listu; tato ve své soucitnosti je potěšila, napravila zhoubu deště a vrátila jim jejich prvotní krásu. Pak vše zmizelo jako sen.

Procházející se dáma se divila, když tu náhle spatřila krásnou paní, která přicházela ji poučit. Dověděla se, že služebníci Listu žili jako statní rytíři a že služebníci Květiny milovali zahálku a zábavu. Ona slíbila, že bude sloužiti Listu a vrátila se.

Jest toto alegorií? Schází tomu alespoň krásnoduchost. Není tu důvtipné hádanky; jedině obraznost je vládkyní a básník myslí jen na to, aby rozvíjel klidným veršem prchavý a skvělý průvod, který přichází pobavit jeho mysl a okouzlovat jeho oči.

On sám [1]) vstává prvního máje a jde na louku. Láska vchází do jeho srdce s teplým a lahodným vzduchem; krajina se přetváří, ptáci hovoří a on je slyší:

Tam sedl jsem si mezi krásné květiny,
a zřel jsem ptáky z loubí vyskakovati,
kde celou noc si byli odpočívali.
Tak těšili se světlu dennímu!
A uctívati květen počali.

Tu službu znali všichni z paměti.
Tam mnohá nota byla rozkošná.
Ti jedni pěli vysoko, jak naříkali by,

[1]) *The boke of Cupid . . . or the cuckow and the nightingale.* Anonymní.

ti druzí jinak, jako touhou nyní by,
a mnozí z plna hrdla, celým hlasem svým.

Své peří hladili a lesklým činili;
a tančili a skákali po stéblech trávy
vždy po dvou, pospolu,
jak by se byli na rok zvolili,
to v únoru, na den svatého Valentina.

A řeka, blíže níž jsem seděl,
tak tekouc hučela,
a v souzvuku tak pěkném s harmonií ptáčat,
že zdálo se mi to tou nejkrásnější melodií,
již člověku kdy dáno slyšeti.

Tato změtená symfonie neurčitých zvuků rozčiluje smysly; tajná unylost se vkrádá do jeho duše. Kukačka ozývá se svým hlasem jednotvárným jako bolestný a něžný vzdech mezi bílými pni jasanů; vítězné tony slavičí proudí a řinou se nad klenbou z listoví; sen rodí se sám ze sebe a Chaucer slyší je disputovati o lásce. Zpívají střídavě opačnou píseň, a slavík pláče žalostí, an slyší jak kukačka mluví špatně o lásce. Potěší se však při hlasu básníkovu, an ho vidí, že trpí jako on.

»Nuž, praví, toho léku užívej:
V tom krásném máji měsíci jdi každý den
na svěží podívat se sedmikrásku,
a kdyby ti až k smrti smutno bylo
to velice ti bolu uleví.

Být věrným, dobrým, nezapomeň nikdy,
já zapěju pak jednu z nových písní
pro lásku k tobě, jak hlasitě jen zpívat dovedu«.
Pak velmi hlasně započal svou píseň:
»Já kárám všecky ty, kdož v lásce nevěrni.«

Až k těmto rozkošným něžnostem dovedla láska poesii zde jako u Petrarky: ano z rafinovanosti, jako u Petrarky, zabíhá zde mnohdy až ke krásnoduchosti, ku strojeným vtipům (concetti) a pointám. Ale význačný rys odděluje ho okamžitě od Petrarky. Je-li exaltovaný, je mimo to půvabný, zdvořilý, plný svévolnosti, polovičního dobírání, jemné smyslné veselosti a poněkud povídavý, jak to Francouzi vždycky činili. Zde anglický básník sleduje své pravé mistry a jest sám krasnořečníkem, rozvláčným, hotovým k úsměvu, milovníkem vybrané zábavy, žákem *Románu o Růži* a mnohem méně Italem než Francouzem. [1]) Náklonnost francouzské povahy činí z lásky nikoli vášeň, nýbrž pěknou slavnost, upravenou vkusně, kde obsluha je elegantní, jídlo jemné, stříbrné nádobí skvělé, oba stolovníci vyzdobení, jaří, důmyslní v konání si pozorností, v líbení se, v obveselení se a v odejití. Vedle sentimentálních tirad proudí toto druhé nadání, zcela modě odpovídající. Je-li Troilus plačtivým milovníkem, jest strýc Pandarus prohnaným šibalem, který se nabízí k té nejpodivnější úloze s příjemnou naléhavostí, s naivní nemorálností, [2]) a plní ji svědomitě, bezplatně a až do konce. Při těchto pěkných pochůzkách doprovází ho Chaucer tak daleko jak možno a není ani dost málo pohoršen. Naopak

[1]) Stendhal, *O Lásce:* různost lásky-záliby a lásky-vášně.
[2]) Jeho jméno označuje dnes v Anglii váženou obchodní firmu Bonneau et Cie.

on se baví. V choulostivý okamžik kryje se s průhledným pokrytectvím jménem svého autora. Shledáváte-li podrobnost poněkud kluzkou, praví, není to mou vinou, »písaři to tak napsali ve svých starých knihách,« a je zajisté nutno opsati to co je psáno. Je nejen veselý, ale je i posměvačný od jednoho konce vypravování ke druhému. Vidí jasně skrze vytáčky ženského studu; směje se tomu potměšile a dobře ví, co je za tím; vypadá, jakoby klada prst na rty nám pravil: »Pst! nechte plynouti silná slova, ihned budete nabádáni k dobrému.« Jsme skutečně nabádáni a on také; proto v kluzký okamžik odchází, odnášeje světlo a řka, »že ho není k ničemu třeba a jeho také ne.« »Troile, praví strýc Pandarus, jsi-li moudrým neomdlévej více, dělá to hluk a někdo by přišel.« Troilus dbá toho, aby neomdlel a Cressida jsouc s ním konečně samotna mluví; s jakou duchaplností a s jakou diskretní jemností! půvab je tu svrchovaný; žádná hrubost. Štěstí skrývá vše i rozkoš pod hojností a vůní svých božských růží: nejvýše že lehká zlomyslnost vnáší tam svoji špičku: Troilus chová svoji paní v náručí: »Kéž na nás bůh nedopustí nikdy horší nehody« Básník je skoro tak spokojen jako oni: pro něho jako pro lidi jeho doby jest svrchovaným dobrem láska, nikoli umrtvená, nýbrž ukojená; ano počal se tento druh lásky považovati za zásluhu. Dámy prohlásily ve svých sentencích, »že když se miluje, nemůže se nic odepříti

tomu, kdo vás miluje.« Láska má sílu zákona; jest sepsána v zákonníku; směšuje se s náboženstvím a jest mše lásky, kde ptáci svými antifonami konají služby boží jako při mši.[1]) Chaucer zatracuje z celého srdce lakomce, lidi praktické, kteří ji mají za bláznovství: »Bůh by jim měl dáti oslí uši tak dlouhé, jako uši Midasovy..., aby je poučil, že jsou v nepravosti a že milenci, jimiž opovrhují, v ní nejsou. Kéž Bůh jim dá neštěstí a opatruje všecky milence!« Je jasno, že přísnost zde schází. Je vzácnou v literaturách jižních; Italové učinili ve středověku ctnost z »radosti«, a vidíte, že tento rytířský svět tak jak byl vynalezen Francií, rozšiřuje morálku tak že ji až mate se zábavou.

## VI.

Jiné rysy jsou ještě veselejší: tuto přichází pravá literatura po starofrancouzsku nevázaná, pepřené fabliaux, sousedu provedené špatné kousky, nezaobalené do ciceronianské fráse Boccacciovy, ale vyprávěné lehkomyslně a mužem dobře naladěným.[2]) Tu přichází obzvláště křepká zlomyslnost, umění smáti se na útraty blížního. Chaucer je ovládá lépe než Rutebeuf a mnohdy tak dobře jako la Fontaine. On neutlouká, on píchá, mimochodem, nikoli ze

[1]) *The Court of Love*, verš 1353 a násl.; viz též *Závěť lásky*, připisovanou (neprávem) Chaucerovi. [2]) *Hrušeň*, *Besídka* jsou mezi *Povídkami canterburskými*.

záští nebo hluboké nevole, nýbrž z duševní čilosti a bystrého smyslu pro směšnost; vrhá ji plnýma rukama na osoby. Jeho soudní sluha je více zaneprázdněn než kdokoli na světě. — »A přece zdál se více zaneprázdněn než byl.« — Jeho tři měšťané, »k vůli moudrosti, již mají, jsou dobře schopni býti aldermany, neboť mají mnoho dobytka a důchodů«; a věřte, že »jejich ženy by rády k tomu byly svolily.« — Žebravý mnich jde, nesa před sebou svůj tlumok, »plný odpustků přišlých za tepla z Říma.« Výsměšek se tu prýští z přirozeného zdroje, po francouzsku, bez námahy, bez vypočítavosti a násilnosti. Jest tak příjemno a tak přirozeno dobírati si bližního! Mnohdy stává se pěkná verva tak bohatou, že poskytuje celou komedii, třeba kluzkou, ale jak upřímnou a živou! Tak podobizna měšťanky z Bathu, vdovy po pěti manželích, »aniž byla měla více druhů.« Nikdo v celé farnosti nepředstihl ji v oběrách; »učinil-li tak někdo, rozlobila se tak silně, že tím ztratila celou křesťanskou lásku.« Jaký má jazyk! Jsouc impertinentní, chlubná, smělá, bezuzdně povídavá, umlčuje všecky a rozpráví sama po celou hodinu dříve než přijde ku své povídce Je slyšeti hlas chvějící se, neúmorný, vysoký a jasný, kterým ohlušovala své manžely. Vrací se neustále k těmže myšlenkám, opakuje své důvody, sbírá je a hromadí, jako svéhlavá mezčice, která běží, potřásajíc a zvoníc svými zvonky, tak že omámení posluchači

zůstávají s otevřenými ústy, obdivujíce jediný jazyk, který může poskytnouti tolik slov. Předmět stál za to. Ona dokazuje, že udělala dobře, že se pětkráte vdala, a dokazuje to jasným slohem jako zkušená žena: »Bůh nám řekl, abychom rostli a množili se.« To je »pěkný text,« ona »dovedla mu dobře rozuměti.« — »Vím též, že Bůh pravil, že můj manžel opustí otce a matku a připoutá se ke mně. Ale kde zmínil se Bůh o počtu a na kterém místě zakázal vzíti si druhého nebo osmého manžela? Proč by se tedy mělo ošklivě mluviti o mém případě? Vizte moudrého krále Šalomouna, domnívám se, že měl více než jednu ženu. Dejž Bůh, aby mi bylo dovoleno měniti tak často jako on... Bohu díky za to, že jsem si jich vzala pět! Bude vítán šestý, nabídne-li se... Kristus mluvil pro ty, kdož chtějí žíti v dokonalosti. A pánové, s vaším dovolením, já k nim nepatřím. Já chci dáti květ mého věku úkonům a plodům manželství... Chci manžela a nepustím ho!« Zde má Chaucer upřímnost Molièrovu a my jí nemáme více; jeho měšťanstvo ospravedlňuje manželství tak lékařsky jako Sganarelle; musíme obrátiti list poněkud rychle a sledovati jen zhruba celou tuto odysseu manželství. Počestná manželka, která prodělala pět manželů, zná, jakým způsobem se zkrocují a vypravuje, jak je pronásledovala svou žárlivostí, svým podezříváním, svým hněvem, svými hádkami, jaké políčky dávala a dostávala, jak manžel,

umdlen neustálou bouří, sklonil konečně hlavu, přijal ohlávku a otáčel domácím žernovem jako manželský resignovaný troup. »Nechala jsem je smažit v jejich vlastním tuku zlostí a žárlivostí. Šla jsem v noci na procházku a po návratu jsem jim přísahala, že to bylo proto, aby dohlédla na jejich spády. Nikdy jsem jim nenechala poslední slovo... Kdyby papež byl býval na jich straně, nebyla bych je ušetřila, i kdyby to bylo u jich vlastního stolu. Co se týče čtvrtého, přisám Bůh! byla jsem jeho očistcem na zemi a proto doufám, že jeho duše je ve věčné slávě!« Co se týče pátého, viděla ho poprvé na pohřbu čtvrtého, za rakví; shledala, že má tak pěkně vzrostlou nohu, že si ho musela vzíti za manžela. »Byl tuším, stár dvacet zim a já měla čtyřicet let, mám-li říci pravdu. Ale díky Bohu! byla jsem plná živosti a krásná a bohatá a mladá a dobrého rodu.« Jaké slovo! Byla-liž kdy šťastněji líčena lidská illuse? Jak je to vše životné a jaký nenucený ton! Tu jest již satira manželství; shledáte ji u Chaucera dvakráte: chceme-li vyčerpati dva neustálé předměty francouzské dobíravosti, potřebujeme jen připojiti ku satiře manželství satiru náboženství.

Ona jest tu, a Rabelais nemá peprnější. Mnich, kterého líčí Chaucer, je svatoušek, šibal, který zná lépe dobré hospody a veselé hostinské než chudé a nemocnice. Není »počestné«, praví, zabývati se s takovou lotrovinou. Pojďme zpovídat bohaté, »prodavače po-

travin«. Cti a zisku nabude se jen u nich. — Ale člověk musí umět to chytit za pravý konec jako on. Je mužem zkušeným, vyslechne zpověď s výrazem příjemným a milým; jeho rozhřešení je zcela roztomilé; co se týče pokání, tu je povolný. Stačí, když se mu dá »dobrý zákusek«. »Neboť dávati chudým bratřím je znamením, že člověk se dobře vyzpovídal. Zlomyslní budou šířiti pověst, že kajícník je velmi málo kajícím a zkormouceným; čiré to utrhačství. Jsou lidé upřímně dojati svými chybami, kteří přeci nemohou plakati a projevovati výčitky svědomí. To je věcí bohatého; pravým důkazem, důkazem dostatečným, že je dobrým kajícníkem, dobře vyzpovídaným, hodně zkormouceným, náležitě přístupným, jest to když hodně dá«.

Tato tak živá ironie jest již u Jana de Meung. Ale Chaucer ji žene dále a uvádí ve skutek; jeho mnich prosí dům od domu, nastavuje svoji mošnu. »Dejte nám měřici pšenice, ječmene nebo žita, půl penny nebo kousek sýra, co chcete, my si nevybíráme. Nebo dejte nám kousek šunky, máte-li, kousek vaší přikrývky, dobrá paní, naše milá sestro (počkejte, napíšu zde vaše jméno), slaninu, hovězí maso, nebo vše co naleznete.« Slibuje, že bude se modliti za všecky, jež si napsal a jež mu dávají; sotva že odešel, smazuje jména. Mezi všemi těmito jmény jest jedno, na které počítá. Ponechal si na konec své obchůzky Tomáše, jednoho ze svých nejvydatnějších

klientů. Nalézá ho v posteli a nemocného; to jest výborné ovoce k vyssávání a k vymačkávání. »Co jsem se k vůli tobě natrpěl, můj ubohý Tomáši! Kolik drahocenných modliteb jsem se naodříkával k vůli tvému zdraví! A propos, dnes jsem viděl na mši domácí paní. Kde pak jest?« — Paní vejde. Zvedne se dvorně a jde ji pozdravit s velkým pohnutím. »Tiskne ji těsně ve své náručí a něžně ji políbí a šveholí svými rty jako vrabec.« Pak svým nejlaskavějším tonem, lichotivým tonem hlasu jí činí poklony. »Díky buďtež Bohu, který vám dal duši a život, neviděl jsem dnes v kostele ženy tak krásné jako vy, aby mne Bůh spasil!« Není-liž to již Tartuffe u Elmiry? Ale zde je u sedláka a může přistoupiti rychleji a příměji k dílu. Když si odbyl poklony, myslí na věci podstatné a žádá paní, aby ho nechala hovořiti trochu s Tomášem. Potřebuje se vyptávati na stav jeho duše. »Ti vesničtí kněží jsou tak nedbalí a tak pomalí ku jemnému zkoumání svědomí!« Ostatně, praví, nedělejte si k vůli mně útraty. »Když dostanu kapouní játra a krajíc vašeho bílého chleba a k tomu hlavu vepře na rožni pečeného (ale nechtěl bych, aby bylo zvíře zabito k vůli mně!), to budu míti úplně dost: jsem člověk, který málo jí; můj duch má posilu v bibli;« mé tělo je tak zkrušeno posty, »že mám žaludek zcela zkažený.« Ubohý člověk! Pozvedá oči k nebi a na konec si povzdechne.

Žena mu řekne, že její děcko zemřelo. Ihned

robí zázrak; lze si lépe vydělati peníze? Měl zjevení této smrti v klášterní ložnici; viděl děcko unášené do ráje; ihned vstal se všemi bratřími, »mnohá slza jim tekla po líci«, a konali velké modlitby, aby poděkovali Bohu za tuto přízeň. »Neboť, pane a paní, věřte mi, naše modlitby jsou účinnější a my vidíme více v tajemství Kristova než světští lidé, třebas byli králi. To proto, že žijeme ve zdrželivosti a chudobě, a laikové v bohatství a utrácení. Lazar a bohatec žili různě; a také měli různé odměny.« — Potom odříkává kázání v odporném slohu a s patrnými úmysly. Utrmácený nemocný odpovídá, že dal již polovinu svého jmění všelijakým mnichům a přeci že stále trpí. Poslechněte bolestný výkřik, opravdovou nevoli žebravého mnicha, který vidí se ohrožena soutěží spolubratra u svého klienta, ve svém příjmu, ve svém jídle: »O Tomáši, činíš takto dobře? Jakou potřebu má ten, jejž ošetřuje dokonalý lékař, jíti hledat jiné lékaře po městě? Vaše nestálost je vaším zmatkem. Myslíte, že já a celý náš klášter my nestačíme za vás se modliti? Tomáši, tohle je hanebný kousek; tvoje nemoc pochodí odtud, že my máme příliš málo.« Poznáváte zde pravého řečníka: stoupá až ku velkým slohovým efektům, aby si pomohl k dobrému živobytí. »Ať se dá tomuto klášteru čtvrtce ovsa, tomu jinému čtyřiadvacet sous, tomuto mnichu penny, a ať si jde: tak mluvíte, vy nevěrče. Ne, ne, Tomáši, tak se to

nemá díti. Co jest to haléř, rozdělený na dvanáct dílů? Vizte, každá věc když zůstává celou jest silnější než rozptýlená. Tomáši, ty bys chtěl míti naši práci úplně zadarmo.« — Pak počíná znovu své kázání prudkým tonem, křiče hlasitěji při každém slově, s příklady vyňatými ze Seneky a ze starých. Hrozná mnohomluvnost, pomůcka to patřící k řemeslu, která když se vytrvale aplikuje, musí vytáhnouti peníze z pacienta. »Dejte na dlažbu našeho kláštera, na fundace, na vyzdívání. Pomož nám, Tomáši, ve jménu toho, který přemohl peklo, neboť jinak budeme museti prodati své knihy. A budete-li zbaveni našeho návodu, celý svět se bude bráti ve zkázu. Neboť ten, kdo by připravil tento svět o nás, Bůh mě chraň! Tomáši, s vaším dovolením připravil by svět o slunce.« Konečně rozlobený Tomáš mu slibuje dar, řekne mu, aby vstrčil ruku do postele a vzal si ho, a posílá ho pryč zahanbeného, ošáleného a zamazaného.

Sestoupili jsme tu k lidové frašce; když se někdo chce baviti za každou cenu, jde jako zde hledat veselost až do šprýmu, ba až do kluzkého žertu. Víme, jak vzkvétaly dvě ty hrubé a silné květiny na smetišti středověkém, zasazené uštěpačným lidem ze Champagne a z Ile-de-France, zalévané truvery, aby se rozpučely zablácené a zarudlé v širokých rukou Rabelaisových. Mezi tím tu Chaucer natrhává si svou kytici. Oklamaní manželé, mýlky v hospodách, příhody s postelemi, štulce, nehody

hřbetu a peněženky, tu je čemu se smáti. Vedle ušlechtilých obrazů rytířských klade řadu škaredů po způsobu flámském, tesaře, truhláře, mnichy, soudní vykonavatele; rány holí poskakují, pěstě se procházejí po masitých bedrech; vidíme rozkládati se bujné nahoty; kradou si své obilí, své ženy, padají s prvního poschodí; vřeští, dávají se spolu do vády. Pohmožděnina, pořádná necudnost platí v tomto světě za duchaplnost. Soudní vykonavatel, jemuž se mnich posmívá, vrací mu to pořádně. »Ty se chlubíš, že znáš peklo, to není nic divného: mniši a ďábli jsou vždy pohromadě. Poslechněte raději historii o onom mnichu, kterého u vidění anděl zavedl až do pekla, aby mu ukázal Satana. Satan měl ohon širší než plachta karaky. Zvedni svůj ohon, Satane, pravil anděl, aby mnich viděl, kde je hnízdo mnichů. — A v šíři více než jednoho jitra bylo viděti vylétati jako včely ze svého úlu více jak dvacet tisíc mnichů; rozptýlili se po pekle a vrátili se tak rychle jak jen mohli proklouznouti až do posledního na místo, z něhož byli vylétli. Načež Satan spustil svůj ohon a zůstal tiše....« Toto krásné místo, dokládá povídkář, »jest pravým dědictvím mnichů.«[1]) Toť hrubé šprýmy lidové obraznosti. Považte, že jsem přeložil text jen částečně a uspořte mi, abych vám musel ukázati dopodrobna, jak francouzské plzké žerty přešly do anglické básně.

[1]) *The Sompnoures prologue.*

## VII.

Jest také již čas přejíti k Chaucerovi samotnému; mimo dva důležité rysy, které ho zařazují do jeho století a do jeho školy, jsou jiné, které ho vyjímají z jeho století a z jeho školy; je-li romaneskním a veselým jako jiní, je jím svým způsobem. Věc neslýchaná v tom čase, on pozoruje karaktery, znamená jich různosti, studuje spojitost jejich částí, pokouší se postaviti lidi živoucí a určité, jako učiní později obnovitelé v šestnáctém století, a v první řadě Shakespeare. Jest to již positivní, drsný rozum anglický a schopnost prohlížeti nitro, jež počíná se projevovati? Tolik je patrno, že proniká nový duch skoro mužný v literatuře jako v malířství, u Chaucera jako u Van Eycka, u obou zároveň není více jen dětinského napodobení rytířského života [1]) nebo klášterní zbožnosti, ale opravdová zvědavost a ona potřeba hluboké pravdy, kterými umění stává se úplným. Poprvé u Chaucera jako u Van Eycka nabývá osobnost reliefu, její údy souvisí dohromady, není více fantonem bez podstaty, uhádneme její minulost, vidíme přicházeti její činnost; její zevnějšek projevuje osobní a neviditelné zvláštnosti její vnitrné povahy a nekonečnou složitost jejího zařízení a pohybu; ještě dnes po čtyřech stoletích jest individuem

[1]) Viz v *Povídkách Canterburských* the Rhyme of sir Thopas, parodii to rytířských historek. Chaucer zdá se tu předchůdcem Cervantesovým.

a typem; zůstává státi v paměti lidské jako výtvory Shakespearovy a Rubensovy. Toto pučení překvapujeme zde při díle. Nejenom že Chaucer spojuje jako Boccaccio své povídky v jedinou historii, ale také — což schází u Boccaccia — počíná podobiznou všech svých vypravěčů, rytíře, soudního vykonavatele, drába, mnicha, sudího, hospodského, alespoň třiceti různých figur, obého pohlaví, každého stavu, každého věku, každou kreslenou s jejím temperamentem, s její fysiognomií, jejím krojem, jejím způsobem mluvy, jejími význačnými drobnými skutky, jejími zvyky a její minulostí, každá udržovaná ve své povaze svými hovory a svými dalšími skutky, tak že by se nalezl zde, před všemi jinými národy, zárodek románu mravoličného tak jako se skládá dnes. Připomeňte si podobiznu Franklina, mlynáře, žebravého mnicha a měšťanky. Je jich ještě hodně jiných, kteří dovršují projevy kluzkých surovostí, hrubých chytráctví a naivností lidského života, rovněž jako nehorázná jídla a bujné kvasy života tělesného: brzy jsou to staří statní vojáci, kteří chystají si pěstě a ohrnují rukávy, brzy spokojení kostelníci, kteří když se byli napili, nechtí mluviti jinak než latinsky. Ale vedle jsou osoby vybrané, rytíř, který jel na křížovou výpravu do Granady a do Pruska, statný a dvorný, »tak něžný jako slečinka, který neřekl nikdy ošklivého slova«; chudý a učený klerik oxfordský; mladý squire, syn rytířův, »statný a zamilovaný, celý vyší-

váním zdobený jako loutka plná čerstvých květin bílých a červených.« Zajel již do Flander a do Pikardie a sloužil tam, aby si tak získal přízeň své dámy; je svěží jako měsíc máj, zpívá nebo píská celý den, umí se dobře držeti na koni a půvabně jezditi, skládati písně a dobře vypravovati, bojovati oštěpem a též tančiti, dobře portretovati a psáti; je tak vřele zamilovaný, že v hodinách nočních nespí více než slavík; nad to dvorný a u stolu rozkrajující před svým otcem.« — Ještě jemnější a hodnější moderní ruky je figura převorky »paní Eglantiny«, která jakožto jeptiška šlechtična, velká dáma, je škrobenou a dokazuje vybraný ton. Nalezlo by se něco lepšího dnes v německé kapitule, v nejslušnějším a nejhezčím hnízdě sentimentálních a literárních kanovnic? »Její úsměv byl prostý a skromný. — Její nejsilnější přísaha byla jedině: U svatého Eligia. — Zpívala též velmi dobře služby boží — s úplně náležitými nosovými modulacemi. — U stolu nebyla také o nic méně způsobnou: — nikdy nenechala padnouti kousek se svých rtů — aniž namáčela prsty do omáčky . . . Dobrý mrav byl jejím velkým potěšením. — Po jídle krkala s velikou slušností [1]). — Byla zajisté z velmi dobré společnosti — a úplně příjemných a roztomilých způsobů.« »Namáhá se arci napodobovati dvor-

[1]) Byl bych rád přeložil: »Potlačovala zvuky žaludku.« — Ale vlastní význam je naivní v originálu.

ské způsoby, imponovati,« chce, aby bylo viděti, že je z velkého světa, a »mluví francouzsky úplně dobře a pěkně; na způsob jako v Stratfordu-at-Bow, nebot pařížská francina je jí neznáma.« Budete se zlobiti na tuto venkovskou afektovanost? Naopak, je radost podívati se na tyto parfumované ozdůbky, na tyto preciosní okolky, na rozpustilost a hned vedle upejpání, na úsměv polosvětský a zároveň poloklášterní; vdechujeme tu delikátní ženský parfum uchovaný a sestárlý pod rouškou jeptišky: »Byla tak dobrotiva a tak soucitná, — že plakala, uviděla-li náhodou myš — v pasti, poraněnou či zabitou. — Měla pejsky, které živila — pečeným masem, mlékem, chlebem z jemné mouky. — Hořce plakala když jeden z nich zemřel — nebo když někdo jim dal hodnou ránu holí. — Byla celá svědomí a něžné srdce.« Mnoho starých panen se vrhá do těchto afektací, když nezbývá jiného východu. Stará panna, jaké ošklivé slovo jsem tu řekl? Ona není stará, má »oči jasné jako sklo, ústa docela malá, měkká a červená.« Její rouška je pěkně upravená, její závoj je dobrého vkusu, má dva růžence na ruce, z korálu zeleně emailovaného, s jehlicí ze skvoucího zlata, na které jest napsáno nejprve A s korunkou, potom toto heslo: *Amor vincit omnia*,« pěkné heslo dvojsmyslné, galantní a pobožné; dáma patří světu i klášteru zároveň: světu; cítíme to dle výpravy lidí, kteří ji provázejí, jeptišky a tři kněží; klášteru; to vidíme

na *Ave Maria*, které zpívá, na poučných legendách, které vypravuje. Tak svěží a tak jemná, jest to pěkná třešně, stvořená aby dozrála na slunci, a která konservovaná v církevním pokálu nasládla a stala se mdlou v ovocné šťávě.

Tu tedy počínají se jeviti známky reflexe a také velikého umění. Chaucer se více nebaví, on studuje; přestává žvatlati, myslí; neodevzdává se více snadnosti plynné improvisace, on kombinuje. Každá povídka je přizpůsobena vypravěči; mladý zeman vypravuje fantastickou a orientální historku, opilý mlynář kluzké a komické fabliau, počestný klerik dojemnou legendu o Griseldě. Všecka tato vypravování jsou spojena a to mnohem lépe než u Boccaccia drobnými opravdovými případy, které se rodí z povahy okolností a jaké se vyskytují na cestě. Jezdci cestují v dobré náladě ve slunci, po šíré rovině; hovoří. Mlynář se napil příliš mnoho alu a chce vší mocí mluviti. Kuchař usne na svém zvířeti a provádějí mu různé kousky. Mnich a soudní vykonavatel se dají do hádky k vůli svému zaměstnání. Hostinský všude zavádí pokoj, nechá lidi mluviti nebo mlčeti, jako muž, který dlouho byl předsedal hospodskému stolu a často způsobil klid mezi křiklouny. Posuzují se historky právě vyslechnuté; prohlašuje se, že je málo Griseld na světě; tropí se smích z nehod oklamaného tesaře a béře se prospěch z morální povídky. Báseň není již, jako v okolní literatuře, pou-

hým průvodem, nýbrž obrazem, kde protivy jsou zachovány. kde postavy jsou vybrány, kde *celek* je vypočítán, tak že život proudí, že se zapomínáme při tomto pohledu jako u přítomnosti živého díla, a že dostaneme chuť sednouti za krásného smavého rána na kůň a podél zelených luk jeti s poutníky až k ostatkům dobrého svatého canterburského.

Zvažte toto slovo *celek*; dle toho, zda se naň myslí či ne, vstupuje se do zralosti nebo se zůstává v dětství. Celá budoucnot je v tom Barbaři nebo polobarbaři, válečníci sedmi království nebo rytíři středověcí, až dosud žádný duch nepovznesl se až na tento stupeň. Mívali emoce silné, mnohdy něžné, vyjádřili je každý podle původního daru svého plemene, jedni krátkými výkřiky, druzí nepřetržitým povídáním; ale oni neovládali ani neřídili své dojmy; zpívali nebo hovořili z vnitřního popudu na bůh zdař, podle náchylnosti svého naturelu, ponechávajíce myšlenkám na starosti, aby se dostavily a je vedly, a když nalezli pořádek, stalo se tak, aniž to věděli nebo tomu chtěli. Zde poprve objevuje se povýšenost ducha, který v okamžiku pojetí náhle se zaráží, pozvedá sám nad sebe, posuzuje se a praví: »Tato věta praví totéž co předešlá, dejme ji pryč; tyto dvě myšlenky spolu nesouvisí, spojme je; tento popis je chabý, promyšleme ho ještě jednou.« Kdo může mluviti takto, má názor nikoli scholastický a naučený, ale osobní a praktický o duchu lidském, o jeho

pochodech a potřebách, rovněž jako o věcech, o jich sestrojení a spojení; ten má sloh, rozumějte tím, že jest schopen učiniti duchu lidskému všecko srozumitelným a viditelným. Ten jest schopen vybrati z každého předmětu, krajiny, situace, osoby, zvláštní a významné rysy za tím účelem, aby je sebral, seřadil a složil z nich dílo umělé, které předčí dílo přirozené svou čistotou a svou dokonalostí. Jest schopen, jako zde Chaucer, jíti hledat do starého společného středověkého lesa historek a legend, aby je přesadil do svého terrainu a způsobil u nich nový vzrůst. Má právo a schopnost, jako zde Chaucer, kopirovati a překládati, poněvadž retušováním vtiskne svým překladům a kopiím svou originelní stopu, poněvadž se pak přeměňuje to co se napodobí, poněvadž skrze opotřebované fantasie a jednotvárné povídky a vedle nich může, jako zde Chaucer, učiniti patrnými rozkošné sny duše líbezné a pružné, třicet hlavních figur z čtrnáctého století, velkolepou svěžest vlhké krajiny a anglického jara. Nejsme daleko utvořiti si mínění o pravdivosti a životě. Jest na pokraji nezávislé myšlenky a plodného objevu. Chaucer tam jest. Na vzdálenost sto padesáti let dotýká se svou galerií obrazů básníků Alžbětiných, a svou podobiznou dobrého faráře reformátorů šestnáctého století.

Dotýká se jich pouze. Popošel o několik kroků za práh umění, ale zastavil se na kraji vestibulu. Pootevřel velkou bránu chrámce, ale

neposadil se tam; alespoň usedl tam jen na chvílky. V Arcitu a Palemonu, v Troilovi a Cressidě načrtává city, netvoří osoby; rýsuje nenuceně a přirozeně klikatou čáru událostí a hovorů, ale neoznačuje určité obrysy nějaké nápadné figury. Jestliže někdy[1]) pociťuje za sebou horoucí dech básníka, vybavuje své nohy zabořené do středověkého bahna a jedním skokem dostihuje básnického pole, kde Statius napodobí Vergila a rovná se Lukanovi, jindy, u příležitosti »pana Feba nebo delfského Apolla« upadá do dětského povídání truverů a do jalového žvastu učených kleriků. Jinde je to otřepané místo o umění, které se rozkládá uprostřed vášnivé kresby. Užívá tří tisíc veršů, aby dovedl Troila k jeho první schůzce. Činí dojem předčasně dospělého a básnického děcka, jež mísí ku svému snění o lásce citáty ze své příruční knížky a upomínky ze svého slabikáře.[2]) I ve svých kanterburských povídkách se opakuje, rozvláčí do naivního rozšiřování, zapomíná soustřediti svou myšlenku nebo svou vášeň. Počíná nějaký žert, který má sotva dokončení. Rozřeďuje živou barvu v jednotvárné sloce. Jeho hlas podobá se hlasu hocha, který se stává mužem. Mužný a pevný přízvuk se zprvu udržuje; pak přichází pronikavá a tenká

[1]) Popis chrámu Martova podle *Theseidy* Statiovy.

[2]) Mluvě o Cressidě praví: »Jako je pravda, že naše první písmena je nyní A, nebylo nikdy viděti věc hodnou, aby byla vroucněji milována, ani pod temným mrakem tak skvělou hvězdu.«

nota naznačit, že tento vzrůst není ukončen a že tato síla má svá ochabnutí. Chaucer počíná vystupovati ze středověku, ale jest v něm ještě. Dnes skládá povídky canterburské, včera překládal román o Růži. Dnes studuje složitý stroj srdce, odkrývá následky prvotního vychování nebo převládajícího zvyku a nalézá veselohru mravoličnou; zítra budou ho těšiti jen podivné události, roztomilé alegorie, zamilované rozpravy, napodobené dle Francouzů, učené morality, vybrané ze starých. Střídavě to jest pozorovatel a truver; místo kroku, jejž bylo třeba učiniti, učinil pouze půl kroku.

Kdo ho zastavil a kdo kolem něho zastavuje také jiné? Postřehujeme překážku v jeho rozpravách, v povídkách jež překládá: *Meliboeus*, *Farář*; skutečně pokud píše veršem, cítí se volným; jakmile zabočí do prosy, zaplétá se jakýsi řetěz kolem jeho nohou, aby ho zastavoval. Jeho obraznost je volná, jeho rozumování je otrocké. Strnulé rozdělování scholastické, mechanický aparát argumentů a odpovědí, závěry, latinské citáty, autorita Aristotelova a sv. Otců přichází tížit jeho rodící se myšlenku. Jeho vrozená invence mizí pod vloženou disciplinou. Otroctví je tak tíživé, že v díle jednoho současníka, jenž mohl býti dlouho s ním maten, v *Závěti lásky*, mezi nejdojímavějšími stesky a nejpalčivějšími bolestmi krásná idealní paní, božská prostřednice, která zjevuje se v jednom vidění, Láska, klade these, stanoví, »že příčina nějaké příčiny jest pří-

činou věci způsobené,« a rozumuje tak pedanticky jako v Oxfordu. K čemu může dospěti talent, ano i cit, když je zdržován podobnými překážkami? Jaké pořadí originálních pravd a nových nauk lze nalézti a dokázati, když v takové morální povídce jako jest povídka o Melibeovi a jeho ženě Prudenci, považuje se za záhodno stanoviti formální kontroversu, citovati Seneku a Joba, aby se zapověděly slzy, odvolávati se na Ježíše, který pláče, aby se ospravedlnily slzy, číslovati každý důkaz, volati na pomoc Šalomouna, Kassiodora a Katona, krátce psáti školáckou knihu? V dosahu obecenstva jest pouze myšlenka příjemná a skvělá; vážné a povšechné myšlenky pro ně nejsou; jsou v jiných rukou, které je pro sebe podržují. Jakmile Chaucer zabočí k reflexi, ihned svatý Tomáš, Petr Lombardský, příruční knížky o hříších, pojednání o definici a syllogismu, zástup starých a Otců sestupuje se svého oddělení ve skříni, vstupuje do mozku, mluví na jeho místě, a roztomilý hlas truverův stává se dogmatickým a uspávajícím hlasem doktorským. V oboru lásky a satiry má zkušenost a vynalézá; v oboru morálky a filosofie má učenost a opisuje. Na okamžik a ojedinělým rozběhem vnikl do velkého pozorování a do skutečného studia člověka; nemohl se tam zdržeti, neposadil se tam, vykonal tam pouze poetickou procházku a nikdo ho tam nesledoval. Úroveň století je níže; on sám tam poklesá co nejčastěji; nalézáme ho mezi vy-

pravovateli jako je Froissart, mezi krasořečníky jako je Charles d' Orléans, mezi žvatlavými a prázdnými veršovníky jako je Gower, Lydgate, Occlève. Žádné plody, ale květy pomíjivé a křehké, mnoho neužitečných větví, ještě více umírajících nebo mrtvých větví, toť tato literatura: to proto, že nemá více kořenu; po třístoletém úsilí konečně ji podťal těžký podzemní nástroj. Tento nástroj, toť scholastická filosofie.

## VIII.

To proto, že za každou literaturou se kryje nějaká filosofie. Na dně každého uměleckého díla jest nějaký názor o přírodě a o životě; tento názor vede básníka; ať to ví či ať to neví, on píše, aby ho učinil patrným, a osoby které utváří, jako události které upravuje, slouží jen k tomu, aby uvedly na světlo skryté tvůrčí pojetí, které je vyvolává a spojuje. Tak ušlechtilý život hrdinského pohanství a šťastného Řecka objevuje se u Homera. Bolestný a prudký život exaltovaného křesťanství a nenávisti plná Italie objevuje se u Danteho; tak že z každého z nich bylo by lze vyvoditi theorii o člověku a o krásnu. Tak jest tomu s jinými; tudíž podle variací, zrození, výkvětu, hynutí nebo zmrtvělosti hlavního pojetí literatura se mění, rodí, kvete, zvrhá se nebo končí. Kdokoli sází jedno, sází druhé; kdokoli podkopává jedno podkopává druhé. Vložte do

všech myslí jednoho století velký nový názor o přírodě a o životě, tak aby ho cítili a tvořili z celého srdce svého a ze všech sil svých, a uzříte je, zachvácené potřebou vyjádřiti ho, vynalézati umělecké formy a skupiny postav. Vyrvete ze všech myslí jednoho století veškerý nový názor o přírodě a o životě a spatříte je, zbavené potřeby vyjadřovati podstatné myšlenky, ani kopírují, mlčí nebo žvastají.

Co se stalo s oněmi podstatnými myšlenkami? Jaká práce je vypracovala? Jaké bádání je živilo? Horlivosti pracovníkům nescházelo. Ve dvanáctém století jest rozlet duchů podivuhodný. Žádná budova v Paříži nemohla pojmouti dav žáků Abelardových: když se uchýlil do samoty, provázeli ho tam v takovém množství, že poušť stala se městem. Žádná útrapa je neodpudila. Vypravuje se o jistém chlapci, který stlučen byv svým učitelem, chce ho vší mocí podržeti, aby se mohl učiti. Když přišla hrozná encyklopedie Aristotelova, úplně znetvořená a nesrozumitelná, hltali ji. Jediná otázka, která jim byla odevzdána, otázka universalií, tak abstraktní, tak suchopárná, tak spletená arabskými nejasnostmi a řeckými rafinovanostmi po staletí, na tu se zuřivě vrhli. Jakkoli syllogismus, který jim byl předán, byl nástrojem tak těžkopádným a nepohodlným, oni ho ovládli, učinili ho ještě těžkopádnějším, vecpali ho do každého předmětu ve všech směrech. Sestrojili nestvůrné knihy ve velkém počtu, kathedrály to syllogismů; neznámé

stavby úžasné dokonalosti, vyvýšené s neobyčejným úsilím hlavy a jež veškeré nahromadění lidské námahy mohlo dostihnouti jen dvakráte.[1]) Tito mladí a statní duchové domnívali se spatřovati chrám pravdy; vrhali se tam se skloněnou hlavou, v zástupech, s rychlostí a energií barbarů, prorážejíce dveře, slézajíce zdi, vrhali se do ohrady a shledali se na dně jámy. Tři století práce na dně této temné jámy nepřidaly ani jedinou myšlenku duchu lidskému.

Neboť popatřte na otázky, jež tam přetřásají. Vypadají jakoby kráčeli a přešlapují na místě. Vidíce je potiti se a namáhati, řekli bychom, že vyvodí ze svého srdce a ze svého rozumu nějakou velkou původní víru; a veškerá víra je jim uložena předem. Soustava je hotová, oni mohou ji pouze pořádati a komentovati. Pojetí nepochází od nich nýbrž z Byzance. Toto pojetí, nekonečně složité a subtilní, svrchované to dílo orientálního mysticismu a řecké metafysiky, tak nepoměrné k jich mladému rozumu, budou se pracně namáhati reprodukovati a nad to obtěžovati své ruce nováčků vahou logického přístroje, který Aristoteles byl sestrojil pro theorii nikoli pro

[1]) Za Prokla a Hegela. Duns Scotus umírá v jedenatřicátém roce, zanechávaje mimo svá kázání a své komentáře dvanáct svazků foliových, psaných drobnou hustou literou, ve slohu Hegelově, o témže předmětu jako Proklus. Vizte též sv. Tomáše a celou řadu scholastiků. Člověk si neudělá pojem o této práci než ji byl prohlédl.

praksi, a který měl zůstati v kabinetě filosofických zvláštností, aniž by býval kdy donesen na pole činnosti. »Zdali [1]) božská podstata zplodila Syna nebo byla zplozena Otcem. — Proč tři osoby dohromady nejsou větší než jedna jediná? — Že atributy určují osoby a nikoliv podstatu, totiž přírodu — Jak mohou vlastnosti býti v přirozenosti Boha a neurčovati ji. — Jsou-li stvoření duchové místní a opsatelní. — Může li Bůh věděti více věcí nežli jich ví.« To jsou myšlenky, které budí zájem; jaká pravda z nich může vzejíti? Od ruky k ruce chimera roste, rozpíná více svoje širá pochmurná křídla.[2]) »Může-li Bůh učiniti, aby při zachování místa a těla tělo nemělo posice, totiž existence na jistém místě. — Zdali nemožnost býti zplozenu jest podstatnou vlastností první osoby Trojice. — Jsou-li totožnost, podobnost a stejnost v Bohu skutečnými poměry.« Duns Scotus rozeznává tři látky: látku prvotně první, látku druhotně první, látku trojitě první; podle něho je nutno překročiti tuto trojí přehradu choulostivých abstrakcí, aby se mohla pochopiti produkce kovové sfery. Za takovéhoto řádu objevuje se hloupost brzy: sv. Tomáš sám pátrá »zdali tělo z mrtvých vstalého Krista mělo jizvy, zdali toto tělo se hýbe při pohybu hostie a kalichu při požehnání, zdali při prvním okamžiku svého početí

[1]) Petr Lombardský, *Příruční kniha sentencí.* To jest klasická kniha středověku. [2]) Duns Scotus, vyd. 1639.

měl Kristus schopnost svobodného rozhodování, zda Kristus byl zabit sám sebou či jiným.« Myslíte, že jste již na kraji lidské hlouposti? Počkejte. On pátrá »zda-li holubice, ve které se objevil Sv. Duch, byla skutečným tvorem; zda-li jedno blahoslavené tělo může zaujímati jedno a totéž místo zároveň jako jiné blahoslavené tělo; zda-li ve stavu nevinnosti veškeré děti by byly bývaly mužskými.« Pomíjím trávení Kristovo a jiné mnohem méně přeložitelné![1]) Tam až zabředne nejváženější doktor, nejsoudnější duch, středověký Bossuet. I v tomto obvodu pošetilostí jest předepsaná odpověď; Roscelin a Abelard jsou vyobcováni, vypovězeni, zavřeni, poněvadž se od ní odchylují; není žádného prostředku uniknouti; po sterých oklikách a sterém úsilí dlužno upadnouti pod jednu formulku. Jest-li pokoušíte se mysticismem povznésti se nad ni, jest-li snažíte se zkušeností hloubati pod ni, číhají na vás násilnické ruce u východu. Učenec platí za čaroděje, osvícený za kacíře; Valdenští, Katharové, žáci Jana z Parmy jsou upáleni; Roger Bacon umírá v čas, aby nebyl upálen. Pod tímto nátlakem přestává se mysleti; neboť řekne-li se myšlenka, řekne se vynalezavá snaha, osobní tvoření, činné dílo. Odříkává se lekce nebo katechismus; i v ráji, i v extasi a nejbožštějším unešení lásky považuje se Dante za povinna ukazovati přesnou paměť a scholastickou pravověrnost. Co budou činiti

[1]) Sv. Tomáš. *Summa Theologica*, vyd. z r. 1677.

jiní? Jsou někteří, jako Raymond Lulle, kteří jdou tak daleka, že vynaleznou až přístroj na rozumování, který má zastupovati rozum. Kolem čtrnáctého století pod ranami Occamovými chřadne tato slovní věda sama; poznává se, že její jsoucnosti jsou pouze slovy; diskredituje se. Dle svědectví Richarda Fitz-Ralpha čítá Oxford pětkráte méně studentů než ve třináctém století; kladou se ještě Barbara a Felapton, ale jen mechanicky. Každý projde po řadě a jako stroj malou zemí ošumělých hádalů, odře se v trninách malicherného hádání a nabéře hromadu textů: nic více: rozsáhlé těleso věd, které mělo vytvářeti a oživovati myšlenku člověka, redukovalo se na příruční knížku.

Tak ponenáhlu, postupně vyschlo pojetí, které zúrodňuje a spravuje jiné; hluboký zdroj, odkud prýští veškeré poetické vody, jest prázdný; věda neposkytuje více ničeho světu. Jaká díla může svět ještě vydávati? Jako později Španělsko, obnovujíc středověk, když skvěle a bláznovsky zazářilo rytířstvím a zbožností, Lopezem a Calderonem, sv. Ignácem a sv. Terezií, vysílilo se inkvisicí a kasuistikou a upadlo konečně do ticha zhloupnutí; tak středověk, dříve než Španělsko, když byl rozvinul nesmyslné hrdinství křížových výprav a básnické extase klášterní, když byl zplodil rytířství a svatost, sv. Františka z Assisi, sv. Ludvíka a Danteho, chřadne za inkvisice a scholastiky, aby zhasl v žvastu a v nicotě.

Máme uváděti všecky ty dobré lidičky, jež mluví aniž kdy měli co říci? Lze je nalézti u Wartona[1]): překladatelů na tucty, kteří importují chatrnosti francouzské literatury a napodobí napodobeniny; rýmovači kronik, ti nejprázdnější lidé, kteří jsou čtěni jen proto, že nutno čerpati historii všude, i u pošetilců; řady zhotovovatelů didaktických básní, kteří kompilují verše o vychování sokolů, o heraldice, o chemii; redaktoři moralit, kteří vynalézají po sté týž sen a dávají se poučovati bohyní Sapientií o všeobecné historii. Jako spisovatelé latinské dekadence, myslí tito lidé jen na opisování, kompilování, zkracování, uvádění v příruční knihy, v rýmované připomínky, encyklopedie to jejich času.

Chcete poslechnouti nejslavnějšího, vážného Gowera, »morálního Gowera,« jak se mu říká?[2]) Není pochyby, že tu a tam je v něm nějaký zbytek skvělosti, nějaký půvab. Podobá se starému tajemníku nějakého dvoru lásky, jako byl André le Chapelain, nebo některý jiný, který by trávil den slavnostním zaznamenáváním výroků dam, a večer, shrben nad svým pultem, viděl by v polosnění jejich líbezný úsměv a krásné oči.[3]) Důmyslné a vyčerpané nadání Karla Orleanského proudí

[1]) *History of English poetry*, t. II. [2]) Současník Chaucerův. Jeho *Confessio amantis* byla dokončena r. 1386. Později ji zrevidoval a potlačil vše co byl řekl o Richardu II. a připojil věnování budoucímu Jindřichu IV. [3]) *Vox clamantis* (latinsky). *Ballady* (francouzsky).

ještě v jeho francouzských balladách. On má tutéž něžnost milounkou, skoro trochu strojenou. Chudý malý zdroj poetický teče ještě v tenkých průsvitných praménkách po hladkých oblázcích a bublá pěkným šumotem tak slabým, že mnohdy ho není slyšeti. Ale jak těžkopádný je ostatek! Jeho velká báseň, *Confessio amantis*, je rozmluva mezi milencem a jeho zpovědníkem, napodobená z větší části z našeho Jana de Meung, mající předmětem, jako *Román o Růži*, vykládati a rozdělovati překážky lásky. Stále se objevuje zastaralé thema a mimo to nezáživná učenost. Shledáte tam výklad tajné vědy alchymické, lekci o filosofii Aristotelově, politické pojednání, litanii antických a moderních legend, nasbíraných u kompilátorů, zkažených na cestě školskou pedanterií a nevědomostí doby. Je to náklad scholastických ssutin; stoka se hroutí na tohoto ubohého ducha, který sám sebou byl plynný a jasný, ale který nyní jsa zasypán cihlami, taškami, maltou, zbytky snešenými ze všech koutů světa, vleče se dále jen zatemělý a povlovný. Gower, jeden z nejučenějších mužů své doby,[1]) předpokládá »že latina byla vynalezena starou prorokyní Carmenou; že gramatikové Aristarchus, Donatus a Didymus upravili její skladbu, výslovnost a prosodii; že byla ozdobena květy výmluvnosti a retoriky Ciceronem; pak obohacena pře-

[1]) Warton, II, 225.

klady podle arabštiny, chaldejštiny a řečtiny, a že konečně po mnoha pracích slavných spisovatelů dosáhla konečné dokonalosti v Ovidu, básníku to milenců.« Jinde odkrývá, že Ulysses naučil se retorice od Cicerona, magii od Zoroastra, astronomii od Ptolomea a filosofii od Platona. A jaký sloh! tak zdlouhavý, tak všední,[1]) tak nekonečně rozvleklý ve svém opakování, v nejpodrobnějších detailech, hojně opatřený poukazy k textu, jako od muže, který oči maje upřeny na svého Aristotela a Ovida, otrok svého strouchnivělého pergamenu, pouze opisuje a spočítává rýmy! Jsouce žáky až do svého stáří, vypadají jako by mysleli, že všechna pravda, všechen duch je v jejich tlusté knize vázané ve dřevě, že nepotřebují vyhledávati nebo vynalézati sami sebou, že veškerým jejich úkolem jest opakovati, a to že je úkolem člověka. Scholastická správa povýšila mrtvou literu na královnu a zalidnila svět mrtvými duchy.

Po Gowerovi Occlève a Lydgate.[2]) »Můj otec Chaucer byl by mne rád vyučil, praví Occlève, ale byl jsem těžko chápavý a učil jsem se málo nebo nic.« On parafrasoval veršem jisté pojednání Egidiovo *o vládě;* jsou to morality: připojte jiné *o soucitu* podle sv. Augustina, *o umění zemříti*; pak milostné věci: dopis Kupidův, datovaný z jeho dvorce v měsíci máji. *Lásky a morality*, totiž mazlení a

[1]) Viz na př. v sedmé knize nejpoetičtější místo, popis sluneční koruny. [2]) 1420, 1430.

abstrakce, takový je vkus doby;[1]) podobně v době Lebrunově, Esménardově, na nejzazším konci naší literatury, skládány byly sbírky z básní didaktických a kytic Chloridě. — Co se týče mnicha Lydgata, má jisté nadání, jistou obraznost, obzvláště v bohatých popisech; je to poslední zazáření literatur, které vyhasínají; hromadí se zlato, vsazují se drahokamy, přehánějí a zmnožují se výzdoby na šatech jako na stavbách, jako ve slohu[2]). Vizte kroje za Jindřicha IV. a Jindřicha V., monstrosní účesy v podobě srdce nebo rohů, dlouhé rukávy pokryté fantastickými kresbami, chocholy, a také oratoře, hroby s erby, malé oslňující kapličky, které rozkládají se jako květiny pod loďmi svislé gotiky. Když se nemůže více mluviti k duši, činí se ještě pokusy mluviti k očím. Tak činí Lydgate; nic více. Objednávají si u něho *loutkové hry* nebo parády, přestrojení pro společnost zlatníků; *masku*[3]) před králem, májovou hru pro londýnské šerify, inscenování stvoření pro slavnost *Corpus-Christi*, hru maškarní vánoční; dodává plán a poskytuje verše. V tomto bodu je nevyčerpatelný: připisuje se mu dvě stě padesát jedna básně; takto chápaná poesie stává se mechanickým dílem: skládá se na míru. Tak soudí abbé de Saint-Alban, který

[1]) To jest titul, který dal Froissart své sbírce veršů, podávaje ji králi Richardu II. [2]) Lydgate. *Historie Trojanská*, popis Hektorovy kaple. Viz obzvláště *Loutkové hry* nebo slavnostní vjezdy. [3]) Divadelní hra s tanci a hudbou

dav si od něho přeložiti veršem legendu, platí sto šilinků za celek dohromady, za verše, písmo i kolorování, a klade na roveň tyto tři práce: skutečně není třeba více myšlenky při jednom než při druhém. Jeho velká tři díla, *Pád knížat*, *Obležení Troje*, *Dějiny thebské* jsou pouze překlady nebo parafrasemi mnohoslovnými, učenými, popisnými, jakýmisi rytířskými procesími, kolorovanými po dvacáté týmže způsobem, na témže velinu. Jediný bod, který vyniká zvláště v první básni, jest myšlenka Fortuny[1]) a násilných převratů, mezi kterými plyne lidský život. Je-li nějaká filosofie v tom čase, jest to tato. Vypravují si rádi hrozné a tragické historie; sbírají je od starověku až do přítomné doby; jsou hodně daleko od důvěřivé a horlivé zbožnosti, která pociťovala ruku boží v řízení světa: vidí, že tento svět chodí semo tamo, naráženje se a zraňuje jako opilý člověk. Věk to smutný a ponurý, bavící se zevnějšími zábavami, potlačovaný nízkou bědou, který trpí a bojí se bez útěchy a bez naděje, postavený mezi starého ducha, jehož živé víry více nemá, a ducha moderního, jehož činné vědy nemá. Náhoda vznáší se jako temný mrak nad všemi věcmi a zahražuje pohled na nebesa. Představují si ji jako »nestvůrnou podobu, s tváří krutou a hroznou, s pohledy hrdými a hrozivými, na

[1]) Viz jeho *Vidění Fortuny*, obrovské to postavy. V tomto obraze je vzrušení i nadání.

každé straně mající sto ruk, z nichž jedny pozvedají lidi do vysokých tříd lidských hodností, jiné, které je drsně uchvacují, aby je svrhly dolů. Pozorují nešťastné velmože, zajatého krále, s trůnu svrženou královnu, zavražděná knížata, znamenitá města zničená,[1]) žalostná to podívání, která se naskytují v Německu a ve Francii a která se hromadí v Anglii; a dovedou na ně pohlížeti jen s tupou resignací. Místo vší útěchy odříkává Lydgate na konci otřepanou frási šablonovité soustrasti. Čtenář učiní znamení kříže zívaje a odchází. Poesie a náboženství nejsou více vskutku s to vnuknouti opravdový cit. Spisovatelé kopírují a zas kopírují. Lydgate předělává Chaucerův *Palác slávy*; Hawes[2]) píše jakousi alegorickou báseň milostnou podle *Románu o Růži.*[3]) Barclay[4]) překládá *Zrcadlo dobrých mravů a Loď bláznů.* Stále abstrakce mdlé, ošumělé, prázdné; je to scholastika poesie. Je-li někde poněkud originelní přízvuk jest to v *Lodi bláznů*, kterou překládá Barclay, v *Tanci smrti*, který překládá Lydgate, trpká to šprýmovství, smutná veselí, která probíhají v tom okamžiku rukama umělců a básníků po celé Evropě. Posmívají se sami sobě groteskně a truchlivě: ubohé figury všední a sprosté, nahromaděné na lodi, nebo které šklebivý kostlivec nechává tančiti

[1]) Husitská válka, stoletá válka, válka obou Růží. [2]) Kolem r. 1506. *The temple of glass.* [3]) *Passetyme of pleasure.* [4]) *Ship of fools*, 1508.

při zvuku houslí na jich hrobě. Uprostřed vší té hniloby a v této ošklivosti, kterou byli zachváceni sami k sobě, objevuje se šprýmař, hospodský Triboulet,[1]) zhotovitel posměvačných a makaronických veršíků Skelton,[2]) jedovatý pamfletář, který míse věty francouzské, anglické, latinské, výrazy z hantýrky, modní sloh, slova vynalezená, srážeje k sobě krátké rýmy, vyrábí jisté literární bláto, jímž postříkává Wolseye a biskupy. Sloh, metrum, rým, jazyk, veškeré umění skončilo; pod planou oficielní parádou jest pouze již jen směsice trosek. Tato poesie, jakkoli je celá rozedraná, v cárech, roubíkem má ústa ucpaná, špinavá a ohlodaná červy, má přeci morek.[3]) Je plná politického hněvu, smyslné vervy, pudů anglických a lidových; ona žije. Život to hrubý, ještě prvopočáteční, nízce hemživý, jako se objevuje na velké ležící mrtvole, která se rozkládá. Nicméně jest to život, s dvěma důležitými rysy, jež bude projevovati, s nenávistí vůči církevní hierarchii, což jest reformace, s návratem k smyslům a k životu přirozenému, což jest renaissance.

[1]) Dvorní šašek Františka I. — Překl. [2]) Zemř. r. 1592, korunovaným básníkem r. 1489. *Odměny dvora*, *Vavřínový věnec*, *Elegie na smrt vévody northumberlandského*, více sonetů má slušný sloh a patří ku oficielní poesii. *Viz* Philarète Charles, *Skelton*, studie o šestnáctém století. [3]) Výrok ten je od Skeltona.

# KNIHA II.

# Renaissance.

## KAPITOLA I.

### Pohanská renaissance.

§ 1. Mravy.

I. Názor, jejž si lidé utvořili o světě od rozpadnutí se antické společnosti. — Jak a proč počíná znovu lidská vynalézavost. — Útvar ducha renaissančního. — Jak představování předmětů jest tehdy napodobivé, obrazivé a úplné.

II. Proč se mění ideální vzor. — Zlepšení lidského postavení v Evropě. — Zlepšení lidského postavení v Anglii. — Mír. — Průmysl. — Obchod. — Pastvectví. — Zemědělství. — Vzrůst obecné zámožnosti. — Stavby a nábytek. — Paláce, jídla a oděvy. — Okázalost při dvoře. — Slavnosti za Alžběty. — Divadelní hry za Jakuba I.

III. Lidové mravy. — *Pageants* (Loutkové divadlo). — Divadlo. — Slavnosti vesnické. — Pohanská expanse.

IV. Vzory. — Staří. — Překlad a četba klasických autorů. — Sympatie pro mravy a bohy antické. — Moderní. — Záliba pro mravy a spisy italské. — Jak poesie a malířství jsou v Italii pohanskými. — Ideálním vzorem je člověk velmi šťastný, omezený na život přítomný.

## § 2. Poesie.

I. Renaissance v Anglii je obrozením ducha saského.
II. Předchůdci. — Hrabě de Surrey. — Jeho feudální a rytířský život. — Jeho anglický a osobní karakter. — Jeho vážné a melancholické básně. — Jeho pojetí vnitrné lásky.
III. Jeho sloh. — Jeho mistři, Petrarka a Vergil. — Jeho postup, jeho zručnost, jeho ranná dokonalost. — Umění se zrodilo. — Nedostatky: napodobení, hledanost. — Umění není úplné.
IV. Vzrůst a dovršení umění. — *Euphues* a moda. — Sloh a duch renaissance. — Plýtvání a nepravidelnost. — Jak si odpovídají mravy, duch a sloh. — Sir Philip Sidney. — Jeho vychování, život, povaha. — Jeho učenost, vážnost, velkodušnost a prudkost. — Jeho *Arkadie*. — Přehánění a manýrnost citu a slohu. — Jeho *Obrana poesie*. — Jeho výmluvnost a energie. — Jeho *sonety*. — V čem liší se těla a vášně renaissanční od těl a vášní moderních. — Smyslná láska. — Mystická láska.
V. Poesie pastýřská. — Hojnost básníků: — Přirozenost a síla poesie. — Stav ducha, který ji povzbuzuje. — Smysl pro venkov. — Obrození antických bohů. — Nadšení pro krásu. — Líčení lásky nenucené a šťastné. — Shakspeare, Jonson, Fletcher, Drayton, Marlowe, Warner, Breton, Lodge, Greene. — Jak přeměna obecenstva přeměnila umění.
VI. Poesie ideální. — Spenser. — Jeho život. — Jeho povaha. — Jeho Platonismus. — Jeho *Hymny na lásku a krásu*. — Jeho překypující obraznost. — V čem jest epickou. — V čem jest ferickou. — Jeho tápání. — *Kalendář pastýřův*. — Jeho *Drobné básně*. — Jeho veledílo. — *Královna vil.* — Jeho epopeje jest alegorická a přeci životná. — Obsahuje křesťanské rytířství a pohanský Olymp. — Jak je slučuje.
VII. *Královna vil.* — Nemožné události. — Jak stávají se pravděpodobnými. — Belphoebe a Chrysogona. — Ferické a obrovské obrazy a krajiny. — Proč musí býti

takovými. — Sluj Mammona a zahrady Acrasie. — Jak Spencer skládá. — V čem je umění renaissanční úplným.

## § 3. Prosa.

I. Konec poesie. — Změny ve společnosti a v mravech. — Jak stává se návrat ku přírodě dovoláním se smyslů. — Odpovídající tomu změny v básnictví. — Jak půvab nahražuje energii. — Jak pěkné nahražuje krásné. — Strojená něžnost. — Carew. — Suckling. — Herrick. — Afektace. — Quarles, Herbert, Babington, Donne, Cowley. — Počátek klasického slohu a salonního života.

II. Jak poesie končí v prosu. — Spojení vědy a umění. — V Italii. — V Anglii. — Jak vláda naturalismu rozvíjí činnost přirozeného rozumu. — Učenci, historikové, rhetorikové, kompilátoři, politikové, starožitníci, filosofové, theologové. — Hojnost talentů a řídkost krásných knih. — Nadbytečnost, hledanost, pedanterie slohu. — Originálnost, precisnost, energie a bohatost slohu. — Jak v protivě ku klasikům nepředstavují si myšlenku nýbrž individuum.

III. Robert Burton. — Jeho život a povaha. — Zmatenost a ohromnost jeho učenosti. — Jeho předmět, *Anatomie melancholie.* — Scholastické rozdělení. — Směsice věd duševních a lékařských.

IV. Sir Thomas Browne. — Jeho duch. — Jeho obraznost seveřana. — *Hydriotaphia, Religio medici.* — Jeho názory, jeho zvědavost a jeho pochybnosti muže z doby renaissance. — *Pseudodoxia.* — Účinky této činnosti a tohoto směru veřejného ducha.

V. František Bacon. — Jeho duch. — Jeho původnost. — Soustředěnost a skvělost jeho slohu. — Jeho srovnání a aforismy. — *Essays.* — Jeho postupem není argumentace nýbrž intuice. — Jeho utilitářský zdravý rozum. — Východisko jeho filosofie. — Že předmětem vědy jest zlepšení lidského postavení. — *Nová Atlantida.* — Jak tato idea je v souhlasu se stavem věcí a s duchem času. — Ona dovršuje renaissanci. — Jak tato idea přivádí novou methodu. — *Organum.* — Při

kterém bodu se Bacon zastavil. — Meze ducha století. — Jak pojetí světa, které bylo poetickým, stává se mechanickým. — Jak vede renaissance ku zavedení positivních věd.

## §. 1. Mravy.

### I.

Bylo tomu sedmnácte století co velká smutná myšlenka počala tížiti ducha lidského, aby ho sklíčila, pak nadchla a oslabila, aniž byla kdy v tak dlouhé mezeře povolila. Byla to myšlenka chabosti a dekadence lidské. Řecká korupce, římské potlačování a rozklad antického světa ji vyvolaly; ona zase se své strany vyvolala stoickou resignaci, epikurejskou bezstarostnost, alexandrinský mysticismus a křesťanské očekávání království božího. »Svět je špatný, unikněmež mu necitelností, omámením, extasí.« Tak mluvily filosofie, a náboženství přicházejíc přes ně doložilo, že svět se chýlí ku konci: »Buďte pohotově, neboť království boží je blízké.« Během tisíce let spousty, které se udávaly na všech stranách, vrážely neustále do srdcí onu smutnou myšlenku, a když z lůna konečné slaboduchosti a všeobecné bídy feudální člověk se zvedl silou své odvahy a svého ramene, shledal jako překážku své myšlenky a svého díla skličující názor, který proskribuje přirozený život a pozemské naděje, vztyčoval jako vzor mnišskou poslušnost a malátnost člověka bohem osvíceného.

Svou vlastní silou se zhoršila. Neboť vlast-

ností podobného názoru, jako běd, které ho zplozují a pokleslosti myslí, kterou ospravedlňuje, jest, že potlačuje osobní činnost a nahražuje vynalézavost podrobením. Od čtvrtého století vidíme ponenáhlu mrtvé pravidlo vstupovati na místo živé víry. Křesťanský lid se odevzdává do rukou duchovenstva, které se odevzdává do rukou papeže. Křesťanské názory se podrobují theologům, kteří se podrobují sv. Otcům. Křesťanská víra se redukuje na vykonávání úkonů, kteréž se redukuje na vykonávání obřadů. Náboženství, které bylo tekuté v prvních stoletích, sráží se v tuhý krystal, a hrubý dotyk barbarů přikládá na vrch vrstvu modlosluţebnictví: vidíme zjevovati se theokracii a inkvisici, monopol duchovenstva a zákaz sv. písem, uctívání ostatků a a kupování odpustků. Na místo křesťanství církev; místo svobodné víry uložená pravověrnost; místo morální horlivosti ustálené praktiky; místo srdce a jednající myšlenky zevnější a mechanická disciplina: to jsou rysy vlastní středověku. Pod tímto nátlakem přestala myslící společnost mysliti: filosofie se zvrhla v příruční návod a poesie v blábolení, a člověk bezvládný, klečící, odevzdávající své svědomí a své chování do rukou svého kněze, podobá se již jen loutce dobré k odříkávání katechismu a růžence.[1])

[1]) Viz v Brugách obrazy Memlingovy (patnácté století). Žádný obraz nečiní církevní zbožnost středověkou tak pochopitelnou, podobající se úplně pobožnosti budhistů.

Konečně počíná zase invence; počíná zase úsilím laické společnosti, která odvrhla theokracii, podržela svobodný stát, a která nyní nalézá opětně nebo nalézá vůbec průmysl, vědy a umění jedny po druhých. Všecko se obnovuje; Amerika a Indie je odkryta, podoba země stává se známou, soustava světa je ohlášena, moderní filologie je založena, pokusné vědy počínají, umění a literatury pučí jako žeň, náboženství se přeměňuje V lidském rozumu a v lidské činnosti není obvodu, který by nebyl obděláván a zúrodňován tímto všeobecným úsilím. Jest tak veliké, že od novotářů přechází k opozdilcům, a vzpřímuje zase katolictví tváří v tvář protestanství, které bylo vzpřímilo. Zdá se, že lidé otvírají náhle oči a *vidí.* Vstupují skutečně do nové a znamenité formy duševní. Jest to rys tomuto věku vlastní, že lidé nepojímají více věci po dílech, isolovaně, nebo podle scholastického a mechanického roztříďování, nýbrž celkově, názorem povšechným a úplným, s oním vášnivým obsažením ducha sympatického, který umístěn byv před rozsáhlý předmět, proniká ho ve všech jeho dílech, ohmatává ho ve všech jeho svazech, osvojuje si ho, připodobuje si ho, vtiskuje si jeho obraz tak živě a mohutně, že je nucen vyjádřiti ho na venek uměleckým dílem nebo skutkem. Neobyčejná vřelost duševní, překypující a velkolepá obraznost, vidění poloviční, vidění úplná, umělci, věřící, zakladatelé, *stvořitelé,* to vše zplozuje podobná

forma duševní; neboť aby člověk mohl tvořiti, musí míti jako Luther a sv. Ignác, jako Michal Angelo a Shakspeare, nějakou myšlenku, a to nikoli abstraktní, částečnou a suchopárnou, nýbrž obraznou, dovršenou a smyslovou, opravdové stvoření, které sebou zmítá vnitrně a usiluje o to aby se objevilo na světle. Jest to zde velké století evropské a nejpodivuhodnější moment lidské vegetace. Žijeme ještě dnes z jeho mízy a neděláme nic jiného než že pokračujeme v jeho tlaku a úsilí.

## II.

Když lidská mohutnost se projevuje tak jasně v dílech tak velikých, není nic divného když ideální vzor se změní a stará myšlenka pohanská se zase objeví. Objevuje se zas, přinášejíc s sebou kultus krásy a síly; nejprve v Italii; neboť jest to ze všech zemí evropských ta nejpohanštější, nejbližší antické vzdělanosti; pak odtamtud ve Francii a ve Španělsku, ve Flandrech [1]), ano i v Německu, aby si konečně dobyla Anglie. Jak to přijde, že se šíří a že jest revolucí vzniklou v mravech, která v tom okamžiku na všech stranách spojuje všecky lidi v jednom citu, který byli zapomněli od patnácti set let? To proto, že stav lidí se zlepšuje a že to pociťují. Vždycky vy-

[1]) Van Orley, Michal Coxie, Franz Floris, de Vos, Sadler, Críspin de Pass a mistři pěvci norimberští.

jadřuje ideální vzor skutečnou situaci a výtvory obraznosti, jako pojetí ducha projevují jen stav společnosti a stupeň blahobytu; jest pevný vztah mezi tím, co člověk obdivuje a čím jest. Pokud bída jest skličující, úpadek patrný, nebo naděje uzavřená, jest náchylný zatracovati život pozemský a hledati útěchy v jiném světě. Jakmile se jeho útrapa uvolní, jakmile se jeho mohutnost projeví a jeho perspektivy se rozšíří, počíná zas milovati život vezdejší, nabývati důvěry v sebe sama, milovati a slaviti energii, geniálnost a všecky mohutnosti působivé, které pracují k tomu, aby mu opatřily štěstí. Kolem dvacátého roku Alžbětina zanechávají rytíři štítu a dvojručního kordu a přijímají rapír:[1]) drobný fakt skoro nepozorovatelný, nicméně ohromný, neboť podobá se změně, která před šedesáti lety[2]) způsobila, že opustili jsme dvorní kord a nechali ruce se klátiti v našem černém šatě. Skutečně končí tehdy feudální zřízení a počíná dvorský život, jako dnes končí život dvorský a počíná zřízení demokratické. S dvojručním kordem, s těžkým úplným brněním, s feudálními hradními věžemi, se soukromými válkami, s trvalým nepořádkem ustupují veškeré středověké pohromy a mizí v minulosti. Angličan vyšel z války obou Růží. Není více vysazen nebez-

[1]) První kočár je z r. 1564. Vzbudil veliké podivení. Jedni říkali, že je to »velká mořská mušle přivežená z Číny«, jiní, že je to »chrám, v němž kanibálové vzývají ďábla.« [2]) *Dějiny* jsou napsány r. 1864. — Překl.

pečí, že bude zítra okraden jako bohatý, pozítří pověšen jako zrádce, nepotřebuje více cíditi svou zbroj, uzavírati spolky s mocnými, zásobovati se na zimu, sbírati zbrojný lid, potloukati se po kraji, aby plenil a věšel jiné [1]). V Anglii, jako v celé Evropě, zavedla monarchie mír do společnosti [2]), a s mírem objevují se užitečná umění. Domácí blahobyt sleduje občanskou bezpečnost, a člověk lépe opatřený ve svém domě, lépe chráněný ve svém městečku, může nalézti potěšení ve vezdejším životě, jejž přeměňuje a bude přeměňovati.

Koncem patnáctého století [3]) jest dán popud; obchod a průmysl vlnařský vzroste náhle a tak ohromně, že obilní půdy se změňují v luka, »že všecko je zabráno pro pastviny« [4]) a že od roku 1553 čtyřicet tisíc kusů sukna se vyveze v jednom roce po lodích té země. To jest již Anglie jak ji vidíme dnes, země luk, celá zelená, rozdělená ploty, posetá dobytkem, plavecká, tovární, bohatá, s lidem pracovným, živícím se masem, který ji obohacuje, obohacuje sebe. Meliorují tak dobře zemědělství, že ve stu letech [5]) zdvojuje se výtěžek akru.

---

[1]) Viz líčení tohoto stavu věcí v listech rodiny Pastonovy, uveřejněných Johnem Fenem. [2]) Ludvík XI. ve Francii, Ferdinand a Isabella ve Španělích, Jindřich VII. v Anglii. V Italii skončilo feudální zřízení dříve, zřízením republik a knížectví. [3]) 1488. Akt parlamentu o *inclosurách*. [4]) *A Compendious examination*, 1581, by William Strafford. Akt parlamentu, 1541. [5]) *Pictorial history*, I, 902.

Množí se tak silně, že ve dvou stech letech [1]) zdvojnásobňuje se obyvatelstvo. Obohacují se tak, že na počátku vlády Karla I. jest sněmovna poslanců třikráte bohatší než sněmovna lordů. Zkáza [2]) Antverp vévodou Parmským k nim posílá »třetinu kupců a výrobců, kteří zhotovují hedvábí, damašky, punčochy, tafety, serže.« Zničení Armady a úpadek Španělska otvírají jejich námořnictvu veškerá moře. Pracovitý úl, který dovede odvážiti se, pokoušeti se, pátrati, jednati v tlupách a vždy účinně, započne své výtěžky a své cesty a bude bzučeti po celém vesmíru [3]). V nejnižších i v nejvyšších vrstvách společnosti, ve všech částech života, ve všech stupních stavu lidského stával se tento nový blahobyt patrným. Roku 1533, vzhledem k tomu, »že ulice londýnské byly špinavé, plné kaluží a žump a že mnoho osob jak pěších tak jízdních bylo v nebezpečí, že se tam poraní a skoro tam zahynulo«, dal Jindřich VIII. počíti s dlážděním Londýna [4]). Nové ulice pokrývaly prázdné pozemky, kam druhdy mladí lidé přicházeli běhat a zápasit. Každoročně bylo viděti vzrůstati počet hospod, divadel, sálů, kde se kouřilo, hrálo, kde se provozovaly medvědí zápasy. Před Alžbětou byly domy venkovských šlechticů jen chatrčemi

[1]) *Pictorial history*, I, 903. Od 1377 do 1583, z půltřetího milionu na 5 mil. [2]) Ludovic Guicciardini. R. 1585. [3]) 1553. Anglická společnost pro obchod ruský. 1578. Drake objíždí svět. 1600. Angl. společnost pro obchod indický. [4]) Kniha VI. kap. IV, *Pictorial history*.

pokrytými slamou, naházenými nejhrubší hlínou a osvětlenými pouzem řížovím. »Naopak, praví Harrison (1580), ty, které byly vystaveny nedávno, jsou obyčejně z cihel, z tvrdých kamení neb z obého, pokoje rozsáhlé a krásné a stavby služební vzdálenější od pokojů.« Co se týče starých dřevěných domů, byly kryty nejjemnější sádrou, která »mimo rozkošnou bělost samotného materiálu jest rozestřena ve vrstvách tak hladkých a jemných, že po mém soudu nic nemůže býti zhotoveno s větším půvabem [1])« Tento naivní obdiv ukazuje z jakých brlohů se vycházelo. Tu se konečně používá obecně skla na okna. Holé zdi jsou pokrývány nástěnnými koberci, kde návštěvníci pozorují blaženě a udiveně byliny, zvířata, postavy; počíná se užívati kamen a pociťuje se neznámé potěšení, že jest teplo.

»Tři věci, praví Harrison, zasluhují povšímnutí u statkářů. První jest množství krbů nedávno vystavených. Za jich mládí nebylo jich více než dva nebo nejvíce tři ve většině měst uvnitř království. Druhá jest zlepšení nábytku, které je značné, ačkoli ještě ne obecné; neboť, praví, naši otcové (ano, i my sami), spávali jsme velice často na bídném loži ze slámy, na hrubých rohožích s jediným jen prostěradlem, s pokrývkami zhotovenými z hrubých chlupů nebo sešitých hadrů, a s pořádným kulatým klackem pod hlavou za podušku nebo polštář. Stalo-li se, že pán domu v sedmi letech, která sledovala po jeho sňatku, koupil si žíněnku nebo hrubou peřinu a také pytel drobné slámy, aby na ni položil hlavu, domníval se, že je tak dobře uložen jako velmož v městě . . .

[1]) Nathan Drake, *Skakspeare and his Time*, porůznu.

Polštáře, říkali, zdají se býti zhotoveny jen pro šestinedělky. Třetí věc je změna dřevěného nádobí v cínové garnce, a dřevěných lžicí v stříbrné nebo cínové; neboť za starých časů bylo toto dřevěné nádobí tak obyčejným, že by člověk byl sotva nalezl čtyry kusy cínové (z nichž snad jedna slánka) v domě hodného statkáře.«

Není to držení nýbrž nabývání které budí v lidech radost a pocit jich síly; zpozorují spíše malé štěstí, které je nové, než velké štěstí, které je staré; ne když vše je dobré, nýbrž když vše je lepší, vidí život krásný a jsou pobádáni učiniti z něho slavnost. Proto činí z něho v tomto okamžiku slavnost, velkolepou parádu, tak podobnou obrazu, že způsobuje malířství v Italii, tak podobnou představení, že způsobuje drama v Anglii. Nyní, kdy sekera a kord občanských válek sklály nezávislou šlechtu, a co zrušení práva držení zničilo malé samostatné království každého velkého feudálního barona, opouštějí velmoži své černé hrady, pevnosti cimbuřím vroubené, obklopené stojatými vodami, s prolomenými úzkými okny, jakási to kamenná brnění, která byla dobrá jen k tomu, aby chránila život svých pánů. Hrnou se do nových paláců s báněmi a vížkami, pokrytých pracnými a mnohonásobnými ozdobami, opatřených monumentálními terasami a schodišti, zahradami, vodotrysky, sochami, do paláců Jindřicha VIII. a Alžběty, pologotických a poloitalských, [1])

[1]) Tento sloh zove se Tudorovským. Stává se úplně italským, blízkým antickému, za Jakuba I., Inigem Jonesem.

jichž pohodlí, skvělost a symetrie oznamují již zvyky společnosti a zálibu v zábavě. Přicházejí ke dvoru, opouštějí své mravy: čtyři jídla, která sotva stačila starobylé hltavosti, redukují se na dvě; šlechtici jsou brzo rafinovaní, a hledají svou slávu v hledanosti a zvláštnosti svých zábav a své výzdoby. Jest viděti je, ani se odívají velkolepě ve skvělé látky, s luxem lidí, kteří poprvé mačkají hedvábí a nechávají třpytiti se zlato: kabátce ze šarlatového satinu, pláště ze soboliny za tisíc dukátů, sametové střevíce vyšívané zlatem a stříbrem, pokryté růžemi nebo fábory, boty s ohrnutými holeněmi, odkudž vycházejí proudy krajek, vyšívané podobami ptáků, živočichů, souhvězdí, květin ze stříbra, ze zlata, z drahých kamenů, zdobené košile, které stojí deset liber sterlingů. »Jest to obyčejnou věcí dáti tisíc koz a sto volů na oděv a nositi celý hrad na zádech « [1]) Šaty té doby podobají se relikviářům. Když zemřela Alžběta, bylo nalezeno tři tisíce oděvů v jejích šatnách. Máme mluviti o obrovských nabíraných límcích dam, o jich vzdouvajících se šatech, o jich živůtcích tuhých diamanty? Zvláštní znamení doby: muži byli měnivější a vyzdobenější než ženy. »Taková je naše nestálost, praví Harrison, že dnes není v oblibě nic než moda španělská, kdežto zítra se budou shledávati elegantními a příjemnými pouze francouzské titěrky. Po-

[1]) Viz Burton, *Anatomy of melancholy*; Stubbes, atd

někud později jsou šaty pouze ve vkusu německém. Brzy dává se obecně přednost tureckému střihu, brzo šatům maurským, rukávům berberským a krátkým kalhotám francouzským. A jsou-li mody rozdílné, bylo by nekonečné, kdybychom chtěli pověděti cenu, hledanost, marnivost, nádheru, rozmanitost a konečně nestálost a bláznovství, s nímž setkáváme se na všech stupních.« Bláznovství, budiž, ale také poesie. Jest něco jiného než zábava větroplachů v této skvělé maškarádě kostymů. Nadbytek vnitrné mízy odtéká v tuto stranu, jakož i v dramata a básně. Jest neuvěřitelné rašení živoucích forem v jejich mozcích. Oni to dělají jako jejich rytci, kteří na svých titulních obrázcích plýtvají květy, plody, jednajícími postavami, zvířaty, bohy, a vlévají a hromadí veškeré přírodní poklady do všech rohů svého papíru. Mají potřebu těšiti se z krásy; chtějí býti šťastni očima; pociťují přirozeně nepřímo relief a energii všech forem. Od nastoupení Jindřicha VIII. až do smrti Jakuba I. je vidět jen turnaje, procesí, vjezdy do měst, maškarády. Jsou to především královské bankety, okázalost korunování, rozsáhlé a hlučné zábavy Jindřicha VIII. Wolsey mu dává slavnosti [1]) »způsobem tak nákladným a nádherným, že je to jako by se díval do nebe. Neschází tam dam ani slečen velmi obratných a dovedných ku tanci s maskova-

[3]) Holinshed, 921.

nými velmoži nebo k okrašlování sálu v okamžiku kdy toho třeba. Jest tu též všeliká hudba a harmonie s krásnými hlasy mužů a dítek.« Král ho jednoho dne překvapuje u tabule, provázený dvanácti velmoži přestrojenými za pastýře v šatech ze zlatého sukna a karmasinového satinu, předcházený nosiči pochodní, »s takovým hlukem bubnů a píšťal, že zřídka kdy bylo viděti co podobného.« [1]) Na místě se vystrojuje nový banket »o dvou stech různých jídel, velmi vybraných a nákladného vynalezení. A tak stráví noc stolujíce, tančíce a jinak různě se obveselujíce, k velkému uspokojení krále a shromážděné šlechty.« Spočtěte, možno-li [2]), mythologické slavnosti, divadelní přijetí, opery hrané na širém vzduchu pro Alžbětu, Jakuba a jejich velmože. V Kenilworthu trvaly slavnosti devatenáct dní. Vše tam je: pedantství, novinky, populární hry, krvavá divadla, hrubé frašky, silácké a obratné kousky, alegorie, mythologie, rytířství, svátky selské a národní. V podobném čase, v onom všeobecném rozmachu a v onom náhlém rozpučení zajímají se lidé o sebe samy, shledávají svůj život krásným, důstojným aby byl představen a uveden na scenu úplný; hrají si s ním, těší se vidíce ho, milují jeho výšiny i nížiny, činí z něho předmět umění. Královna je přijata sibylou, pak obry z časů

[1]) Holinshed, ibid. — [2]) *Elisabeth and James' Progresses,* by Nichols.

Arthurových, pak Jezerní Paní. Sylvanus, Pomona, Ceres a Bakchus, každé božství po řadě podává jí prvotiny své říše. Druhého dne divý muž, oblečený mechem a břečťanem, rozmlouvá před ní a na její počest s Ozvěnou. Nechávají bojovati třináct medvědů proti psům. Italský skákač koná podivuhodné kousky před celou společností. Královna je přítomna selské svatbě, pak jakémusi žertovnému zápasu mezi sedláky z Coventry, kteří představují porážku Dánů. V okamžiku kdy se vrací z honby, Triton, vystupující z jezera, prosí ji jménem Neptunovým, aby vysvobodila zakletou Paní, pronásledovanou panem Brucem Nemilosrdným. Ihned objevuje se Paní obklopená nymfami, záhy sledovaná Proteem, jejž nese ohromný delfin. Skryt jsa v delfinu, pěje hlouček hudebníků se sborem mořských božstev chvály na mocnou, krásnou, cudnou královnu anglickou. — Vidíte, že hra není jenom na divadle; velmoži a královna sama stávají se herci. Potřeby obraznosti jsou tak živé, že dvůr stává se jevištěm. Za Jakuba I. každoročně v den sv. Tří Králů královna, přední dámy a první šlechtici hráli operu, zvanou *Maska*, jakousi to alegorii promísenou tanci, jejíž účinnost byla zvýšena skvělými dekoracemi a kostymy a jejíž nádheru mohou naznačiti jedině mythologické obrazy Rubensovy. »Lordové odění po způsobu antických soch, nesoucí na hlavě perské vínky, čelo opásané páskem z tmavočerveného a stříbrného gázu;

dlouhý kabátec ze sukna stříbrně tmavočerveného střižený tak, aby se rýsovala nahota, po způsobu řeckého brnění, připjatý k prsoum širokým pasem ze sukna zlatem vyšívaného, který se spínal drahokamy: pláště z barveného hedvábí, jedny barvy nebes, druhé barvy perlové, jiné barvy plamenné nebo bronzové; [1]) dámy v živůtku ze sukna stříbrně bílého, vyšívaném podobami pávů a ovoce; pod tím roucho volné, v záhyby složené, tmavočervené, pruhované stříbrem, rozdělené zlatým pásem, a pod tímto jiné vlající roucho ze sukna stříbrovitě azurového, lemované zlatem; jejich vlasy nedbale svázané pod bohatým a drahocenným vínkem, ozdobeným všelikými druhy vybraných diamantů; na vrchu průsvitný závoj, který padal až k zemi; jejich obuv blankytná a zlatá, vyložená rubíny a diamanty«. Ukracuji tento popis, který podobá se popisu z pohádek. Pomyslete, že všecky tyto ozdoby, toto třpytění látek, toto záření drahokamů, tato nádhera obnažených těl rozvinovala se denně k vůli svatbě velmožů, při smělých akcentech pohanské svatební písně. Vzpomeňte na slavnosti, jež zaváděl tehdy hrabě de Carlisle, kde se vystrojila nejprve tabule naplněná vybranými jídly tak vysoko jako člověk mohl dosáhnouti, aby byla ihned odhozena a nahražena jinou podobnou tabulí.

---

[1]) Vyňato z *Mask* Ben-Jonsona. *Masque of hymen*, 76. Vyd. Gifford, t. VII.

Toto plýtvání nádherami, tyto nákladné pošetilosti, toto rozpoutání obraznosti, toto opojení očí a uší, tato opera sehraná pány království, vyznačuje jako obraz Rubensův, Jordaensův nebo ze současných Flander, tak otevřené dovolávání se smyslů, tak úplný návrat k přírodě, že naše schladlá a smutná doba není sto si je představiti. [1])

III.

Vylévati své city, uspokojovati své srdce a své city, vrhati směle na všecky cesty života smečku svých choutek a pudů, toť tedy potřeba, která jeví se v mravech. Anglie není ještě puritánskou. Jest to »veselá Anglie«, *merry England*, jak se tehdy říkalo. Není ještě strnulá a regulovaná. Rozveseluje se hojně, svobodně, a těší ji, že se vidí takovou. Neshledáváme operu jen u dvora, nýbrž i na vsi. Kočující společnosti se tam přepravují, a v případě potřeby zastupují je venkované; Shakspeare viděl, dříve než je maloval, fulpasy, tesaře, truhláře, příštipkáře měchů [2]) hráti Pyrama a Thisbu, představovati lva se řvaním co možná jemným a představovati zeď natažením ruky. Každá slavnost je *pageantem*,

[1]) Také jisté soukromé listy popisují dvůr Alžbětin jako místo, kde bylo »málo zbožnosti, kde se konalo málo náboženských úkonů a kde vládly všecky nestoudnosti v nejvyšším stupni.« [2]) *Midsummer Night's Dream* (Sen v noci svatojanské).

kde představiteli jsou měšťani, dělníci, děti. Jsou herci pudem. Když duše je plná a nová, nevyjadřuje své myšlenky rozumováním; ona je sehrává a představuje; zobrazuje je mimicky; to jest pravá a první řeč, řeč dětí, umělců, řeč radosti a vynalézavosti. Tímto způsobem se baví zpěvy a slavnostmi při všech symbolických svátcích, jimiž tradice oživila rok. [1]) Tu neděli po sv. třech králích dělají rolníci parádu po ulicích s košilemi přes šaty, ozdobeni fábory, táhnouce vozík při zvuku hudby a tančíce tanec kordů; jindy je to postava z klasů udělaná, kterou vozí na vozíku za zpěvů, za zvuku píšťal a bubnů; jindy je to Mikuláš (père Noël) a jeho družina; nebo jest to máje, kolem které hraje se historie o Robin Hoodovi, statečném pytlátku, a legenda o sv. Jiřím, který skoluje draka. Bylo by třeba půl svazku ku popsání všech těch slavností Žní, Všech Svatých, sv. Martina, Střihu ovcí, obzvláště slavnosti vánoční, která trvala dvanáct dní a mnohdy šest týdnů. Jedí a pijí, odbývají hody, uváděje v pobyb své údy, objímají holky, zvoní zvony, plní se hlukem: hrubé to bakchanalie, kde člověk stává se bezuzdným a které jsou posvěcením přirozeného života: puritáni se v tom nesklamali.

Především, praví Stubbes,[2]) všecky bláznivé hlavy z celé farnosti se shromažďují a vybírají si velkého kapitána

[1]) Nathan Drake, *Shakspeare and his times*, kap. V. a VI. [2]) Stubbes, *Anatomy of abuses*.

s titulem knížete nepořádků, a korunovavše ho velmi slavnostně, přijímají ho za krále. Jakmile je tento král vysvěcen, vyvolí si dvacet, čtyřicet nebo sto veselých chlapíků jako je sám, kteří konají službu kolem jeho Svrchovaného Veličenstva . . . Mají své dřevěné koně, své draky a jiná čtveráctví, se svými chlípnými flétisty, a svými hlučnými bubeníky, aby uvedli v chod ďábelský tanec. Pak tato tlupa pohanů kráčí ku kostelu a hřbitovu za zvuku fléten, za víření bubnů, tančíc, zvoníc rolničkami, majíc po bláznovsku kapesní šátky vláti na hlavách, kdežto dřevěné koně a jiní netvorové pojíždějí davem. A tím způsobem jdou ke kostelu jako vtělení demoni, s takovým zmateným hlukem, že není člověka, který by slyšel svého vlastního hlasu. Pak bláznivé hlavy se dívají, vyjevují se, šklebí se, stoupají na lavice, aby viděly tento krásný obřad. Pak chodí sem a tam v kostele, pak na hřbitově, kde mají obyčejně své besídky, boskety, letní sály a slavnostní domy, kde kvasí, hodují, tančí celý den a mnohdy též celou noc. A tak převyšují tyto pozemské zuřivosti rej čarodějnic. Jiný druh bláznů na hlavu padlých přináší těmto pekelným psům (totiž knížeti nepořádku a jeho spoluvinníkům) chleba, dobrého alu, starého sýra, čerstvého sýra, koláčů, dortů, smetany, masa, brzy to, brzy ono.«

»V den májový, praví jinde, každá farnost, každé město nebo vesnice se shromažďuje, muži, ženy, děti; odcházejí do lesů . . . a stráví celou noc v radovánkách a ráno přinášejí s sebou větve bříz a jiných stromů, ale obzvláště svůj nejcennější klenot, máji, kterou přivážejí u veliké slávě s dvaceti nebo čtyřiceti páry volů, a každý vůl má krásnou kytici květin uvázanou na špičce svých rohů... Zasazují tuto máji, či spíše tuto smrdutou modlu, posypávají kvítím, trávník kolem, zřizují kolem sály ze zeleně besídky, skákají a

tančí, hodují a kvasí, jako pohané k vůli svěcení svých model . . . Z deseti dívek, které jdou té noci do lesa, vrací se jich devět těhotných«. . . . »Při zvuku zvonu, praví jiný, stávají se lidé na tučný čtvrtek bláznivými po tisících a zapomínají na slušnost a veškerý zdravý smysl . . . V těchto ohavných kratochvílích skládají poctu v oběť ďáblu a Satanu.« Opravdu[1]) přírodě, antickému Pánu, Freyi, Herthě, jejím sestrám, starým germanským božstvům, která se udržela přes středověk. V tomto okamžiku, v přechodném oslabení křesťanství a v náhlém rozmachu tělesného blahobytu, člověk se zbožňuje sám a zůstává v něm živým jenom pohan.

## IV.

Ku konci vizte jakou cestou béřou se v tuto chvíli myšlenky. Několik sektářů, obzvláště měšťanů, smutně se zabírá do bible. Ale dvůr a modní svět jdou do Říma a do pohanského Řecka hledat své učitele a své hrdiny. Kolem r. 1490[2]) počali býti čteni klasikové; ráz na ráz jsou překládáni; záhy je to modou čísti je

[1]) *Hentzner's travels in England.* — Myslí, že při slavnosti Žní byla to postava Cereřina, kterou táhli na voze.

[2]) Warton, t. II, § 4; t. III. § 1. — Před r. 1600 byli přeloženi do angličiny všichni velcí básníci, od r. 1515 do 1616 všichni velcí historikové řečtí a římští jsou přeloženi do angličiny. R. 1500 učí Lilly jako první veřejně řečtině.

v originále Alžběta, Johanna Greyová, vévodkyně norfolkská, hraběnka d'Arundel, mnoho dam rozumí plynně Platonovi, Xenofontovi, Ciceronovi, a miluje je. Ponenáhlu, nepozorovatelným vzpřimováním pozvedl se člověk až ku výši velkých a zdravých duchů, kteří nenuceně ovládali veškeré myšlenky před patnácti sty lety. Rozumí nejen jejich jazyku, ale i jejich myšlence; neopakuje více lekci po nich, udržuje s nimi hovor; jest jim rovný a shledává jen v nich duchy tak mužné jako je jeho. Neboť nejsou to školní vadilové, bídní kompilátoři, odporní školometové, jako profesoři jargonu, který mu vnucoval středověk, jako onen smutný Duns Scotus, jehož lístky vrhají v tomto okamžiku komisaři Jindřicha VIII. do větrů. Jsou to »šlechtici,« státníci, nejuhlazenější a nejlépe vychovaní ze všech, kdož znají mluviti, kdož vyňali své myšlenky nikoliv z knih nýbrž z věcí, myšlenky to živoucí a které samy sebou vnikají do živoucích myslí. Přes procesí scholastiků v kápích a umouněných disputantů spojují se dva věky dospělé a myslící, a moderní člověk, umlčev dětské nebo huhňavé hlasy středověké, má za hodno zabývati se jen ušlechtilým starověkem. Přijímá jeho bohy; chápe je alespoň a obklopuje se jimi. V básních, při slavnostech, na čalounech, skoro ve všech obřadech se objevují, nikoliv již obnovení pedanterií, ale oživeni sympatií a uměním nadáni i životem tak kvetoucím a skoro tak hlubokým jako

život, který měli ve své první kolébce. Po strašné noci středověku a bolestných legendách o strašidlech a zatracencích je rozkoší viděti zas zářivý Olymp řeeký; jeho hrdinští a krásní bohové okouzlují ještě jednou lidská srdce; oni pozvedají a poučují onen mladý svět mluvíce s ním jazykem jeho vášní a jeho ducha, a toto století silných skutků, svobodné smyslovosti, smělé vynalézavosti potřebuje jen sledovati svou náchylnost, aby poznalo v nich své mistry a věčné podněcovatele svobody a krásy.

Zcela blízko u něho jest jiné pohanství, a to italské, svůdnější, poněvadž je moderní a dává prouditi nové míze do antického pně, vábnější, poněvadž jest smyslnější a poskytuje vedle kultu síly a ducha kult zábavy a rozkoše. Rigoristé to vědí a pohoršují se tím: »Očarování Circino, píše Asham, bylo přinešeno z Italie, aby zkazilo mravy lidí Anglie; mnoho příkladu špatného života, ale obzvláště předpisy špatných knih přeložených nedávno z italštiny do angličiny a prodávaných ve všech londýnských krámech. Vytisklo se těchto profaních[1]) knih v těchto posledních měsících více než jich bylo viděti od několika dvacetiletí v Anglii. Také mají nyní více úcty ku triumfům Petrarkovým než ku Mojžišově Genesi, a přikládají větší význam povídce Boccacciově než biblické historce.« Skutečně

[1]) *Ungraeions.*

má Italie v tom okamžiku patrné předáctví ve všech věcech a chodí se tam čerpat vzdělanost jako ku prameni. Jaká jest tato vzdělanost, která se vnucuje celé Evropě, z níž vychází veškera věda a elegance, která je zákonem při všech dvorech, kam Surrey, Sidney, Spenser, Shakespeare jdou hledat své příklady a svůj materiál? Jest pohanskou podstatou i původem, svým jazykem, který jest pouze nevalně přetvořenou latinou, svými tradicemi a upomínkami latinskými, které nepřerušila žádná mezera, svou ústavou, kde antický život městský nejprve potlačil a absorboval život feudální, duchem plemene, kde bylo vždy nadbytek síly a radosti. Více než sto let před jinými, od Petrarky, Rienziho a Boccaccia, počali Italové nalézati opětně ztracený starověk, »vybavovati rukopisy zahrabané v úkrytech ve Francii a v Německu,« restaurovati je, vykládati, komentovati, opakovati způsob myšlení starých, činiti se latinskými srdcem i duchem, skládati prosou i veršem s uhlazeností Ciceronovou a Vergilovou, považovati krásné rozhovory a požitky duševní za ozdobu a nejvybranější výkvět života.[1]) Neosvojují si pouze povrch života antického, nýbrž jeho podstatu, totiž zaujatost pro život vezdejší, zapomínání života budoucího, dovolávání se smyslů, zřeknutí se křesťanství. »Má se užívati,« dával zpívati jejich

[1]) Castiglione, *il Cortegiano*. P. 112, vyd. 1585.

první básník Vavřinec de Medici ve svých pastorálech a vítězných zpěvech. »Není jistoty stran zítřka.« Již u Pulciho propuká posměvačná nevěra, smyslná a smělá veselost, celá odvaha svobodných myslitelů, kteří odkopávají s ošklivostí ošumělou kutnu středověkou. On jest to, který ve šprýmovné básni klade v čelo každého zpěvu *Hosana, In principio*, nějaký posvátný text mešní.[1]) On to jest, který ptaje se co jest to duše a jak může vstoupiti do těla, srovnává ji s oněmi zavařeninami, které se zabalují do úplně teplých housek. Čím stane se na onom světě? »Mnozí lidé domnívají se, že naleznou tam fíkojedky a strnady docela oškubané, znamenitá vína. dobré postele, a proto následují mnichy, kráčejí za nimi. Co nás se týče, milý příteli, my půjdeme do temného údolí, kde nebudeme více slyšet zpívat *Alleluja!*« Hledáte-li vážnějšího myslitele, poslechněte velkého vlastence, Thukydida století, Machiavela, který klada proti sobě křesťanství a pohanství, praví, že jedno klade »svrchované štěstí do pokory, hluboké poníženosti, pohrdání věcmi lidskými, kdežto druhé dává spočívati svrchovanému dobru v duševní velkosti, tělesné síle a ve všech vlastnostech, které činí člověka hrozným.« Z toho vyvozuje směle, že křesťanství učí »snášeti zla a nekonati velké skutky;« odkrývá v této vnitrné

[3]) Viz Burchan, majordom papežův, popis slavnosti které se účastnila Lucrezia Borgia; *List Aretinův, Živo Celliniho*, atd.

vadě příčinu všeho potlačování; prohlašuje, že »zlí viděli, že mohou bez bázně tyranisovati lidi, kteří aby se dostali do ráje, byli spíše ochotni snášeti bezpráví než je pomstiti.« Dle tohoto tonu a přes povinné úklony uhádneme snadno, kterému z obou náboženství dává přednost. Ideální vzor, ku kterému veškeré úsilí se obrací, na něž veškeré myšlenky se zavěšují, a které pozvedá celou tuto civilisaci, toť člověk silný a šťastný, opatřený všemi mohutnostmi, které mohou naplniti jeho touhy a ochotný použiti jich ku vyhledávání svého štěstí.

Chcete-li viděti tuto ideu při jejím největším díle, musíte ji hledati v uměních, v uměních kreslířských, tak jak je vytváří a nosí po celé Evropě, vyvolávajíc a přeměňujíc národní školy s takovou originelností a silou, že veškeré života schopné umění pochází od ní, a že populace živých figur, jimiž pokryla naše zdi, označuje, jako gotické stavitelství a francouzská tragedie, svého druhu jediný moment ducha lidského. Hubený středověký Kristus, bídný pozemský červ znetvořený a krvavý, Panna sinavá a ohyzdná, ubohá stará venkovanka, omdlelá vedle kříže svého dítěte, vyzáblí mučedníci, vyschlí postem, s očima u vytržení, světice s kostnatými prsty, s plochými prsy, veškeré dojemné nebo žalostné vise středověké se rozplynuly; rozvíjející se božský původ ukazuje již jen kvetoucí těla, ušlechtilé pravidelné obličeje a krásná nenucená gesta; jména

jsou křesťanská, ale jedině jména jsou křesťanskými. Tento Ježíš je pouze »ukřižovaným Jupiterem«.[1]) Ony Panny, jež Rafael kreslí nahé dříve než jim dá šaty[2]) jsou pouze krásné dívky, úplně pozemské, příbuzné Fornariny. Oni svatí, jež Michal Angelo vztyčuje a svíjí na nebi při Posledním soudu, jsou shromážděním atnletů schopných dobře zápasiti a mnohého se odvážiti. Takové martyrium jako sv. Vavřince jest ušlechtilým obřadem, kde krásný mladý muž bez šatů ulehá před padesáti lidmi oděnými a seskupenými jako v antickém gymnasiu. Jest tam jedna z těch osob, které se mrskaly? Je tam někdo, kdo myslil s úzkostí a slzami na soud boží, který trmácel a zkrotil své tělo, který naplnil své srdce evangelickými smutky a něžnostmi? Jsou k tomu příliš silni, příliš dobrého zdraví; jejich šaty jim padnou příliš dobře; jsou příliš odhodlaní k energickému a rychlému činu. Příliš snadno by se z nich udělali silní vojáci nebo nádherné kurtisany, obdivuhodné při parádě nebo na plesu. Proto také všecko co divák povoluje jeho aureole, jest poklonění a znamení kříže; načež se jimi potěšují oči a jsou tu jen pro potěšení očí. Co divák cítí ve florentinské madoně, jest nádherný panenský živočich, jehož mohutný trup, nádherný vzrůst označují plémě a zdraví; není to duševní

[1]) Výrok Pulciho. [2]) Viz jeho náčrtky v Oxfordu a náčrtky řeholníka Fra Bartolomeo ve Florencii. Viz též *Martyrium svatého Vavřince*, od Baccia Bandinelliho.

výraz, jako dnes, který umělci malují, hloubka duše přebroušené a rafinované třemi stoletími kultury · obírají se jen tělem, takže už mluví s nadšením o obratlích »které jsou velkolepé«, o lopatkách, které při pohybu ramen »činí podivuhodný dojem«.[1]) »Závažným bodem« pro ně »jest dobře udělati nahého muže a ženu«. Krása pro ně spočívá v stavbě skloubené kostry, šlach, které se vespolek drží a vážou, stehen, které podeprou trup, mohutných prsou, které široce oddychují, krku, který se bude otáčeti. Jak-jest pěkné býti nahým! jak cítí se člověk dobře na volném vzduchu, aby užíval svého kvetoucího těla, svých jarých svalů, své bodré a smělé mysli! Skvělé bohyně objevují se zase se svou primitivní krásou, aniž myslíce na to, že jsou nahé; je dobře viděti na klidu jejich pohledu, na prostotě jejich výrazu, že jimi vždy byly a že stud se jich ještě nedotekl. Život duševní nestaví se tu nikterak, jako u nás, proti životu tělesnému; tento není ponížen ani není jím pohrdáno, lidé odvažují se ukazovati jeho úkony a orgány, neskrývají je, člověk nemyslí na to, aby vypadal všecek oduševněně. Ony vycházejí jako kdysi ze zářivého moře, se svými vzpínajícími se koňmi, kteří zježují svou hřívu, hryzajíce uzdu, vdychujíce svými chřípěmi

[1]) Benvenuto Cellini, *Zásady umění kreslířského.* »Budeš kresliti tehdy kosť, která se nalézá mezi dvěma kyčlema. Je velmi krásná a jmenuje se svatá kosť křížová . . . Podivuhodné kosti hlavy.«

slané zápachy, mezitím co jejich druzi plní svým dechem zvučící mušle; a diváci,[1]) zvyklí zacházeti kordem, cvičiti se nazí s dýkou a dvojručním mečem, jezditi koňmo po nebezpečných cestách, mají sympatický smysl pro hrdou tvářnost vzepjaté páteře, pro námahu ramene, které chce udeřiti a pro dlouhé chvění svalů, které nabíhají od paty až k šíji, aby vztýčily nebo vrhly člověka v před.

## § 2. Poesie.

### I.

Přesazeno do plemen a podnebí různých, nabývá toto pohanství od každého plemene a od každého podnebí zvláštní rysy a vlastní povahu. Stává se anglickým v Anglii; anglická renaissance je renaissancí saského ducha. To proto, že počíná opětně vynalézavost, a že vynalézati znamená vyjadřovati svého ducha; latinské plémě může vynalézati jen když vyjadřuje latinské myšlenky; saské plémě může vynalézati jen když vyjadřuje saské myšlenky, a pod novou civilisací a poesií shledáme potomky starého Caedmona, Aldhelma, Pierse Plowmana a Robina Hooda.

### II.

»Ku konci vlády Jindřicha VIII., praví starý Puttenham, zvedla se nová setnina básníků

[1]) *Život Benvenuta Celliniho.* Viz též úkony, které předpisuje Castiglione dobře vychovanémn muži.

dvorských, jichž dvěma setníky byli sir Thomas Wyatt starší a Jindřich hrabě de Surrey, kteří cestovavše po Italii a ochutnavše libý sloh a ušlechtilé rytmy italské poesie, rovněž jako nováčky vyšlé nedávno ze školy Danteovy, Petrarkovy, Ariostovy, vytříbili velice naši vulgární poesii, která byla drsnou a vesnickou,[1]) a z této příčiny mohou býti právem nazváni prvními reformátory anglického slohu a metra.« Ne že by jejich myšlenka byla tuze originální nebo projevovala zřejmě nového ducha. Středověk se dokonává, ale není ještě dokončen. Kolem nich André Borde, John Bale, John Heywood, sám Skelton obnovují všednost staré poesie a drsnost starého slohu. Mravy sotva obroušené jsou ještě na polo feudálními; v táboře před Landrecies píše anglický velitel přátelský list francouzskému správci z Térouanne a táže se ho »má-li několik šlechticů hotových lámati oštěp pro čest dam«, a slibuje, že pošle jim vstříc šest bojovníků. Parády, zápasy, zranění, vyzvání, láska, odvolání k soudu božímu, pokání, to vše nalézá se v životě Surreyově jako v rytířském románu. Jest to velmož, hrabě, králův příbuzný, který vystupoval při průvodech a obřadech, který válčil, velel tvrzím, pustošil zemi, který hnal útokem na hradby, který klesl v průlomu, byl zachráněn svým sluhou, nádhery milovný, rozhazovačný, prchlivý, ctižádostivý, čtyřikráte uvězněný, pak

[1]) *Homely.*

sťatý. Při korunování Anny Boleynovy nesl čtvrtý meč. Při svatbě Anny de Clèves jest jedním z vyzývačů na kolbišti při turnaji. Jsa obviněn a uvězněn, nabízí se bojovati bez brnění se svým ozbrojeným protivníkem. Jindy je uvržen do vězení proto, že jedl maso v postě. Není to nic podivného, když toto prodloužení rytířských mravů přivádí s sebou prodloužení rytířské poesie, když v době, která dovršuje Petrarkův věk, básníci nalezají opětně Petrarkovy city. Sheffield, sir Thomas Wyatt a v první řadě Surrey jsou, jako Petrarka, naříkavými a platonickými vzdychálky; Surrey vyjadřuje lásku čistou, a jeho dáma, krásná Geraldina, jako Beatrice a Laura, jest ideální madonou a dítětem třináctiletým.

A přeci uprostřed malátnosti mystické tradice zachvívá se osobní akcent. V tomto duchu, který napodobí a který mnohdy napodobí špatně, který tápe ještě a tu i tam nechává vplynouti do svých uhlazených stancí stará naivní slova nebo otřepané alegorie heroldů a truverů, jest již melancholie severu, intimní a bolestné vzrušení. Tento rys, který brzy, v nejkrásnějším okamžiku nejbohatšího výkvětu, ve velkolepém rozvití přirozeného života, rozleje pochmurné zabarvení po poesii Sidneyově, Spenserově, Shakspearově, odděluje nyní hned od prvního básníka tento svět pohanský, ale germanský, od druhého světa zcela rozkošnického, který v Italii se veselí s jemnou ironií a má zálibu jen v uměních a v zábavě. Surrey překládá

veršem Kazatele. Není-liž to zvláštní nalézti v tuto rannou chvíli, za tohoto rodícího se svítání v jeho ruce podobnou knihu? Vystřízlivění, ponuré nebo trpké snění, vrozené vědomí marnosti lidských věcí neschází v této zemi a v tomto plemeni; tito lidé stěží snášejí život a dovedou mluviti o smrti. Nejkrásnější verše Surreyovy nasvědčují již této opravdové povaze, této instinktivní a vážné filosofii; vypravuje zármutky, lituje svého milého Wyatta, svého milého přítele Clera, mladého vévodu Richmondského, svého soudruha, kteří všichni zemřeli předčasně. Jsa sám, ve vězení ve Windsoru, vzpomíná si na šťastné dny, které tam byli strávili pospolu, na jejich klání »ve velkých zelených dvorech«, výlevy, bláhové rozhovory za dlouhých zimních večerů, »hru míčem, kde oči majíce oslněné paprsky lásky, chybovali se míče, aby zachytili pohled svých dam.« — »Každé líbezné místo vyvolává trpkou upomínku.« Při těchto myšlenkách »opouští krev jeho obličej a dešť slzí kane po jeho lících.« — »O pobyte blaženosti, který obnovuješ mou útrapu! — odpověz mi: Kde je můj ušlechtilý bratr? — ten kterého jsi uzavíral ve své zdi každé noci? — milý tolika jiným, milejší mně než komu jinému. — Ozvěna, běda! která má slitování nad mou útrapou — odpovídá temným akcentem bolesti.« Podobně v lásce vyjadřuje ochablost unavené duše. »Každá věc mající život, sedlák, tažný vůl, veslař na galeji, všichni mají několik hodin oddechu, všichni

vyjma mne, který je zarmoucen ve dne, který bdí v noci, který tráví smutné snění při nářku, nářek při trpkých slzách, pak zase slzy při bolestném nářku, a jehož život takto se opotřebuje.« Co přináší jiným radost, přináší mu útrapu. »Líbezná roční doba, která vyvolává poupata a květy — oděla zelení pahorek a též údolí. — Slavík má nové peří a pěje. — Hrdlička povídá svou píseň své druži. — Léto přišlo, neboť se nyní každý pupen otvírá. — Jelen pověsil své staré parohy na kůly ohrady. — Daněk nechává ve vřesovišti spadnouti svoji zimní kožešinu. — Ryby se kmitají s novými šupinami. — Had opouští celou svou svlečenou kůži. — Hbitá vlaštovka pronásleduje malé mouchy. — Čiperná včelka snáší nyní med. — Jest u konce zima, která byla smrtí květin. — A vidím, že mezi všemi těmito libými věcmi — každá starost se zmenšuje; a přeci se vrací moje útrapa.« Přes to bude milovati až do posledního dechu. »Jest-li moje slabé tělo je chabé a poklesá — mou vůli moje srdce vždy podrží. — A až bude tělo vráceno zemi, odkážu jí svůj unavený stín, aby jí ještě sloužil . . .« Láska to nekonečná a čistá jako láska Petrarkova; ona jest jí hodna; uprostřed všech těchto nastudovaných nebo napodobených veršů rýsuje se podivuhodná podobizna, ta nejprostší a nejpravdivější, jakou lze si představiti, dílo srdce tentokráte a nikoli paměti, kterážto skrze rytířskou madonu dává prosvítati anglické man-

želce a za feudální galanterii ukazuje domácí štěstí. Surrey sám pociťuje s neklidem v sobě samotném pevný hlas dobrého přítele, upřímného rádce. Naději, která k němu mluví s jistotou, přísahajíc mu, že jest »ta nejhodnější a nejloyalnější, *nejlibeznější a nejoddanější srdcem*, jakou člověk může nalézti na zemi.« Kdyby láska a víra odešly pryč, bylo by lze nalézti je v ní. Její srdce nemá jiné myšlenky než býti tobě věrnou; zabývá se jen tebou a tvým blahem. Přeji si jen tvé zdraví a štěstí a miluji tě tolik a tak silně jak žena může milovati muže; ona patří tobě a říká to a pečuje o tebe tisícerým způsobem. Ty jsi zde když ona mluví, když jí, když pláče, když vzdychá. Večer ti praví: S bohem, můj milený; ačkoliv, Bůh ví, ty jsi daleko od ní, ona ti opakuje mnoho a mnohokráte dobrou noc.« — »Ona tě zove často svým drahým miláčkem — svou útěchou, svým štěstím, veškerou svou radostí — a vypráví své podušce celou svou historii: — jak jsi způsobil její žal a zármutek — jak po tobě vzdychá, jak prahne po tom tebe viděti. — Ona pravl: Proč jsi tak daleko ode mne? — Nejsem-liž ta, která tě miluje nejvíce? — Nepřeji-liž si tvého blaha a klidu? — Nesnažím-liž se, abych se ti zalíbila? — Proč odcházíš tak daleko od svého štěstí? — Jsem-li tou, o kterou se zajímáš — pro kterou žiješ takto v útrapě; — běda! ty víš, že mne nalezneš zde — zde, kde jsem vždy tvojí drahou milenkou, — tou

nejoddanější, tou nejvěrnější — tou, která tě vždy miluje a nikdy nebude se tomu moci ubrániti — tou, která patří tobě a myslí jen na tebe — jako ty, tuším, myslíš na ni — na tu, která mezi všemi ženami — dýchá, jen aby patřila celá tobě.« Dozajista myslí na svou ženu [1]) v tomto okamžiku, nikoliv na nějakou smyšlenou Lauru; poetický Petrarkův sen stal se přesným líčením hluboké a dokonalé manželské lásky, takové jak existuje doposud v Anglii, takové jakou všichni básníci, od spisovalele *Nut Brown Maid* až po Dickense [2]) neopomenuli nikdy ji zobrazovati.

III.

Anglický Petrarka: toto slovo o Surreyovi je nejsprávnější, tím správnější, že vyjadřuje jeho talent rovněž jako jeho duši. Skutečně, jako je Petrarka nejstarším z humanistů a prvním z dokonalých spisovatelů, přináší Surrey nový sloh, sloh mužný, nasvědčující velké přeměně duševní; neboť tento způsob psaní jest účinkem vyšší úvahy, která ovládajíc primitivní impuls, kalkuluje a volí vzhledem k nějakému cíli. V tomto okamžiku stal se duch schopným posuzovati se a on se posuzuje. Chápe se znovu svého spontanního díla,

[1]) V jiné básni, *Complaint on the absence of her lover being upon the sea* mluví do slova skoro tak něžně o své ženě [2]) Greene, Beaumont a Fletcher, Webster, Shakspeare, Ford, Otway, Richardson, de Foe, Fielding, Byron, Dickens, Thackeray, atd.

úplně dětského a nesouvislého, zároveň neúplného a přeplněného, sesiluje ho a svazuje; čistí ho a dokonává; vystihuje tam svou hlavní myšlenku, aby ji odtamtud vyňal a uvedl na světlo. Tak činí Surrey a jeho vychování ho k tomu připravilo; neboť studoval mimo Petrarku i Vergila, a překládá skoro verš za veršem dvě knihy *Eneidy*. V podobné společnosti jest člověk nucen tříbiti své ideje a stěsnávati své fráse. Podle jich příkladu změřuje prostředky, aby upoutal pozornost, pomáhal rozumu, uvaroval se únavy a nudy. Předvídá poslední řádek an píše první. Ponechává za poslední rys nejsilnější slovo, a vyznačuje symetrii myšlenek symetrií vět Tu vede ducha řadou neustálých protikladů až ku závěrečnému obrazu, jakési to skvělé skříince, kam skládá myšlenku, kterou nese a kam upoutává pohledy od začátku.[1]) Tu provádí čtenáře až do konce dlouhého květnatého popisu, aby ho náhle zastavil na smutném půlverší.[2]) Ovládá způsob tvorby a dovede vyvolati efekty; ano má i takové klasické verše, kde dvě substantiva, mající každé po straně adjektivum, činí si rovnováhu okolo slovesa.[3]) Sbírá své věty v harmonická souvětí a pomýšlí na požitek sluchový jako duševní. Dodává inversemi myšlenkám síly a hovoru vážnosti. Vybírá si elegantní nebo ušlechtilé výrazy, nepřipouští

[1]) *The frailty and hurtfulness of beauty.*
[2]) *Description of spring. A vow to love faithfully*
[3]) *Complaint of the lover disdained.*

daremná slova ani rozvláčné věty. Vpravuje do každého epitheta myšlenku a do každé metafory cit. Jest výmluvnost v pravidelném rozvoji myšlenky, jest hudba v uhlazeném akcentu jeho veršů.

Toť tedy umění zrozené: ti kteří mají myšlenky, mají nyní nástroj schopný je vyjádřiti; jako malíři italští v padesáti letech importovali nebo nalezli veškeré technické procedury štětcové, tak angličtí spisovatelé za půl století importují nebo nalézají veškeré dovednosti jazyka, periody, ušlechtilý sloh, hrdinský verš, brzy i velkou stanci, tak že později nejdokonalejší veršovci, »Dryden a Pope sami nepřidají skoro ničeho k pravidlům vynalezeným a použitým od těchto prvních pokusů.[1]) I Surrey jest jim příliš blízkým, příliš uzavřeným ve své vzory, příliš málo svobodným; on nepocítil ještě velký vroucí dech století; nenalézáme v něm ducha smělého, člověka vášnivého, vylévajícího své city, ale dvořana, milovníka elegance, který dojat jsa krásami dvou dokonalých literatur, napodobí Horace a vybrané mistry italské, opravuje a tříbí drobné kousky, dává si záležeti na tom, aby mluvil krásným jazykem. Mezi polobarbary nosí způsobně salonní úbor. A ještě ho nenosí s úplnou nenuceností; má oči příliš trvale upřeny na své vzory a neodvažuje dovoliti si gesta upřímná a silná. Jest mnohdy

[1]) Surrey, vyd. Nott. Poznámky doktora Notta.

školáckým, nadužívá ledů a plamenů, zranění a mučedníků; ač jest zamilován, a to do opravdy, myslí příliš na to, že jím má býti po způsobu Petrarkově, obzvláště že věta má býti vyrovnaná a že obraz má býti souvislý; troufal bych si říci, že ve svých znělkách rozpačitého milence myslí méně často na to, aby dobře miloval než na to, aby dobře psal. Má nechutné vtipy, falešná slova, užívá otřepaných obratů; vypravuje, jak příroda, stvořivši jeho dámu, rozbila formu; nechává manevrovati Kupida a Venuši; používá starých pomůcek trubadurů a starých spisovatelů, jako člověk důmyslný, který chce býti považován za galanterního. Není hrubě ducha, který by se odvážil býti hned z počátku úplně svým vlastním; když se objeví nové umění, první umělec poslouchá nikoli své srdce, nýbrž své mistry a táže se při každém k oku sebe, klade-li dobře nohu na solidní půdru a nezakopuje-li.

## IV.

Vzrůst ponenáhlu postupuje a koncem století vše jest změněno. Vytvořil se sloh nový, podivný, přeplněný a bude vládnouti až do Restaurace, nejen v poesii ale též v prose, i v řečích obřadných a v theologických kázáních,[1]) tak souhlasný s duchem času, že

[1]) Řeč Speakerova ku králi Karlu II. při jeho restauraci. Srovnejte s řečmi pana de Fontanes za císařství. V obou

se s ním setkáváme zároveň po celé Evropě, u Ronsarda i d'Aubigné, u Calderona, Gongory a Mariniho. R. 1580 vyšel *Euphues, anatomie ducha*, od Lylyho, která byla jeho příruční knihou, veledílem, karikaturou, a jež byla přijata s obecným podivem.[1]) »Náš národ, praví Eduard Blount, děkuje mu, že naučil ho nové angličině. Všecky naše dámy byly jeho žačkami. Kráska u dvora, která neuměla mluviti euphuisticky, byla v tak malé vážnosti jako taková, která dnes neumí mluviti francouzsky.« Dámy znaly z paměti všecky věty z Euphua, zvláštní fráse hledané a rafinované, které jsou hádankami, jichž autor zdá se vyhledávati úmyslně výrazy co nejméně přirozené a co nejvzdálenější, plné přehánění a antithes, kde mythologické narážky, reminiscence z alchymie, botanické a astronomické metafory, veškeré haraburdí, veškeren pêle-mêle učenosti, cesty, manýrismus, valí se v zátopě nechutných vtipů a porovnání. Neposuzujte ho dle groteskního obrazu jeho, zhotoveného Walterem Scottem; jeho sir Percy Shafton jest jen pedantem, studeným a bezbarvým napodobitelem; a jest to vřelost, originalita, která dodává tomuto jazyku opravdový ráz a přízvuk; musíme si ho představiti nikoli mrtvý a bezvládný, tak jak ho máme dnes ve starých

případech končí tu literární věk. — Čtěte jako ukázku řeč proslovenou před oxfordskou universitou (Athenae oxoniensis I, 193.). [1]) Jeho druhé dílo, *Euphues and his England*, vyšlo následujícího roku, 1581.

knihách, nýbrž těkající na rtech dam a mladých kavalírů v kabátci vyšívaném perlami, oživený jejich chvějícím se hlasem, jejich smíchem, bleskem jejich očí a pohybem rukou pohrávajících si s rukojetí kordu nebo smačkujících satinový plášť. Jsou zaníceni, jejich hlava je přeplněna, oni se baví jako dnes nervosní a horoucní umělci nenuceně v atelieru. Oni nemluví, aby se přesvědčili nebo se srozuměli, nýbrž aby uspokojili svou napjatou obraznost, aby vylili svou překypující mízu.[1]) Hrají si se slovy, skrucují je, přetvořují, těší se z náhlých perspektiv, z násilných kontrastů, jimž dávají vytryskovati ráz na ráz jednomu po druhém a do nekonečna. Vrhají květinu za květinou, cetku za cetkou; vše co se leskne nalézá jejich obliby; oni vyzlacují a vyšívají a chocholy vykrašlují svůj jazyk jako své šaty. Žádná péče o jasnost, o pořádek, o zdravý smysl; jest to slavnost a jest to bláznovství; absurdnost se jim líbí. Nic není pro ně pikantnějšího než nádherné a groteskní masopustní veselí; všecko si tam podává ruce, hrubá veselost, něžné a smutné slovo, pastorale, hřmící fanfára přemrštěného kapitána, neobratný výskok paňáců. Oči, uši, všecky smysly zvědavé, exaltované nalézají své uspokojení v klinkání slabik, v třpytu krásných barvitých slov, v neočekávaném nárazu šprýmových nebo familierních obrazů, ve velebném

[1]) Viz mladé lidi u Shakspeara, obzvláště Mercutia.

toku vyrovnaných souvětí. Každý si tvoří tehdy svá oblíbená zaklení, svou eleganci, svůj jazyk. »Člověk by řekl, praví Heylin, že se stydí za svůj mateřský jazyk a neshledávají ho dosti odstíněným ku vyjádření rozmarů svého ducha.« Nedovedeme si již představiti tuto vynalézavost, tuto smělost fantasie, tuto neustálou plodnost chvějící se citovosti; tehdy není žádné opravdové prosy; překypující poesie zaplavuje všecko. Slovo není přesnou šifrou jako u nás, dokumentem, který od pracovny ku pracovně přenáší určitou myšlenku; jest to částka v úplném ději, v malém dramatu; když je čtou, nepředstavují si je samotné, nýbrž se zvukem písklavého nebo křiklavého hlasu, se stažením rtů, se svraštěním obrví, s řadou obrazů, které se za ním tlačí a jež vyvolává rychlostí blesku. Každý ho provází posuňky, pronáší svým způsobem a vtiskuje v ně svou duši. Jest to zpěv, který jako verš básníkův obsahuje tisíceré věci mimo svůj doslovný smysl a projevuje hloubku, vřelost a třpyt zdroje, z něhož vytryskl. Neboť v oné době, i když člověk je prostřední, je dílo životným: něco se zachvívá i v těch nejnepatrnějších spisech tohoto století; síla a tvůrčí vzlet mu jsou vlastní; pronikají emfasemi a afektacemi; onen Lyly sám, tak strojený, který zdá se psáti schválně proti zdravému rozumu, jest někdy pravým básníkem, *zpěvákem*, člověkem schopným zanícení, sousedem Spencerovým a Shakspearovým, jedním

z oněch probudilých myslitelů, kteří vidí vnitrně »tančící víly, zemdlou tvář bohyň, a ony lesy opojené, zamilované, které uzavírají své stezky, aby zadržely ve svých huštinách lehké kroky mladých dívek.«[1]) Nechť čtenář pomůže mně i sobě; jinak nejsem s to mu učiniti pochopitelným, co lidé té doby měli štěstí pocitovati.

## V.

Nadbytek a neurovnanost, toť dva rysy tohoto ducha a této literatury renaissanční, ale zde výraznější než kde jinde, poněvadž plémě, které je germanské, není zdržováno jako plemena latinská zálibou ve formách harmonických a dává přednost silnému dojmu před krásným výrazem. Dlužno vybírati v tomto davu básníků; tuto jest jeden, jeden z prvních, který ukáže svými spisy jako svým životem velikosti a pošetilosti panujících mravů a obecného vkusu; sir Filip Sidney, synovec hraběte z Leisteru, velmož a muž činu, dokonalý v každém druhu kultury, který po důkladném humanistickém vzdělání cestoval po Francii, Německu a Italii, četl Aristotela a Platona, studoval v Benátkách astronomii a geometrii, přemýšlel o řeckých tragediích, italských sonetech, Montemayorových pastorálách, Ronsardových básních, zajímal se o vědy, udržuje

[1]) *The Maid's metamorphosis.*

pomocí dopisů styky s učeným Hubertem Languetem; při tom byl mužem velkého světa, oblíbencem Alžbětiným, který uvedl na jeviště na její počest lichotivé a komické pastorále, pravý to »dvorský klenot«, který byl rozhodčím, jako Urfé, ve vysoké galantnosti a krásné mluvě; nade vše byl rytířským srdcem i chováním, an chtěl s Drakem vyhledávati mořská dobrodružství, a jako vrchol všeho maje souzeno umříti mlád a co hrdina. Byl generálem jízdy a zachránil anglické vojsko u Gravelines; krátce na to raněn smrtelně a umíraje žízní, an si dal přinésti vody, spatřil vedle sebe vojáka ještě více zraněného, který pohlížel na vodu tesklivě: »Dejte ji tomu člověku, pravil, potřebuje jí více než já.« Připojte k tomu středověkou prudkost a bouřlivost, ruku hotovou k činu a položenou bez ustání na jílec kordu nebo dýky. »Pane Molineux, psal tajemníku svého otce, dovím-li se kdy, že jste četl některé z mých psaní bez mého svolení nebo bez rozkazu mého otce, vrazím vám svou dýku do těla a buďte tím jist, neboť mluvím vážně« Jest to týž muž, který prohlásil protivníkům svého strýce, »že v hrdlo lžou« a k obhájení svého výroku jim určil schůzku po třech měsících na kterémkoli místě v Evropě. Divoká energie předchozí doby trvá netknuta a proto shledává poesie v těchto panenských duších tak úrodnou půdu; lidské žně nejsou nikdy tak krásné jako když kultura otvírá novou půdu. Jsa mimo to váš-

nivým, melancholickým a samotářským, má přirozenou náchylnost k ušlechtilému a vroucímu snění, a jest tak hluboce básníkem, že jím je i mimo své verše.

## VI.

Mám vypravovati jeho pastýřskou epopeji *Arkadii?* Jest to pouze zotavení, jakýsi poetický román, psaný na venkově pro potěšení jeho sestře, modní to dílo, a které, jako u nás *Cyrus* a *Clélie* není památníkem ale dokumentem. Takovéto knihy ukazují jen povrch, běžnou eleganci a uhlazenost, žargon velkého světa, zkrátka to co se má mluviti před dámami; a nicméně jest na tom viděti náchylnost veřejného ducha: v *Clélii* řečnické rozvíjení, jemnou a souvislou analysu, mnohomluvnou konversaci lidí klidně sedících v krásných lenoškách; v *Arkadii* přebroušenou obraznost, upřílišené city, pêle-mêle událostí, které se hodí lidem sotva vyšlým z polobarbarského života. V Londýně ještě skutečně lidé po ulicích na sebe střílejí z bambitek, a za Jindřicha VIII., za jeho syna a za jeho dcer poklekly pod sekerou katovou královny, protektor, přední ze šlechticů. Ozbrojený a nebezpečí plný život vzdoroval dlouho v Evropě zřízení života mírného a klidného, a bylo nutno přeměniti společnost a půdu, aby se proměnili lidé zvyklí zacházeti s kordem v měšťany; jsou to silnice Ludvíka XIV. a

jeho spořádaná vláda, jako později dráhy a městští strážníci, kteří nám odňali návyk násilných skutků a zálibu v nebezpečných dobrodružstvích. Považte, že ještě v tuto dobu mysle jsou naplněny tragickými obrazy.

Sidneyova *Arkadie* jich obsahuje dosti, že jimi může opatřiti šest epických básní. »Byla to hra, praví Sidney, vyléval jsem svůj mozek mladého muže.« Na pětadvaceti prvních stránkách naleznete ztroskotání lodi, historii o piratech, na polo utopeného knížete sebraného pastýři, cestu do Arkadie, přestrojování, uchýlení se do samoty krále s chotí a dětmi, vysvobození mladého uvězněného velmože, válku proti Ilotům, uzavření míru a mnoho jiných věcí. Čtěte dále a uzříte princezny uzavřené zlou vílou, která je mrská a hrozí jim smrtí, budou-li se vzpírati pojmouti jejího syna za muže, krásnou královnu, odsouzenou zahynouti ohněm, jestliže označení rytíři nepřijdou ji osvobodit, zrádného prince mučeného za trest za své špatné skutky, pak shozeného s pyramidy, boje, přepady, únosy, cesty, zkrátka veškeré příslušenství nejromanesknějších románů. Pravděnepodobná pastorála slouží, jako u Shakspeara nebo u Lopeza, za mezihru pravděnepodobné tragedii. Neustále vidíte tančiti pastýře; jsou velmi dvornými, dobrými básníky a subtilními metafysiky. Mnozí z nich jsou přestrojenými princi, kteří se dvoří princeznám. Zpívají nekonečně a tvoří alegorické tance; vystupují do popředí dvě tlupy, slu-

žebníci Rozumu a služebníci Vášně; popisují se do široka jejich klobouky, jejich fábory a tuniky. Hašteří se spolu ve verších a jejich stručné odpovědi, vracené ráz na ráz, umělkované, tvoří turnaj duševní. Kdož pak dbá přirozeného a možného v tomto století? Jsou podobné slavnosti pro Alžbětiny *vjezdy*, a potřebuje se jen podívati na rytiny Sadlera, Martina de Vos a Goltzia, abyste tam nalezli onu směsici smyslových krás a filosofických hádanek. Hraběnka de Pembroke a její dámy jsou šťastny, že mohou si vymýšleti tuto hojnost kostymů a veršů, tuto operu pod stromy; lidé mají oči v šestnáctém století, smysly, které hledají své ukojení v poesii, totéž ukojení jako při kostymních zábavách a v malbě. V tomto okamžiku není člověk ještě čistým rozumem; abstraktní pravda mu nestačí; bohaté látky zmačkané a prohýbané, slunce, které jim dodává lesku, louka plná bílých sedmikrás, dámy v brokátovém šatě, nahá ramena, věnec na hlavě, koncerty na hudební nástroje za listovím, to chce čtenář, aby mu bylo podáno; nedělá si nic z kontrastů a rád nalézá salon uprostřed polí.

Co tomu budou říkati? Zde propuká v celé své pošetilosti nervosní exaltace, která je vlastní duchu té doby; láska stoupá do šestatřicátého nebe; Musidorus jest bratrem našeho Céladona; Pamela jest blízkou příbuznou nejpřísnějších hrdinek naší *Astrée*; hemží se tu všecka španělská přehánění a také všecky

španělské falešnosti. Neboť v těchto modních a dvorských dílech nepodržuje prvotní cit nikdy svou upřímnost; duchaplnost, potřeba líbiti se, touha učiniti dojem, lépe mluviti než ostatní, porušují ho, přebrušují, hromadí příkrasy, rafinovanosti, tak že zbývá pouze galimatiáš. Musidorus chtěl vzíti Pamele polibek. Ona ho odmítá. Zemřel by na místě; ale na štěstí si vzpomíná, že jeho milenka mu přikázala vzdáliti se a nalézá ještě síly, aby vyplnil její příkaz. Stěžuje si stromům, pláče ve verších; naleznete rozmluvy, kde ozvěna, opakujíc poslední slovo, dává odpověď, rýmovaná dua, pěkně vyrovnané stance, kde se vykládá do podrobna theorie lásky, krátce veškeré bravurní kousky ornamentální poesie. Posílají-li dopis své milence, mluví k dopisu, říkají inkoustu, aby směle plakal. »Mezitím co na tě bude hleděti, stane se tvoje čerň světlem; mezitím co tě bude čísti, stane se tvůj pláč hudbou.« Dvě mladé princezny ulehají k spánku. »Ochudily své šaty, aby obohatily svou postel, která této noci mohla dobře pohrdati oltářem Venušiným, a tam laskajíce se navzájem objetími něžnými, ačkoli cudnými, polibky sladkými ačkoli chladnými, byly by mohly vzbuditi domnění, že Amor si s nimi přišel zahrát bez šípů, nebo že unaven jsa svým vlastním ohněm chtěl se osvěžiti mezi jejich vonnými rty. »Na omluvu těchto hloupostí pomněte, že vyskytají se stejné u Shakspeara. Pokuste se spíše je pochopiti, představiti si je na svém

místě, se svým okolím, takové jaké jsou, totiž jako výstřelky zvláštnosti a vynalézavé vervy. Nechť si kazí dle libosti své nejkrásnější myšlenky; pod líčidlem proráží vrozená svěžest. Od druhého díla Sidneyova, od *Obrany poesie*, vidíme ukazovati se pravou obraznost, upřímný a vážný ton, sloh velkolepý, velitelský, veškeru vášeň a povznešení, jež vnáší do srdce a jež vloží do svých veršů. Je to přemýšlivec, platonik[1]), který je proniknut antickými doktrinami, který pojímá věci s vysoka, který klade výbornost poesie nikoli do půvabu, napodobení nebo rýmu, ale do onoho tvůrčího a povýšeného pojetí, kterým umělec předělává a okrašluje přírodu. Zároveň je to člověk horlivý, důvěřující v ušlechtilost svých aspirací a ve velkost svých myšlenek, který utlumuje křik měšťanského puritanismu omezeného, vulgárního, a vylévá své city s vypínavou ironií, s hrdou svobodou básníka a velmože.

Je-li nějaké umění anebo nějaká věda schopna zveličiti a vypěstiti velkodušnost člověka, je to v jeho očích poesie. Dává střídavě objeviti se před ní filosofovi a historikovi s jich nároky, jimž se posmívá a jež pošlapává.[2]) Bojuje pro ni jako rytíř pro svou dámu a vizte jakým hrdinným a velkolepým slohem. Vypravuje, že poslouchaje starou baladu o Percym a Douglasovi pociťuje v srdci nepokoj jako při

[1]) Str. 494. [2]) Viz str. 497, velmi posměvačné a velmi duchaplné zosobnění Historie a Filosofie. Jest v tom opravdový talent.

zvuku polnice. »Jestliže v tomto špatném zakuklení, zamazaná prachem a pavučinami hrubého věku ona dojímá nás takovým způsobem, jak by působila oděná velkolepou výmluvností Pindarovou?« Filosof odpuzuje, básník vábí: »U něho cestujete jako v krásné vinici; od samého vchodu podává vám hrozen, takže naplněni jsouce touto chutí, přejete si pokračovati ve své cestě.« Jaký druh může se vám nelíbiti při poesii? Snad pastorála, tak nenucená a smavá? »Snad jamb trpký ale blahodárný, jenž rozdírá rány duševní a smělým a pronikavým hlasem činí z hanby polnici ničemnosti?» Konečně sbírá své důvody a pronikavý, martiální ton jeho poetické periody jest jakoby vítěznou fanfárou. »Poněvadž praví, výbornosti poesie mohou býti tak správně a moudře stanoveny; poněvadž nízké a plazivé námitky mohou býti tak rychle zdrceny; poněvadž ona není uměním lživým ale pravou naukou; poněvadž místo aby zženšťovala pobádá odvahu; poněvadž místo aby klamala ducha lidského posiluje ho, sázejme vavříny, abychom ověnčili hlavu básníků, spíše než abychom dovolili nečistému dechu oněch zlehčovatelů dýchati na čisté studnice poesie.« Podle této prudkosti a opravdovosti můžete si předem představiti jaké jsou jeho verše.

## VII.

Mnohokráte když jsem byl přečetl básníky této doby, zůstal jsem schýlen nad současnými rytinami, říkaje si, že člověk duchem i tělem nebyl tehdy takovým jak ho vidíme dnes. My také máme vášně, ale nejsme již dosti silni abychom je nesli. Ony nás rozrušují; nejsme více básníky beztrestně. Alfred de Musset, Jind. Heine, Edgar Poe, Burns, Byron, Shelley, Cowper, mnoholi jich mám uvésti? Hnus, otupělost a nemoc, ochablost, šílenost a samovražda, v nejlepším případě trvalé dráždění či zimničná deklamace, to jsou dnes obyčejné konce poetického temperamentu. Roznícení mozku sžírá vnitřnosti, vysouší krev, hlodá morek, otřásá člověkem jako bouře, a soustava tělesná, jak civilisace nám ji učinila, není více dosti solidní aby dlouho vzdorovala. Onino jsouce drsněji vychovani, navyklejší nepohodám, otuženější tělesným cvičením, tvrdošijní vůči nebezpečí, vydržují a žijí; jest dnes člověka, který by mohl snésti bouři vášní a visí, která prošla Shakspearem, a skončiti jako on ve své zemičce usedlý a důchodu užívající měšťan? Svaly byly pevnější, ochablost nebyla tak na snadě. Zuřivost soustředěné pozornosti, poloviční halucinace, úzkost a oddychování, chvění údů, které se napínají bezděčně a slepě k činu, veškeré bolestné vzlety, které sledují velké snahy, vyčerpávaly

je méně; proto mívali dlouho velké touhy a od važovali se více. D'Aubigné, jsa raněn několika ranami kordu a domnívaje se že zemře, dal se přivázati k svému koni, aby mohl ještě jedenkráte spatřiti svou milenku, vykonal takto více mil ztráceje krev a dojel na místo v bezvědomí. To jsou city, které tušíme ještě dnes na jejich obrazech v onom přímém pohledu, který se zabodává jako kord, v oné síle páteře, která se prohýbá nebo se zkroutí, v smyslnosti, energii, nadšenosti, která dýše z jejich gest a pohledů. To je cit, který odkrýváme ještě dnes v jejich básních, u Greena, Lodge, Jonsona, Spensera, Shakespeara, u Sidneye jako u všech ostatních. Zapomínáme velmi rychle chyby vkusu, které ho provázejí, strojenost, podivný žargon. Jest skutečně tak podivný? Představte si muže, který se zavřenýma očima vidí zřetelně zbožňovanou líc své milenky, který ji má přítomnu celý den, který se rozčiluje a zachvívá, představuje si střídavě její čelo, její oči, její rty, který nemůže a nechce se odloučiti od svého vidění, který se noří každého dne více do tohoto násilného pozorování, který v každém okamžiku jest zdrcen smrtelnou úzkostí nebo bez sebe blaženým unešením; ztratí přesné ponětí o věcech. Utkvělá myšlenka stává se myšlenkou falešnou. Tím že se pohlíží stále na nějaký předmět se všech jeho stránek, tím že se převrací, že se do něho vniká, přetváří se. Když se nemůže mysleti na nějaký předmět bez unešení a bez

slz, zvětšuje se a podkládá se mu povaha, které nemá. Tehdy stávají se přirozenými podivná srovnání, strojené myšlenky, přehnané obrazy. Nechť jde sebe dále, nechť se dotkne jakéhokoli předmětu vidí všude ve vesmíru jen jméno a rysy Stelly. Veškeré jeho myšlenky ho k ní přivádějí. Je vábeň věčně a neodolatelně touže myšlenkou a srovnání, jež zdají se býti vzdálenými, vyjadřují jen trvalou přítomnost a svrchovanou moc obrazu, jímž jest zaujat. Stella jest nemocna; Sidneyovi se zdá (101. znělka) »že radost, host jeho očí, pláče v ní.“ To se nám zdá absurdním. Zdá se to takovým též Sidneyovi, který po celé hodiny se zahloubával nad výrazem těchto očí, který viděl v nich na konec všecky krásy nebe i země, který vedle nich shledává každé světlo matným a každé štěstí fádním? Pomněte, že při každé krajní vášni obyčejné zákony jsou převráceny, že naše francouzská logika nemůže toho býti soudcem, že shledáváme tam afektace, dětinnosti, slovní hříčky, surovosti, pošetilství, a že násilné stavy nervového stroje jsou jako neznámá a neobyčejná země, kam zdravý rozum a dobrý jazyk nebudou moci nikdy proniknouti. Při návratu jara, když květen rozprostírá po polích svůj šat zpestřený novými květy, jde Astrophel a Stella posadit se pod stín odlehlého lesa, do teplého vzduchu, plného ptačího ševelu a lahodných výronů. Nebe se usmívá, vítr přichází líbat chvějící se listí, stromy nachýlené proplétají své větve

vzedmuté mízou, zamilovaná země vsává dychtivě vodu, která se zachvívá. Kleče, se srdcem tlukoucím a stísněným, domnívá se pozorovati, že jeho milenka se přeměňuje; »jeho mladá duše ulétá ku Stelle, svému milenému hnízdečku;« ku Stelle »svrchované vládkyni jeho žalu a radosti;« ku Stelle »na niž nebe lásky vylilo celé své světlo;« ku Stelle »jejíž slovo bouří jeho smysle;« ku Stelle »jejíž zpěv dává srdci vidění andělů.« (8. píseň.) Tyto výkřiky zbožňování tvoří jakoby hymnu. Každého dne píše myšlenky lásky, které jím zmítají, a v tomto dlouhém denníku pokračovaném na stu stránkách cítíme horoucí dech vzrůstati každým okamžikem. Úsměv jeho milenky, kadeř, kterou vítr pozvedá, gesto, jsou událostmi. Kreslí ji ve všech postavách; nemůže se nasytiti pohledem na ni. Mluví s květinami, s rostlinami, s větry, s celou přírodou. Přináší celý svět k nohoum Stelly. Při pomyšlení na hubičku omdlévá. »Moje srdce hopkující stoupne na mé rty, aby nalezlo své ukojení, aby zlíbalo ony růže navoněné medem rozkoše, ony rety, které polootvírají své rubíny, aby odkryly své perly« (10. píseň). Jsou orientálské nádhery v oslňující znělce, kde se táže, proč líce Stelly jsou bledé: »Kam se poděly růže, které okouzlovaly naše oči? — Kde jsou ony rumělnné tváře, kde červenající se ctnost halila se v purpur královské livreje cudnosti? — Kdo ukradl mým ranním nebesům jejich šarla-

tový šat?» — »Můj život taje přílišným myšlením« (10. píseň.) Vyčerpán jsa extasí zastavuje se. Pak »jako satyr, který když Prometheus přinesl oheň na zem, přišel celý potěšen políbit oheň a utekl s nesmyslným křikem do prostřed lesů a polí, aniž mohl utišiti kruté kousnutí božského živlu,« jde od myšlenky k myšlence, hledaje úlevy své ráně. Konečně se klid navrátil a za tohoto prosvitnutí modré oblohy hraje čilý a skvělý duch jako plamen poskakující na povrchu hlubokého ohniště, které doutná. Mám si troufati přeložiti ony zpěvy milence a malíře, ony rozkošné představy pohanské a rytířské, kde zdá se, že Petrarka a Platon zanechali svou upomínku? Budu je moci přeložiti? Vyjděte na okamžik z našeho rozumného jazyka a pocifte půvab a čtveračivost pod zdánlivou afektací (3. znělka):

Krásné oči, sladké rety, drahé srdce, mohl-liž jsem
o já pošetilec doufat, že vás užiju pomocí Amorovou,
ježto nalézá on sám ve vašich krásách
velkou sílu svoji, vybrané své hry a klidný útulek?

Neboť zří-li koho, jenž mu odmlouvat si troufá,
podívá se okem svým. Ah! náhle
každá duše skládá zbraně své ku nohoum Lásky
šťastna jsouc, když dovolí jí zemřít pro ni.

Když si hráti chce, jde na ty rety.
červenaje se a stydě, že je do nich zamilován,
každým retem líbá druhý.

Když však hledati chce klidný útulek,
světa vzdálený, jest toto srdce jeho příbytkem,
a ví dobře, nikdo že ho nepřijde tam hledat (3. znělka).

Všecko je tu zaujato, srdce i smysly. Shledává-li oči Stelly krásnějšími než všecky věci na světě, shledává »její duši krásnější ještě nežli její tělo.« Jest platonický, an vypravuje, že ctnost, chtějíc aby ji lidé milovali, vzala na se podobu Stelly, aby okouzlovala jejich oči, »a odkryla jim to nebe, které vnitrný smysl odhaluje hrdinským duším.« Poznáváme při něm úplné podrobení srdce, lásku změněnou v náboženství, dokonalou vášeň, která přeje si jen věřiti, a která podobajíc se zbožnosti mystiků, shledává se vždy příliš malou, když se srovnává s milovaným předmětem. »Moje mládí chřadne, moje vědění odhaluje pouze malichernosti. Můj duch se zabývá hájením vášně, která za odměnu ho pronásleduje bláznovskými trýzněmi. Vidím, že můj běh mne strhuje do mé zkázy; vidím to, a mým největším zármutkem přeci jest, že neztrácím více pro lásku ku Stelle.« Na konec, jako Sokrates v *Hostině*, obrací oči k nesmrtelné Krásе [1]), nebeské jasnosti »která proniká mraky a zároveň stkví se a dává nám podívání.« »O upoutej na ni své oči. Nechť jest toto světlo tvým vůdcem při onom pomíjivém běhu, který vede od narození k smrti « Božská láska je pokračování lásky pozemské; byla v ní uzavřena, vybavuje se z ní. Podle této ušlechtilosti, při těchto vysokých aspiracích poznáváte jednu z oněch vážných duší

[1]) Poslední znělka, str. 490.

jako jest jich tolik v tomto podnebí a u tohoto plemene. Skrze vládnoucí pohanství pronikají pudy spiritualistické a tvoří platoniky zatím než budou tvořiti křesťany.

## VIII.

Sidney jest jen vojákem ve vojště; kolem něho jest celé množství básníků. V dvaapadesáti letech se jich napočítalo mimo drama dvě stě třicet tři [1]), z nichž čtyřicet má genialnost nebo talent, Breton, Donne, Drayton, Lodge, Greene, oba Fletcherové, Beaumont, Spenser, Shakespeare, Ben Jonson, Marlowe, Wither, Warner, a ještě jiní, Davison, Carew, Suckling, Herrick; unavilo by vypočítávati je. Jest jich spousta, jako v tomto okamžiku v hrdinném a katolickém Španělsku, a jako ve Španělsku jest to znamením doby, známkou veřejné potřeby, ukazatelem neobyčejného a pomíjivého stavu duševního. Jaký jest tento duševní stav, který na všech stranách vyvolává poesii a zálibu v ní? Co vdechuje život do jejich děl? Jak to přijde, že u nejnepatrnějších, mezi pedanteriemi, nešikovnostmi, uprostřed rýmovaných kronik nebo popisných slovníků nalézáme skvělá líčení a opravdové výkřiky lásky? Jak to přijde, že po vyčerpání

[1]) Nathan Drake, 310 *Shakspeare and his times*. Mezi tyto dvě stě třicet tři básníky se nečítají spisovatelé ojedinělých kusů, ale ti, kteří uveřejnili a sebrali svá díla.

této generace skončila pravá poesie v Anglii, jako pravé malířství v Italii a ve Flandrech? To proto, že moment ducha se objevil a zmizel, moment to pojetí tvůrčího a podle prvního vnuknutí jednajícího. Tito lidé mají nové smysly a nemají v hlavě theorií. Proto také když se procházejí, mají jiná vzrušení než my. Co jest to východ slunce pro obyčejného člověka? Bílá skvrna na kraji nebes mezi hrbolatostmi, mezi kusy země a kusy cest, které nevidí více, poněvadž je viděl stokráte. Pro ně mají všecky tyto věci duši; chci tím říci, že oni pociťují sami v sobě odrazem švih a lámání se čar, sílu a kontrasty zabarvení, a bolestný nebo rozkošný pocit, který se vydechuje z tohoto pêle-mêle a z tohoto celku jako harmonie nebo jako výkřik. Jak jest toto slunce smutné, když vychází v mlze nad »chmurnými brázdami!« jaký resignovaný výraz na těchto starých stromech, po nichž crčí noční dešť, jaký zimničný hluk v stádu vln, jichž »nespořádané hřívy« se svíjejí bez ustání na povrchu hlubiny! Ale veliká pochodeň nebeská, zářný bůh, se vyprostuje a září. Vysoké traviny měkké a ohebné, louky stále zelené, rozestřené kupole velkých dubů, celá anglická krajina, neustále občerstvovaná a uhlazovaná přehojnou vodou, rozkládá svou nevyčerpatelnou svěžest. Ony louky, červenající a bělající se květinami vždy zavlažovanými a vždy mladistvými, nechávají náhle ulétnouti svůj závoj ze zlaté mlhy a náhle objevují se ostý-

chavě, jako krásné panny. Tamto je »květina kukačky, která vyráží před příchodem vlašťovky, luční hyacint azurový jako žíly ženy, květina trudu, která ulehá se sluncem a vstává s ním plačíc.[1])« »Z dálky, ve své zářivé bráně, rozkošná jitřenka zlatí veškeré vrcholky, kam noc přichází uvázat své perly, a hejno ptáků v radosti jitra šveholí tak svými hlasy, že pahorky a údolí odpovídají a že zvučící a ozývající se vzduch zdá se již jen složeným ze zvuků. Slunce však stoupá, proráží svou zlatou hlavou hustou mlhu, která se rozptyluje a přichází propletenými vrcholky zlíbat dřímající stín.[2])« Ještě krok a spatříte objevovati se zase antické bohy. Objevují se zase tito živoucí bohové, tito bohové smíšení s věcmi, jež nelze nenalézti zase jakmile se zase nalézá příroda: »Ceres, štědrá královna, mezi svými bohatými kulturami, obilím, žity, ovsy, ječmeny, vikvemi, kvetoucím hrachem, mezi travnatými vrchy, kde žijí pasoucí se ovce, mezi svými potůčky a břehy, kde je plno lilií a pivoněk, jež Duben, vlhký Duben zdobí, aby z nich udělal věnce pro cudné nymfy[3]).« — »Iris, jejíž šafránová křídla vylévají na květiny vonné kapky a osvěžující vlny. Iris, bohatá páska země, která obojím koncem svého modrého oblouku věnčí lesnatá

[1]) Všecka tato místa jsou vzata z Jonsona, Spensera, Draytona, Shakespeara a Greena. [2]) Drayton, *Poly olbion*. [3]) Shakspeare, *Tempest*, IV, 1.

pole a holé stráně. — Flora, skvělá a ozdobená, sedící skvostně uprostřed nádhery všech svých květin, a která rozvíjí oslňující zeleň svého slavnostního pláště [1]).« Veškeré nádhery a lahody vlhké a smáčené země, veškeré zvláštnosti, veškera bohatost jejich splývajících odstínů barev, jejího měňavého nebe, její bujné vegetace seskupují se takto kolem bohů, kteří jim dávají tělo a to krásné tělo.

V životě každého člověka jsou okamžiky, kdy u přítomnosti vnějších věcí pociťuje jisté zachvění. Ona hromada myšlenek, kusých upomínek, načrtnutých obrazu, které leží nejasně po všech koutech jeho ducha, počíná sebou hýbati, organisuje se a náhle se vyvíjí jako květina. On je tím okouzlen, nemůže se ubrániti, aby nepohlížel na rozkošnou bytost, která se právě rozvila a neobdivoval se jí; chce ji viděti opětně, viděti bytosti jí podobné a nemyslí na nic jiného. V životě národů jsou podobné momenty a tento jest z nich jeden. Jsou šťastni, že mohou pohlížeti na krásné věci a přejí si jedině, aby byly co možno nejkrásnější. Oni nezabývají se theoriemi jako my; oni se nenamáhají vyjádřiti filosofické nebo morální myšlenky. Chtějí míti požitek pomocí obraznosti, pomocí očí, jako oni šlechtici italští, kteří v tuto dobu jsou tak zaujati krásnými barvami a krásnými formami, že pokrý-

[1]) Spenser, *Fairy Queen*, kn. I, kap. II, sloka I. — Greene, *Never too late.*

vají obrazy nejenom své příbytky a kostely, ale také povrchy svých kufrů a sedla svých koní. Bohatá a zelená krajina na slunci, mladé ženy ozdobené, kvetoucí zdravím a láskou, polonazí bohové a bohyně, mistrovské výtvory a vzory síly a půvabu, toť nejkrásnější výtvory, na něž člověk může pohlížeti, nejzpůsobilejší uspokojiti jeho smysly a jeho srdce, probuditi v něm úsměv a radost, a to jsou předměty, které se objevují u všech básníků, v nejpodivuhodnější hojnosti písní, pastorál, znělek, drobných básniček, tak něžných, tak nenuceně pučících, že nebylo od té doby vídáno nic podobného. Co na tom, že Venuše nebo Kupido ztratili své oltáře? Vymýšlejí si rádi, jako současní malíři italští, krásné nahé dítě tažené na zlatém voze, uprostřed jasného vzduchu, nebo ženu skvoucí se mládím a stojící na vlnách, které přicházejí líbat její sněhobílé nohy. Drsný Ben Jonson je okouzlen tímto divadlem. Kázni podrobená četa jeho robustních veršů mění se v tlupu malých půvabných slok, které pobíhají tak lehounce jako Rafaelovy děti.[1]) Vidí přicházeti svou paní sedící na voze Amorově, jejž táhnou labutě a holoubci. Amor řídí vůz; ona jede kolem jasná a usměvavá a veškerá srdce okouzlená jejími božskými pohledy nepřejí si více žádné jiné radosti než viděti ji a sloužiti jí stále:

---

[1]) *Celebration of Charis.*

Vizte jenom její oči; ozařují
vše co obsahuje lásky svět.
Vizte jenom její vlasy; jsou tak skvělé
jako hvězda lásky při svém východu . . .
Viděli jste rozvíjet se skvoucí lilii
nežli dotkly se jí hrubé ruce?
Viděli jste padající sníh
dříve než ho bláto pokálelo?
Voněli jste k poupatům na šípkovém keři
nebo k nardu v ohni?
O! tak bílá, nežná, líbezná je paní má!

*Cupid's Pastime*, neznámý spisovatel kol r. 1621.

Co jest živějšího, vzdálenějšího mythologie strojené a umělé? Oni si hrají se svými smavými bohy jako Theokrit a Moschus, a ze své víry dělají slavnost; jednoho dne nalezne Kupido v lesním zákoutí spící nymfu. »Její zlaté vlasy pokrývaly její tvář. — Její ruce pohodlně ležely jí po obou stranách. — Její toulec jí sloužil za podušku, — a její nahé ňadro bylo otevřeno všem větrům.« On se tiše přiblíží, odejme jí její šípy a vloží své na jich místo. Ona konečně zaslechne hluk, pozvedne svou nakloněnou hlavu a uzří přicházejícího k ní pastýře. Ona prchá, on ji pronásleduje. Ona napne svůj luk a vymrští proti němu své šípy. On se tím stane jen horoucnějším a již jí dosahuje. V zoufalství béře jeden šíp, jejž vráží do svého krásného těla. Hle, tu však je náhle přeměněna, zastavuje se, usmívá se, miluje, jde mu vstříc. »Hory nemohou se potkati, ale milenci mohou. — To, co činí jiní milenci, učinili oni. — Bůh lásky usadil

se na stromě, — a smál se pohlížeje na toto libé divadlo.« Kapka zlomyslnosti kápla do této směsice naivnosti a rozkošnické půvabnosti; tak jest tomu u Longa a v celé té rozkošné kytici, která sluje Anthologií; není to suché žertování Voltairovo, lidí kteří mají pouze duchaplnost a kteří žili jen v salonech; je to žertování umělců, milenců, kteří mají mysl plnou barev a forem, kteří říkajíce nějakou rozpustilost, představují si nachýlenou šíji, sklopené oči a růměnec, který stoupá do červených lící.[1]) Jedna z těchto krásek přichází říkat verše upejpajíc se, a jak vidíme tu její staženy ret ana se zlobí! »Láska v mém srdci jako včela, — dělá svůj med. — Brzy hraje si se mnou, svými křídly, — brzy svýma nohama. — V mých očích má své sídlo; — její lože je v mých ňadrech. — Mé polibky jsou každodenně její hostinou. — A přeci mi krade můj poklid. — Ach! ta zlá mne okrádá!« Nádhera obraznosti pozvedá toto laškování. Jsou tam zásvity, blesky, jež neodváží se člověk přeložit, zaslepení v pošetilosti jako v Písni Písní. »Její rety, praví Greene, jsou růže celé smáčené v rose, — nebo podobné purpuru květu narcisu. — Její oči, ty krásné oči, podobají se čistým jasům, — které oživují slunce nebo rozveselují den. — Její líce jsou jako rozvité lilie ponořené do vína, — nebo jako zrno krásných granátů smočených v mléce,

[1]) *Rosalind's madrigal.*

— nebo jako nítě sněhové v síti karmínového hedvábí, — nebo jako skvělé mraky při západu slunce.« — »Jaká potřeba srovnávati tam, kde krása převyšuje všecku podobnost? — Ten kdo jde brát své myšlenky lásky ku věcem neživým — snižuje jejich nádheru a jejich větší slávu, — a stoupá do nebe lásky jen se zatíženými perutěmi.[1])« Rád věřím arci, že tehdy věci nebyly krásnější než dnes; ale jsem jist, že lidé je shledávali krásnějšími.

## IX.

Když mohutnost okrašlovati jest tak velká, jest přirozeno, že líčí se cit, který spojuje všecky radosti a kam ústí veškeré sny, láska ideální, obzvláště láska naivní a šťastná. Mezi všemi city není žádného, pro který bychom měli více sympatie. Jest ze všech nejprostší a nejlahodnější. Jest to první hnutí srdce a první slovo přírody. Skládá se jen z nevinnosti a z odevzdání se. Jest prost úvah a úsilí. Působí, že zanecháváme svých složitých vášní, svého pohrdání, své lítosti, svého záští, svých prudkých nadějí. Proniká do nás a my ho vdechujeme jako svěží dech ranního vánku, který zavál k nám přes květnatá pole. Kavalíři onoho nebezpečného dvora ho pociťovali a okouzlovali se jím a oddechovali si takto kontrastem po svých činech a nebezpečích.

[1]) Greene (*From Menaphon, Melicertus' eglogne*).

Nejpřísnější a nejtragičtější z jich básníků odvrátili se, aby mu šli vstříc, Shakespeare uprostřed vždy zelených dubů Ardennského lesa,[1]) Ben Jonson v Sherwoodském lese,[2]) uprostřed širokých mýtin přerývaných stínem, uprostřed lesknavých listí a vlhkých květin, které chvějí se na břehu osamělých pramenů. Sám Marlowe, hrozný malíř agonie Eduarda II., emfatický a mohutný básník, který složil *Fausta*, *Tamerlana a Žida maltského*, opouští svá krvavá dramata, svůj velký hřmící verš, své divoké obrazy, a nic není hudebnějšího a lahodnějšího než jeho písně. Pastýř, aby získal svou milenku, slibuje jí »květinový klobouk, sukni celou vyšívanou myrtovými listy, pás proplétaný slamou a břečťanovými pupenci, s ambrovými knoflíky a korálovými sponkami.« Přijdou spolu do údolí, po svazích skalnatých kopců. Pastýři přijdou každého májového jitra tančit kolem ní, a oni oba, sedíce na skalisku, budou pozorovati z dálí stáda pasoucí se na trávě, a »úzké řeky,« které padají a hučí uprostřed ptačího zpěvu. Drsní šlechtíci té doby, vracejíce se z honby sokolí, zastavili se více než jednou před venkovskými obrázky; jakými byli, totiž vymýšlivými a málo městskými, pomýšleli na to vystupovatí v nich také sami. Ale chápajíce je, předělávali je; předělávali je ve svých

[1]) *As you like it.* [2]) *The Sad Shepherd.* — Viz také *Fletcher and Beaumont: the Faithful Shepherdess.*

parcích připravených pro vjezd královny s hojnými ozdobami a výmysly, aniž dbali přesného napodobení hrubé přírody. Pravděnepodobnost je nezarážela; nebyli to podrobní napodobitelé, pozorovatelé mravů; oni tvořili; krajina byla pro ně jen rámcem a celý obraz vyšel z jich snů a z jich srdce. Ať jest tento obraz romaneskní, ba nemožný, jest jen tím rozkošnější. Zdaž jest větší půvab než opustiti tento skutečný svět, který nám překáží a nás utlačuje, vznášeti se neurčitě a volně v blankytu a světle, co nejvýše v říši vil a oblaků, upravovati věci dle libosti okamžiku, nepociťovati více tíživých zákonů, tuhých a nepoddajných obrysů života, vyzdobovati všecko a pozměňovati podle libůstek a jemnocitu obraznosti? To se přihází v těchto malých básních. Příhody se tam obyčejně neudávají nikde; alespoň se udávají v království, kde králové se stávají pastýři a rádi pojímají za manželky pastýřky. Krásná Argentila [1]) je zadržována při dvoře svého strýce, který chce ji zbaviti jejího království a po dvou letech poroučí jí, aby si vzala Curana, selského člověka z jeho domu; ona prchá a Curan odchází v zoufalství žít k pastýřům. Jednoho dne setká se s krásnou venkovankou a zamiluje se do ní; mluvě s ní připomíná si ponenáhlu Argentilu a pláče; popisuje její líbý obličej, její pružnou postavu, její jemné

[1]) William Warner.

ruce blankytně žilkované, a náhle vidí venkovanku omdlévati. Ona se vrhá mu do náručí a praví mu: »Já jsem Argentila.« Nuže Curan byl synem královským, který se takto přestrojil z lásky k Argentile. Chápe se zase svých zbraní a porazí zlého krále. Nebylo silnějšího rytíře než on a oba dva vládli dlouho v Bernicii. — Mezi stem podobných povídek, pravých to jarních povídek, nechť dovolí mi čtenář ještě odděliti jednu, smavou a prostinkou jako májová zoře.[1]) Princezna Dowsabella sestoupila z rána do zahrady svého otce; sbírá kozí list, prvosenky, fialky, sedmikrásky. V tom okamžiku zaslechne za plotem zpívajícího pastýře, který zpívá tak dobře, že rázem se do něho zamiluje. On jí slibuje věrnost a žádá od ní hubičku. Líce krásné procházečky pokryly se růměncem jako růže. »Ona sklonila své koleno bílé jako sníh, — a těsně vedle něho poklekla, — pak ho políbila něžně. — Pastýř vzkřikl radostí. — O! pravil, nebylo nikdy pastevce — který by byl tak spokojen jako já!«[2]) Nic více. Není toho dosti? Jest zde jen sen okamžiku, ale oni mají každý okamžik podobné sny. Považte jaká poesie z toho musí vzejíti, jak povýšená nad věci, jak sproštěná slovního napodobení, jak zaujatá pro ideální krásu, jak schopná vystavěti si svět mimo náš smutný svět; skutečně jest mezi všemi těmi básněmi jedna

[1]) Michal Drayton. [2]) Michal Drayton.

opravdu božská, tak božská, že mudrlanti následujících věků shledali ji nudnou, že ještě dnes s těží jen někteří jí rozumí, totiž *královna vil* od Spencera.

## X.

Jednoho dne p. Jourdain,[1]) stav se mamamouchim a naučiv se pravopisu, obeslal k sobě nejslavnější spisovatele své doby. Usadil se v lenošce, ukázal jim prstem na židle a pravil jim:

»Přečetl jsem, pánové, vaše malá čtveráctví. Potěšila mne; chci vám dáti práci. Dal jsem ji posledně malému Lullimu, vašemu spolubratru. Na můj rozkaz uvedl do koncertů tritonku, nástroj to harmonický, na nějž ještě nikdo nepřipadl a jenž má tak pěkný efekt. Míním, abyste sledovali mé myšlenky jako je sledoval on a objednávám si u vás báseň v prose. Vy víte, že vše, co není prosou je veršem a že vše co není veršem je prosou. Když pravím: »Nicole, přines mi mé pantofle a dej mi mou noční čepici,« dělám prosu. Vezměte si tuto větu za vzor. Tento sloh je mnohem příjemnější než žargon nedokončených řádek, jež nazýváte verši. Co se týče předmětu, to budu já sám. Budete líčiti květovaný župan, který jsem na sebe vzal abych vás

[1]) Hrdina Molierovy veselohry *Bourgeois gentilhomme* (Měšťan šlechticem). — Překl.

přijal, a tento domácký šat ze zeleného sametu, který nosím vespod, abych konal svá ranní cvičení. Poznamenáte, že karton na něm stojí loket jeden louis. Tento pěkně upravený popis vám poskytne dosti pěkná rčení a poučí obecenstvo o ceně věcí. Chci též, abyste mluvili o mých zrcadlech, o mých kobercích, o mých čalounech. Moji dodavatelé vám dají své účty; neopomeňte je vsunouti do svého díla. Bylo by mi potěšením shledati tam docela obšírně a přirozeně krásu mého otce, hodného kavalíra, který prodával sukno svým přátelům aby se jim zavděčil, kuchyň mé služky Nicoly, lichotky Brusqueta, malého psíka mého souseda p. Dimanche. Budete též moci vysvětliti mé domácí záležitosti; nic není zajímavějšího pro obecenstvo než zvěděti jak nabývá se milionu. Řekněte mu též, že moje dcera Lucile nevzala si toho malého šelmu Kleonta, nýbrž pana Samuela Bernarda, který udělal jmění na statcích, má povoz a bude královským ministrem. Za to vám zaplatím štědře půl louisdoru za sáh místa. Přijďte zase za měsíc a ukážete mi co vám poskytnou moje ideje.«

My jsme syny p. Jourdainovými a od počátku století vedeme tuto řeč k umělcům; umělci nás poslouchají. Odtud náš román měšťanský a realistický. Prosím čtenáře, aby na ně zapomněl, aby zapomněl sama sebe, aby se stal na chvíli básníkem, šlechticem, člověkem šestnáctého století. Nikdo z nás

nebude moci pochopiti Spencera, leč by na okamžik pohřbil p. Jourdaina, který žije v každém z nás.

## XI.

Pocházel ze staré rodiny, spřízněné s velikými domy, byl přítelem Sidneyovým a Raleighovým, dvou to dokonalých rytířů té doby, sám rytíř, alespoň srdcem, který nalezl ve svém příbuzenstvu, ve svých studiích a ve svém životě veškeré okolnosti, které ho mohly pozvednouti až k ideální poesii. Střídavě nalézáme ho v Cambridgi, kde se napájí nejušlechtilejšími filosofiemi antickými; v jednom severním hrabství, kde se ho zmocňuje velká nešťastná láska; v Penshurstu, v zámku a ve společnosti, kde se zrodila *Arkadie*; u Sidneye, u něhož trvá neporušena romaneskní poesie a heroická velkodušnost feudálního ducha; u dvora, kde veškeré nádhery disciplinovaného a okrášleného rytířstva rozkládají se kolem trůnu; konečně v Kilcolmanu, na břehu krásného jezera, v odlehlém zámku, odkudž pohled objímá amfiteatr kopců a polovinu Irska. Chudý ostatně, nehodící se ku dvoru, a ačkoli mu královna přála, nedosáhl od svých ochránců leč podřízeného postavení, konečně unavený doprošováním a odkázaný do onoho nebezpečného panství irského, odkud ho zahnala vzpoura, která spálila jeho dům a jeho dítě; tři měsíce

po té zemřel bídou a zlomeným srdcem. [1]) Očekávání a odmítnutí, mnoho smutků a mnoho snů, trochu příjemností a náhle hrozné neštěstí, malé štěstí a předčasný konec: toť věru život básníkův. Ale jest to srdce v něm, které jest pravým básníkem; u něho vychází všecko odtud; okolnosti mu pouze poskytly jeho látku; on je přeměnil více než sám byl proměněn jimi a méně přijal nežli dal. Filosofii a krajinkám, obřadům a ozdobám, nádherám venkova a dvoru, všemu co líčil nebo myslil, vtisknul svou vnitrnou ušlechtilost. Především jest to duše zaujatá vznešenou a ryzí krásou, pů výtce platonická, jedna z oněch exaltovaných a něžných duší, nejrozkošnějších ze všech, které zrozeny byvše v lůně naturalismu, čerpají v něm svou mízu, ale předstihují ho, blíží se k mysticismu, a bezděčným úsilím stoupají, aby se rozvinuly až u končin vyššího světa. Spenser vede k Miltonovi a odtud k puritánství, jako Platon vede k Vergilovi a odtud ku křesťanství. Smyslová krása jest dokonalá u obou, ale jejich přední kultus platí kráse morální. »Veďte mne, praví Musám, do skrytého útulku, kde bydlí s vámi Cnost, do stříbrného loubí, které ji skrývá před lidmi a před zlomyslným pohrdáním světa.« Povzbuzuje svého rytíře, když ho vidí slábnouti. Je pohoršen, když vidí, že jest napaden. Těší se z jeho spravedlnosti,

[1]) *He died for want of bread in King street.* (Ben Jonson, citovaný Drummondem.)

z jeho umírněnosti, z jeho dvornosti. Vsouvá na počátek jednoho zpěvu dlouhé stance na počest přátelství a spravedlnosti. Zastavuje se, když byl vypravoval pěkný příklad cudnosti, aby radil dámám býti cudnými. Plýtvá u nohou svých hrdinek pokladem své úcty a své něžnosti. Urazí-li je nějaký surovec, volá jim ku pomoci celou přírodu a všecky bohy. Nikdy je neuvádí na scénu, aniž ozdobil jejich jméno nějakou velkolepou chválou. Před krásou má projevy zbožňování hodné Danteho a Plotina. To proto, že ji nepovažuje za prostý soulad barev a forem, ale za výron krásy jediné, božské, nehynoucí, kterou žádné smrtelné oko nemůže postřehnouti, a která jest předním dílem velkého tvůrce světů.[1]) Těla ji činí pouze přístupnou smyslům; ona nesídlí v tělech; kouzlo a vábnost není ve věcech, ale v nesmrtelné myšlence, která prosvitá skrze věci. »Tato rozkošná bílá a růměnná barva, kterou jsou líce zabarveny, vybledne. — Tyto něžné růžové lístky tak něžně položené — na rtech uvadnou a opadnou — aby staly se tím, čím byly, zkaženou hlínou. — Tyto zlaté vlasy, tyto oči lesknoucí se jako třpytivé hvězdy — obrátí se v prach a ztratí svou tak krásnou jasnost. — Ale božská lampa, jejíž nebeské paprsky — zažehují lásku milenců — nevyhasne a neoslábne nikdy. — Až životní du-

[1]) *Hymny na lásku a na krásu, — na božskou lásku a krásu.*

chové se rozptýlí, navrátí se na svou rodnou planetu. — Neboť ona je zrozena tam ve výši a nemůže zemříti — jsouc částečkou toho nejčistšího nebe.« Vůči tomuto názoru o kráse přeměňuje se láska. Ona jest pánem pravdy a přímosti, — »a stoupá velice daleko od nízkého prachu — na zlatých křídlech, až do vznešeného sedmého nebe — mimo dosah ničemné smyslné žádosti, — která zůstává jako krtek ležeti na zemi.« — Zavírá v sobě vše co je dobré, krásné a ušlechtilé. Ona jest prvým pramenem života a věčnou duší všech věcí. Ona jest to, která utišujíc prvotní nesvár, vytvořila harmonii sfer a udržuje tento slavný vesmír. Ona bydlí v Bohu, jest Bohem samým, sestoupila dolů pod tělesnou formou, aby napravila kolísající se svět a zachránila lidské plémě; kolem bytostí a uvnitř bytostí, když naše oči pronikají zevnější vzezření, vidíme ji jako živé světlo, které proniká a objímá veškeré tvory. Dotýkáme se zde vzneseného a ostrého vrcholku, kde se setkává svět duševní a svět smyslový, a kde člověk, trhaje oběma rukama nejkrásnější květy obou úbočí, jeví se zároveň pohanem i křesťanem.

## XII.

Tolik co se týče srdce; co se týče ostatku jest básníkem, totiž po výtce tvořivým a snivým, tvořivým a snivým způsobem nejpřirozenějším, nejinstinktivnějším, nejnepřetržitějším Nechť se

sebe více popisuje tento vnitrný stav velkých umělců, zbývá vždy ještě co popisovati. Jest to jakási vegetace bující v mysli; každým okamžikem zvedá se tam poupě, pak na tomto jiné, pak ještě jiné, každé plodíc, rozmnožujíc se a rozkvetajíc ze sebe sama, tak že po jistém okamžiku vidíme celou zelenající se rostlinu, záhy houští a konečně les. Objeví se jim osoba, pak čin, pak krajina, pak řada činů, osob a krajin, které se tvoří, doplňují a sestavují bezděčným rozvojem, jako se nám stává, když pozorujeme ve snu průvod postav, které se rozvíjejí a řadí vlastní silou před našimi zraky. Tento zdroj životných a měnivých forem je u Spensera nevyčerpatelný; on si stále *smýšlí*; to jest jeho přirozeným stavem. Zdá se, že potřebuje pouze zavříti víčka, aby probudil zjevy; hrnou se mu ve velkém množství, hromadí se; říkáme si, že ať si jimi plýtvá jak chce, ony překypují stále hojněji a úsilněji. Sleduje jejich nevyčerpatelný roj, myslel jsem mnohokráte na ony páry, které vystupují bez ustání z moře, a stoupají a mihotají se, mísíce svoje zlaté a sněžné závity, aniž kdy zářný průvod mohl se státi matným nebo zastaviti se.

Ale co ho odlišuje ode všech ostatních jest způsob, jakým jeho obraznost pracuje. Obyčejně u básníka duch prudce a trhavě se kvasí; jeho myšlenky se hromadí, narážejí do sebe, *srážejí se* náhle v massách a kusech, a vytryskují ve slovech jímavých, pronikavých,

která se soustřeďují; zdá se, že potřebují tohoto náhlého hromadění, aby napodobily jednotu a živou energii předmětů, jež reprodukují; alespoň všichni okolní básníci, Shakspeare v první řadě, tak činí. Spenser zůstává klidným při nejsilnější invenci. Vidění, která by jiného ducha uvedla do horečky, nechávají ho klidným. Přicházejí a rozvíjejí se v něm nenuceně, úplně, bez přerušení, bez otřesení. Jest epickým, totiž *vyprávěčem* a nikoliv zpěvákem jako skladatel od, nebo hercem jako spisovatel dramat. Nikdo z moderních nepodobá se více Homerovi. Jako Homer a velcí vypravovatelé, i on nalézá jen obrazy souvislé a ušlechtilé, skoro klasické, tak blízké myšlenkám, že duch do nich vniká sám od sebe a aniž toho pozoroval. Jest jako Homer vždy prostý a jasný, nečiní skoků, nevynechává žádné příčiny, neodvrací žádné slovo od prvotního a obyčejného smyslu, podržuje přirozené pořadí myšlenek. Také jako Homer má i on rozvláčnosti, naivnosti, dětinnosti. Poví všecko, pouští se do úvah, které každý uhádnul předem; opakuje do nekonečna veliká ozdobná epitheta. Cítíme, že spatřuje předměty v krásném jednotvárném světle, s nekonečnými podrobnostmi, že chce ukázati veškeré tyto podrobnosti, že se nikdy neobává, že uzří svůj šťastný sen se kaziti nebo mizeti, že sleduje jeho obrysy pohybem pravidelným, aniž se kdy ukvapoval nebo uvolňoval tempo. Ano jest i příliš zdlouhavý, zapomíná příliš na obe-

censtvo, jest příliš náchylný věnovati se svému snění tváří v tvář věcem. Jeho myšlenka se rozvíjí v širá sesílená porovnání, podobná porovnáním starého jonského vypravěče. Padne-li nějaký zraněný obr, shledává ho podobným starobylému stromu, který vyrostl na nejvyšším vrcholku skalnatého kopce, jehož srdce břitká ocel rozryla, a který, poklesaje náhle na své praskající patě, valí se po skalách s hrozným rachotem; pak velkému hradu, který podkopán byv zrádným uměním, boří se do svých řítících se základů a jehož věže vyvýšené a nakupené až do nebes činí pád tím těžším.[1]) On rozvíjí všecky myšlenky, jimiž se obírá. Rozšiřuje všecky věty v souvětí. Místo aby se soustředil, rozvinuje se. Aby mohl unésti tuto obšírnou myšlenku a její průvod, potřebuje neméně než nesmírnou stanci, neustále se obnovující, s dlouhými skříženým verši, s opětujícími se rýmy, jichž jednotvárnost a šíře připomíná ony velebné šumoty, které valí se věčně po lesích a polích. Aby se vyvinuly tyto epické schopnosti a aby se vyvinuly ve vznešené říši, kam tato duše je přirozeně vábena, jest třeba ne méně než epopeje ideální, totiž umístěné mimo skutečnost, s osobami, které sotva existují, a ve světě, který nemůže býti nikde.

Vícekráte tápal okolo, uprostřed znělek, elegií, pastoral, hymen lásky, drobných smavých epo-

[1]) *Fairie Queene*, kn I, kap. VIII, 42, 43.

pejí;[1]) to jsou jenom pokusy, neschopné většinou, aby nesly jeho genialnost. Přece již velkolepá obraznost tam překypuje; bozi, lidé, krajiny, svět, jejž uvádí v pohyb, jest na tisíce mil od světa, v němž žijeme my. Jeho *Pastýřův Kalendář*[2]) jest hloubavá a něžná pastorála, plná něžných lásek, ušlechtilých smutků, vysokých myšlenek, kde mluví jen myslitelé a básníci. Jeho *Viděni Petrarkova a Du Bellayova* jsou podivuhodné sny, kde paláce, zlaté chrámce, skvostné krajiny, třpytné květiny, podivuhodní ptáci objevují se ráz na ráz jako v orientální ferii. Zpívá-li epithalamos, vidí blížiti se dvě labutě, bílé jako sníh, které při zpěvu nymf se lehce vznášejí uprostřed rudých květin, kdežto průsvitná voda líbá jejich hedvábné peří a šeptá rozkoší. Oplakává-li smrt Sidneyovu, stává se Sidney pastýřem; kolem něho shromažďují se sténající nymfy Jest se svojí milenkou proměněn v květinu, »červenou a bílou, která je zprvu červená, pak bledne jako on a zmodrává. Tu uprostřed ní objeví se hvězda, tak krásná jako hvězda na nebesích, podobná Stelle v jejích nejsvěžejších letech, když její oči metaly paprsky krásy. Celý den stojí, plna růží, to jsou slzy, které se jí vyronily z očí.«[3]) Jeho nejopravdovější city se mění takto ve ferie. Kouzlo je formou jeho

[1]) *The Shepheard's Calendar, Amoretti, Sonnets, Prothalamion, Epithalamion, Muiopotmos, Virgil's Gnat, the Ruins of time, the Tears of the Muses*, etc. [2]) Vydaný r. 1589; věnovaný Filipu Sidneyovi. [3]) *Astrophel.*

ducha a vtiskuje svou podobu všemu, co on si představuje jako všemu co si myslí. Pohlíží-li na krajinu, vidí ji za chvilku úplně jinou. Aniž to tuší, přenáší ji do začarované země; nebeský blankyt září jako diamantová kupole, květnaté křoviny pokrývají louky, hejna ptáků poletují v lahodném vzduchu, jaspisové paláce blýskají se mezi stromy, oslňující dámy objevují se na okrášlených balkonech na smaragdových galeriích. Tato skrytá duševní práce podobá se povlovným krystalisacím přírody. Hodí se vlhká větev na dno šachty a vytáhne se odtamtud kytice diamantů.

Konečně naléza předmět, který se mu hodí: to je největší štěstí, jež je dáno umělcovi. Béře epopeji pryč z obyčejného terrainu, z toho kde pod rukama Homerovýma a Danteovýma vyjadřuje skutečné víry a líčí národní hrdiny. Vede nás do nejzazších výšin říše vil, přese všecky vrcholky dějin. Jest to výše než země vil, na oné krajní mezi, kde předměty se rozplývají a čiré ideje počínají. »Podjal jsem se své básně,[1]) pravi, abych zobrazil veškeré morální ctnosti, označiv každé ctnosti rytíře, aby byl jejím patronem a ochráncem, tím způsobem, aby díla této ctnosti byla vyjádřena a aby nezřízené choutky a opačné nepravosti byly potírány a přemahány výkony zbraní a rytířství.« Skutečně klade do podstaty básně alegorii: ne

[1]) Ludowick Bryskett (*Discourse of civil life*, 1606) mu připisuje tato slova.

že by pomýšlel na to učiniti ze sebe krásnoducha, kazatele morálky nebo vyrobitele hádenek. On nepodrobuje obraz myšlence; jest to *jasnovidec*, nikoli filosof. On uvádí zajisté v pohyb osoby živoucí, činy; jenom že tu a tam u něho zakleté paláce a celý průvod skvělých zjevů chvěje se a trhá jako mlha, nechávaje zahlédnouti myšlenku, která ho vzbuzuje a pořádá. Když v jeho Venušině zahradě vidíme nekonečné formy všech živých věcí seřazené dle pořádku, v hustých lůžkách, čekající své bytí, pochopíme s ním plození všeobecné lásky, neustálou plodnost velké matky a tajuplné množení se bytostí, které se pozvedají střídavě z jejího hlubokého lůna. Když vidíme jeho rytíře Kříže bojovati s netvorem polo-ženou polo-hadem a obhajovati Unu, jeho milovanou dámu, vzpomínáme si nejasně, že kdybychom pronikli tyto dvě postavy, nalezli bychom za jednou Pravdu a za druhou Omyl. Cítíme, že jeho osoby nejsou nikterak z masa a krve a že všecky tyto skvělé fantomy jsou pouze fantomy Těšíme se z jejich skvělosti byť bychom i nevěřili v jejich jsoucnost; zajímáme se o jejich činy, aniž bychom se znepokojovali jejich útrapami. Víme, že jejich slzy a jejich pláč není opravdový. Naše vzrušení se vytřibuje a pozvedá. My neupadáme do hrubé iluse; máme tu lahodu, že cítíme jak sníme. Jsme jako on na tisíc mil od skutečného života, mimo dosah bolestné soustrasti, hrubé hrůzy, tísnivé a palčivé závisti. Shle-

dáme v sobě již jen city něžné, na polo vytvořené, zastavené v okamžiku, kdy se nás již již dotýkaly příliš silným dotykem. Dotýkají se nás jen lehounce a my jsme zcela šťastni, že jsme zbaveni víry, která nás činí těžkými.

## XIII.

Jaký svět mohl poskytovati materiál tak vysoko se nesoucí obraznosti? Byl jenom jeden, totiž svět rytířství, neboť žádný nebyl vzdálenější od skutečnosti. Osamělý a nezávislý na svém hradě, prostý všech svazků, jež společnost, rodina a práce ukládají obyčejně lidskému jednání, pokoušel se feudální člověk o veškera dobrodružství; ale ještě méně vykonal, než si smyslil; smělost jeho činů byla překonána pošetilstvím jeho snů; z nedostatku užitečného zaměstnání a přijatého pravidla pracovala jeho hlava směrem k nerozumnému a nemožnému, a pronásledování dlouhé chvíle zveličilo u něho přes míru potřebu rozčilování. Pod tímto dráždidlem stalo se jeho poesie fantasmagorií. Ponenáhlu ožívaly a hemžily se v myslích podivné invence, jedny přes druhé, jako břečťany, které se proplétají kolem stromu, a prvotní peň zmizel pod jich nádherou a nakupením. Něžné výmysly staré galské poesie, velkolepé trosky germanských epopejí, podivuhodné nádhery dobytého orientu, veškeré upomínky, jež čtyři století dobrodružství byla rozptýlila po myslích lidí, seskupily se v jeden

velký sen, a obři, trpaslíci, nestvůry, veškera směsice smyšlených tvorů, nadlidských výkonů a nesmyslných velkolepostí, seřadila se kolem jediného citu, exaltované a vznešené lásky, jako dvořané pokorně ležící u nohou svého krále. Obsáhlá to a prchavá látka, ze které velcí umělci století, Aristo, Tasso, Cervantes, Rabelais přicházejí vystřihnout si své básně. Ale jsou příliš lidmi své doby než aby mohli patřiti době, která minula. Oni předělávají rytířství, ale není to nikterak rytířství pravé. Bystrý Ariosto, ironický epikurovec, okouzluje se jí a obveseluje jako rozkošník, jako skeptik, který užívá dvojnásobně potěšení, poněvadž potěšení to je lahodné a je zakázané. Vedle něho ubohý Tasso pod vedením katolicismu prudkého, znovuvzkříšeného a strojeného, uprostřed klinkání zastaralé poesie pracuje o téže látce chorobně s velkým úsilím a nevalným úspěchem. Co se týče Cervantesa, který jest rytířem, nechť si i miluje rytířstvo k vůli jeho ušlechtilosti, pociťuje jeho bláznovství a sráží je k zemi pod ranami holí, uprostřed hospodských nehod. Hruběji a upřímněji drsný plebej Rabelais ponořuje ho s výbuchem smíchu do své radosti a do svého bláta. Jedině Spenser ho béře vážně a přirozeně. On nalézá se v úrovni tak mnohé ušlechtilosti, velkosti a snů. Není ještě usazen a uzavřen v onom jistém přesném zdravém smyslu, který bude zakládati a obmezovati celou moderní civilisaci. Bydlí srdcem v poe-

tickém a mlhavém kraji, od něhož se lidé denně více vzdalují. Ba miluje i jeho řeč; zase užívá starých slov, středověkých obratů, Chaucerova způsobu vyjadřování.[1]) On vstupuje zcela bez obtíží do nejpodivnějších snů starých vyprávěčů, a to bez podivení, jako člověk, jenž sám vynalézá ještě podivnější. Zakleté zámky, netvorové a obři, souboje v lesích, bloudící panny, vše rodí se opětně pod jeho rukou, středověká fantasie se středověkou velkodušností, a právě proto, že tento svět je pravděnepodobný, zamlouvá se mu.

Stačí rytířství mu dodávati látky? To jest pouze jeden svět, a jest ještě svět jiný. Za udatnými rytíři, vynášenými to obrazy morálních ctností jsou bozi, dokonalé to vzory smyslové krásy; za křesťanským rytířstvím jest pohanský Olymp; za ideou hrdinské vůle, která nalézá své uspokojení pouze v dobrodružstvích a v nebezpečí jest idea síly jaré, která sama od sebe se nalézá v souladu se všemi věcmi. Není dosti jediného ideálu pro podobného básníka; vedle krásy úsilí klade krásu štěstí; on je staví obě dvě dohromady, nikoliv z předpojetí filosofického a s úmysly učence jako Goethe, ale poněvadž jsou obě krásné, a tu a tam uprostřed zbroje a branných činů vkládá satyry, nymfy, Dianu, Venuši, jako řecké sochy mezi vížky a velké stromy anglického parku. Nic není nuceného

[1]) Zvláště v *Kalendáři Fastevcově.*

v tomto sdružení; ideální epopej přijímá a smiřuje oba světy jako povznešené nebe; krásný pohanský sen je tu pokračováním krásného rytířského snu; důležité je, že jsou oba krásné. V těchto výšinách přestal básník viděti různosti plemen a civilisací. Může vložiti do svých obrazů co chce; místo všeho důvodu řekne: »Šlo to dobře;« a nebude lepšího důvodu. Pod duby s lesknavými listy, se starým hluboko do země zabořeným pněm může viděti dva rozsekávající se rytíře a okamžik na to tlupu Faunů přicházejících tančit. Proudy světla, které se rozlévají po sametovém mechu, po vlhkém trávníku anglického lesa, mohou osvětlovati rozpletené vlasy, bílá ramena nymf. Neviděli jste to u Rubense? A co znamenají nesrovnalosti ve šťastné a vznešené ilusi snu? Jest tu vůbec jaká nesrovnalost? Kdo ji pozoruje? Kdo ji cítí? Kdo necítí naproti tomu, že správně řečeno jest jen jeden svět, svět to Platona a básníků; že skutečné věci jsou jen jeho náčrtky, náčrtky zkomolenými, neúplnými a poskvrněnými, bídnými zmetky rozptýlenými tu a tam na cestě času, jako úlomky hlíny na polo zformované a pak zanechané, které leží v umělcově atelieru; že konečně neviditelné síly a ideje, které bez ustání obnovují skutečné bytosti, dosahují svého dovršení jen v bytostech pomyslných, a že básník, aby mohl vyjádřiti celou přírodu, je nucen obsáhnouti ve svou sympatii veškeré ideální formy, kterými příroda se vyjádřila? Toť velikost to-

hoto díla: on mohl vzíti veškeru krásu, poněvadž se nestaral než o krásu.

## XIV.

Čtenář cítí dobře, že není lze vypravovati mu podobnou báseň. Skutečně je to šest básní, každá o dvanácti zpěvech, kde děj se rozvíjí, navazuje bez ustání, zaplétá se a počíná znovu, a myslím, že všecky smyšlenky starověku a středověku jsou tam nahromaděny. Rytíř jede na koni mezi stromy, a na rozcestí stromořadí setkává se s jinými rytíři, s nimiž bojuje; náhle z hloubí jeskyně objeví se netvor, půl žena a půl had, obklopený svým ohyzdným pokolením; dále obr se třemi těly, pak drak veliký jako pahrbek, s ostrými spáry, s obrovskými křídly. Po tři dny s ním bojuje, a dvakráte byv povalen přichází k sobě jen pomocí zázračné vody. Potom jsou tu divoké národy, jež dlužno přemoci, hrady obklopené plameny, jichž dlužno dobyti. Mezitím bloudí urozené panny uprostřed lesů na bílých komoních, vydané v šanc úkladům nevěřících, mnohdy hlídané lvem, který jde za nimi, nebo vyproštěné tlupou satyrů, kteří je zbožňují. Čarodějníci hromadí své čáry, paláce staví na odiv své hostiny; ohražená pole opětují své turnaje; mořští bohové, nymfy, víly, králové procházejí slavnosti, překvapení a nebezpečí.

Řekne se, že je to fantasmagorie. Co záleží na tom, vidíme-li ji? A my ji vidíme, neboť

ji vidí Spenser. Jeho důvěřivost nás podmaňuje. On si tak velice libuje v tomto světě, že my na konec se tam cítíme jako doma. Nevyhlíží jako by se divil věcem podivuhodným; setkává se s nimi tak přirozeně, že je činí přirozenými; potírá nevěřící tak jako by ve svém životě nebyl dělal nic jiného. Venuše, Diana a antičtí bohové bydlí u jeho dveří a vcházejí k němu aniž toho dbal. Jeho jasnost mysli stává se naší. Stáváme se důvěřivými a šťastnými, nakazivše se od něho. Jest možno učiniti jinak? Lze-li nevěřiti člověku, který nám líčí věci s tak správnou podrobností a tak živými barvami? Tu vám náhle popisuje les, a zdaž nejste v týž okamžik s ním tam? Buky s bělavým tělem, duby »v celé své letní pýše« tam zabořují své pilíře a rozkládatí své klenby; světla chvějí se na kůře a usazují se na zem, na červenající se kapradiny, na nízké křoviny, které náhle byvše zasaženy světlým proudem svítí se a mihotají. Sotva je slyšeti kroky na tlusté vrstvě nahromaděných listí; a tu a tam na vysokých travinách jiskří se kapky rosy. Avšak zvuk rohu zazní listovím: jak chvěje se lahodně a zároveň vesele v tom velkém tichu! Zaznívá silněji; trysk honby se blíží, a tam hle, stromořadím přibíhá nymfa, ta nejcudnější a nejkrásnější na světě. Spencer ji vidí, ba co více, on před ní pokleká.

Její obličej byl tak krásný, že nezdál se býti z masa, — ale božsky malovaný skvělým koloritem andělů, —

jasný jako slunce, bez chyby a poskvrny, — s dokonalou směsí všech krásných barev; — A na jejích lících jevil se růměnec, — jako růže poseté po záhonu lilií, — vydechující vůni ambrosie, — a živící smysly dvojnásobným potěšením, — schopné zhojiti nemocné a oživiti mrtvé.

V jejích krásných očích svítily dvě živé lampy, — zažehnuté tam nahoře u světla jich nebeského tvůrce. — Metaly ohnivé paprsky — tak podivuhodně pronikavé a zářivé, — že oslňovaly oči dosti smělé, aby se na ni dívaly. — Slepý bůh pokoušel se často zažehnouti tam — své necudné žáry, ale aniž toho dokázal; — neboť s imponující vznešeností a bázeň budícím hněvem, — lámala jeho zhýralé šípy a hasila ničemné žádosti.

Na jejích víčkách spočívaly mnohé Gracie, — ve stínu jejích stejných řas, — aby ji opatřovaly líbými pohledy a krásnými úsměvy, — a každá z nich ji opatřovala jedním půvabem, — a každá z nich u jejích nohou pokorně se skláněla. — Tak slavné zrcadlo nebeského vděku, — svrchovaný památník, k němuž směřují všecka smrtelná přání, — jak by křehké péro mohlo popisovati její božskou tvář, — se strachem, že nedocílí umělosti a urazí krásu?

Tak krásná, a tisíc a tisíckráte krásnější — objevila se, když ukázala se pohledům. — Byla oděna, k vůli teplu palčivého vzduchu, — celá hedvábnou tunikou, bílou jako lilie, — pošitou mnohým proplétaným krajkovím, — posetou shora cele — jehličkami ze skvělého zlata, které se třpytily — jako jiskřivé hvězdy; a okraj — byl celý zlatým třepením vroubený.

Pod kolenem její roucho poněkud bylo svěšené, — a její rovné nohy byly velkolepě sepjaty — v pozlacené poloubotky z drahocenné kůže, — celé ověšené zlatými plíšky, do nichž byly vryty — podivné a skvostně emailované postavy. — Napřed byly upevněny pod jejím kolenem — drahým klenotem, v němž se proplétaly — konce všech uzlů, tak že nikdo nemohl viděti — jak ve svých stažených záhybech se splétaly.

Ony podobaly se dvěma krásným mramorovým pilířům, — které nesou chrám bohů, — které veškeren lid zdobí zelenými pletenci — a uctívá ve svých slavnostních

shromážděních. — S imposantním půvabem a vzezřením princezny, — zmírňovala jejich chod, když si chtěla zachovati svou vznešenost. — Ale když si hrála s lesními nymfami, — nebo když honila prchajícího levharta, — hýbala jimi hbitě a letěla nivami.

A v ruce měla ostrý oštěp, — a na zádech luk a skvělý toulec, — plný šípů s ocelovými hlavicemi, jimiž srážela — divoká zvířata při svých vítězných hrách, — přivázaný na zlatém závěsu, který napřed šel přes její sněhobílá prsa — a rozděloval její něžná ňadra; jako mladé plody květnové — počínala se vzdouvati poněkud, a nová jsouce ještě, — skrze její lehké roucho a naznačovala pouze své místo.

Její rusé vrkoče, zkadeřené jako zlaté nitě, — padaly na její ramena, nedbale rozestřené, — a když vítr zavál doprostřed jich, — vlály jako praporec široce rozestřený, — a velice hluboko vzadu splývaly v nepořádku. — A ať to bylo umění nebo slepá náhoda, — jak květnatým lesem běžela prudce, — kladly se do jejích rozptýlených vlasů něžné květy samy od sebe, — a svěží zelenající se listy a poupata se tam vplétala.

Dražší nežli její život byla jí něžná růže, kterou hlídala, — dceru svého rána, jejíž květ — zdobil věnec její dobré pověsti. — Nestrpěla, aby palčivé slunce polední, — ani pronikavý vítr severní se snesl na její kalich. — Skládala především její hedvábné lístky s cudnou péčí, — když nevlídné nebe počínalo hroziti. — Ale jakmile se křišťálový vzduch utišil, — rozvíjela se a nechávala kvésti celou svou krásu.

Klečí před ní, pravím vám, jako dítě v den Božího těla uprostřed květin a vůní, unešený zbožňováním jí, tak že vidí v jejich očích i nebeské světlo a na jejích lících zbarvení andělů, že svolává dohromady i křesťanské anděle a pohanské gracie, aby ji vyzdobily a jí sloužily. Láska jest to, která přivádí mu před oči podobná vidění, »sladká láska, která

koupá svá zlatá křídla v blahoslavený nektar a ve zdroj čistých radostí «

Odkud pochází tato dokonalá krása, tato cudná a rozkošná jitřenka, ve které shromáždil veškeré jasy, veškeré lahody a veškerá panenství jitra? Která matka ji přivedla na svět a které zázračné zrození zplodilo na světlo podobný div půvabu a čistoty? Jednoho dne ve svěžím osamělém prameni, kde slunce rozkládalo své paprsky, Chrysogona koupala své tělo uprostřed růží a blankytných fialek. Usnula unavena na husté trávě a paprsky slunce rozestřené po jejích nahých ňadrech ji oplodnily. Měsíce míjely. Nemajíc klidu a stydíc se odešla do pustých lesů a usedla plačíc, »duši majíc zahalenu do temného mraku smutku.« Mezitím Venuše probíhala celou zemi hledajíc svého syna Kupida, který se vzbouřil proti ní a uprchl do dálky. Hledala ho po dvořích, ve městech, v chýších, slibujíc sladké polibky tomu, kdo by prozradil jeho úkryt, a tomu kdo by ho přivedl, ještě sladší věci. Došla tak až k lesu, kde Diana jsouc unavena odpočívala se svými nymfami. Některé umývaly své údy v čistém proudu; jiné ležely ve stínu; ostatní obklopovaly jako guirlanda z květin bohyni, která rozplétajíc své rusé pletence a odhazujíc svou tuniku blížila se svou nohou k průsvitné vodě. Překvapena, odbyla zhurta Venuši, vysmívala se jejím nářkům a přísahala, že nalezne-li Kupida, uřízne mu jeho zhýralá křídla. Pak pocítila lítost se zarmou-

cenou bohyní a jala se hledati uprchlíka s ní. Přišly k listnatému loubí, kde Chrysogona ve spaní přivedla na svět v bezvědomí dvě dívky tak krásné jako rodící se den. Diana vzala jednu a učinila z ní tu nejčistší z panen. Venuše odnesla druhou do Adonisovy zahrady, kde jsou zárodky všech žijících věcí, kde hraje si Psyche, Amorova manželka, kde Zábava, jejich dcera, laškuje s Graciemi, kde Adonis, ležící mezi myrtami a smavými květinami, užívá při dechu nesmrtelné Lásky. Vychovala ji jako svou dceru; vyvolila ji k tomu, aby byla tou nejvěrnější milenkou a po dlouhých zkouškách ji dala dobrému rytíři Scudamourovi.

## XV.

S tím vším setkáváme se v kouzelném lese. Necítíte se tam volnými a máte chuť opustiti jej poněvadž je kouzelný? Při každém obratu stromořadí, při každé změně dne dává stance nebo slovo zahlédnouti krajinku nebo zjevení. Jest ráno, bílá zoře prosvítá bojácně stromovím; modravé páry ulétají k obzoru a rozplývají se ve smavém vzduchu; prameny se chvějí a zurčí slabounce mezi svými mechy a ve výšinách listí topolů počíná sebou hýbati a třepotati jako křídla motýlů. Rytíř staví nohu na zem, statný rytíř, který vyhodil ze sedla mnohého Saracena a vykonal mnohé dobrodružství. Odepíná svou přilbici a náhle vidíme zje-

vovati se růžové líce mladé dívky a dlouhé vlasy, »které jako hedvábný závoj padají až na zem.« Slunce hrá si v jejich vlnitém spádu, a při pohledu na ně pomýšlíme na »ona nebesa, která za horké letní noci jiskří se ozdobena světlým pásem jako chocholem«. Jest to Britomarta, panna a hrdinka, jako Klorinda nebo Marfisa, ale oč ideálnější! Hluboký smysl pro přírodu, upřímnost snění, plodnost inspirace vždy proudící, germanská vážnost oživuje zde klasické nebo rytířské invence, které zdají se nejstaršími a nejopotřebovanějšími. Défilé nádher a krajin se nezastavuje. Pustá předhoří rozštípaná zejícími ranami; nakupení skal hromem rozdrcených a zčernalých, kam přicházejí se lámat řvoucí vlny; paláce jiskřící se zlatem, kde dámy krásné jako andělé, nedbale skloněné nad nachovými polštáři, poslouchají s líbezným úsměvem akordy neviditelné hudby; vysoká mlčelivá stromořadí, kde buky v sloupoví seřaděné rozkládají svůj nehybný stín na chomáče panenských fialek a na trávníky, jež nikdy lidská noha nešlapala: ku všem těmto krásám umění a přírody přidává divy mythologie a popisuje je s takovou láskou a důvěřivostí, jako malíř renaissance nebo starý básník. Tu přijíždí na skořepinových člunkách krásná Cymoent a její nymfy, tažené delfiny hbitými jako vlašťovky. Plynou po zářivých vlnách; vlasy mají rozpletené a vítr rozvírá jejich plavé kučery, ostrý mořský zápach plní vzduch; slunce rozprostírá

svůj světelný plášť na blankytné pláni, zčeřené nesčíslnými vlnkami; nekonečné usmívající se moře přichází líbat stříbrné nohy svých božských dcer. — Nic líbeznějšího a tiššího než Morfeův palác. V největší hloubi země odpočívá, zahalen v měkké páry, jimiž Téthys smáčí jeho vlhké lůžko; Diana rozsévá rosné perly na jeho věčně skloněnou hlavu: a melancholická noc položila naň své temné roucho. Nedaleko odtud padá potůček po kapkách se skály, míse svůj jednotvárný crkot se šumotem jemného deště; a vítr, podobný táhlému bzučení roje včel, skolébává nehybný spánek klímajícího boha. — Nechcete se také podívati do kouta tohoto lesa na tlupu satyrů tančících pod zelenými listy? Přicházejí skákajíce jako dovádivé kozy, »tak veselé jako ptáci radostného jara.« Krásná Helenora, kterou zvolili za královnu máje, přibíhá také plna smíchu a ověnčená vavříny a květinami. Les se ozývá zvukem jejích fléten. Jejich kopyta ušlapávají svěží trávník mýtiny. Tančí jaře celý den s prudkými pohyby a vyzývavými posuňky, mezitím co kolem nich stáda pasou se podle choutky na mědvědicích. — V každé knize vidíme přecházeti podivné průvody, alegorické a malebné maskarády, podobné těm, které se tehdy rozvíjely při dvoře knížat, tu byl to průvod Kupidův, tu Řek, tu Měsíců nebo Hříchů. Nikdy nebylo obraznosti bohatší a vynalézavější. Hrdá Lucifera jede na voze ozdobeném pletenci a zlatem, zářící jako jitřenka,

obklopená zástupem dvořanů, jež oslňuje svou slávou a nádherou: šest nestejných zvířat ji táhne a na každém z nich sedí jiný Hřích. Jeden na lenivém oslu, oblečený černým šatem jako mnich, nemocný leností, svěšuje svou tíživou hlavu a drží v rukou breviář, který nečte; jiný na nečistém vepři se vleče ohyzdný, s břichem nadutým chlípností, oči vypoulené tukem, krk protáhlý jako krk jeřábův, oděný v listí révy, kterými prosvítá jeho tělo shnilé vředy, a po celé cestě zvracející víno a maso, jimiž se přecpal. Jiný, sedící mezi železnými kufry, na velbloudu naloženem zlatem, převrací v rukou peníze, roztrhaný, s vpadlými tvářemi, s nohama stuhlýma dnou; jiný na hladovém vlku, skřípající nečistými zuby, žvýká jedovatou ropuchu, jejíž jed stéká mu po dásních, a jeho vybledlá tunika, na níž jsou namalovány hrozivé oči, skrývá hada stočeného kolem jeho těla. Poslední, pokrytý šatem roztrhaným a zkrváceným, jede na lvu, mávaje kolem hlavy zapálenou pochodní, s očima žhoucíma, s tváří popelavě bledou, svíraje zimničně v ruce jílec své dýky. Bizarní a hrozný průvod defiluje, veden slavnostní harmonií stancí a velkolepá hudba opakujících se rýmů udržuje obraznost ve fantastickém světě, v němž mísí se hrůzy a nádhery a jenž byl otevřen jejímu letu.

## XVI.

A přece to vše jest málo. Cokoliv může poskytnouti mythologie a rytířství, vše to nestačí požadavkům tohoto poetického názoru. Vlastní je Spencerovi ohromnost a překypování malebných invencí. On tvoří jako Rubens úplně podle svého, mimo vši tradici, aby vyjádřil čiré ideje. Jako u Rubense i u něho vzdouvá alegorie rozměry nade všecko pravidlo a staví fantasii mimo veškeren zákon, vyjma potřebu uváděti v soulad formy a barvy. Neboť dostávají-li obyčejní duchové od alegorie tíhu, která je tísní, dostává se velkým obraznostem od alegorie křídel, která je unášejí. Vybaveny jsouce její pomocí z obyčejných podmínek životních, mohou se všeho odvážiti, aniž to bylo napodobením nebo pravděpodobností, aniž měly jiného vůdce než svou vrozenou sílu a své temné pudy. Po tři dny je sir Guyon prováděn zakletým duchem, pokušitelem Mamonem, v podzemním království, kouzelnými zahradami, pod stromy plnými zlatého ovoce, oslňujícími paláci a nahromaděnými všemi poklady světa. Sestoupili do vnitra země a procházejí jeskyněmi, neznámými propastmi, mlčelivými hlubinami. Děsný demon kráčí za ním příšerným krokem, aniž by o tom věděl, hotový pohltiti ho při nejmenší známce žádostivosti. Lesk zlata ozařuje ohyzdné postavy, a zářící kov leskne se krásou svůdnější v temnotě pekelné skrýše.

Forma donjonu uvnitř byla hrubá a drsná, — jako ohromná jeskyně vysekaná do skalnatého útesu. — S kostrbaté klenby sestupovaly rozervané oblouky — s hrbolky z massivního zlata a s velkolepými ornamenty, — a každý trám byl obtížen bohatým kovem, — tak že zdály se vás ohrožovati těžkým shroucením; — a nad nimi vysoko vznesla Arachne svoji pečlivě pracovanou síť a rozestřela své subtilné nitě, — zahalené nečistým kouřem a mraky černějšími než smůla.

Střecha, podlaha a zdi byly vesměs ze zlata, — ale pokryté starobylým prachem a rzí, — a ukryté v temnotě, takže nikdo nemohl viděti — jich barvu; neboť veselé světlo denní — se nerozestíralo nikdy v tomto příbytku, — ale jenom jisté pochybné zdání bledého svitu, — jako lampa, jejíž život uhasíná, — nebo jako luna zahalená v mlhavou noc — se jeví pocestnému, který kráčí pln strachu a pochmurného děsu.

V této světnici nebylo ničeho viděti, — mimo velké ohromné kufry a silné železné pokladny, — vesměs stažené dvojitými uzly, tak že nikdo — nemohl doufati, že se do nich dobude násilím a krádeží. — S obou stran byly umístěny po celé délce. — Ale veškerá půda byla poseta lebkami — a kostmi mrtvých lidí roztroušených všude okolo, — jichž životy, jak se zdálo, byly tam utraceny, — a jejichž bídné kostry zůstaly bez pohřbení.

. . . Pak vedl ho demon dále a dovedl ho brzo — do jiné světnice, jejíž dveře, náhle, — se před ním otevřely, jako by uměly poslouchati samy od sebe; — tam bylo umístěno sto krbů — a sto ohnišť vesměs zářících a planoucích; — u každého ohniště stáli mnozí demoni, — tvorové to nestvůrní, ohyzdní na pohled, — a každý demon namáhal se s přičinlivým úsilím — aby roztavil kov hotový ku zkoušení.

Jeden s ohromným měchem vál svištící vzduch, — pak stlačeným vzduchem podpaloval žár; — jiný sbíral dohasínající oharky — železnýma kleštěma a skrápěl je často — tekutými proudy, aby zkrotil vzteklost zuřivého Vulkána, — který ovládaje je nabýval původní horoucnosti. — Někteří odstraňovali pěnu, která vycházela z kovu, —

jiní míchali roztaveným zlatem velkými lopotami; — a každý z nich se namáhal, a každý z nich se potil.

Vedl ho potom temným úzkým průchodem, — až k široké bráně, celé vystavené z tepaného zlata; — dveře byly otevřeny; ale tam čekal — mohutný obr, neústupně a směle rozkročený, — jako kdyby byl chtěl vzdorovati Svrchovanému. — Ve své pravici držel železný kyj; — ale on sám byl úplně ze zlata, — maje přece cit a život, a dobře dovede vládnouti — svou prokletou zbraní, když srážel své urputné nepřátele.

. . . Vstoupili do světnice velké a široké, — jako nějaký velký sál ku shromážděním, nebo jako slavnostní chrám. — Mnohé zlaté pilíře podpíraly — massivní střechu a podpíraly úžasná bohatství, — a každý pilíř byl bohatě ozdoben — korunami, diademy a marnými tituly, — jež smrtelná knížata nosila za své vlády na zemi.

Množství lidí bylo tam shromážděno — ze všech plemen a ze všech národů pod nebem, — kteří s velkými lomozem se tlačili, aby mohli se přiblížiti — k hořejší části, kde se zvedal do velké výše — nádherný trůn svrchované veleby. — A na něm seděla žena velkolepě ozdobená — a bohatě oděná v královská roucha, — tak jak nikdy pozemský vladař podobným úborem — nepovznesl svou slávu a nerozvinul tak okázalou pýchu. — Ona, sedíc ve své skvělé nádheře, — držela velký zlatý řetěz s pěkně spojenými články, — jichž jeden konec byl uvázán v nejvyšším bodě nebes, — a jehož druhý konec sáhal do nejnižší hlubiny pekelné.[1])

Žádný sen malířův nevyrovná se těmto viděním, tomuto plápolání ohniště na stěnách jeskyň, těmto světlům kmitajícím se nad davem, tomuto trůnu a tomuto podivnému třpytu zlata, které všude svítí ve stínu. To proto, že alegorie je hnána k ohromnosti. Jde-li o to ukázati umírněnost v boji s pokušením, jeví

[1]) Kn. II. kap. VII.

se náchylnost uvésti všecka pokušení pohromadě. Jedná se o ctnost *vůbec,* a poněvadž je schopna všeho odporu, žádá se od ní všechen odpor najednou; po zkoušce zlatem je zkouška zábavou: tak následují po sobě a staví se proti sobě divadla nejvelkolepější a nejlíbeznější, vesměs mimo dosah lidskosti, půvabná vedle hroznych, blažené zahrady vedle zatraceného podzemí:

Portál z propletených větví a nakloněných květů — byl obepjat révou ohnutou v oblouky, — jejíž visící hrozny zdály se zváti — veškeré chodce, aby okusili již lahodného vína. — Skláněly se samy k rukoum, — jako by se nabízely k utržení: — některé temně purpurové barvy, podobné hyacintu; — jiné jako rubíny, smavé a něžně růměnné; — jiné jako krásné ještě zelené smaragdy.

Uprostřed zahrady byla fontána — z nejbohatši látky, již lze míti na zemi, — tak čisté a tak průhledné, že bylo lze viděti — proud stříbra tekoucí v každém z jejích kanálů. — Velmi skvostně byla ozdobena — podivnými kresbami a postavami nahých dítek, — z nichž jedny zdály se se smavým posuňkem létati semo tamo a skotačiti v dovádivých hrách, — kdežto druhé se koupaly v rozkošné vodě.

A nad celou studnicí rozkládaly se — úponky břečťanů z nejryzejšího zlata se svým přirozeným zabarvením. — Neboť bohatý kov byl zbarven takovým způsobem, — že člověk, který by ho byl viděl aniž o tom byl zpraven — byl by ho jistě považoval za skutečný břečťan. — Docela nízko až u země popínala se jeho vilná ramena; — která koupajíce se v stříbrné rose, — smáčela bojácně ve vodě své vlnaté květy; — a jejich křišťálové kapky zdály se slzami lásky.

Nesčíslný počet proudů bez ustání vytékal — z této studnice, líbezných a krásných na pohled. — Padaly do rozsáhlé nádržky — a přitékaly rychle v tak velké hojnosti, — že by člověk byl myslel, že zří malé jezero. —

Její hloubka nepřesahovala tři lokte, — tak že její vodou bylo lze viděti dno, — vesměs vydlážděné zářícím jaspisem, — a studnice proudila přímo do tohoto moře.

Veselí ptáci, ukrytí v smavém stínu, — ladili své lahodné tony v soulad se sborem hlasů. — Andělské hlasy chvějící se a něžné — odpovídaly nástrojům s božskou líbezností. — Nástroje slučovaly svou stříbrnou melodii — s temným šumotem padajících vod. — Padající vody, měníce svůj odměřený hukot, — brzy hlučně, brzy tiše, volaly vánek; — a vlahý šepotající vánek jim všem odpovídal velice tiše.

Na loži růžovém ležela Acrasie, — zemdlená horkem či ochotná ku svému sladkému hříchu; — závoj ji přikrýval či spíše nechával ji neoděnou, — závoj průhledný celý ze stříbra a z hedvábí, — který neskrýval ničeho z její alabastrové kůže, — ale jevil ji bělejší, mohla-li býti ještě bělejší. — Arachne by nebyla dovedla setkati jemnější vlákno, — a lesklé tkáně, jež vídáme často utkané — z vláken uschlé rosy, nelétají lehčeji ve vzduchu.

Její sněžná ňadra byla kořistí nabídnutou — dychtivým očím, které nemohly se jimi nasytiti. — Unylost její sladké únavy tam zanechala — několik kapek jasnějších než nektar, které kanuly — jako čisté perly Východu po celém jejím těle; — a její krásné oči, které rozkoší ještě se sladce usmívaly, — zavlažovaly ohnivé paprsky aniž by je uhasily — jimiž probodávaly křehká srdce. Tak jas hvězdný, — když třpytí se nad mlčelivými vlnami, zdá se zářivější.[1])

Jsou tu jen ferie? Jsou tu obrazy úplně hotové, opravdové a úplné obrazy, složené z pocitů básníkových, s výběrem barev a linií: oči mají tu požitek. Tato ležící Acrasie má posun bohyně a kurtisány Titianovy. Italský umělec by dovedl okresliti tyto zahrady, tyto tekoucí vody, tyto vytesané Amory, tyto úponky břeč-

[1]) Kn. II, k. XII.

fanu, který se vine plný lesknavých listí a vlnatých květů. Před chvíli v pekelných hlubinách jasy ve svém dlouhém řinutí byly krásné, polozahalené tmou, a povýšený trůn v rozsáhlém sále mezi pilíři, uprostřed hemživého množství, slučoval kolem sebe všecky formy, obraceje k sobě všecky pohledy. Básník je zde a všude koloristou a architektem. Nechť je jeho svět sebe fantastičtější, není strojený; neexistuje-li, mohl by existovati; ano on by měl existovati; je to chyba poměrů, neutváří-li se tak, aby ho uskutečnily; vzat sám o sobě má onu vnitrnou harmonii, kterou žije skutečná věc, ano i harmonii vyšší, poněvadž na rozdíl od věcí skutečných jest úplně až do nejmenší podrobnosti sestrojen se zřetelem ku kráse. *Umění* přišlo, toť velký rys století, rys, který rozlišuje tuto báseň ode všech podobných vypravování nahromaděných středověkem. Nesouvislá, zkomolená, ležela jako trosky či náčrty, jež chabé ruce trouverů nedovedly sloučiti v jednu památku. Konečně objevují se básníci a umělci a s nimi smysl pro krásu, totiž vnímání celku. Oni chápou rozměry, svazky a kontrasty; oni *skládají*. Spletený, neurčitý náčrtek se v jich rukou omezuje, dokončuje, odděluje, zabarvuje a stává obrazem. Každý předmět takto myšlený a představovaný nabývá definitivní jsoucnosti, nabývaje pravdivé formy; po staletích bude poznán, obdivován a bude dojímati; ba co více, i jeho skladatel bude dojímati. Neboť mimo předměty

maluje umělec i sebe sama. Jeho hlavní myšlenka se vyznačuje ve velkém díle, jež způsobuje a řídí. Spencer je povýšen nad svůj předmět, obsahuje ho celý, přizpůsobuje ho svému cíli, a tím mu vtiskuje vlastní známku své duše a své geniálnosti. Každé vypravování je upraveno se zřetelem na druhé, a všecka se zřetelem na jistý účinek, jenž se uskutečňuje; proto se z tohoto souzvuku vyřinuje krása, ona, která je v básníkovu srdci a kterou celé jeho dílo snažilo se učiniti přístupnou; krása to ušlechtilá a přece smavá, složená z morálního povznešení a smyslových svůdností, anglická citem, italská zevnějškem, rytířská svým způsobem, moderní svou dokonalostí, a která projevuje moment svého druhu jediný a podivuhodný, zjevení se pohanství v plemeni křesťanském a kultus formy v severské obraznosti.

## § 3. Prosa.

### I.

Podobný okamžik nemá dlouhého trvání a poetická míza se opotřebuje poetickým květem, tak že rozvoj vede k úpadku. Od prvních let sedmnáctého století stává se ochabnutí mravů a myslí patrným. Nadšení a úcta poklesá, oblíbenci a hejskové dvorští intrikují a pobertují uprostřed pedanterií, dětinství a parád. Dvůr krade a národ reptá. Obce počínají se vzpí-

rati a král, který se s nimi vadí jako pan učitel, pokořuje se před nimi jako malý hoch. Tento smutný král nechá dvořany na sebe se osopovati, píše jim v klepařském slohu, má se za Šalamouna, roztahuje se se svou spisovatelskou marnivostí, a dávaje dvořenínovi audienci, odporoučí mu svou pověst učence se závazkem vzájemnosti. Vážnost vlády slábne a loyalnost lidu stává se vlažnou. Království upadá a připravuje se revoluce. V témž čase ušlechtilé rytířské pohanství se vrhá v ničemnou a sprostou smyslnost. [1]) »Král, praví jeden současník, opil se tak silně s králem dánským Kristianem, že bylo nutno odnésti oba na lůžko . . .« Dámy ztrácejí svou střízlivost a při hostinách je viděti je, any se válí tu a tam zmoženy vínem. »Nedávno, praví jeden zlomyslný dvořan, při jedné maškarní hře věc způsobila pohoršení. Dáma, která hrála úlohu královny ze Sáby, přicházela podávat drahocenné dary Jejich Veličenstvům; ale zapomenouc na stupně, které vedly ku královské estradě, převrhla své kasety do klína Jeho dánského Veličenstva, a padla mu na nohy či spíše na tvář. Nastal veliký shon a zmatek. Utěráky a ubrousky pracovaly hned o vyčistění všeho. Tu Jeho Veličenstvo vstal a chtěl tančiti s královnou ze Sáby. Ale sklesl a ponížil se před ní a byl odnešen do vnitřního pokoje a položen na parádní postel, která

[1]) Harrington's *Nugae antiquae.*

nebyla málo zkažena dary, které královna ze Sáby rozsypala po jeho rouchu, jako vínem, kremem, huspeninou, lihovými nápoji, koláči, cukrovím a jinými dobrými věcmi. Slavnost a představení odbývalo se dále, a většina herců odešla nebo upadla, tak zaujalo víno jejich hořejší patro .... Tu se objevily v bohatých šatech Víra, Naděje a Láska. Naděje pokoušela se mluviti; ale víno tak seslabovalo její úsilí, že odešla, doufajíc, že král omluví její stručnost .... Víra opustila dvůr ve stavu vrávoravém .... Obě byly nemocné a šly zvracet do dolejšího sálu .... Co se týče Vítězství, to bylo po žalostném koktání odvedeno jako ubohý zajatec a uloženo na zevnější schody předpokoje, aby se prospalo. Co se týče Míru, ten zlámal svou olivovou ratolest na hlavě těch, kdož chtěli mu zabrániti vstup.« Považte, že tyto opilé ženy byly velké dámy. »Tak se nedělo, praví spisovatel, za královny Alžběty;« ona byla prudká a hrozná, ale nikoli sprostá a směšná. To je tím, že velké vůdčí myšlenky století, vyčerpávajíce se, podrží na konec ze sebe pouze své špatné stránky; nádherný smysl pro život přirozený stává se sprostým vyzváním smyslů. Jest za Jakuba jistý *vjezd*, jistý triumfální oblouk, který představuje necudnosti, a když smyslné pudy, uvedené v zoufalost puritánskou tyranií, docílí později toho, že mohou pozvednouti hlavu, uzříme za Restaurace roztahovati se orgii ve svém obžerství a vychloubati se svou nestoudností.

Mezitím se literatura zhoršuje; mohutný dech, který ji nesl a který zvláštnostmi, rafinovanostmi a přehánění ji učinil velikou, ustává a zmenšuje se. S Carew-em, Sucklingem a Herrickem nahražuje hezkost krásno. To co poutá jejich pozornost nejsou více obecné rysy věcí; co snaží se vyjádřiti není více vnitrná povaha věcí. Nemají více onoho širého pojetí, oné bezděčné pronikavosti, kterou člověk si připodoboval předměty a stával se schopným vytvořiti je podruhé. Oni nemají více onoho nadbytku vzrušení, onoho překypování myšlenek a obrazů, které nutilo člověka vylévati své city slovy, hráti vše, mimicky představovati volně a směle vnitrné drama, které zachvívalo celým jeho tělem a srdcem. Jsou to spíše dvorští krásnoduchové, modní kavalíři, kteří se chtějí blýskati obrazností a slohem. V jich rukou stává se láska galanterií; píší písně, drobné básničky, poklony dámám. Žádných vznětů srdce více; pulerují řečnické věty, aby se jim tleskalo a lichotivá přehánění, aby se líbili. Božské postavy, vážné nebo hluboké pohledy, panenské nebo vášnivé výrazy, které propukaly při každém kroku v prvních básních, zmizely; vidíme zde již jen hezké dívčí tvářinky, líčené příjemnými verši. Kluzkost není daleko; shledáváme ji již u Sucklinga, a také surovost, prosaický epikureism; řeknou brzy: »Bavme se a vysmějme se ostatku.« Jediné předměty, jež dovedou ještě líčiti, jsou drobné půvabné

věci, polibek, májová slavnost, narcis, prvosenka zvlhlá rosou, svatební jitro, včela. Zvláště Herrick a Suckling docilují tu drobných básní rozkošných, něžných, vždy se smějících nebo usměvavých, podobných těm, které byly shrnuty pod jménem Anakreontovým nebo kterými oplývá Anthologie. Jest to skutečně zde i tam upadající pohanství; energie mizí, zábava počíná. Podržuje se stále kultura krásy a rozkoše; ale hraje se s nimi. Vyzdobují a přizpůsobují se dle vlastního vkusu; přestaly ovládati a pokořovati člověka; on se jimi obveseluje a těší. Poslední to paprsek zapadajícího slunce; se Sedleyem, Wallerem a rýmovači Restaurace mizí pravý poetický cit, oni dělají prosu ve verších; jejich srdce jest v úrovni jejich slohu a vidíme s přesným jazykem počínati nový věk a nové umění.

Vedle strojenosti dostavila se afektace: toť druhé znamení úpadků. Místo aby se psalo, aby se věci vyjádřily, píše se tehdy, aby se pěkně pověděly; předstihuje se soused, přehánějí se všecky způsoby mluvení; umění nechává se spadati v tu stranu, v kterou se schyluje, a poněvadž se schyluje v tomto století k prudkosti a obraznosti, hromadí se emfase a barvitost. Vždycky se zrodí ze slohu žargon. Ve všech uměních první mistři, vynálezci odkrývají *myšlenku*, jsou jí proniknuti a nechají jí zploditi její formu. Pak přicházejí druzí, napodobitelé, kteří úmyslně opakují tuto formu a kazí ji přeháněním. Někteří

mají nicméně talent, jako Quarles, Herbert, Habington, obzvláště Donne, úchvatný satiryk, hrozně sprostý,[1]) mohutný básník obraznosti určité a intensivní, který má ještě trochu energie a záchvěvů první inspirace. Ale on kazí všecky tyto dary úmyslně, a podaří se mu úsilnou prací zrobiti galimatiáš. Na příklad řekli vášnivě zamilovaní básníci své milence, že kdyby ji ztratili, zhnusili by si všecky ženy. Aby byl vášnivějším, prohlašuje Donne své milence, že v podobném případě bude nenáviděti celé pohlaví, ji z toho nevyjímaje, poněvadž ona bude jeho částí. Čtouce to dvacetkráte klepeme si na čelo a tážeme se s údivem, jak mohl člověk býti takto strojený a přebrušovati svůj sloh, rafinovati rafinovanosti, odkrývati tak směšná porovnání. To bylo v duchu času; on se vynasnažuje, aby byl důmyslně absurdním. Blecha kousla Donna a jeho milenku: hle tu tato blecha, spojivši jejich krev stává se »jejich svatebním ložem a svatebním chrámcem.[2]) Nyní, praví, kráska a její rodiče se mohou zlobiti jak chtějí, my jsme spojeni a oba dva uzavřeni do těchto živých stěn gagátových (blecha).« Markýz de Mascarille nevynalezl nikdy nic podobného. Byli byste věřili, že spisovatel může vynalézti podobné hlouposti? Čtěte dále, přijde to ještě horší. »Zvyk vás pobádá snad, abyste mne

[1]) Viz zvláště jeho satiru proti dvořanům.
[2]) Proto Suckling nazývá ho *the Great lord of wilt*.

zabila; ale nepřipojujete k tomuto zločinu samovraždu a svatokrádež, tři hříchy ve třech vraždách.« Chápete? To znamená, že ona s ním tvoří jeden celek, poněvadž oba dva tvoří jen jeden celek s blechou, a tak že nelze zabiti jednoho bez druhého. Pomněte, že rozumný Malherbe napsal skoro podobné hrozné věci v Slzách svatého Petra, že robitelé znělek v Italii a ve Španělsku dosahují v tom okamžiku téhož stupně bláznění, a usoudíte z toho, že v tom okamžiku končí po celé Evropě poetický věk.

Na této hranici končící literatury a počínající literatury objevuje se básník, jeden z nejoblíbenějších a nejslavnějších [1]) své doby, Abraham Cowley, dítě předčasně dospělé, sečtělý a veršovec jako Pope, a který, jako Pope, znaje méně vášně než knihy, méně se zabýval skutečností než slovy. Zřídka bylo literární vyčerpání patrnější. On má všecky prostředky, aby mohl říci, co se mu zlíbí a zrovna nemá co říci. Podstata zmizela, ponechávajíc na svém místě prázdnou formu. Marně užívá epické básně, pindarské sloky, všeho druhu stancí, od, drobných veršů a velkých veršů; marně volá na pomoc porovnání botanická a filosofická, celou učenost universitní, všecky upomínky ze starověku, všecky myšlenky nové vědy; zíváme čtouce ho. Mimo některé popisné verše, mimo dvě nebo tři půvabné něžnosti [2])

[1]) 1608—1667. Mám před očima jedenácté vydání z r 1710. [2]) Na př.: *The Spring (The Mistress*, sv. 1, str. 72).

nepociťuje ničeho, pouze jen mluví; jest básníkem pouze hlavou. Jeho sbírka milostných písní slouží mu jen k tomu, aby vykázal se vědou, aby ukázal, že přečetl své spisovatele, že zná zeměpis, že se vyzná v anatomii, že má povrchní vědění medicinské a astronomické, že dovede vynalézti sblížení a narážky schopné lámati hlavu čtenáři. On řekne, že »krása jest zlo aktivně-pasivní, poněvadž umírá tak rychle jako zabíjí«; že jeho milenka se proviňuje, ana stráví každého jitra tři hodiny u své toiletty, poněvadž »její krása, která byla umírněnou vládou, stává se tím libovolnou tyranií.« Když člověk přečetl dvě stě stránek, má chuť mu napohlavkovati. Abychom se uklidnili, musíme pomysliti na to, že každá velká doba musí skončiti, že tato nemohla skončiti jinak, že starý a horoucí výbuch, náhlé vzkypění vervy, obrazů, libovolných a smělých zvláštností, které kdysi teklo duchem lidí, jsouc nyní zastaveno a ochlazeno, může jeviti pouze škváry, ssedlou pěnu a množství lesklých a zraňujících špiček. Řekneme si, že konec konců Cowley má snad nadání, a shledáme, že skutečně jakési má, a to nadání nové, neznámé starým mistrům, které ukazuje na jinou kulturu, kleré vyžaduje nové mravy a oznamuje nový svět. Cowley má tyto mravy a jest z tohoto světa. Jest to člověk pravidelný, rozumný, učený, zdvořilý, dobře vychovaný, který po dvanácti letech služeb a psaní ve Francii za královny Jindřišky uchyluje se ko-

nečně moudře na venkov, kde studuje přírodopis a připravuje pojednání o náboženství, filosofuje o lidech a o životě, plodný na úvahy a myšlenky všeobecné, moralisující, a pravící svému prováditeli poslední vůle, »aby nepropustil v jeho spisech ničeho, co by mohlo se zdáti i jen dost málo na světě urážkou náboženství nebo dobrých mravů.« Takovéto disposice duševní a takovýto život připravují a označují méně básníka, totiž jasnovidce a tvůrce než spisovatele, totiž člověka, který dovede mysliti a mluviti, a který tudíž musel mnoho přečísti, mnohému se naučiti, mnohé sepisovati, míti ducha klidného a jasného, býti zvyklý na uhlazenou společnost, na vytříbený hovor, na polo-laškování. Opravdu jest Cowley spisovatelem, tím nejstarším ze všech, kdož zasluhují v Anglii toho jména. Jeho prosa je tak nenucená a tak rozumná, jako jeho poesie jest nepřirozená a nerozumná. »Počestný muž«, který píše pro počestné lidi, asi tím způsobem, jakým by s nimi mluvil, kdyby s nimi byl v salonu, to jest, tuším, pojem, jaký si dělali v našem sedmnáctém století o dobrém spisovateli; takový pojem o osobě Cowleyově zanechávají v nás jeho *Essais*; jest to ten druh nadání, jejž spisovatelé následujícího věku vezmou si za vzor, a on jest prvním z onoho vážného a milého pořadí, jež Templem přiřaďuje se k Addisonovi.

## II.

Když byla Renaissance došla sem, zdá se, že dosáhla svého konce a že, podobna jsouc vyčerpané a uvadlé květině, může pouze učiniti místo novému zárodku, který počíná se zvedati pod jejími troskami. Tu však ze starého klesajícího pně vyráží živý a neočekávaný výhonek. V okamžiku, kdy umění chabne, pučí věda; k tomu směřuje veškerá práce století. Dva ty plody nejsou nikterak nesrovnalé; přicházejí naopak z téže mízy a projevují jen různosti svých forem dva rozdílné momenty vnitřní vegetace, která je zplodila. Neboť věda a filosofie pouze vyjadřují určitými formulkami původní pojetí, které umění a poesie činí pochopitelnými smyšlenými podobami; když jednou názor století se byl projevil ve verši ideálními výtvory, dospívá přirozeně k tomu, že se vyjadřuje v prose positivním rozumováním. Co bylo nápadným lidem, když vycházeli z církevního útisku a mnišského asketismu, to byl pohanský názor o životě přirozeném a volně se rozvíjejícím; nalezli zase přírodu ukrytu za scholastikou a vyjádřili ji v básních a obrazech, nádhernými kvetoucími těly v Italii, prudkými a prostopášnými v Anglii, s takovým vytušením jejích zákonů a forem, že se mohla vybrati z jejich obrazů a divadla úplná theorie těla a duše. Když pominulo nadšení, počíná zvědavost. Smysl pro krásu ustu-

puje potřebě pravdy. Theorie uzavřená v dílech obraznosti se z nich vybavuje. Oči zůstávají upřeny na přírodu, již ne proto, aby se jí obdivovaly, nýbrž aby ji chápaly. Od malby přechází se k anatomii, od dramatu k morální filosofii, od velkých poetických tuch k velkým náhledům vědeckým; jedny jsou pokračováním druhých a jest to týž duch, který proniká v obou; neboť co umění představovalo a co věda bude pozorovati, to jsou bytosti živé, s jich složitým a úplným sestrojením, pohybované jich vnitrnými silami, bez všeho nadpřirozeného zakročení. Umělci i učenci vycházejí vesměs, aniž to tuší, od téže základní myšlenky, že příroda trvá sama sebou, že každá bytost zavírá ve svém nitru zdroj své činnosti, že příčiny událostí jsou zákony vrozenými ve věcech: myšlenka to všemohoucí, z níž vyjde moderní civilisace, a která v tomto okamžiku v Anglii a v Italii, jako kdysi v Řecku, vedle úplného umění povzbuzuje pravé vědy; po Vincim a Michalu Angelovi škola anatomů, matematiků, přírodovědců, která vrcholí Galilejem; po Spenserovi, Ben Jonsonovi a Shakspearovi škola myslitelů, kteří se kupí kol Bacona a připravují Harveye.

Není tu třeba daleko hledati tuto školu; v mezivládí křesťanství jest to právě její ráz ducha, který všude převládá. Pohanství vládne při dvoře Alžbětině, nejenom v krásné literatuře ale i v naukách, pohanství to severní,

vždy vážné, nejčastěji ponuré, ale které, jako pohanství jižní, má podstatou smysl pro přirozené síly. U některých veškeré křesťanství vymizelo; někteří zacházejí až do atheismu z přehnaného vzdoru a zhýřilosti, jako Marlowe a Greene. U jiných, jako u Shakspeara, sotva se pojem Boha objevuje; vidí v ubohém malém lidském životě jen sen, za ním pak velký chmurný spánek; jim jest smrt mezníkem bytí, nejvýše temnou propastí, kam člověk se noří jsa nejist, zda je jakého východu. Obrátí li své zraky ku záhrobí, tu spatřují [1]) nikoliv duši nehmotnou, přijatou do světa čistšího, nýbrž mrtvolu zanechanou ve vlhké zemi nebo přízrak bloudící kolem hřbitova. Mluví jako nevěřící nebo pověrčiví, nikdy jako věřící. Jejich hrdinové mají lidské ctnosti, nikoli ctnosti náboženské; proti zločinu opírají se o čest a lásku ku kráse, nikoli o zbožnost a bázeň boží. Jestliže jiní, jako Lidney a Spenser, zahlédají tu a tam Boha, jest to jako neurčité ideální světlo, vznešený platonický přelud, který nepodobá se v ničem Bohu osobnímu, přísnému zpytateli nejmenších hnutí srdce. Objevuje se na vrcholku všech věcí jako velkolepé korunování světa, ale nespočívá těžce na lidském životě, nechává ho netknutým a svobodným a obrací ho pouze ku krásnu. Nezná se ještě ono jakési těsné vě-

[1]) Shakspeare: *Tempest, Measure for measure, Hamlet,* Beaumont and Fletcher: *Thierry and Theodoret,* akt 4. Viz také porůznu u Websteru.

zení, kam oficielní pokrytectví a uhlazené víry uzavrou později činnost a inteligenci Ano i věřící, upřímní křesťané jako Bacon a Browne odmítají veškeru utlačující přísnost, redukují křesťanství na jistý druh morální poesie a nechávají žíti naturalismus pod náboženstvím. Na této tak široké a tak otevřené dráze může se rozvinouti spekulace. S lordem Herbertem objevuje se soustavný deismus; s Miltonem a Algernonem Sidneym objeví se filosofické náboženství; Clarendon bude dokonce porovnávati zahrady lorda Falklanda se zahradami Akademie. Chillingworth, Hales, Hooker, největší to učitelé církve anglikánské, vykazují proti puritánskému rigorismu přirozenému rozumu veliké místo, tak veliké, že nikdy, ani ne dnes, nedoznal již takového rozmachu.

Úžasný nával faktů, objevení Ameriky, oživení starověku, obnovení filologie, vynalezení umění, vývoj průmyslové činnosti, pátrání zvědavosti lidské po celé minulosti a po celé zeměkouli, to vše přicházelo dodávat látky a prosa počala. Sidney, Wilson, Ascham a Puttenham sebrali encyklopedii cest a popis všech zemí; Thomas More, Holinshed, Speed, Raleigh, Stowe, Knolles, Daniel, lord Herbert, zakládají historii; Camden, Spelman, Cotton, Usher a Selden zakládají učenost; legie trpělivých pracovníků, neznámých sběratelů, literárních pionýrů sbírá, roztřiďuje a přebírá dokumenty, které sir Robert Cotton a sir Thomas Bodley nakupují ve svých knihovnách, kdežto

utopisti, moralisti, líčitelé mravů, Thomas More, Joseph Hall, John Earle, Owen Feltham, Burton, popisují a posuzují povahy běžného života, posunují svou řadu Fullerem, sir Thomasem Brownem a Isaacem Waltonem až do prostřed následujícího století, a rozmnožují se ještě kontroversisty a politiky, kteří s Hookerem, Taylorem, Chillingworthem, Algernonem Sidneym, Harringtonem studují náboženství, společnost, církev a stát. Rozsáhlé a zmatené kvašení, z něhož se vyvíjí mnoho myšlenek, ale z něhož vychází málo krásných knih. Krásná prosa, tak jak ji bylo viděti při dvoře Ludvíka XIV., u Polliona, v athenských gymnasiích, tak jak národové retoričtí a společenští dovedou ji tvořiti, schází úplně. Tito nemají analytického ducha, který je uměním sledovati krok za krokem přirozený pořádek myšlenek, ani ducha konversace, který jest nadáním nikdy nenuditi nebo nelibě se dotýkati druhého. Jejich obraznost jest příliš málo urovnaná a jejich mravy jsou příliš málo uhlazené. I ti, kteří patří velkému světu, ba i Sidney, říkají drsně co si myslí a jak si to myslí. Místo aby zjemňovali, přehánějí. Odvažují se všeho a nevynechávají ničeho. Zanechávají přehnaných poklon jen k vůli brutálním žertům. Neznají veselost umírněnou, jemné dobírání si, taktní lichocení. Libují si v hrubých vtipech, v nečistých narážkách. Mají za duchaplnost spletité šarády, groteskní obrazy. Velmoži i velké dámy hovoří jako lidé špatně

vychovaní, mající zálibu ve šprýmařích, parádách a medvědích zápasech. U jiných, jako u Overburyho nebo sir Thomase Browne-a, přetéká poesie do prosy, a to tak hojně, že zakrývá hovor množstvím obrazů a dává zapomenouti na myšlenky pod malbou. Přeplňují svůj sloh květnatými porovnáními, jež zplozují jedno druhé a hromadí je jedno přes druhé, tak že smysl mizí a jest viděti pouze ozdobu. Nejčastěji jsou konečně pedantickými, ještě úplně ztuhlými školním rezem; rozdělují na širší a na užší oddíly, kladou these, definice. Argumentují solidně a těžkopádně, citují své spisovatele latinsky ano i řecky; vytesávají masivní souvětí, utloukají učeně svého protivníka a nepřímo i čtenáře. Nejsou nikdy v úrovni prosy, nýbrž vždycky nad ní nebo pod ní, nad ní svým poetickým duchem, pod ní tíhou svého vychování a barbarstvím svých mravů. Ale oni myslí opravdově a sami ze sebe; jsou rozvážní, jsou přesvědčeni a dojati tím co praví. I u kompilátorů vyciťujeme sílu a loyálnost ducha, která budí důvěru a činí potěšení. Jejich spisy podobají se mohutným a těžkopádným rytinám současníků, na příklad obrazům Hofnaglovým, tak drsným a tak poučným; jejich pojetí je jímavé a precisní; oni mají dar postřehnouti každý předmět nikoli způsobem povšechným jako klasikové, nýbrž vlastním a zvláštním. Není to člověk abstraktní, měšťan takový jako je všude, jejž si představují; ale Jakub nebo

Tomáš, Smith nebo Brown, z té a té farnosti, v té a té účtárně, s tím a tím gestem a šatem, lišící se ode všech jiných; oni vidí zkrátka nikoliv *ideu* nýbrž *individuum*. Představte si směsici, jakou takováto disposice způsobuje v lidské hlavě, jak pravidelný pořádek myšlenek je jí rozrušen, jak každý předmět s nekonečnou míchanicí svých forem, vlastností, přívěsků bude se na příště zachycovati sty nepředvídaných svazů na jiné a přivede na mysl celé pořadí a druh; jakého reliefu nabude odtud jazyk, jaká slova familierní, pitoreskní, nechutná budou tam propukati ráz na ráz; jak bude tam vytryskovati verva, nepředvídanost, originálnost a nestejnost invence. Představte si zároveň, jak tato duševní forma ovládá předměty, mnoho-li faktů soustředí v každém pojetí, jakou spoustu osobních úsudků cizích autorit, předpokladů, tuch a zobrazení vylévá na každý předmět, s jakou odvážnou a tvůrčí plodností rodí pravdy a domněnky. Jest tu neobyčejné rašení myšlenek a forem, často zvrhlých, ještě častěji barbarských, mnohdy velkolepých. Ale v tomto nadbytku něco života schopného a velkého se vybavuje, totiž věda, a potřebujeme se jen blíže podívati na jedno nebo dvě z těchto děl, abychom uviděli nové stvoření vyrůstati uprostřed náčrtků a trosek.

## III.

Dva spisovatelé projevují obzvláště tento duševní stav, první je Robert Burton, duchovní samotář universitní, který strávil svůj život v knihovnách a probíral se všemi vědami, tak učený jako Rabelais, mající paměť nevyčerpatelnou a překypující; jinak nestejný, chvílkami nadaný vervou a veselý, ale nejčastěji smutný a mrzutý, tak že až doznává ve svém náhrobním nápisu, že melancholie tvořila jeho život a smrt; přede vším je původní, milovník svého vlastního náhledu a jeden z prvních vzorů onoho zvláštního anglického temperamentu, který vtahuje člověka sama do sebe, vyvíjí v něm brzy obraznost, brzy skrupule a jindy bizarnost, a dělá z něho podle okolností básníka, excentrika, humoristu, blázna nebo puritána. Po třicet let četl, vpravil si do hlavy encyklopedii a nyní aby se pobavil a aby si ulevil, béře foliový bílý papír. Dvacet veršů z básníka, dvanáct řádek z pojednání o zemědělství, foliový sloupec o erbech, popis vzácných ryb, paragraf z kázání o trpělivosti, zpráva o případech zimnice při hypochondrii, vypravování o částici *že*, trochu metafysiky, to vše vniklo mu do mozku ve čtvrt hodině: jest to karneval myšlenek a vět řeckých, latinských, německých, francouzských, italských, filosofických, geometrických, lékařských, poetických, astrologických, hudebních,

pedagogických, nahromaděných jedny na druhé, ohromná to směs, úžasná motanina křižujících se citátů, srážejících se myšlenek, s živostí a čilostí slavnosti bláznů. »Dovídám se, praví, »nové noviny každého dne, — a obyčejné po»věsti o válce, morech, požárech, povodních, »krádežích, vraždách, hromadných vraždění, »meteorech, kometách, strašidlech, zázracích, »zjeveních, dobytých a obléhaných městech »ve Francii, v Německu, v Turecku, v Persii, »v Polsku, atd.; sbírání a denní přípravy na »vojnu a jiné podobné věci, jež přináší s sebou »náš bouřlivý čas, svedené bitvy, tolik lidí za»bitých, očisty soubojem, ztroskotání lodí, pi»rátství, boje námořské, — míry, ligy, válečné »lsti a nové poplachy, — ohromná směs slibů, »tužeb, činů, ediktů, petic, pří, obran, prokla»mací, stížností, odvolání, — je každého dne »donášeno k našim uším. — Nové knihy »každého dne, brožury, novely, historie, celé »katalogy svazků všeho druhu, nové paradoxy, »mínění, rozkoly, kacířství, kontroversy ve »filosofii, v náboženství, atd. Pak přicházejí »novinky o svatbách, maškarních a jiných »slavnostech, jubilejích, poselstvích, kláních a »turnajích, trofejích, triumfech, dvorních hosti»nách, hrách, divadelních kusech. Dnes se »dovídáme, že byli utvořeni noví velmoži a »důstojníci, zítra že byli velcí sesazeni, pak »že nové pocty byly uděleny. Jeden je puštěn »na svobodu, druhý je uvězněn. Jeden kupuje, »druhý nemůže zaplatiti; tento udělá štěstí;

»jeho soused udělá úpadek. Zde hojnost, onde »drahota a hlad. Jeden běží, druhý jede koň- »mo, sváří se, směje, pláče, atd. Tak dovídám »se každodenně noviny veřejné i soukromé.« — »Jaký svět nenaskytá se ve všech před- »mětech, uměních a vědách, pro uspokojení a »podle schopnosti čtenářovy? V arithmetice, »geometrii, perspektivě, optice, astronomii, ar- »chitektuře, *skulptuře, malbě*, vědách to, o nichž »se nedávno napsalo tak mnoho pracných po- »jednání; v mechanice a jejích tajemstvích, »v umění válečnickém, plaveckém, jízdeckém, »šermířském, v umění plovati, zřizovati za- »hrady a pěstovati stromy; velké svazky o do- »mácím hospodářství, o kuchyni, o umění »vychovávati sokoly, honiti, chytati ryby, léciti »na ptáky atd.; čeho by tu nebylo? V hudbě, »metafysice, přírodopisu a morálce, filologii, poli- »tice, chronologii, v genealogiích, v heraldice, atd. »Jsou velké svazky nebo ona pojednání starých, »atd. *Et quit sabtilius arithmeticis inventio- »nibus? Quid jucundius musicis rationibus? »Quid divinius astronomicus? Quid rectius »geometricis demonstrationibus?* Jaké větší »potěšení než čísti ony pověstné výpravy Kri »štofa Kolumba, Ameriga Vespucciho, Benát- »čana Marka Pola, Vertomanna, Aloysia Ca- »damusta atd.? ony přesné denníky Portugalců, »Holanďanů, od Bartisona, od Oliviera Nort- »ského, atd.? cesty Hakluytovy, deset knih »Petra Mučedníka, vypravování Linschotenova, »Hodoeporicona Jodoca Meggenského, Bro-

»carda Mnicha, Bredenbachiusa, Sandse, J. »Dubiniuso do Jerusalema, do Egypta a jiných »vzdálených končin světa? ona příjemná pu»tování Paula Hentzerusa, Jocoda Sincera, »Duxe Polona, atd.? ony partie z Ameriky, »zajímavě kreslené a ryté bratry A. Bry? vi»děti rytý herbář, traviny, stromy, květiny, »byliny, všecky rostliny, znázorněné přiroze»nými životnými barvami, jako u Mathiola »při Dioskoridovi, Delacampiovi, Sobelovi, »Bauhinovi, a onen poslední objemný a ohromný »herbář Beslera z Norimberku, kde skoro každá »rostlina je zobrazena ve své pravé velkosti? »viděti ptáky, zvířata čtyrnohá, ryby mořské, »pavouky, komáry, hady, mouchy, atd.; všecky »tvory zobrazené stejným způsobem a před»stavené přesně živými barvami, s věrným »popisem jich povah, cností a vlastností, atd., »jako to učinil pečlivě Aelien, Gesner, Ulysse »Aldrovandus, Bellonus, Rondoletius, Hippo»lytus Salvianus, atd.?« Nebéře to u něho konce; slova, věty překypují, hromadí se, pokrývají se a valí se unášejíce čtenáře ohlušeného, omámeného, poloutopeného, neschopného nalézti zemi uprostřed této povodně. Burton je nevyčerpatelný. Není myšlenek, které by neopakoval pod padesaterou formou; když vyčerpal svoje, vylévá na nás myšlenky jiných; vypůjčuje si ode všech, od klasiků, od spisovatelů vzácnějších, známých jedině vzdělaným, u spisovatelů ještě vzácnějších, známých jedině učencům. Pod těmito hlubokými sklepe-

ními vzdělanosti a učenosti jest jedno temnější a neznámnější než všecka ostatní, naplněné neznámými spisovateli, jmény drsnými, jako je Besler z Norimberku, Adricomius, Linschoten, Brocarde, Bredenbachius. Mezi všemi těmito předpotopními netvory, na nichž se ježí latinské koncovky, jest mu volno; on si hraje, skáče s jednoho na druhého, vede je vedle sebe. Má vzezření starého Protea, umělého jezdce, který za hodinu na svém hroším spřežení objíždí ocean.

Jakým předmětem se obírá? Melancholií, [1]) svým vlastním duševním stavem, a obírá se jím jako člověk navyklý škole. Žádné pojednání svatého Tomáše není pravidelněji sestrojeno nežli jeho. Tento příval učenosti přitéká se rozdělit v průplavy geometricky vedené, které se rozbíhají v pravých úhlech, aniž se odchýlily o jedinou čárku. V čele každého oddílu spatřujete tabulku synoptickou a analytickou se spojkami, závorkami, kde každé rozdělení zplozuje poddělení další, každé toto poddělení zplozuje odbory, každý odbor zplozuje vedlejší odbory: o nemoci vůbec, zvláště o melancholii, o její povaze, o jejím sídle, o jejích druzích, o jejích příčinách, o jejích příznacích, o její prognose; o léčení prostředky dovolenými, prostředky zakázanými, prostředky dietetickými, prostředky lékárnickými: podle scholastické methody sestupuje od všeobecného ku zvlášt-

[1]) *Anatomy of melancholy*, 1621.

nímu a roztřiďuje každé vzrušení a každou myšlenku do číslované přihrádky. Do tohoto rámce, jejž mu poskytl středověk, hromadí všecko, jako člověk renaissanční, literární líčení vášní a lékařský popis pomatení na mysl[1], podrobnosti nemocnice se satirou lidských pošetilostí, fysiologické dokumenty vedle osobních důvěrností, lékárnické recepty s morálními radami, poznámky o lásce s výklady o vyprazdňování. Roztřiďování myšlenek nebylo ještě provedeno: člověk je vším najednou, lékařem i básníkem, literátem i učencem; z nedostatku hrází přicházejí myšlenky jako rozdílné tekutiny vylévat se v tutéž káď s podivným kypěním a vřením, s nepříjemným zápachem a s podivnými účinky. Ale káď je plná a z této směsice rodí se mohutné sloučeniny, které žádný věk ještě nebyl poznal.

## IV.

Neboť v této směsici je účinný kvas, poetický cit, který uvádí v pohyb a oživuje nesmírnou učenost, který se vzpírá tomu přestati na suchopárných katalozích, který vykládaje každý fakt, každý předmět, vystihuje nebo uhádne v něm tajuplnou duši, a zachvívá celým člověkem představuje mu jakoby velkolepou hádanku světa, který vře v něm a mimo něho. Představme si ducha příbuzného duchu Shakspearovu, který stal se učencem a pozorovatelem, místo aby byl hercem a básníkem, který místo

aby tvořil zabývá se pochopováním, ale který, jako Shakspeare, obírá se bytostmi živými, proniká jejich vnitrné ustrojení, věnuje se jejich skutečným zákonům, vtiskuje vášnivě a úzkostlivě do sebe i ty nejmenší rysy jejich vzezření; který zároveň promítá za positivní pozorování své pronikavé tuchy, zahlédá za smyslovými zjevy nevím jaký temný a vznešený svět a zachvívá se jakousi úctou před neurčitou a oživenou temnotou, na jejímž povrchu se třepotá náš malý vesmír. Takovým je sir Thomas Browne, přírodozpytec, filosof, učenec, lékař a moralista, skoro poslední z pokolení, které přineslo Jeremie Taylora a Shakspeara. Žádný myslitel nedosvědčuje lépe kolísavou a vynalézavou zvědavost století. Žádný spisovatel lépe neprojevil skvělou a chmurnou zvědavost Severu. Nikdo nemluvil s výmluvnějším vzrušením o smrti, o ohromné noci a zapomění, o záhubě, kterou veškeré věci berou, o lidské marnosti, která slávou nebo vyřezávanými kameny snaží se pořídit si pomíjející nesmrtelnost. Nikdo výrazy skvělejšími a originálnějšími neprojevil na venek poetickou mízu, která proudí ve všech myslich toho století. »Nespravedlivé zapomnění, praví, roztřásá na slepo své máky, a pojednává o památce »lidí aniž činilo rozdílu mezi jejich právy »na nesmrtelnost. Kdož by nelitoval zakladatele »pyramid? Herostrat žil, aby zničil chrám »Delfský a ten kdo ho stavěl je skoro ztracen. »Čas ušetřil náhrobní nápis koně Adrianova

»a zničil nápis jeho ... Všecko je bláznovství, »marnost živená větrem. Egyptské mumie, »které ušetřil Kambyses a čas, jsou nyní ko»řistí loupežných rukou. Mizraim hojí rány a »Farao jest prodán, aby se z něho zhotovil »balzám ... Největší díl musí se spokojiti tím, »že jest jako by nikdy neexistoval a trvati »v knize boží nikoli v paměti lidské. Sedma»dvacet jmen tvoří celou historii dob, které »předcházejí potopu, a všecka jména uscho»vaná až do dnešního dne netvoří dohromady »jediné století živých. Počet zemřelých převy»šuje daleko vše co žije; to co svět prožil »předčí o mnoho to co mu zbývá žíti, a každá »hodina přispívá k tomuto vzrůstajícímu číslu, »jež nedovede se zastaviti ani na minutu ... »Ostatně ubírá zapomenutí upomínce velký díl »nás samých, i když jsme ještě živi. Připomí»náme si jen slabě své blažené chvíle a nej»krutější rány zármutku zanechávají v nás jen »pomíjející jizvy. Citlivost nesnese nic extrem»ního a hoře nás zničí nebo zničí sebe ... »Neznáme svých příštích běd, zapomínáme své »bídy minulé milosrdnou předvídavostí pří»rody, která nás nechává takto stráviti naši »směsici krátkých a špatných dní, a která, »zbavujíc naše smysly upomínek, které by je »zranily, ponechává našim krvácejícím ranám »času zavříti se a zhojiti.« Tak se všech stran smrt nás obklopuje a na nás doléhá. »Ona »pomáhá přiváděti na svět čas, a poněvadž »její bratr spánek nás straší denně svým smut-

»ným upozorňováním, poněvadž čas, který »stárne sám sebou, zabraňuje nám doufati ve »velké trvání, jest na nás pohlížeti na dlouhé »naděje jako na sny a jako na očekávání po»šetilců.«

Toť skoro slova básnická a jest to právě tato básnická obraznost, která ho pudí vpřed ve vědě.[1]) Vůči přirozeným výtvorům hemží se u něho domněnek, sblížení; on tápe kolem, navrhuje vysvětlívky, pokoušeje se o experimenty, vztahuje svá tušení jako tolikéž chapadel ohebných a chvějících se na všecky strany světa, do nejvzdálenějších krajin fantasie a pravdy. Pohlížeje na stromovité a listovité kůry, které se tvoří na povrchu mrznoucích tekutin, klade si otázku, není-li to znovuvzkříšení rostlinných essencí rozpuštěných v tekutině. Při pohledu na ssedající se krev nebo mléko pátrá, není-li tu něco podobného vytváření se ptáka ve vejci, nebo onomu srážení se chaosu, z něhož se zrodil náš svět. Vzhledem k nevystižitelné síle, která způsobuje zmrzání tekutin, klade si otázku, zdali mrtvice a bělma nejsou výsledkem podobné síly a neoznačují také přítomnost náklonnosti v led proměňující. On jest vůči přírodě jako umělec před živou tváří, znamenající každý rys, každé hnutí fysionomie, aby mohl uhodnouti vášně a povahu vnitrnou, opravující a předělávající bez ustání své vý-

[1]) Srovn. Milsand, studie v sir Thomasu Browneovi, *Revue des Deux-Mondes*, 1858.

klady, celý rozčilený myšlenkou neviditelných sil, které působí pod viditelným obalem. Celý středověk a starověk se svými theoriemi a výmysly, platonismus, kabala, křesťanská theologie, podstatné formy Aristotelovy, specifické formy alchymie, veškeré lidské spekulace změtené a přetvořené jedna ve druhou se setkávají zároveň v jeho hlavě, aby mu otevřely průhledy do tohoto neznámého světa. Nahromadění, nakupení, změť, kvašení a rašení v jeho nitru, promíšené parami a blesky, tísní ho a rozčiluje. V tomto očekávání a vzrušení chápe se jeho zvědavost všeho; u příležitosti faktu nejmalichernějšího, nejzvláštnějšího, nejarchaičtějšího, nejchimeričtějšího smýšlí si řadu složitých pátrání, uvažuje jak archa mohla pojmouti všecky tvory s jich zásobou potravin; jak Perpenna při své slavnosti seřadil pozvané, aby mohl zasáhnouti svého hosta Sertoria; jaké stromy mohly as vyrůstati na břehu Acherontu, předpokládajíc že tam jaké byly; zda stromoví sázené v stromovitých řadách má svůj původ v pozemském ráji a zda čísla a obrazce geometrické obsažené v kosočtverci nevyskytají se ve všech výtvorech přírodních a uměleckých. Seznáváte zde bujnost a bizarní vrtochy vnitrné vegetace příliš hojné a silné. Archeologie, chemie, historie, příroda, není ničeho co by ho nezajímalo až do vášnivosti, co by nezpůsobovalo překypování jeho paměti a vynalézavosti, co by nebudilo v něm představu nějaké síly, zajisté obdivuhodné, snad nekonečné. Ale co

dovršuje jeho vylíčení a co oznamuje blížení se vědy, co jest to, že jeho obraznost si činí protiváhu sama sobě. Jest bohat na pochybnosti rovněž jako na výklady. Vidí-li tisíceré důvody, které pudí v jednom směru, vidí také tisíceré důvody, které pudí ve smyslu opačném. Na obou koncích téhož faktu hromadí až do oblak, ale ve stejných sloupcích, lešení odporujících si argumentů. Když byl učinil předpoklad, ví že jest to jenom předpoklad, zastavuje se, končí nějakým *snad* a radí, aby se zjistila pravda. Jeho spisy jsou pouhými domněnkami, které se vydávají za domněnky; i hlavní spis je vyvrácením lidových omylů. Vůbec dělá otázky, vnuká výklady, přerušuje své odpovědi; nic více a to je dost; je-li v pátrání tak horlivým, jsou-li dráhy, na něž se prostírá, tak četnými, je-li také svědomitý, že zajišťuje si svou kořisť, jest výsledek hodný jistým; jsme na dva kroky od pravdy.

## V.

V tomto průvodu učenců, myslitelů a badatelů objevuje se nejchápavější, nejrozumnější, nejnovotářštější z duchů tohoto století, František Bacon; obsáhlý a skvělý duch, jeden z nejkrásnějších z onoho poetického pořadí, a který jako jeho předchůdci byl od přírody náchylný odívati své myšlenky nejvelkolepější ozdobou; myšlenka nezdála se v oné době dokončenou,

leč když na se vzala tělo a barvu. Ale co rozlišuje tohoto od jiných jest, že u něho obraz pouze soustřeďuje rozjímání. Uvažoval dlouho, vtisknul sám do sebe všecky částky a všecky svazky svého předmětu; on jej ovládá, a v tom okamžiku místo aby rozvíjel toto tak plné pojetí v řadu stupňovitě rozdělených úvah, uzavírá jej do srovnání tak výrazného, tak přesného, tak průhledného, že skrze obraz spatřují se všecky podrobnosti myšlenky, jako tekutina v nádobě z krásného křišťálu. Posuďte jeho sloh dle jediného příkladu: »Jako voda, »praví, nechť si přichází od nebeské vláhy, neb »ať vytéká z pramenů země, rozptyluje se a »ztrácí v půdě, leč že je shromážděna v ně»jaké nádržce, kde svým sloučením může se »uchovati a udržeti, odkudž se stalo, že lidská »dovednost sestrojila a zařídila bassiny, potrubí, »cisterny a rybníky, jež lidé navykli si zdobiti »a okrašlovati k vůli nádheře a okázalosti jako »k vůli užitku a nutnosti; tak věda, buď že »pochází od božského vnuknutí, neb že vytry»skuje z lidského pozorování, zahynula by záhy »a rozptýlila se v zapomenutí, kdyby nebyla »uchována v knihách, v tradicích, ve shromáž»děních, v místech zřízených jako university, »školy a koleje k jejímu přijetí a udržování.« Myslí tímto způsobem, pomocí symbolů nikoliv rozborů; místo aby vykládal svou myšlenku, on ji *transponuje* a překládá, a překládá ji celou až do nejmenších jejích částeček, zavíraje všecko do majestátu velkolepé periody, nebo

do krátkosti nápadné sentence. Odtud sloh [1]) podivuhodné bohatosti, vážnosti a síly, brzy slavnostní a symetrický, brzy stručný a pronikavý, vždycky pečlivý a barvitý. V anglické prose není ničeho, co by vynikalo nad jeho dikci. Odtud též jeho způsob pojímati věci. Není to dialektik jako Hobbes nebo Descartes, člověk obratný v seřazování myšlenek, ve vyvozování jedněch z druhých, ve vedení čtenáře od jednoduchého ku složenému řadou členů sprostředkujících. Je to vyrabitel *nápadů* a sentencí. Prozkoumav látku, praví nám: »Jest taková, nedotýkejte se jí s této stránky, jest nutno k ní přistoupiti s oné druhé.« Nic více, žádný důkaz, žádná snaha přesvědčovati; on tvrdí a přestává na tom; myslil po způsobu umělců a básníků a mluví po způsobu proroků a věštců. *Cogitata et visa*, tento titul jedné z jeho knih mohl by býti titulem všech jeho knih. Ta nejpodivnější ze všech, *Novum Organum*, je řadou aforismů, jakýchsi vědeckých výnosů, jakoby nějakého orakula, které předvídá budoucnost a projevuje pravdu. A aby podobnost byla úplná, projevuje je hádankovitými zkratkami, skoro verši sybilinskými. *Idola specûs*, *Idola tribûs*, *Idola fori*, *Idola theatri*, každý si připomíná ta o podivná jména, označující čtyři druhy ilusí, jimž člověk je podroben [2]). Shakspeare a jasno-

[1]) Viz zvláště *Essais*. [2]) Viz též v *Novum Organum*, kn. I a kn. II, sedmadvacet druhů příkladů, s jich metaforickými jmény. *Instanciae crucis, divortii, januae, In-*

vidci nemají zhuštění myšlenek energičtějších, výraznějších, které podobají se lépe inspiraci a Bacon má všude podobné. Vůbec má proceduru tvůrců, nikoliv argumentaci, nýbrž *intuici*. Když si byl opatřil svou zásobu faktů, tu nejobsáhlejší, jakou možno, o nějakém ohromném předmětě, o nějaké celé provincii ducha, o celé předchozí filosofii, o všeobecném stavu věd, o mohutnosti a hranicích lidského rozumu, vrhá na to vše celkový pohled jako velkou síť, odvozuje nějakou povšechnou myšlenku, uzavírá svůj názor do maximu a podává nám jej řka: »Potvrďte pravdivost a užijte toho ve svůj prospěch.«

## VI.

Není nic hazardnějšího, bližšího fantasii než tento způsob mysliti, nemá-li uzdu v instinktivním a positivním zdravém smyslu. Tento zdravý smysl, tuto jakousi přirozenou tuchu, tuto stálou rovnováhu ducha, tíhnoucího neustále k pravdě jako střelka k severu, má Bacon v nejvyšším stupni. Má po výtce ducha praktického, ano prospěchářského, tak jak se vyskytne později u Benthama, tak jak zvyk obchodních záležitostí ho čím dále tím více bude vtiskovati Angličanům. Již ve věku čtrnácti let, na universitě, nelíbila se mu Ari-

*stantiae innuentes, polychrestae, magicae*, atd. Viz také *Georgiky ducha, první Vinobraní indukce*, a jiné podobné tituly.

stotelova filosofie,[1]) ne že by si byl nevážil spisovatele; naopak, nazýval ho velkým duchem; ale poněvadž se mu zdála neužitečnou pro život, »neschopnou zploditi díla, která by sloužila lidskému blahobytu. Vidíme, že hned od svého počátku připadl na svou hlavní myšlenku; veškerý ostatek vyvozuje se u něho odtud, pohrdání předchozí filosofií, vymýšlení filosofie rozdílné, úplná reforma věd označením nového cíle definicí určité methody, otevřením neočekávaných nadějí.[2]) Nikde nemá zálibu ve spekulaci, všude v upotřebení. Má oči obrácené nikoli k nebi, ale k zemi, nikoli k věcem »abstraktním a prázdným«, ale k věcem makavým a solidním, nikoli ke pravdám zajímavým, ale k užitečným. Chce »zlepšiti lidské postavení«, »pracovati o blahobytu člověka«, »obdařiti lidský život novými vynálezy a novými prostředky a novými nástroji jednání«. Jeho filosofie jest sama jen nástrojem, *orgánem*, jakýmsi strojem čili pákou sestrojenou k tomu cíli, aby duch mohl zvedati břemena, prorážeti přehrady, otvírati průseky, prováděti práce, které převyšovaly až dosud jeho sílu. V jeho očích každá zvláštní věda, jako věda má býti nástrojem. Vybízí matematiky, aby opustili svoji čirou geometrii, aby studovali číslice jen se zřetelem na fy-

[1]) *The Works of Francis Bacon.* London, 1824. Sv. VIII, p. 2, *Latinský životopis*, od Rawleye. [2]) Tato věc byla učiněna patrnou podivuhodnou *Studií* lorda Macaulaye. — *Critical and historical Essays* sv. III.

siku, aby hledali formulky jen k tomu cíli, aby mohli vypočítati skutečné veličiny a přirozené pohyby. Odporoučí moralistům, aby studovali duši, vášně, zvyky, pokušení, nikoli jen pro kratochvíli, ale se zřetelem na vyléčení nebo zmírnění hříchu, a dává vědě mravů za cíl reformaci mravů. Vždycky jest mu předmětem vědy zřízení nějakého umění, totiž zřízení nějaké činné a užitečné věci; když chce učiniti pochopitelnou účinnou povahu své filosofie pomocí románu, popisuje ve své *Nové Atlantidě* se smělostí básníka a přesností věštce, skoro případnými názvy moderní aplikaci a nynější organisaci věd, akademií, observatoří, aerostatů, podmořských člunů, zlepšování půd, přeměnu druhů, oživení, objevení léků, uchování potravin. Proto také, praví jeho hlavní osoba, »jest účelem našeho ústavu odkrytí příčin a známost vnitrné povahy prvotních sil a principů věcí, se zřetelem ku dosažení mezí vlády člověka nad přírodou veškerou a provedení všeho, co je možné.« A toto možné jest nekonečné.

Odkud přichází tato tak velká a tak správná myšlenka? Zajisté bylo třeba zdravého smyslu a také duchaplnosti k jejímu dosažení; ale ani zdravý smysl ani duchaplnost neschází lidem; bylo jich as více, kdož pozorujíce jako Bacon pokrok zvláštních průmyslových činností, mohli jako on vymysliti si průmysl všeobecný a z jistých omezených zlepšení souditi na zlepšení neomezené. Zde projevuje se moc

okolí; člověk myslí, že všecko dokáže silou své osobní myšlenky a dělá vše jen za přispění obklopujících myšlenek; domnívá se, že sleduje tichý hlas, který mluví v jeho nitru, a poslouchá ho jen proto, že je sesílený tisícerými hlasy hlučnými a velitelskými, které vyšedše ze všech sousedních či vzdálených okolností, přicházejí splynout s ním chvějíce se souhlasně. Slyšel jej jako Bacon přečasto od prvého probuzení se své úvahy; ale on zmizel pod protivnými zvuky, které přicházely zvenčí ho utlumit. Tato důvěra v nekonečné šíření se lidské moci, tato slavná idea všeobecného dobytí přírody, tato pevná důvěra v neustálé vzrůstání blahobytu a štěstí, myslíte, že to vše bylo by mohlo vzklíčiti, vzrůstati a zaujati celého jednoho ducha, a odtud se zakořeniti, rozšířiti a rozvinouti v sousedních inteligencích v době pokleslosti myslí a úpadku, kdy mělo se za to, že konec světa je blízký, kdy dály se spousty kol dokola, kdy křesťanský mysticismus, jako v prvních stoletích, kdy církevní tyranství, jako ve čtrnáctém století, dokazovaly mu jeho malomoc, zavádějíce jeho invenci nebo krušíce jeho svobodu? Toho jsme velice daleko: takové naděje musely se tehdy zdáti odbojem pýchy nebo vnuknutím těla. Zdály se takovými, a poslední představitelé antické vědy, jako první představitelé moderní vědy, byli vypovídáni nebo zavíráni, vražděni nebo páleni. Aby se nějaká myšlenka mohla vyvinouti, je nutno, aby byla

v souladu se vzdělaností, která ji obklopuje; aby člověk doufal ve vládu věcí pozemských a pracoval ku přetvoření svého bytu, jest třeba, aby na všech stranách počalo již zlepšení, aby kolem něho vzrůstala průmyslná činnost, aby známosti se hromadily, aby krásná umění se rozvíjela, aby tisícerá nepopíratelná svědectví neustále mu podávala důkaz o jeho síle a zajištění jeho pokroku. »Mužské plození doby«,[1]) tento titul, který Bacon přisuzuje svému dílu, jest opravdový. Celé století k němu skutečně spolupůsobilo; tímto tvořením se dovršuje. Cit moci a blahobytu lidského dodal Renaissanci její přední vzpruhu, její ideální vzor, její poetickou látku, její vlastní povahu a nyní jí dodává její definitivní výraz, její vědeckou nauku a její konečný předmět.

Připojte k tomu ještě jeho methodu, neboť jakmile jednou je cíl cesty označen, dráha je určena, poněvadž všude cíl určuje cestu; když bod příchodu stává se novým, stává se i cesta k němu vedoucí novou, a věda měníc svůj předmět, mění i proceduru. Pokud omezovala své úsilí na uspokojení zahálčivé zvědavosti, na poskytnutí perspektiv, na zřízení jakési opery v spekulativních myslích, mohla se vrhnouti v jednom okamžiku do metafysického abstrahování a dedukování; stačí jí dotknouti se zkušenosti letmo; odlučovala se od ní ihned;

[1]) *Temporis partus masculus.*

přicházela ihned k velkým slovům, bytnostem, k principu individuace, ku konečným příčinám. Stačí jí poloviční důkazy; v zásadě nezabývala se stanovením pravdy, ale vyrváním přesvědčení, a její nástroj, sylogismus byl dobrým jen ku vyvrácení nikoli k objevům; on bral obecné zákony za východisko, místo aby je bral za bod, k němuž se má dospěti; místo aby je šel hledat, předpokládal o nich, že jsou nalezeny; on sloužil ve školách, nikoli v přírodě a vytvářel disputanty, nikoli vynálezce. Od té doby, co má věda účelem umění a co se studuje, aby se jednalo, jest všecko převráceno; neboť nejedná se bez znalosti nepochybné a určité. Aby se mohlo použiti sil, je třeba, aby byly vyměřeny, pověřeny; aby se mohl vystavěti dům, je třeba znáti přesně nosnost trámů, jinak se dům zboří; aby se mohl zhojiti nemocný, jest třeba znáti bezpečně účinek léku, jinak nemocný zemře. Prakse ukládá vědě jistotu a přesnost, poněvadž prakse je nemožna, má-li oporou pouze domněnky a přibližná udání. Co činiti, abychom se dostali z přibližných udání a domněnek? Jak vnésti do vědy spolehlivost a určitost? Dlužno napodobiti případy, kde věda, schylujíc se k praksi, ukázala se určitou a spolehlivou, a tyto případy vyskytují se v činnosti průmyslové. Jest třeba, jako v oné, pozorovati, zkoušeti, tápati, zjišťovati pravdu, míti mysl upřenou »na věci smyslové a zvláštní«, postupovati jen krok za krokem ku pravidlům povšechným,

»nepředbíhati« zkušenosti, nýbrž je následovati, nepředpokládati přírodu, ale »vykládati ji.« Jest třeba pro každý zvláštní účinek, jako je teplo, bělost, tvrdost, tekutost, hledati všeobecnou podmínku, tak že způsobením podmínky by bylo lze způsobiti účinek. A k tomu cíli třeba »náležitým vymítáním a vylučováním« vytáhnouti hledanou podmínku ze spousty faktů, kde leží ukrytá, sestrojiti tabulku případů, kde účinek je přítomný, tabulku případů, kde účinek se jeví v různých stupních, aby se osamotila ta podmínka, která to způsobuje [1]). Pak se objeví nikoliv povšechná neužitečná axiomata, ale „axiomata, jež jsou účinnými prostředky,« opravdové to zákony, z nichž bude lze vyvoditi díla a které jsou prameny moci v témž stupní jako prameny světla [2]). Bacon popisuje zde a předpovídá moderní vědu a industrii, jejich souvislost, methodu, prostředky, princip, a po více jak dvou stoletích chodíme k němu hledat dnes theorii toho, oč se pokoušíme a co děláme.

Vedle tohoto dalekosáhlého rozhledu nenalezl ničeho. Cowley, jeden z jeho obdivovatelů, pravil správně, že podobně jako Mojžíš na hoře Fisgah, on první oznámil zaslíbenou zemi; ale mohl dodati rovněž správně, že jako Mojžíš zastavil se na prahu. Naznačil cestu a neprošel ji; učil odkrývati přírodní zákony

---

[1]) *Novum Organum*, lib. II, 15 a 16. [2]) *Novum Organum*, lib. I, 1 a 3.

a neobjevil sám žádného. Jeho výměr tepla je hrubě nedokonalý. Jeho přírodopis je plný chimerických výkladů.[1]) Podle způsobu básníků zalidňuje přírodu pudy a náklonnostmi; on připisuje tělesům opravdovou hltavost, vzduchu jakousi žízeň jasů, zvuků, zápachů, par, jež pohlcuje; kovům jakýsi spěch, aby si osvojily leptadla. Vysvětluje trvání vzduchových bublinek, které plují na povrchu tekutin tím, že předpokládá, jakoby vzduch měl jen nepatrnou nebo žádnou zálibu ve výšinách. Vidí v každé vlastnosti, v tíži, ve vláčnosti, v tvrdosti, určitou podstatu, která má svou zvláštní příčinu, tak že když poznáme příčinu každé vlastnosti zlata, budeme moci složiti všecky příčiny dohromady a děliti zlato. S alchymisty, s Paracelsem a Gilbertem, se samým Keplerem, se všemi lidmi své doby, lidmi obraznosti nadanými a vychovanými v Aristotelově duchu, představoval si přírodu jako složeninu energií tajných a živých, sil nevyzpytatelných a prvotních, podstat zvláštních a nerozložitelných, z nichž každá z vůle Stvořitelovy působí na vyvození zvláštního účinku. Málo schází, že by v nich viděl duše nadané skrytými odpory a utajenými náchylnostmi, které tihnou k jistým směrům, k jistým smíšeninám a k jistým bydlištím, nebo jeví vůči nim odpor. Proto také ve svých výzkumech mate vše v jednu hro-

[1]) *Natural history*, 800, 24, atd. *De Augmentis*, lib. III. 1.

madu, vlastnosti vegetativní a lékařské, mechanické a hojivé,[1]) fysické a duševní, aniž považoval složitější za přívěsky jednodušších, pokládaje naopak každou z nich o sobě a vzatou zvláště za bytost nerozkladnou a nezávislou. Stojíce tvrdošíjně na tomto omylu, nemohou se myslitelé té doby hnouti z místa. Schází jim myšlenka a z nedostatku této myšlenky nepostupují v před. Duševní forma, která nedávno byla pákou jest nyní překážkou; jest třeba, aby se změnila, aby zmizela překážka. Neboť myšlenky, totiž myšlenky velké a účinné, nevyrůstají, jak by kdo chtěl a náhodně, úsilím jednotlivce nebo nahodilým setkáním. Jako literatury a náboženství tak i methody a filosofie béřou svůj vznik z ducha doby; a duch doby způsobuje jejich chabost nebo účinnost. Jistý stav obecné inteligence vylučuje jistý literární druh; a jest jistý stav obecné inteligence, který vylučuje jisté vědecké pojetí. Je-li tomu tak, pak mohou se spisovatelé a myslitelé přičiňovati jak chtějí, jejich obor se zvrhá a koncepce se neobjeví. Marně se otáčejí kolem, snažíce se pozvednouti tíhu, která je zdržuje; něco silnějšího nežli jsou oni, oslabuje jejich ruce a maří jejich pokusy. Je nutno, aby ústřední osa ohromného kola, kterým se otáčejí veškeré lidské záležitosti, posunula se o jeden vrub a

[1]) Viz doklady skoro ve všech spisech Baconových, najmě v jeho *Přírodopise*.

aby jeho pohybem vše sebou hnulo. Osa se v tom okamžiku otáčí a tu počíná převrat velkého kola, přinášející nový názor na přírodu a následkem toho scházející díl methody. Po věštcích, po tvůrcích, po myslích chápavých a vášnivých, které postřehují předměty v celku a hromadně, následovali řečnilové, methodikové, pořadatelé rozčleněných a jasných úvah, kteří rozkládajíce myšlenky na neustálá pořadí, vedou posluchače ponenáhlu od nejprostší myšlenky ku nejsložitější, větami snadnými a urovnanými. Descartes nahradil Bacona; klasická doba přichází zastřít renaissanci; poesie a mocná obraznost ustupuje před retorikou, řečnictvím a rozborem. Při této přeměně ducha přeměňují se myšlenky. Všecko se sesýchá a zjednodušuje. Vesmír, jako vše ostatní, redukuje se na dva či tři poznatky, a pojetí přírody, které bylo *poetickým*, stává se *mechanickým*. Místo duší, živých sil, odporů a náklonností vidíme kladky, páky a nárazy. Svět, který zdál se snůškou instinktivních mohutností, zdá se býti pouze jen strojem s ozubenými koly. Na dně tohoto odvážného předpokladu spočívá bezpečná velká pravda: to jest, že existuje jistá stupnice faktů, z nichž jedny jsou na vrchu, velice složité, jiné dole, velice prosté, a ty hořejší mají svou příčinu v dolejších; tak že dolejší vysvětlují hořejší a že první zákony všech věcí dlužno hledati v zákonech pohybu. Hledají je a Galilej je nalézá; na příště renaissance, předsti-

hujíc krajní bod, kam Bacon ji dovedl a kde ji zanechal, může se rozšiřovati sama a bude se rozšiřovati do nekonečna.

Konec prvního svazku.

# REJSTŘÍK SPISOVATELŮ

## A STRUČNÁ BIBLIOGRAFIE JEJICH DĚL.

Vydání uvedená jsou především ta, která obsahuj úplná díla.

Z nedostatku takového vydání jsou zmíněna hlavní díla dle okolností buď v prvém vydání, nebo ve vydáních novějších, jež jsou nejvíce odporučení hodna.

Data narození a smrti spisovatelů jsou podána pokud jsou známa. U nejhlavnějších z nich nalezne se mimo to i datum jejich hlavních děl.

Rolls = Sbírka vrchního archiváře.

E. E. T. S. = Early English Text Society.

Vyd. = vydal.

[červen 1890]

## KNIHA I.

## POČÁTKY.

### KAPITOLA I. — Sasové.

Str. 8. a násl.; 18. a násl. **Literatura skandinavská.** Hlavní dokumenty, do nichž dlužno nahlédnouti: *Corpus poeticum boreale. The poetry of the old northern tongue, from the earliest to the XIII th century*, edited and translated by G. Vigfusson and F. York.

Powel, Oxford, 1883, 2 n. in 8; A. I: Eddic poetry; A. II: Court poetry.
*Edda Snorri*, vyd. Jon Sigurdson, Kodaň, 1848, 3 n.
*Norroen Fornkvaedi*, vyd. S. Bugge, Kristianie 1867, in $8^0$ (obsahuje sbírku zvanou obyčejně *Edda Saemundi*).
*Icelandic sagas*, vyd. G. Vigfusson, Londýn, 1887, 2 n. in 8 (Rolls); A. I, *Orkneinga saga* a *Magnus saga*; A. II, *Hakonar saga* a přídavky.
*Sturlunga saga, including the Islendiga saga of Lowman Thorddson and other works*, vyd. G. Vigfusson, Oxford, 1878, 2 sv. in 8.

Str. 28. **Hereward.**
*De gestis Herewardi saxonis* v *Chroniques anglonormandes*, vydaných Fr. Michelem v Rouenu, 1836—1840, I. II.

Str. 28. **Byrhtnoth.**
Zpěv o smrti nalézá se v Greinově *Bibliothek* a v *Anglo-saxon chronicle*, str. 69 a násl

Str. 30. **Codex Exoniensis a jiné sbírky básní anglosaských.**
*Codex exoniensis a collection of Anglo-saxon poetry with an English translation*, by B. Thorpe, Londýn, Society of Antiquaries, 1842, in 8.
*The petry of the Codex Vercellensis, with an English translation*, by J. M. Kemble, Londýn, Aelfric society, 1843—1856, 2 sv. in 8.
Skoro veškeré památky poesie anglosaské byly sloučeny Greinem:
*Bibliothek der Angelsœchsischen Poesie*, Göttingen, 1857, 3 sv. in 8.; nové vydání od Wülckera, Cassel, 1883 a násl. Památky prosy anglosaské byly sloučeny týmiž:
*Bibliothek der Angelsœchsischen Prosa*, Cassel, 1872 a násl.

Str. 31; str. 58 a násl. **Alfred** (Aelfred), nar. r. 849, králem 871, zem. r. 901.
*King Alfred's West Saxon version of Gregory's pastoral care, with an English translation*, by H. Sweet, Londýn, Eorly English Text Society, 1871—1872, in 8.

*King Alfred's Orosius*, vyd. H. Sweet, Londýn, E. E. T. S., in 8.
*King Alfred's Anglo-Saxon version of Boethius, De Consolatione philosophiæ*, vyd. Samnel Fox (Bohn's Antiquarian Library), 1864, in 8.
Překlad Bedův od Alfreda jest vytištěn za původním textem v *Historiae ecclesiasticae gentis Anglorum libri quinque* . . . . cura et studio T. Smith, Cambridge, 1722, in fol.
Neexistuje žádné kritické vydání úplných děl Alfredových; jediné vydání jeho sebraných děl bylo uveřejněno: *The whole works of King Alfred the Great*, Jubilae edition, Oxford, 1852—1853, 3 sv. in 8.

Str. 32 a násl. **Beowulf.**
Text u Greina, *Bibliothek der Angelsæchsischen Poesie*, Göttingen, 1857, in 8, sv. I (nové vyd. od Wülckera, Kassel, 1883 a násl.).
*Autotypes of the unique Cotton ms. Vitellius A. XV in the British Museum, with transliteration and notes*, by J. Zupitza, London E. E. T. S., 1882, in 8.
*Boewulf, a heroic poem of the eighth century, with a translation* . . . by T. Arnold, Londýn, 1876, in 8.
*Boewulf, épopée anglo-saxonne, traduite en français* . . . L. Botkine, Havre, 1877, in 8.

Str. 58. **Beda**, 673—725.
*Venerabilis Bedæ opera omnia:* u J. P. Migne, *Patrologiæ cursus completus*, sv. 90 a 95, Paříž, 1850 až 1851, in 4.
*Venerabilis Bedæ opera historica* . . . recensuit J. Stephenson, Londýn, English historical Society, 1841, 2 sv. in 8.
*Historia ecclesiastica*, vyd. G. H. Moberly, Oxford, 1881, in 8.

Str. 48; 54 a násl. **Caedmon**, VII. stol.
*Cædmon's metrical paraphrase of parts of the Holy Scripture* . . . with an English translation . . . by B. Thorpe, Londýn, Society of Antiquaries, 1832, in 8.

Str. 59, 66 a násl. **Aldhelm**, 640?—709 (biskup Sherbornský)
Hlavní dílo: De laudibus virginitatis (prosou).
Jeho díla nalézají se u Migne: *Patrologiae cursus*

*completus*, A. 89, a u Gilesa: *Patres ecclesiae anglicanae*, Oxford, 1844, in 8.

Str. 69 a násl **Anglo-saxon chronicle.**
*The Anglo-saxon chronicle, according to the several original authorities*, vyd. B. Thorpe, Londýn (Rolls,) 1861, 2 sv. in 8. *Two of the Saxon chronicles, parallel*... vyd. J. Earle, Oxford, 1865, in 8.

Str. 65. **Erigena** (Joh. Scotus Erigena), IX stol.
*Opera quae supersunt omnia*... ed. H. J. Floss; v Patrologii Mignově, A. 122, in 4.
Hlavní dílo: *De divisione naturae.*

Str. 68. **Alkuin** (Flaccus Albinus, alias Alcuinus), 735—804.
*Opera omnia*... accurante J. P. Migne: *Patrologiae cursus*, A. 100 a 101.

## KAPITOLA II. — Normané.

Str. 78. **Kronikáři.**
Povšechně viz: publikace *English historical Society, E. E. T. S.* atd.; velkou sbírku Vrchního archiváře: *The chronicles and memorials of Great Britain and Ireland during the middle ages*.. published under the direction of the Master of the Rolls, Londýn, 1857 a násl., in 8; *Collection de documents irédits pour servir à l'histoire de France;* les *Chroniques anglo-normandes* de Francisque Michel, Rouen, 1836—1840; *The Descriptive catalogue of materials relating to the history of Great Britain and Ireland, to the end of the reign of Henry VII.*, vyd. T. D. Hardy, Londýn (Rolls), 1862—1866, 3 sv. in 8; *Romania*, vyd. P. Meyer a Gaston Paris, Paříž, 1872 a násl., atd.

Str. 78. **Lanfranc**, 1005?—1089.
*Opera quae supersunt;* u Gilesa, *Patres Ecclesiae anglicanae*, Oxford, 1843 a násl. A. I. a II.

Str. 78. **Anselm** (sv.), 1033—1109.
*Opera omnia*.... labore G. Gerberon; v Patrologii Migneově, t. 158—159.
Hlavní díla: *Monologion; Proslogion; Cur Deus homo?*

Str. 78. **Orderic Vital**, 1075, zem po r. 1141.
*Historiae ecclesiasticae libri XIII*, vyd. Le Prévost, Paříž, 1838—1855, 5 sv. in 8.

Str. 79. **Henri de Huntingdon**; napsal svou *Historii Anglorum* mezi 1125 a 1130 (Arnold).
*Scripta quae supersunt omnia;* v Patrologii Migneově, t. 195
*Historia Anglorum*, vyd. T. Arnold, Londýn (Rolls), 1879, in 8.
Str. 79 a 99. **Vilém z Malmesbury**, nar. kol. 1095 Stubbs), zem. kol. 1142 (Hardy), píše mezi 1114 a 1123.
*De gestis pontificorum Anglorum*, vyd. Hamilton, Londýn, (Rolls), 1870, in 8.
*De gestis regum Anglorum .... historiae novellae*, vyd. W. Stubbs, Londýn (Rolls), 1887 a násl., in 8.

Str. 79 a násl. **Romány.**
Viz mezi jiným publikace: *E. E. T. S.*; *Camden Society; Percy Society; Roxburghe club*; *Bannatyne club; Société des Anciens textes* (français); *Altenglische Bibliothek*, E. Kölbing (Heilbronn; *Metrical Romances of the XIII th, XIV th and XV th centuries*, H. W. Weber, Edinbourg, 1810, 3 sv. in 8; *Catalogue of ms. romances in the British Museum*, od L. D. Warda, Londýn, 1887; *Romania*, vyd. P. Mayer a G. Paris; *Bishop Percy's folio ms., Ballads and Romances*, vyd. J. W. Hales a F. J. Furnivall, Londýn, *Ballad Society*, 1867 a násl.
Naleznou se zvláště mezi publikacemi *E. E. T. S* romány: *Ferumbros; Otuel; Huon of Burdeux; Charles the grete; Four sons of Aymons; Sir Bevis of Hamton; King Horn with fragments of Floris and Blauncheflur*; *Havelok the Dane; Guy of Warwick; William of Palerne; Generides; Morte Arthure;* Lonelich's *History of the Holy Grail; Joseph of Arimathie; Sir Gawaine and the Green Knight*, atd. Jiné se chystají.

Str. 79. **Benoît de Sainte-More**, XII. stol.; píše svůj *Roman de Troie* kol. 1160 (G. Paris);

*Benoit de Sainte-More et le Roman de Troie;* vyd. Joly, Paříž, 1870, 2 sv. in 4.
*Chronique des ducs de Normandie,* vyd. Francisque Michel, Paříž, 1836, 3 sv. in 4. (Dokumenty nevydané).
*Eneas,* který zůstal až dosud nevydán, bude záhy vydán v Hallu panem de Grave. Vydání *Romanu de Thèbes* se chystá (vyd. Constans; Société des Anciens textes français .

Str. 79. **Wace,** nar. kol. 1100, píše svého *Bruta* r. 1155 a svého *Rou* od 1160 do 1174 (G. Paris).
*Roman de Brut,* vyd. Le Roux de Lincy, Rouen, 1836—1838, 2 sv. in 8.
*Maistre Wace's Roman de Rou,* vyd. H. Andresen; Heilbronn, 1877- 1879, 2 sv. in 8.

Str. 100. **Ralph Higden,** zem. stár, snad r. 1363 (Babington).
*Polychronicon Ranulphi Higden .... with the English translation of John Trevisa,* vyd. Babington, Londýn (Rolls), 1865, 7 sv. in 8.

Str. 101. **Robert Grosseteste,** nar. kol. 1175, zem. r. 1253 (Luard).
*Epistolae,* vyd. Luard, Londýn (Rolls), 1861, in 8.
*Castell of Loue .... an early English translation of an old French poem by Robert Grosseteste;* vyd. R. F. Weymouth, Londýn, *Philological Society,* 1864 in 8.

Str. 102. **Pierre de Langtoft;** vláda Ed. I. a II.
*Chronicle in French verse,* vyd. Th. Wright, Londýn (Rolls), 1866—1868, 2 sv. in 8.

Str. 102. **Hue de Roteland,** XII. stol.
*Ipomedon,* vyd. Kölbing a Koschwitz, Vratislav, 1889, in 8.
Hue de Roteland napsal později román *Prothesilaus.* Viz H. L. D. Ward, *Cataloque of ms. romances,* Londýn, 1837, 1. I, str. 728 a násl.

Str. 102. **Roger de Hoveden,** píše koncem XII. a počátkem XIII. stol.
*Chronica magistri Rogeri de Houedene,* vyd. Stubbs, Londýn (Rolls), 1868—71, 4 sv. in 8.

Str. 104 a násl. Sir **John Mandeville**; počíná své cesty r. 1322.

*The buke of John Maundeuill*, vyd. G. F. Warner, Roxburghe club, 1889, in fol. Tyto cesty budí množství záhad, které nejsou ještě vesměs rozřešeny. Viz článek Mandeville, od E. B. Nicholsona a plukovníka Yula v *Encyclopaedia Britannica*, 9. vyd. předmluva od Warnera. Více kritických vydání *Cest* připravuje se péčí Dra. J. Vogela z Crefeldu, E. B. Nicholsona, konečně péčí Société des Anc. t. fr.

Str. 106 a násl. **Layamon**; píše kol. 1205.
*Layamon's Brut*, vyd. Madden, Londýn, 1847, 3 sv. in 8.

Str. 107. **Robert de Gloucester**, píše koncem XIII. stol.
*The metrical chronicle of Robert of Gloucester*, vyd. W. A. Wright, Londýn (Rolls), 1887, 2 sv. in 8. Stran autentičnosti Kroniky a *Metrical lives of Saints*, připisovaných Robertu z Gloucesteru, viz předmluvu Wrightowu, p. XXXIX.

Str. 107 a násl. **Robert Manning de Brunne**, nar. kol. 1260, zem. kol. 1340.
*The Hyndlyng synne*, vyd. Furnival, Londýn, Roxburghe club, 1862, in 4, (překlad *Manueln des pechiez* Williama Wadingtona).
*The Story of England . . .* A. D. 1338, vyd. Furnivall, Londýn, 1887, 2 sv. in 8. (překl. Kroniky Petra de Langtoft).

Str. 108. **William de Wadington**; XIII. stol.
*Le Manuel des pechiez* (text byl uveřejněn Furnivallem ve svém vydání *Handlyng synne*, 1862, in 4).

Str. 108. **Adam Davy**; doba Eduarda II.
*Davy's fine dreams*, vyd. Furnivall, Londýn, E. E. T. S., 1878, in 8.

Str. 108 a násl. **Richard Rolle de Hampole**, zem. 1349.
*The Pricke of conscience*, vyd R. Morris, Londýn, Philological Society, 1863, in 8.
*English prose treatises of Richard Rolle de Hampole*, vyd. Perry, Londýn, E. E. T. S., 1866, in 8.
*The psalter by Richard Rolle of Hampole*, vyd. H. R. Bromley, Oxford, Clarendon press, in 8.

Str. 108, 112, 133 a násl. **Lyrická díla, ballady a lidové zpěvy.**

Srovn. mimo jiné sbírky:
*Reliquiae antiquae; Scraps from ancient mss. illustating chiefly early English literature,* vyd. Th. Wright a J. O. Halliwell, Londýn, 1841—1843, 2 sv. in 8.
*Ancient songs and ballads from the reign of Henry II. to the Revolution,* collected by J. Ritson, revised by W. C. Hazlitt, Londýn, 1877, in 12.
*Political songs of England, from the reign of John to that of Edward II,* vyd. Th. Wright, Londýn, Camden Society, 1839, in 4.
*Songs and carols now first printed from a ms. of the XV th century,* vyd. Th. Wright, Londýn, Percy Society, 1847, in 8.
*Political poems and songs, from Edward III to Richard III,* vyd. Th. Wright, Londýn (Rolls), 1859, 1861, 2 sv. in 8.
*Political religions and love poems,* vyd. Furnivall, Londýn, E. E. T. S., 1866, in 8.
*Catalogue of ms. romances in the British Museum,* by H L. D. Wardy Londýn, 1887, in 8. (vychází).
*Bishop Percy's folio ms.* vyd. J. W. Hales a F. J. Furnivall, Londýn, Ballad Society, 1867, in 8.
*The English and Scottish popular ballads,* vyd. F. J. Child, Boston, 1882 a násl.

Str. 141 a násl. **Sir John Fortescue**; vláda Jindřicha VI.
*The works of sir John Fortescue ... now first collected,* by Thomas, lord Clermont, Londýn, 1869, 2 sv. in 4.
*The governance of England: otherwise called the difference between absolute and limited monarchy,* vyd Ch. Plummer, Oxford, Clarendosn press, 1885, in 8.

Str. 142. **Listy rodiny Pastonovy.**
*The Paston Letters,* 1422—1509, vyd. J. Gairdner, Londýn (znovu tištěno Arberem), 1872, 3 sv. in 8.

Str. 154. a násl. **Williams Langland,** nar. kol. r. 1331; upravuje tři hlavní verse své básně kolem r. 1362, r. 1376—1377 a mezi 1343 a 1398.
*The vision of William concerning Piers the Plowman,* vyd. W. W. Skeat, Londýn, E. E. T. S., 1867 a násl., 3 sv. in 8.

Toto vydání bylo přepracováno a zhuštěno ve dva svazky Skeatem, Oxford, Clarendon press, 1886, in 8.

Str. 159. **Anonymní pojednání o »Plonghmanovi«** ku konci XIV. stol.
*Pierce the Plonghman's crede*, vyd. W. W. Skeat, Londýn, E. E. T. S., 1867.
*The Plonghman's tale*, v *Political poems* od Wrighta (svrchu), 1859—1861, t. II.

Str. 160. **John Wyclif**, nar. kol. 1320, zem. 1384.
*The holy Bible ... made from the Latin of the Vulgate by John Wyclif and his followers*; vyd. J. Forshall a sir Frederick Madden, Oxford, 1850, 2 sv. in 4.
*Select English works*, vyd. T. Arnold, Oxford, 1869 až 1871, 3 sv. in 8.
*English works of Wyclif hitherto unprinted*, vyd. F. D. Matthew, Londýn, E. E. T. S., 1880, in 8.
*Trialogus cum supplemento trialogi*, vyd. Lechler, Oxford, 1869, in 8.
*Fasciculi Zizianorum*, vyd. W. W. Shirley, Londýn (Rolls), 1858, in 8.
Jiná díla byla uveřejněna nebo připravují se péčí Wyclif Society, založené v Londýně drem Furnivallem. Mnoho děl je ještě nevydáno.

## KAPITOLA III. Nový jazyk.

Str. 165. a násl., a supra, 130. a násl. **Geoffrey Chaucer**, nar. kol. 1340, zem. 1400.
*Poetical Works*, vyd. R. Morris, Londýn, 1866, 6 sv. in 16 (obsahuje apokryfní díla).
*Poetical works with poems formerly printed with his or attributed to him*; vyd. Bell a W. W. Skeat, Londýn, 1878, 4 sv. in 8.
*Minor poems*, vyd. W. W. Skeat, Oxford, 1888 in 8.
Více *Canterburských povídek* bylo uveřejněno o sobě od Clarendon press, Oxford, s velmi hojnými poznámkami. Texty jsou však vyčistěny od závadných míst.

Hlavní díla apokryfní (jich text nalezne se ve svrchu uvedených vydáních) jsou: *The Court of Love; The Boke of Cupide; The Flower and the Leaf;* překlad *Románu o Růži* (fr.), který na nás došel; *Chaucer's Dream; The complaynte of a Loveres Lyfe; A goodly Ballade; A praise of women. Testament of live,* který se nalézá v několika starých vydáních Chaucera není též od něho.

Nevyhnutelno je srovnati: publikace *Chaucer Society*, zal. v Londýně Furnivallem. Vytiskla šest nejlepších rpsů *Canterburských povídek a* různé rpsy jiných básní a děl Chaucerových. Uveřejnila též mnoho pojednání objasňujících životopis básníkův, a uvádějíc ve známost prameny jeho děl a důvody proč přijmouti nebo zavrhnouti spisy pochybné autentičnosti (vydavatel Trubner).

Str. 223–224. **Johannes Duns Scott**, nar. v druhé polovině XIII. stol., zem. 1308.
*Opera omnia*, vyd. Lue Wadding, Lyon, 1639, 11 sv. in fol.

Str. 226. **Gulielmus de Occam**, nar. koncem XIII. stol., zem. kol. 1349.
Viz mezi jinými díly:
*Dialogus*, Lyon, 1494, in fol.
*Compendium errorum Johannis papae*, Lyon, 1495, in fol.
*Summaria seu upitomata* CXXIII, Lyon, 1495, in fol.
*Summa totius logicae*, vyd. O. Walker, Oxford, 1675, in 8 (atd. Jeho díla nebyla sebrána).
Str. 228 a násl. **John Gower**, zem. r. 1408.
*Confessio amantis*, vyd. Pauli, Londýn, 1857, 3 sv. in 8, neb vyd. H. Morley, Londýn, 1889, in 8 (Carisbrooke library).
*Poema quod dicitur vox clamantis*, vyd. Coxe, Londýn, Roxburghe club, 1850, in 8.
*Balades and other poems*, Londýn, Roxburghe club, 1818, in 4.

Str. 230. **Thomas Occleve**, zem. kol. 1458.
*Poems*, vyd. Mason, Londýn, 1796, in 4.

*Minor poems*, Londýn, E. E. T. S., 1883, in 8.
*De regimine principum*, vyd. Th. Wright, Londýn, Roxburghe club, 1860, in 4.

Str. 230. **John Lydgate**, zem. kol. 1450.
Jeho díla nebyla sebrána a značná část mezi nimi zůstala nevydána. Viz jmenovitě:
*A selection from the minor poems of Dan John Lydgate*, vyd. Halliwell, Londýn, 1840, in 8.
*Here begynnethe the boke colledde John Bochas, descriuinge the falle of princes*, 1494, in fol. (četné novotisky).
*The auncient historie and onely trewe ... cronicle of the warres betwixte the Grecians and the Troyans* (podle Benoît de Sainte-More), 1555, in fol.
*Here begynneth the prologne of the Storye of Thebes*, 1500 (?), in 4.

Str. 233. **Stephen Hawes**; doba Jindřicha VIII.
*The pastime of pleasure*, vyd. Th. Wright, Londýn, Percy Society, 1845, in 8.
*Poems*, 1503–9, vyd. Arber (An english scholar's library).
*The conversyon of swerers, a joyfull medytacyon to all Englonde of the coronacyon of Kynge Henri VIII*, Edinburk, Abbotsford club, 1865, in 4.

Str. 233. **Alexander Barclay**, 1475 (?) —1552.
Viz jmenovitě:
*The ship of fools*, Translated by A. Barelay (dle *Stultifera navis* od Jakuba Lochera, jež sama zase přeložena *z Narrenschiffu* Sebastiana Brandta, Basilej, 1494; první vydání *Shipu* 1509).
*The Castell of laboure*, (překl. z franc. od P. Gringore), 1506 (?), in 4.
*Here begynneth the ... cronycle of the warre which the Romayns had against Jugurth* (podle Sallusta), 1520 (?), in fol.
*The Cytezen and Uplondysham ... an eclogne*, vyd. F. W. Fairholt, Londýn, Perry Society, 1847, in 8.

Str. 233. **John Skelton**, nar. kol. 1460, zem. 1529.
*Poetical works*, vyd. Dyce Londýn, 1843, 2 sv. in 8.

*Works*, vyd. Arber (an English scholar's library).
*Magnyfycence*, an interlude, Londýn, Roxburghe club. 1821, in 4.

## KNIHA II.

# RENAISSANCE.

### KAPITOLA I. — Pohanská renaissance.

Str. 245 a násl. **William Harrison**, zem. 1593.
*An historical description of the Islande Britaine* (tištěno v čele Holinshedovy *Kroniky*). Londýn, 1577, in fol. Tento *Popis* byl znovu vytištěn částečně a poznámkami opatřen p. Turnivallem, New Shakspeare Society, 1877, in 4.

Str. 255. **Filip Stubbes**, nar. kol. 1555, zem. kol. 1610, (Furnivall).
Hlavní dílo:
*The Anatomie of abuses*, vyd. Furnivall, Londýn, New Shakespeare Society, 1877—1879, In 8. (První vyd. 1583.)

Str. 259. **Royer Ascham**, 1515—1568.
*The whole works of Royer Ascham*, vyd. Giles, Londýn, 1865, 3. sv. in 16.

Str. 266. **George Puttenham**, nar. kol 1532 (Arber).
*The arte of English poesie*, Londýn, 1589, in 4; znovu tištěno Arberem, Londýn, 1869.

Str. 266. **Sir Thomas Wyatt**, 1503—1542.
*Poetical works*, Londýn, vyd. Aldine, 1866, in 8; nebo vyd. Cowden Clarke, Londýn, 1879, in 8.

Str. 266. **Henry Howard, hrabě ze Surrey**, 1516(?) až 1547.
*Poems*, Londýn, vyd. Aldine, in 8; mnoho jeho básní bylo uveřejněno původně v proslulé sbírce Tottelově. *Tottel's miscellany, songes and sonettes*, by Henry Howard, atd. (srovn. řadu novotisků Arberových).

Str. 267. **Andrew Borde,** 1490(?)—1549.
Jeho díla nebyla sebrána. Viz jmenovitě:
*Andrew Boorde's Introduction of Knowledge and Dyetary of Helth*, vyd. Furnivall, Londýn, E. E. T. S., 1870, in 8.

Str. 267. **John Bale,** 1495—1563.
Hlavní díla:
*Illustrium maioris Britanniae scriptorum . . . summarium*, Gippeswici, 1548, in 4.
*Select worke*, Londýn, Parker Society, 1849, in 8.
Skládá také mezi jinými díly, divadelní kusy, z nichž hlavní jsou: *A comedye concernynge thre Lawes*, Londýn, 1550(?), in 4; a *Kynge Johan*, Londýn, Camden, Society, 1838, in 4.

Str. 267. **John Heywood,** zem. kol. 1577 (Collier.)
*Workes*. Londýn, 1587.
Jeho hlavní díla sestávají z divadelních kusů, které nebyly sebrány a vyšly po různu:
*The play of the wether*, Londýn, in 4 (bez data).
*The Pardoner and the Frere* (atd.), Londýn, 1533, in fol.
*The foure P.*, Londýn, 1545, in 4
*The play of Love*, Londýn (bez data), in 4.
*A dialogne of wit and folly*, Londýn, Percy Society, 1842, in 8.
Více z těchto kusů se nalézá ve sbírce Dodsleyově:
*A seclect collection of old English plays . . . with . . . . notes*, by Hazlitt, Londýn, 1874—1876, 15 sv. in 8.

Str. 268. **John Bourchier, lord Berners,** 1467—1533 (S. L. Lee).
*The boke of Duke Huon of Burdeux*, vyd. Herrtage, Londýn, E. E. T. S.
Obzvláště je znám svým překladem Froissarta, často znovu tištěným:
*Here begyneth the first volum of . . . the cronycles of Englande, France* (atd.), 1523—1525, in fol.

Str. 268. **Edmund lord Sheffield.**
Znělky ve vkusu italském, které mu Bale připisuje na nás se nedochovaly.

Str. 278. **John Lyly**, 1533 nebo 1534, zem. 1606 (Arber).
*Eupheues, the anatomy of Wit*, Londýn, 1579, in 4.
*Eupheues and his England*, Londýn, 1580 (znovu tištěno s předchozím od Arbera, Londýn, 1869).
*Dramatic works, now first collected*, vyd. F. W. Fairholt, Londýn, 1858, 2 sv. in 8.

Str. 282 a násl.; 292 a násl. **Sir Philip Sidney**, 1554 až 1586.
*Complete poems*, vyd. Grosart, Londýn, 1877, 3 sv. in 8.
*The Comtesse of Pembrokes Arcadia*, Londýn, 1590, in 4 (velmi četné novotisky).
*An apologie for poetrie*, Londýn, 1595, znovu tištěno Arberem, Londýn, 1869.
*The psalmes of David*, Londýn, 1823, in 12.
*The correspondence of sir Ph. Sidney and H. Langnet*, vyd. Pears, Londýn, 1845, in 8.

Str. 292, 301 a násl.; sv. II., str. 31 a násl. **Robert Greene**, 1560(?)—1592.
*Life and complete works*, vyd. Grosart, Londýn, 1881 a násl., 12 sv. in 4.
*Dramatic works*, vyd. Dyce, Londýn, 1831, 2 sv. in 8

Str. 299. **Nicholas Breton**, 1545(?)—1626(?),
*Complete works*, vyd. Grosart, Chertsey worthies library, 1874, 2 sv. in 4.

Str. 299. 362 a násl.; sv. II., str. 340. **John Donne**, 1573—1631.
*Complete poems*, vyd. Grosart, Londýn, 1872, 2 sv. in 4.

Str. 299, 312 a násl. **William Warner**, zem. 1609.
*Albion's England*, první díl vyšel r. 1586.
*Pan his syrinx, or pipe, compact of seven reedes*, Londýn, 1584, in 4.
Stran jeho sebraných děl viz Chalmers: *Works of the English poets*, 1810 a násl., in 8, n. IV.

Str. 299. **Francis a Walter Davison** (dva bratři); doba Alžběty a Jakuba I.
Jejich nejznámnější básně se nalézají v:
*A poetical rhapsody*, 1602; znovu tištěno Collem

v jeho *Seven English poetical miscellaniez*, 1867, in 4, a H. N. Nieglasem: *The poetical rhapsody, to which are added several other pieces*, Londýn, 1826, 2 sv., in 8.

Str. 299, 359 a násl. **Thomas Carew**, 1598(?)—1639(?). *Poems now first collecte*, vyd. Hazlitt, the Roxburghe library, 1868. in 4.
Jiný Carew (Richard) přeložil veršem pět prvních zpěvů z Tassa: *Godfrey of Bologne or the recouerie of Hierosalem*, 1594, in 4; uveřejnil *A Herring's tayle, containnig a poetical fiction*, 1598. in 4, atd.

Str. 299, 359 a násl. **Sir John Suckling**, 1608—1609—1642.
*Works containing all his poems, love verses, songs, letters and his tragedies and comedies*, Londýn, 1696, in 8.

Str. 299 a sv. II., str. 337. **Michael Drayton**, 1563—1631.
*Complete works*, vyd. R. Hooper, Londýn, 1876, 3 sv. in 8.
*Poems*, vyd. J. P. Collier, Londýn, Roxburghe club, 1857. in 4.

Str. 299 a sv. II., s. 337. **Giles Fletcher**, 1584(?)—1623.
*Complete poems*, vyd. Grosart, 1876, in 8. (Jedná se o Gilesa Fletchera *mladšího;* Giles Fletcher *starší*, otec tohoto a následujícího, jest znám obzvláště svými spisy o Rusku: *The Russe commonwealth or maner of Government of the Russe emperour*, Londýn, 1591, in 8).

Str. 299. **Phineas Fletcher**, 1582, zem. kol. 1665.
*Poems . . . for the first time collected*, vyd. Grosart (Fuller worthies library), 1869, 4 sv., in 8.

Str. 299. **Sir John Beaumont**, 1582—1627.
*Poems*, vyd. Grosart (Fuller worthies library), 1869, in 8.
*(The Crown of thorns*, báseň v osmi knihách, která se považuje za jeho hlavní dílo, se ztratila).

Str. 299 a sv. II., s. 340. **George Wither**, 1588—1667.
*Workes of master G. Wither*, Londýn, 1620, in 8.

*Iuvenilia*, vyd. Gutch, Bristol, 1820, 4 sv., in 8.
*Poems never before printed collectively*, Londýn, 1827, in 4.
*Miscellaneous works*, Manchester, Spenser Society, 1872, in 4.
*Poems, plays and other remains*, vyd. Hazlitt, Londýn, 1874, 2 sv., in 16.

Str. 299, 359 a násl. **Robert Herrick**, 1591—1674.
*Complete poems*, vyd. Grosart, Londýn, 1876, 3 sv., in 8.

Str. 310 a násl. **Christopher Marlowe**; V. *infra*, sv. II., str. 31. a násl.

Str. 316 a násl. **Edmund Spenser**. 1562—1599.
*Complete works in verse and prose*, vyd. Grosart, Londýn, 1882—1884, 10 sv., in 8.
Pohodlné vydání: *The Globe edition; The complete works of Ed. Spenser*, vyd. Morris a Hales, Londýn, 1879, in 8.
Hlavní dílo: *The Faerie Queene*; první tři knihy vyšly r. 1590.

Str. 362 a sv. II., s. 337 **Francis Quarles**, 159L—1644.
*Complete works in verse and prose, now for the first time collected*, vyd. Grosart; Chertsey worthies library, 1876, in 4.
Jeho hlavní dílo, *Divine emblems*, vyšlo r. 1635.

Str. 362. **George Herbert**, 1593—1633.
*Complete works in verse and prose*, vyd. Grosart; Fuller worthies library.
Hlavní dílo: *The Semple, sacred poems and private ejaculations*, 1633.

Str. 362. **William Habington**, 1605—1654.
Jeho dílo nebylo sebráno. Viz jeho básně u Chalmersa, *Works of English poets*, sv. VI. Jeho hlavní dílo je *Castora*, 1634 (rozšířené v následujících vydáních). Od něho také:
*The historie of Edward the Fourth*, Londýn, 1640, fn fol.
*The Queene of Arragon, a tragi-comedy*, 1640, in fol., atd.

Str. 364 a násl., sv. II., s. 337. **Abraham Cowley**, 1618—1667.
*Complete works*, vyd. Grosart, Londýn, 1881, in 4.

Str. 370, 384 a násl.; a sv. II., s. 337. **Sir Thomas Browne**, 1605—1682.
*Works*, vyd. Wilkins, Londýn, 1836, 4 sv. in 8.

Str. 370, **Edward, Lord Herbert of Cherbury**. 1583 =1648 (S. L. Lex).
*De veritate, prout distinguitur a revelatione, a verisimili, a possibili et a falso*, Paříž, 1624, in 4,
*The life and raigne of King Henry VIII.*, Londýn, 1649, in fol.
*Autobiography*, vyd. S. L. Lee, Londýn, 1886, in 8.
*Poems*, vyd. J. Churton Collins, 1881, in 8.
*Correspondence . . .* 1614 to 1626, Powysland club, 1886.

Str. 370. **Algernon Sydney**, 1622—1683.
*Works*, vyd. J. Robertson, Londýn, 1772, in 4.

Str. 370. **William Chillingworth**.
V. *infra*, sv. II., s. 344.

Str. 371. **John Hales**.
V. *infra*, sv. III., s. 306.

Str. 371. **Richard Hooker**.
V. *infra*, sv. II., s. 340.

Str. 371. **Sir Thomas Wilson**, zem. 1581.
Hlavní díla: *The rule of reason, containing the arte of logique*, Londýn, 1551, in 8.
*The arte of rhetorique for the use of all suche as are studious of eloquence*, Londýn 1553, in 4.

Str. 371. **Raphael Holinshed**, zem. mezi 1580 a 1584.
*Chronicles of Englande, Scotlande and Irelande*, Londýn, 1577, 3 sv. in fol.

Str. 371. **John Speed**, zem. 1629.
*History of Great Britaine*, Londýn, 1611, in fol.

Str. 371 a sv. II., s. 334. **Sir Walter Raleigh**, 1552—1618.
*Works*, vyd. Oldys a Byrch, Oxford, 1829, 8 sv. in 8.
*Poems*, vyd. J. Hannah, Londýn, 1875, in 8.

Str. 371. **John Stowe**, 1525—1605.
*A summaire of Englysh chronicles*, Londýn, 1561.
*Annales or a generall chronicle of England from Brute unto this present yeare of Christ*, 1580, Londýn, in 4.
*A survay of London*, Londýn, 1598 (znovu tištěno Thomsem, 1842, a H. Morleyem, Londýn, 1890, in 8).

Str. 371. **Richard Knolles**, zem. r. 1610.
*The generall historie of the Turkes*, Londýn, 1603, in fol.

Str. 371. **Samuel Daniel**, 1562—1619.
*Complete works*, vyd. Grosart, Londýn, 1885, 4 sv. in 4.
*Whole works . . . in poetrie*, Londýn, 1623, in 4.
*The first part of the historie of England*, Londýn, 1612, in 4.
*The collection of the historie of England*, London, 1618.

Str. 371. **Sir Thomas More**, 1478—1515.
*T. Mori Opera omnia*, Frankfurt, 1689, in fol.
*The Workes of Sir Thomas More, wrytten by him in the English tonge*, vyd. W. Rastell, Londýn, 1557, in fol.
První vyd. *Utopie: Libellus vere aureus — — de . . . insula Utopia*, cura P. Aegidii, Loewen, 1516, in 4. První anglický překlad: Sir Thomas More's Utopia, translated by R. Robinson, 1551; novotisk od Arbera, 1869, in 8.
*More's History of King Richard III.*, vyd. Lumby, Pitt press series, 1883, in 8.

Str. 371. **Joseph Hall**, 1574—1656.
*Works*, vyd. Ph. Wynter, Oxford, Clarendon press, 863, 10 sv. in 8.
*Complete poems*, vyd. Grosart, Manchester, 1 sv. in 4.

Str. 371, **John Earle**, 1601 (?) —1665.
*Microcosmographie; or a piece of the world discovered*, 1628, in 12. To je první vydání; bylo znovu tištěno Arberem »with additional characters from the 5 th edition of 1609.«

Str. 371. **Owen Feltham**, zem. po 1677.
*A brief character of the Low Countries . . . . being three weeks observations of the vices and vertues of the inhabitants*, Londýn, 1672, in 12.
*Resolves divine morall and political*, Londýn, 1620 (?), In 12.

Str. 371. **Thomas Fuller**, 1608—1662.
Hlavní díla,
*Church history of Britain*, vyd. J. S. Brewer. Oxford, Clarendon press, 6 n. in 8.
*History of the worthies of England*, Londýn, 1642, *The holy state (and the profane state)*. Cambrigde, 1642, in fol.

Str. 371. **Izaac Walton**, 1593—1683.
*Compleat angler*, první vyd.: Londýn, 1653, in 16; druhé vyd. rozmnožené, 1655 (nesčetné novotisky).
*Walton's Lives*, vyd. A. H. Bullen, Londýn, 1884, in 8.

Str. 371. **Jeremy Taylor**.
V. *infra*, n. II., sv. 345.

Str. ü71. **James Harrington**, 1611—1677.
Hlavní dílo: *The commonwealth of Oceana*, Londýn, 1656, in fol.
*The Oceana of Jammes Harrington, and his other worths, to which is added on appendix containing all political tracts . . . omitted in Mr Toland's edition*, Londýn, 1737, in fol.

Str. 372. **Sir Thomas Overbury**, zem. 1613.
*Miscellanous works in prose and verse, now first collected*, vyd. E. F. Rimbault (Library of old authors).

Str. 374 a násl., sv. II., s. 337. **Robert Burton**, 1577 až 1640.
*The anatomy of welancholy*, Oxford, 1621, in 4 (velmi četné novotisky).

Str. 390. a násl. a sv. II., str. 337 a násl. **Francis Lord Bacon, Viscout Saint-Albans**, 1561—1626.

*Works*, edition J. Spedding, R. Ellis a D. D. Heath, London, 1857—1874, 14 sv. in 8.
První vyd.: *Essais*, 1597; *Advancement of learning*, 1605; *Novum organum*, 1620; *Henry VII.*, 1622; *De augmentis*, 1623.

# OBSAH

## PRVNÍHO SVAZKU.

### ÚVOD.


Strana

Historie se přetváří od jednoho sta let. — Příčiny tohoto přetváření. — V čem spočívá . . . . . 1

I. Historické dokumenty jsou jen ukazately, pomocí jichž dlužno sestrojiti znovu viditelného jednotlivce . . . . . 1

II. Člověk tělesný a viditelný jest pouze znamením, pomocí jehož má se studovati člověk neviditelný a vnitrný . . . . . 5

III. Stavy a výkony vnitrného a neviditelného člověka mají svou příčinu v jistých všeobecných způsobech myšlení a cítění . . . . . 7

IV. Hlavní formy myšlenek a citů. Jejich historické účinky . . . . . 9

V. Tři prvopočáteční síly . . . . . 13

VI. Jak se rozdělují účinky prvopočáteční příčiny. Společnost prvků Složení skupin. Zákon vzájemné závislosti. Zákon úměrného vlivu . . . . . 18

VII. Zákon formace skupin. Příklady a údaje . . . . 21

VIII. Celkový problem a budoucnost historie. Psychologická methoda Hodnota literatur. Předmět knihy 23

## KNIHA I.

# POČÁTKY.

### KAPITOLA I. — Sasové.

Strana

I. Stará vlast — Půda, moře, nebe, podnebí. — Nová vlast — Vlhká krajina a nevděčná země. — Vliv podnebí na povahu . . . . . 1
II. Tělo — Strava. — Mravy. — Hrubé pudy v Germanii, v Anglii . . . . . 6
III. Ušlechtilé pudy v Germanii — Jednotlivec. — Rodina — Stát. — Náboženství. — *Edda*. — Tragický a heroický názor na svět a na lidi . . . 16
IV. Ušlechtilé pudy v Anglii — Válečník a náčelník. — Žena a její manžel — Báseň o Beowulfovi. — Barbarská společnost a barbarský hrdina . . . . 26
V. Pohanské básně. — Druh a síla citů. Ráz ducha a jazyka. — Prudkost dojmu a drsnost výrazu 38
VI. Křesťanské básně. — Čím jsou Sasové uzpůsobeni ku křesťanství. — Jak se obrátili na křesťanství. — Jak rozumí křesťanství. — Hymny Coedmonovy. — Hymna pohřební. — Báseň o Juditě. — Parafrase bible . . . . . 43
VII Proč latinská kultura nepůsobí na Sasy. — Příčiny odvozené ze saského výboje. — Beda, Alcuin, Alfred. — Překlady. — Kroniky. — Kompilace. — Malomoc latiníků. — Příčiny odvozené ze saské povahy. — Adhelm. — Alcuin. — Latinské verše — Poetické dialogy. — Špatný vkus latiníků . . . . . 55
VIII. Protiklad plemen germanských a latinských. — Povaha saského plemene — Ono přečkává normanský výboj . . . . . 64

### KAPITOLA II. — Normané.

I. Vytváření se a povaha feudálního člověka . . . 67
II. Výprava a povaha Normanů. — Protiva mezi Normany a Sasy. — Normané jsou Francouzi. —

Strana

Jak se stali Francouzi. — Jejich vkus a architektura. — Jejich rytířství a zábavy. — Jejich taktika a úspěch. . . . . 69

III. Útvar ducha Francouzů. — Dva hlavní rysy: myšlenky určitě rozlišené a souvislé. — Psychologické ustrojení franc. ducha. — Prosaické vypravování, nedostatek barvitosti a vášně, nenucenost a žvatlavost. — Přirozená logičnost a jasnost, střízlivost, půvab a vybranost, bystrost a uštěpačnost. — Pořádek a půvab. — Jaký druh krásy a myšlenek přinesli Francouzi na svět. . . . . 78

IV. Normané v Anglii. — Jejich postavení a tyranie. — Importují svou literaturu a svůj jazyk. — Zapomínají na svou liter. a na svůj jazyk. — Ponenáhlu učí se anglicky. . . . . 89

V. Angličina se ponenáhlu pofrančuje. . . . . 96

VI. Překládají francouzské knihy do angličiny. — Řeč sir Johna Mandevilla. — Layamon, Robert de Gloucester, Robert de Brunne. — Napodobí v angličině franc. literaturu. — Příruční knihy morální, písně, fabliaux, hrdinské písně (chansons de geste). — Lesk, frivolnost a prázdnota této franc. kultury. — Barbarství a nevědomost teto feudální civilisace — Hrdinská píseň o Richardu Lví Srdce, a cesty sir Johna de Mandeville — Chudoba literatury, která byla vnešena do Anglie a tam se ujala. — Proč neměla úspěchu ani na pevnině ani v Anglii. . . . . 107

VII. Sasové v Anglii. — Národ saský trvá dále a vytváříse anglická ústava — Povaha saská trvá dále a vytváří se anglická povaha. . . . . 111

VIII.—X. Protiva národního hrdiny ve Francii a v Anglii. — Fabliaux o Lišce a ballady o Robin Hoodovi. — Jak saská povaha udržuje a připravuje politickou svobodu — Protiva stavu obcí ve Francii a v Anglii. — Theorie angl. ústavy od sir Johna Fortescue — Jak ústava saského národa udržuje a připravuje politickou

Strana

svobodu. — Postavení církve a předchůdci reformy v Anglii. — Petr Plowman a Wyclef. — Jak angl. povaha a postavení normanské církve připravují nábož. reformu. — Nedokončenost a malátnost národní literatury. — Proč neměla úspěchu. . . . . 118

## KAPITOLA III. Nový jazyk.

I. Chaucer. — Jeho vychování. — Jeho život politický a světský. — V čem posloužil jeho talentu. — Jest malířem druhé feudální společnosti. 142

II. Jak se zvrhl středověk. — Zmenšení opravdovosti v mravech, ve spisech a uměleckých dílech. — Potřeba podráždění. — Podobná situace stavitelství a literatury. . . . . 144

III.—V. Čím patří Chaucer středověku. — Básně romantické a dekorativní. — *Román o Růži.* — *Troilus a Cressida.* — *Povídky Canterburské.* — Pořadí popisů a událostí. — *Dům Pověstí.* — Fantastická vidění a sny. — Básně lásky — *Troilus a Cressida.* — Přehnaný rozvoj lásky v středověku. — Proč se dal duch touto cestou. — Mystická láska. — *Květ a list.* — Smyslná láska. — *Troilus a Cressida.* . . . . . 147

VI. V čem je Chaucer Francouzem? Básně satirické a nevázané. — *Povídky canterburské.* — Měšťanstvo v Bathu a manželství. — Žebravý mnich a náboženství. — Šprýmařství, necudnost a hrubost ve středověku. . . . . 166

VII. Čím je Chaucer Angličanem a originálním. — Pojetí povahy a individua. — Van Eyck a Chaucer jsou vrstevníky. — Předmluva k *Povídkám canterburským.* — Podobizna svobodníka (Franklina), mnicha, mlynáře, měšťanky, rytíře, zemana, abatyše, dobrého faráře. — Spojení událostí a povah. — Pojetí celku. — Důležitost tohoto pojetí. — Chaucer předchůdcem renaissance. —

Strana

Zastavuje se na cestě. — Jeho zdlouhavost a dětinství — Příčiny této nedostatečnosti. — Jeho scholastická prosa a názory. — Jak je ve svém století osamocen . . . . . 175

VIII. Spojení filosofie a poesie. — Jak zhynuly všeobecné ideje pro scholastickou poesii — Proč hyne poesie — Srovnání civilisace a úpadku ve středověku a ve Španělsku — Vyhasnutí anglické literatury. — Překladatelé. — Rýmovači kronik. — Didaktičtí básníci. — Redaktoři moralit. — Gower. — Occelève. — Lydgate. — Analogie vkusu v krojích, v stavbách a v literatuře. — Smutná myšlenka náhody a bídy lidské — Hawes. — Barcklay. — Skelton. — Zárodky reformace a renaissance. . . . . 185

## KNIHA II.

# RENAISSANCE.

## KAPITOLA I — Pohanská renaissance.

### § 1. Mravy.

I. Názor, jejž si lidé utvořili o světě od rozpadnutí se antické společnosti. — Jak a proč počíná znovu lidská vynalézavost. — Útvar ducha renaissančního. — Jak představováni předmětů jest tehdy napodobivé, obrazivé a úplné. . . . . 198

II. Proč se mění ideální vzor. — Zlepšení lidského postavení v Evropě. — Zlepšení lidského postavení v Anglii. — Mír. — Průmysl. — Obchod. — Pastvectví. — Zemědělství. — Vzrůst obecné zámožnosti. — Stavby a nábytek. — Paláce, jídla a oděvy. — Okázalost při dvoře. — Slavnosti za Alžběty. — Divadelní hry za Jakuba I. . 204

Strana

III. Lidové mravy. — *Pageants* (Loutkové divadlo). — Divadlo. — Slavnosti vesnické. — Pohanská expanse. . . . . 215

IV. Vzory. — Staří. — Překlad a četba klasických autorů. — Sympatie pro mravy a bohy antické. — Moderní. — Záliba pro mravy a spisy italské. — Jak poesie a malířství jsou v Italii pohanskými. — Ideálním vzorem je člověk velmi šťastný, omezený na život přítomný. . . . . 218

§ 2. Poesie.

I. Renaissance v Anglii je obrozením ducha saského. . 226

II. Předchůdci. — Hrabě de Surrey. — Jeho feudální a rytířský život. — Jeho anglický a osobní karakter. — Jeho vážné a melancholické básně. — Jeho pojetí vnitrné lásky. . . . . 226

III. Jeho sloh. — Jeho mistři, Petrarka a Vergil. — Jeho postup, jeho zručnost, jeho ranná dokonalost. — Umění se zrodilo. — Nedostatky: napodobení, hledanost. — Umění není úplné. . . . . 232

IV.—VII. Vzrůst a dovršení umění. — *Euphues* a moda. — Sloh a duch renaissance. — Plýtvání a nepravidelnost. — Jak si odpovídají mravy, duch a sloh. — Sir Philip Sidney. — Jeho vychování, život, povaha. — Jeho učenost, vážnost, velkodušnost a prudkost. — Jeho *Arkadie*. — Přehánění a manýrnost citu a slohu. — Jeho *Obrana poesie*. — Jeho výmluvnost a energie. — Jeho *sonety*. — V čem liší se těla a vášně renaissanční od těl a vášní moderních. — Smyslná láska. — Mystická láska. . . . . 235

VIII.—XI. Poesie pastýřská. — Hojnost básníků: — Přirozenost a síla poesie. — Stav ducha, který ji povzbuzuje. — Smysl pro venkov. — Obrození antických bohů. — Nadšení pro krásu. — Líčení lásky nenucené a šťastné. — Shakspeare, Jonson, Fletcher, Drayton, Marlowe, Warner,

Strana

Breton, Lodge, Greene. — Jak přeměna obecenstva přeměnila umění. . . . . 253

XI.—XIV. Poesie ideální. — Spenser. — Jeho život. — Jeho povaha. — Jeho Platonismus. — Jeho *Hymny na lásku a krásu.* — Jeho překypující obraznost. — V čem jest epickou. — V čem jest ferickou. — Jeho tápání. — *Kalendář pastýřův.* — Jeho *Drobné básně.* — Jeho veledílo. — *Královna vil.* — Jeho epopeje jest alegorická a přeci životná. — Obsahuje křesťanské rytířství a pohanský Olymp. — Jak je slučuje. . . . . 266

XIV.—XVI. *Královna vil.* — Nemožné události. — Jak stávají se pravděpodobnými. — Belphoebe a Chrysogona. — Ferické a obrovské obrazy a krajiny. — Proč musí býti takovými. — Sluj Mammonova a zahrady Acrasiovy. — Jak Spenser skládá. — V čem je umění renaissanční úplným. . 280

§ 3. Prosa.

I. Konec poesie. — Změny ve společnosti a v mravech. — Jak stává se návrat ku přírodě dovoláváním se smyslů. — Odpovídající tomu změny v básnictví. — Jak půvab nahražuje energii. — Jak pěkné nahražuje krásné. — Strojená něžnost. — Carew. — Suckling. — Herrick. — Afektace. — Quarles, Herbert, Babington, Donne, Cowley. — Počátek klasického slohu a salonního života. . 295

II. Jak poesie končí v prosu. — Spojení vědy a umění. — V Italii. — V Anglii. — Jak vláda naturalismu rozvíjí činnost přirozeného rozumu. — Učenci, historikové, rhetorikové, kompilátoři, politikové, starožitníci, filosofové, theologové. — Hojnost talentů a řídkost krásných knih. — Nadbytečnost, hledanost, pedanterie slohu. — Originálnost, precisnost, energie a bohatost slohu. — Jak v protivě ku klasikům nepředstavují si myšlenku nýbrž individuum. . . . . 304

Strana

III. Robert Burton. — Jeho život a povaha. — Zmatenost a ohromnost jeho učenosti. — Jeho předmět, *Anatomie melancholie.* — Scholastické rozdělení. — Směsice věd duševních a lékařských. . 311
IV. Sir Thomas Browne. — Jeho duch. — Jeho obraznost seveřana. — *Hydrotherapia, Religio medici.* — Jeho názory, jeho zvědavost a jeho pochybnosti člověka z doby renaissance. — *Pseudodoxia.* — Účinky této činnosti a tohoto směru veřejného ducha. . . . . 316
V.—VI. František Bacon. — Jeho duch. — Jeho původnost. — Soustředěnost a skvělost jeho slohu. — Jeho srovnání a aforismy. — *Essays.* — Jeho postupem není argumentace nýbrž intuice. — Jeho utilitářský zdravý rozum. — Východisko jeho filosofie. — Že předmětem vědy jest zlepšení lidského postavení. — *Nová Atlantida.* — Jak tato idea je v souhlasu se stavem věcí a s duchem času. — Ona dovršuje renaissanci. — Jak tato idea přivádí novou methodu. — *Organum.* — Na kterém bodu zastavil se Bacon. — Meze ducha století. — Jak pojetí světa, které bylo poetickým, stává se mechanickým. — Jak vede renaissance ku zřízení positivních věd. . . 321
Rejstřík spisovatelů a stručná bibliografiie jejich děl. . 334

Taineovo jméno a „Taineova methoda“ tolikráte, že důležitost jeho již z toho tušiti musí, tak že jim bude snad vítána příležitost, dověděti se českým překladem něco bližšího o tomto mistru moderní kritiky. Avšak mimo to i pro širší kruhy vzdělanců, kteří se specielně o kritiku uměleckou nezajímají, má četba Tainea značnou zajímavost a poučnost. Taine není totiž žádným suchopárným dogmatikem, jak tomu bývá často na př. u německých esthetiků, v jichž spisech setkáváme se pravidelně jen s abstrakcemi, rozbory, výměry, dedukcemi, zkrátka s onou mathematikou pojmů, která bývá často sice velmi důmyslná, ale činí takovou knihu čtenáři neodborníku nezáživnou, ba nesrozumitelnou. Zcela jiného rázu je filosofování Taineovo. Příčina toho leží v samé podstatě jeho methody, která se zakládá na zásadě, že umělecké dílo vysvětluje se svým prostředím. Aby nám vysvětlil ducha umění jisté doby a jistého národa, líčí nám tudíž povahu dotyčné země, poměry klimatické, temperament obyvatelstva, zvyky, kroje, mravy, zkrátka podává nám zajímavé obrazy z kulturních dějin lidstva, karakterisuje a do nového netušeného světla staví celé velké a důležité periody, o nichž jsme slýchali v politických dějinách jen několik suchých dat. Tak na př. rozvoj řecké plastiky vyvozuje Taine za zápasnického, volného a bezstarostného života starých Hellenů, jež nám takořka živoucí staví před oči. Aby nám učinil pochopitelným pochmurný ráz gotiky, líčí nám trudný život za násilnických dob s středověkých a nastiňuje z toho plynoucí tesknou, k mysticismu se klonící náladu vrstevníků. Uhlazenou pravidelnost klasického dramatu francouzského uvádí v souvislost s vytříbenými a uhlazenými mravy aristokratické monarchie Ludvíka XIV. a pod. Tyto kulturní obrazy, jsouce plny zajímavých podrobností z denního života a citátů ze zápisků vrstevníků, čtou se jako úryvky z historických románů; neboť sloh Taineův jest veskrze mistrný, uznaně klasický; spojuje barvitost s průzračností a ladně střídá partie rhetoricky výmluvné s prostým výkladem. K vůl těmto přednostem skvělého slohu bylo i pronešeno mínění, že Taine byl vlastně předurčen k tomu státi se spíš umělcem než učencem. Doplňujíce tedy překladem tímto kritickou literaturu českou o dílo, jehož postrádati na dlouho nemohla a nesměla, podáváme tím vzdělanému čtenářstvu příležitost, rozšířiti a doplniti příjemnou četbou svůj rozhled po kulturních dějinách lidstva.

## Nakladatelství Jos. Pelcla, Praha-II.

### Kritická knihovna:

Sv. I. **Emil Hennequin**: Spisovatelé ve Francii zdomácnělí (Dickens, Heine, Turgeněv, Poe, Dostojevský, Tolstoj). Přel. F. X. Šalda. 3 K, váz. 3 K 80 h.

Sv. II.: **E. Rod**: Mravní názory naší doby. (Renan, Schopenhauer, Zola, Bourget, Lemaitre, Scherer, Dumas, Brunetière, Tolstoj, de Vogüé.) Přel. F. V. Krejčí a J. Vodák. K 2·80, váz. 3 K 60 h.

Sv. III. **J. Vorel**: Román. Kritická studie. Cena 72 h, váz. 1 K 45 h.

Sv. IV. **N. A. Dobroljubov**: Oblomovština. Kritický rozbor. Přeložil V. Mrštík. 72 h, váz. 1 K 45 h.

Sv. V. **H. Taine**: Filosofie umění. Přel. prof. O. Sýkora. 6 K, váz. 6 K 90 h.

Sv. VI. **E. Hennequin**: Vědecká kritika. Přel. F. V. Krejčí. 1 K 80 h, váz. 2 K 60 h.

Sv. VII. **F. V. Krejčí**: Henrik Ibsen. 48 h, váz. 1 K.

Sv. VIII. **O. Hansson**: Průkopníci a věštci (Garšin, Stirner, Bourget). Přel. H. Kosterka. 1 K 20 h, váz. 2 K.

Sv. IX. **T. Ribot**: Nemoci vůle. Přel. L. Jarolímek. 1 K 80 h, váz. 2 K 60 h.

Sv. X. **A. France**: Epikurova zahrada. Přel. V. Ertl. 1 K 60 h, váz. 2 K 30 h.

Sv. XI. **H. Parker**: Povaha krásných umění. Přel. J. David. 3 K 20 h, váz. 3 K 90 h.

Sv. XII. **V. G. Bělinský**: Evžen Oněgin. Přel. K. Kolman. 1 K, váz. 1 K 80 h.

Sv. XIII. **F. V. Krejčí**: Bedřich Smetana. 2 K 40 h, váz. 3 K 10 h.

Sv. XIV. **B. Alimena**. Zločin v umění. Přeložil H. Hackenschmied. 80 h, váz. 1 K 50 h.

Sv. XV. **H. Lichtenberger**: Nietzscheova filosofie. 2 K 20 h, váz. 2 K 90 h.

Sv. XVI. **V. G. Bělinský**: Obyčejná historie. Hrdina naší doby. 1 K 30 h, váz. 2 K.

Sv. XVII. **M. Graf**: Německá hudba XIX. věku. 2 K, váz. 2 K 70 h.

Objednávky vyřizujeme obratem, pouze za hotové anebo na dobírku. Stálým odběratelům zasíláme i na účet. Díla sešitová, sešity Rozhledů, Života, seznamy atd. zasíláme na požádání zdarma anebo na ukázku. Stálí přímí odběratelé mohou zasílati peníze bez výloh vlastních vložními lístky pošt. spoř. č. 8[illegible].158.

**Josef Pelcl v Praze-II.**


Knihtiskárna Alberta M[illegible]ře, Král. Vinohrady.

H. Taine

Dějin

literatc

Díl I.